

VALIMIK
EESTI
RAHVÄ
LUULET

A - 22179

VALIMIK
EESTI RAHVALUULET

KESKKOOLILE

KOOSTANUD L. VIHALEM

*Rein
Oesk*

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1958

Kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt
14. IV 1958. a.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

A. RAHVALAULE

I. REGIVÄRSILISI RAHVALAULE

JUTUSTAVAID RAHVALAULE

✓ Loomine

Üks on õunapuu mäella,
üks on oksa õunapuussa,
üks on õile oksa pealla,
üks on õuna õile pealla.
See õuna mõnesugune,
kuu poolt kumerikene,
päeva poolt panasikene,
Riia poolt on ristiline,
Narva poolt on naastuline,
Harju poolt on auguline.

Tuli üksi suuri tuuli,
sai üksi sadune ilma,
õuna veeretis vedeje,
ajas õuna allikaie.
Mis sest õunast sündinekse?
Sinikirja linnukene,
sinikirja, siibakirja.

Loogelekse, linnukene,
loogelekse, lendeleke,
lendas meie lepikuie,
kukkus meie koppelie,
arvas meie haavikuie,
määras meie männikuie.

Meie koplis kolmi põõsast:
üks on sinine põõsas,
teine on punane põõsas,
kolmas kullakarvaline.

Sinikirja linnukene,
ära poe sinise põõsa,
ära poe punase põõsa,
poe kullakarvasesse.

Sinisiiba linnukene
võttis kuldase omaksi,
hõbedase arma'aksi.

Hakkas siis pesa tegema,
tegi kuu, tegi kaksi,
poole kuuda kolmatagi,
nädalagi neljatagi:
sai siis pesa valmi'iksi.

Hakkas siis mune munema,
munes kuu, munes kaksi,
poole kuuda kolmatagi,
nädalagi neljatagi:
siis olid munad munetud.

Hakkas poegi haudumaie,
haudus kuu, haudus kaksi,
poole kuuda kolmatagi,
nädalagi neljatagi:
said pojad verisulile.

Hakkas poegi pillutama:
ühe pani kuuksi kumamaie,
teise pani täheks taeva'aie,
kolmas päevaks peale ilma.

Mis mees merest tõuseb

Lähme merda pühkimaie,
mere äärde äigamaie!
Pühime pühke'ed meresse,
äigame laastud lainetesse.

Mis meesi meresta tõuseb?
Kuldamees meresta tõuseb,
kuldakäed ja kuldajalad,
kuldahobu temallagi,
kuldapiitsuke pihussa,
kuldakantsik kaindelassa,
kuldavestu vöö vahella.

Lähme merda pühkimaie;
mere äärde äigamaie!
Pühime pühke'ed meresse,
äigame laastud lainetesse.

Mis meesi meresta tõuseb?

Hõbemees meresta tõuseb,
hõbekäed ja hõbejalad,
hõbehobu temallagi,
hõbepiitsuke pihussa,
hõbekantsik kaindelassa.

Lähme merda pühkimaie,
mere äärde äigamaie!
Pühime pühke'ed meresse,
äigame laastud lainetesse!

Mis meesi meresta tõuseb?
Vaskimees meresta tõuseb,
vaskikäed ja vaskijalad,
vaskihobu temallagi,
vaskipiitsuke pihussa,
vaskikantsik kaindelassa,
vaskivestu vöö vahella.

Kannel

Mõistke, õed, mõistke,
vennad,
mis seal meile tehtanekse?

Mina mõistan, miks ei
mõista:
Minu vend teeb kannellauda.
Kust ta teeb see kannel-
lauda?

Lõhe suure lõualuista.
Kust ta teeb see kandle
pulga?

Haugi suusta hamba'aista.
Kust ta teeb see kandle
keeli?

Neiu noore juuksi'ista.
Nüüd on valmis vana kannel,
ilupill on hüüdemassa;
ei saa kandlemängijaida,
ilupilli peksijaida!

Viru sõitsin viie-ratsa,
Kuura sõitsin kuue-ratsa,
Harju ristati ajasin;
ei saand kandlemängijaida,
ilupilli peksijaida.

«Vii see kannel kamberije,
sea sāngi servale,
pane padja ääre peale;
peksa ise põidelale,
raba raudakämmelile!

Siis saab hüüdma vana
kannel,
heledasti aine pilli,
kui see nutab neidu noori,
minnes isa kodunta,
minnes ema kodunta,
mehe koju minnessa,
kaasa õue kallatessa.»

Ilu sõitis jõgepidi,
Laulu laia välja pidi,
hobu hoietud eessa,
regi tammine tagana,
naine roogune reessa,
sõnad sõelaga sülessa,
laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulunekse,
kes küll vastu puutunekse,
puutunekse, juhtunekse?
Vastu puutus poiste hulka,
kamand kaabukandajaida.
Nemad haarsid küsitella,
küsitella, nõuatella:
«Kuhu lähed, Ilukene,
kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
kas sa, Tantsu, meida tahad?»

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vastu lausus:
«Ega ma, Ilu, teile lähe,
ega ma, Tantsu, teile taha.
Ei ma taha poiste hulka,
kaldu ei poiste kamandusse;
ihata ei poiste ilu,
taheta ei poiste tantsu.
Poistel onvad puised sõnad,
lõhmusedes laulukesed.
Lähete nurme kündemaie,
kaldute atra kandemaie,
sealla ilu unustate,
laulu meelest minetate.»

Ilu sõitis jõgepidi,
Laulu laia välja pidi,
hobu hoietud eessa,
regi tammine tagana,
naine roogune reessa,
sõnad sõelaga sülessa,
laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulunekse,
kes küll vastu puutunekse,
puutunekse, juhtunekse?
Vastu puutus naiste hulka,
puutus lidu linikpäida.
Nemad haarsid küsitella,

küsitella, nõuatella.
«Kuhu lähed, Ilukene,
kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
kas sa, Tantsu, meida tahad?»

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vastu lausus:
«Ega ma, Ilu, teile lähe,
ega ma, Tantsu, teida taha.
Ei ma taha naiste hulka,
kaldu ei naiste kamandusse,
taha ei ligi linikpäida,
ihata ei naiste ilu,
taheta ei naiste tantsu,
kaeta ei naiste kargust.
Naiste läks nalja Narvamaale,
naiste läks lusti Luigamaale,
õunapuusse ilusasse,
verevasse vislapuusse.
Teie ilu unustate,
laulu meelest minetate.
On teil lapsed pisukesed,
onvad kasinad kanased,
lähete ulli uinutama,
meelimarja minetama.
Saa ei laulu laulamaie,
saa ei te ilu iskimaie.
Sestap te ilu unustate,
laulu meelest minetate.»

Ilu sõitis jõgepidi,
Laulu laia välja pidi,
hobu hoietud eessa,
regi tammine tagana,
naine roogune reessa,
sõnad sõelaga sülessa,
laulud lõngaga kaelassa.

Näginekse, kuulunekse,
kes küll vastu puutunekse,
puutunekse, juhtunekse?
Vastu puutus neiu hulka,
kamand karda-vanikuida.
Nemad haarsid küsitella,
küsitella, nõuatella:
«Kuhu lähed, Ilukene,
kuhu lased, Laulukene?»

Kas sa, Ilu, meile tuled,
kas sa, Tantsu, meida tahad?»

Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vastu lausus:
«Küllap ma, Ilu, teile lähen,
küllap ma, Tantsu, teida tahan;
lähen lustil neiu hulka,
kaldun neiu kamandusse.
Tahetie neiu tantsu,
kaetie kao kargust,
ihati ilupidamist.
Ega te ilu unustele,
laulu meelest minetele;
neiul ilu eessa jooksis,

nalja tagana naeratas,
ise keeras keske'ella,
ise valas ta vahella.
Sestap te ilu ei unusta,
laulu meelest ei mineta.
Kui on kuu kirja seessa,
päeva pesa ääre pealla,
nii on neiud ilu seessa,
lapsed laulude vahella.»

Tuli Ilu neiu hulka,
kaldus neiu kamandusse,
tuli tema ihatessa,
kaldus tema kareldessa.

(J. Hurda redaktsioon)

Arg kosilane

Läksin metsa kõndimaie,
hommikul ta hullimaie.
Mis ma metsast eesta leidsin?
Leidsin neli metsatukka,
ees oli isa tammetukka,
taga oli teista-saaretukka.
Seal oli neli neiukesta.
Ei olnd julgust juurde minna
ega südant sülle võtta.
Panin püssi püüdemaie,
tinanooli noppimaie.
Püss ei püüdnud neidusida,
tinanool ei noorikuida.

Läksin koju kurval meelel,
kurval meelel, nutu keelel.

Isa minulta küsima:
«Mis sina nutad, pojukene?»

Mina aga mõistsin, kostsin
vastu:

«Mis mina nutan, isakene.
Läksin metsa kõndimaie,
hommikul ta hullimaie,
leidsin neli neiukesta.
Ei olnd julgust juurde minna
ega südant sülle võtta.
Panin püssi püüdemaie,
tinanooli noppimaie,
püss ei püüdnud neidusida,
tinanool ei noorikuida.»

Isa mõistis, vastu kostis:
«Ära nuta, pojakene!
Neid pole püssil püüdmine,
tinanoolil noppimine,
neid on kullal kuulamine,
hõbedal lunastamine.»

✓ Kalmuneid

Peeter peeni, mees madala,
kalevine poisikene,
raius sõõru, rookis sõõru,
kündis sõõru, külvas kaera,
külvas kesva kalmuteele,

kaera kalmutee ääre.
Ise kündis, ise mõtles,
ise külvas ja kõneles:
«Kasva, kasva, kaerakene,
kerki üles, kesvakene!

Oo, kalmu, kasvata kaera,
oo, kirik, kergita kesva!
Kui mul kasvab kaunis kaera,
kaunis kaera, kiidu kesva,
mina kalmust naise naidan,
liivast neitsikse nimitsen.

Kasvas kaunis kaerakene,
kerkis kiidu kesvakene.

Peeter, peeni poisikene,
kalevine mehikene,
viis siis likku ta linnaksed,
viis ojasse õlleterad,
hakkas naista naitamaie,
ubasuuda otsimaie.

Oo toda venda virulasta,
emapoega poolakesta!
Ei olnd õige, nagu ütles,
ei olnd tõsi, mis tõotas:
ei ta kalmust naista naitnud,
liivast neitsit ei nimitsend.

Peeter, peeni poisikene,
kalevine mehikene,
ehtis ennast ilusasti;
selga ajas sinisärgi,
pähe kõõritud kübara,
vööle vöö linnalippu,
jalga seadis saksa saapad:
nii läks kaasat kosimaie,
ubasuuda otsimaie.

Kosis Riias rikka tütre,
võttis Riia raadi lapse.

Kui sai Peeter ju pärale,
Riia raadi rikka'alle;
kuld oli katus koja pealla,
hõbedased aiavitsad,
terasesta teibapaarid.
Ajaskobuse murule,
paadi pärapaja alla,
ise läks tuppa teretama,
teretama, tervitama:

«Tere, tere, neiu ema,
neiu ema, neiu isa,
neiu viisi vennakesta,
kuusi kullasta sõsarat!
Ons teil neiduda koduna,
siidipõlle põrmandulla,
kuldapärge kambris?»

Kas saab siita mulle naista,
meelikada mõrsijada?»

Neiu ema hellakene,
neiu mamma marjakene,
tema lausus meelestana,
oma meele poolestana:
«On küll neidune kodussa,
siidipõlle põrmandulla,
kuldapärge kambris,
helmekaela kasterasse.
Saab küll siita sulle naine,
saaneb mõrsja meeleline.»

Neiu astus aida poole,
üle muru moodusasti,
kudus kullast kindakesta,
heitis lõnga hõbedasta.

Peetrit toas söödetie,
söödetie, joodetie,
teda meella ravitseti,
vahaleemel vastu võeti.
Neiut aidas ehiteldi,
kambris kaunisteldi.

Sai siis neidu valmistatud,
kaokene kaunistatud,
neiu mamma, marjakene,
ise ta lausus meelestana,
oma meele poolestana:
«Peiukene, poisikene,
aja sa hobu aida ette,
keera keldri ukse ette!»
Peeter kuulis kohe käsku,
ajaskobu aida ette,
keeras keldri ukse ette.

Neiu aidast välja astus,
kambris kapsatasi,
kirevambi kui see rähna,
meelusambi metsalindu.
Neidu saani saadetie,
peiu kõrva paigutati,
anti tal kulda kotitääsi,
pandi karda karbitääsi.

Peeter mõrsja vastu võttis,
sõtse saani sõõritasi,
seisatas saani ääre pealla,
pani jala parda'alle.
Saani parras praksatie,
looga küüsi loksatie.

Peeter lausus meelestana,
lausus meele poolestana:

«Jumal teab, jumalukene,
Mari teab, madalukene!
Vist mul itkud eessa onvad,
silmaevesi eessa veereb.
Miks mul loksis looga küüsi,
miksi praksis saani parras?»

Hakkas koju minemaie,
vennastelle veeremaie.
Olid tal hüvad hobused,
kaunid olid kaerasööjad,
läksid märke mängidessa,
kallastessa kareldessa.
Sai ta kalmu kaela juure,
sai ta koolu koha juure,
jõudis ligi liivakulle,
manalaste maie peale,
jäi tal saani seisemaie,
päralauda peatamaie,
regi puutus kivi külge,
kaustavitsa kadakasse,
põikipooli pedakasse.
Peeter, peeni poisikene,
emalapsi, hellakene,
mineteles, tuleteles,
mineteles meelihobust,
tuleteles tuliratsut.
Ei saand mindud meelihobu,
ei saand tuldud tuliratsu,
pääse ei saani seisamasta,
päralauda peatamasta,
regi ei pääse kivi küljest,
kaustavitsa kadakasta,
põikipooli pedakasta.

Kaasa küünis küsimaie,
noorik hakkas nõudemaie:
«Miks sa kisud kivistikku,
katkud läbi kännustiku?
Sõida teeda sillalista,
lase teeda laulista.
Ilmaline, kalmuline,
tule päästa regi kivist,
kaustavitsa kännustikust,
põikipooli pedastikust!»

Välja tulid toonilased,
vastu kostsid kalmulised,
Tooni tüttared tõrelid:

«Peeter, peeni poisikene,
kosilane kõrgikene!
Ei olnd õige, mis sa ütlid,
ei olnd tõsi, mis tõotid.
Olid sa maada kündemassa,
leivamaada liitemassa,
kui sa künnid, siis sa mõtlid,
kui sa külvid, siis kõnelid:
kasva, kasva, kaerakene,
kerki üles, kesvakene!
Mina kalmust naise naidan,
liivast neitsikse nimitsen.
Peeter, peeni poisikene,
kosilane kõrgikene!
Ei olnd õige, mis sa ütlid,
ei olnd korras, mis kõnelid.
Anna meile, mida annid,
tõota, poissi, mis tõotid!»

Peeter, peeni poisikene,
kosilane kõrgikene,
tõotas kimpu kinda'aida,
kahte kimpu kapukaida,
lubas lidu linikuida,
hauatäie hamesida.
Lubas kirstu kirevaida,
kõige vaka valge'aida.
Mineteles, tuleteles,
mineteles meelihobust,
tuleteles tuliratsut.
Ei saand mindud meelihobu,
ei saand tuldud tuliratsu,
pääse ei saani seisamasta,
päralauda peatamasta.

Jälle tulid toonilased,
Tooni tüttared tõrelid:
«Peeter, peeni poisikene,
kosilane kõrgikene!
Anna meile, mida annid,
tõota, poissi, mis tõotid!»

Peeter, peeni poisikene,
emalapsi hellakene,
lubas eesta isa ruuna,
venna virka vehmerilta,
lubas karja kasvamasta,
põlluvilja venimasta.
Mineteles, tuleteles,
mineteles meelihobust,
tuleteles tuliratsut.

Ei saand mindud meelihobu,
ei saand tuldud tuliratsu,
pääse ei saani seisamasta,
päralauda peatamasta.

Jälle tulid toonilased,
Tooni tüttared tõrelid:
«Peeter, peeni poisikene,
kosilane kõrgikene!
Anna meile, mida annid,
tõota, poissi, mis tõotid!»

Peeter, peeni poisikene,
emalapsi hellakene,
tõotas pungast poeraha,
karmanista kaubaraha,
lubas vaka vana raha,
külimitu killingida,
lubas kulda kotitäita,
kallist karda karbitäita.
Mineteles, tuletetes,
mineteles meelihobust,
tuletetes tuliratsut.
Ei saand mindud meelihobu,
ei saand tuldud tuliratsu,
pääse ei saani seisamasta,
päralauda peatamasta.

Jälle tulid toonilased,
Tooni tüttared tõrelid:
«Peeter, peeni poisikene,
kosilane kõrgikene!
Anna meile, mida annid,
tõota, poissi, mis tõotid!»

Peeter, peeni poisikene,
emalapsi hellakene,
lubas sada saajameesta,
peale kahte kaasikuda.
Mineteles, tuletetes,
mineteles meelihobust,
tuletetes tuliratsut.
Ei saand mindud meelihobu,
ei saand tuldud tuliratsu,
pääse ei saani seisamasta,
päralauda peatamasta.

Jälle tulid toonilased,
kaldusidki kalmulised.
Mana miniad edeje,
Tooni tüttared tagaje,
ligi liiva lellenaised —
kõik nad kalmusta kõnelid,

sõna ütlid sõmerasta:
«Anna meile, mida annid,
tõota, poiss, mis tõotid!»

Peeterida, poisikesta,
emalasta hellakesta!
Oli temal kõrge kodu,
oli ilus elamine;
tõotas ta kõrget kodu,
ilusada elamista,
lubas isa, lubas ema,
oma vendi viimaseida.
Mineteles, tuletetes,
mineteles meelihobust,
tuletetes tuliratsut.
Ei saand mindud meelihobu,
ei saand tuldud tuliratsu,
pääse ei saani seisamasta,
päralaua peatamasta.
Regi ei pääse kivi küljest,
kaustavitsa kadakasta,
põikipooli pedakasta.

Peeter, peeni poisikene,
kalevine kosilane,
mõõka puusassa tilistas,
kaelarauda raputeles,
tahtis raiu ratsu peada,
hukata hobuse peada.
Vastu kalmust kaitsetie,
sõna öeldi sõmerasta:
«Raiugu ei ratsu peada,
hukaku ei hüva hoosta!»
Enne ei pääse saani seismast,
regi kivista ei kerki:
anna ära kõige armsam,
kahelt käelt kõige kallim,
anna noori nuka alta,
kaokene kaali alta!»

Peeterida, poisikesta,
emalasta hellakesta!
Lõi ta käe vastu kätta,
teise käe vastu teista,
ära ta ohkas omastelle,
ära muile mureteles:
«Mis nüüd teha, kuhu minna?
Anda mul kallis kaali alta,
linnuke linase alta?»
Tõotas noore nuku alta,
kaokese kaali alta.

Mineteles, tuleteles,
mineteles meelihobust,
tuleteles tuliratsut.

Nüüd sai mindud meelihobu,
nüüd sai tulnud tuliratsu,
pääsis saani seisamasta,
kerkis regi kivi küljest.

Peeter katsus kaali alla,
linariiet liiguteles:

leidis koolija reessa,
kalmulise kaali älla.

Peetri juuksed heitisivad,
Peetri palged pahanesid:

«Kuidas viin koolja koduje,
viin majasse manalase?»

Kõik jäi kurvaks kulla hõimu,
vait jäid sada saajameesta,

tuumatama tolmulõõjad,
kurvalt sõitsid teeda mööda,

mõttes marja maada mööda.
Saivad nad kodu kohale,

elulinna ligidalle:

hüva hobu hirnatasi,
tuliratsu turnatasi.

EMA LÄKS VÄLJA VAATAMAIE,
KANDJA VÄLJA KAEMAIE,

NÄGI PEETRI TULEVADA,
NURME OTSAS OLEVADA,

HÜÜDIS LAPSI LAIETELLA,
PISUKESTELE PAJATAS:

«Jooske, lapsed, laske laided,
laske laided, väänge värav!

Tuuaks' memmele minia,
eesta astuja emale,

tuuaks' sõrmil sõnakuulja.
Kuju tuleb auhame,

auhame, lemmelinik.»

Sai siis Peeter koju jõudnud,
pärale oma perele,

ajas hobused murule,
tuliratsud toa ette.

EMA LÄKS VASTU VAATAMAIE,
KANDJA VASTU KAEMAIE,

KAS SAAB NOORIK NAERULINE,
EMALE LAPSI ILULINE,

KAS SAAB PARAS PANGEDELLE,
ARVULINE ANUMAILE,
KAS SAAB TUGEV TOBERILLE,

terav tütar tallitama;
või on nuija nuku alla,
hööriuija hõlsti alla,
küdi külgedele tasuda,
äia silmi ärgitella.

EMA KATSUS KAALI ALLA,
HEITIS SÕRME SÕBA ALLA,
LEIDIS KOOLJA SAANISTANA,
KALMULISE KAALI ALTA.

LÕI TA KÄE KÄTTA VASTU,
TEISE KÄE TEISE VASTU,

ISE LAUSUS MEELESTANA,
OMA MEELE POOLESTANA:

«Pojakene, poisikene,
minu meelimarjakene!

Miks sul koolja saanissagi,
kaali alla kalmuline?»

Peeter, peeni poisikene,
emalapsi hellakene,

tema taidis, vastu lausus,
taidis targasti kõnelda:

«Mammakene, memmekene,
kandjakene, kallikene,

selle tegid head hobused,
tegid kallid kaerasõõjad.

Läksid märke mängidessa,
kallastelle kareldessa,

lõivad noore nurka vastu,
kaokese kändu vastu.

Sealt sai koolja saanijeni,
kaali alla kalmuline.»

EMA AGA LAUSUS MEELESTANA,
OMA MEELE POOLESTANA:

«Pojakene, poisikene,
minu meelimarjakene!

Miks sa petad, miks valetad?
Ei sa õigusta kõnele!

Ei sul teinud head hobused,
ei teind kallid kaerasõõjad;

tegid meelega omalla,
rumalaila mõtte'illa;

sina kalmust naise naitsid,
liivast neitsi nimitsesid,

sestap koolja saanissagi,
kalmuline kaali alla.

Keelas ema, keelas isa,
keelas venda keskimine,

noomisid noored sõsarad:

Ära mine koolu kosja,
kalmust naista kaemaie;
koolust saa ei kodunaista,
kalmust karjakasvatajat!»

Ema itkule isunes,
lausus sõna laine'ella:
«Pojakene, poisikene,
vaga hinge vaimukenel
Kuhu mina sinu panen,
kuhu meelika minia?
Neiulla on sugu suuri,
sugu suuri, võsa võiva,
teda taga otsitakse,
vara vaja leietakse.»

Peeter, peeni poisikene,
emalapsi hellakene,
tema taidis, vastu lausus,
taidis targasti kõnelda:
«Mammakene, memmekene,
kandjakene, kallikene!
Poeg pane täheks taeva'asse,
mini sõmeraks meressel!»

Ema itkulla kõneles,
lausus sõna laine'ella:
«Kellel kosten kulla sõna?
Kellel annan armu sõna?»

«Emakene, memmekene,
kandjakene, kallikene,
tuled üles hommikulla,
vara enne valge'eda,
päрани paja pöruta,
uksed otsani aruta,
vaata kuuda kõrge'essa,
vaata tähti taeva'assa.
Mis on tähti ilusambi,
ilusambi, valusambi,

see on sinu armas poega,
selles kosta kulla sõna,
selles anna armu sõna.
Emakene, memmekene,
kandjakene, kallikene!
Lähed sa vara vesile,
mine mere ääre peale,
mis on sõmer hõõrisambi,
hõõrisambi, veerisambi,
see su meelikas minia,
see su käbe käskujalga,
selles kosta kulla sõna,
selles anna armu sõna.»

Ema istus itkemaie,
muru peale muretama,
võttis ette itkuvaka,
nina alla nõretusvaka,
itkes ta itku vakatäie,
nõreseida nõlvatäie,
itkes oja ukse alla,
lätte toa läve alla:

«Hoidsin mina hüva poega,
imetin poega ilusada,
mõtlin tuge tulevada,
mõtlin abi astuvada.
Saanud ei abi emale,
astunud ei arma'alle,
silnavett sai vihtumasta,
suitsu sauna küttemasta.
Kui oleks seda teades teadnud,
mõistnud meelega mõtelda,
ennem ma hoidnud turba'aida,
parem ma mähkind mätta'aida.
Seni ma itken, kuni elan,
seni kuugun, kuni koolen.»

(J. Hurda redaktsioon)

Tooma laul

Toomas tore, mees madala,
töötas naiseta elada,
ilma naiseta kasuda¹.
Sai elama, sai olema,

ei võind naiseta elada
ega kaasata kasuda.
Tahtis puusta teha naise,
tarupakust teisepoole,

¹ kasuda — kasvada

panna kulda palge'eksi,
hõbedat hea iluksi,
ei aga kulda püsind palgel,
hõbe ei püsind hea iluks,
sulas ära soolast süües,
põles ära patta pannes.

Toomas tore, mees madala,
läks aga kottu kosja teele,
natukeseks neiu teele.
Kosis kaasa kolmes päevas,
võttis viiessa nädalas,
võttis Riiast rikka tütre,
Tartu takka targa tütre.

Seni aga oli naine armas,
naine armas, kaasa kallis,
kui sai sülle sületäie,
käte peale käsilise;
hakkas naista narrimaie,
teista poolta togimaie.

Toomas tore, mees madala,
ei enam mõtle muuda juttu,
teist ei kõneda kõnele:

«Kuhu panen vana naise,
kuhu tõukan teisepoolle!»

Musta meesi mujalt tuli,
kuri kohe õpetamä:

«Sinna pane vana naine,
sinna tõuka teinepooli:
saada mäelta tooma mahla,
mahla kaselt, mahla vahtralt,
kaeva kase alla hauda,
sülda seitsegi sügava,
küünart kümme kaeva laia,
okstel kata hoolikasti,
mätastega mõnusasti,
et ei märka meeli hauda,
meeli hauda, silm sügavust.
Ise heida voodiesse,
peada pane patjadele,
hakka mahla nõudemaie,
vahtravetta tahtemaie.»

Toomas tore, mees madala,
täkkis kase kaasikussa,
vahtra nõo nõlva peale,
pani alla kuldapüti,
kuldapüti, vaskivaadi.
Ise aga heitis õlgedele,
puhkama pani padjule,

hakkas mahla nõudemaie,
vahtravetta tahtemaie.

Naisukene noorukene,
varsti vastu vaidlemaie:
«Meilla talus vastne taari,
magus mõdu kalja-astjas!»

Toomas tore, mees madala,
omalt poolelta pajatas:

«Ei ma taha teie taari
ega ihka meie mõdu,
mine kasele mäele,
vahtravetta võttemaie!»

Naisukene noorukene,
tahtis täita mehe meelta,
käja kaasa käsku mööda,
minna mahla mäelta tooma,
vahtravetta koju kandma.

Läks aga aita ehtimaie,
paatrit põuele panema,
kirstu kirju külje peale,
vaka valge veere peale.
Leidis ehted ikkemassa,
paatrid palju nuttemassa.
Naine noori nõudemaie,
kaasa kohe küsimaie:
«Mida iked, ehtekene,
mida nutad, nupukene?»

«Seda iken, naisekene,
kaeban, kallis kaasakene,
ei jää meile selgaseadajat,
ei jää pealepanijada!»

Naine noori vastamaie:
«Ära nuta, ehtekene,
leinavad mind kaksi lasta,
kaksi kahjukandijada,
küllap need sinda küsivad,
selga sinda seadivadki.»

Läks aga naine minemaie,
enne isalta küsima:

«Ütle, tarka taadikene,
Toomas õhkab õlgedella,
puhkab voodissa pikali,
tahab mahlada mäelta,
vahtravetta kaasikusta.
Kas pean nüüd mina minema,
magust mahla muretsema?»
«Mine, mine, miniake,

mine mehe meelta mööda,
käi kaasa käsku mööda!»

Naine küsima emalta:
«Emakene, hellakene,
kas pean mäele minema,
magust mahla muretsema?»

«Mine, mine, miniake,
mine mehe meelta mööda,
käi kaasa käsku mööda!»

«Emakene, hellakene,
kui ma kaon kaseteele,
maha jäävad vaesedlapsed,
kaksi kahju kändijada.
Hoiu mu ematuid lapsi,
varja minu vaeseidlapsi!»
Emakene ütlemäie:

«Mine aga mine, mu minia,
käi, käi, käskujalga,
küll su vaeseid valvatakse,
küll su kahte kasvatakse¹,
pehme pesa pingi alla,
lämmi tuba läve alla;
luuda saavad liha juurest,
kalapeada kala kõrvalt!»

Läks aga naine mahlamäele,
varikusse vahtraveele.
Küdi künnilta kõneles,
nadu karja kaitsemasta:
«Ära mine, sa minia,
ära veere, vennanaine,
sinna soed ju salgas läksid,
karud karjana kadusid,
viis läks valda vareseida,
kaksi parve kaarna'aida,
kõik need veervad su verele,
kokku saagile koguvad!»

Naisukene, noorukene,
ei see hoolind hoiatusest
ega küsind keelamisest,
läks aga mahlale mäele,
kuldapütist püüdemaie,
vaskivaadista valama.

Kuulis soost aga solina,
pilliroostagi rabina,
välja veeres musta meesi,
musta meesi, põrgupoissi.
Kirves mürgine mürises,
varsi vaskine vabises,
hääli äkine käritas:
«Pane pea paku peale,
hellad juuksed hirre peale!»

Tsirku laulis lepaladvas,
sinilindu kase kõrval.
Naine tsirku palumaie:
«Sinitiiva tsirgukene,
vahajalga varbelane,
vii aga teada vendadele,
anna teada armsatele,
kanna kuulda mu kodule:
siia naine surmatakse,
vaga veri valatakse!»

Sinisiiva tsirgukene,
vahajalga varbelane,
viis aga teada vendadele,
andis teada armsatele,
kandis kuuldagi kodule.

Kottu tuli kohe taati,
veeres viisi vennakesta,
tegid tule tänavasse,
suure valge vainu peale,
viisid Tooma'a tulesse,
panid poisi palavasse,
kaksi jalga kammitsasse,
viisi sõrme sidemesse.

Toomas tulesta kõneles,
palavasta pajataski:
«Kuulge, kuulge, noored mehed,
kuulge kolga kosilased,
ärge tehke sarnast tegu,
kui mina meeletu tegin:
saatsin surma noore naise,
hukka oma teise poole!
Võtke naine kõige eaks,
hellakene elupäeviks!»

¹ kasvatakse — kasvatakse

Tütar ema haual

Käisin eile Hiieelassa,
tunaeile Toonelassa,
eile eide haua pealla,
hauduja südame pealla.

Eite hauasta kõneli,
alta mulla mõistateli:
«Kesse hulgub uksillani,
kes veereb väravillani,
kõnnib kalmu kaasillani?»

Mina varsti vasta'elin:
«Mina hulgun uksillasi
ja veeren väravillasi,
kõnnin kalmu kaasillasi.
Tõuse üles, eidekene,
tõuse üles, anna armu!
Tõuse minu vakka valmistama,
kirstu kaanta kinnitamal»

Eite hauasta kõneli,
alta kaanta tõstis häälta:

«Ei või tõusta, tütar noori,
ei või tõusta, ei ärata!
Muru on kasnud peale mulla,
aruheina peale haua,
silmile sinine metsa,
kulmule kulu punane,
südamele suuri saari,
jalule jalakas kõrbi!
Oh tütar, mine koduje,
palu võõrasta isada,
palu võõrasta emada,
anu võõrast haudujada,
kes sinu peo pidaneb,
kes sinu jao jaganeb,
kes sinu sukad sooriteleb,
kes sinu kindad keerusteleb,
kes sinu vaka valmisteleb.»

Haned kadunud

Emakene, memmekenel
Muile andsid muuda tööda,
sulasele suurta tööda,
miniale mitu tööda,
mulle tööda hõlbukesta:
haned hoida, kanad kaitsta,
lestasjalad lepitada,
varvasjalad vaigistada.

Ajasin haned ojasse,
keerutin kanad kesale,
varvasjalad varvikusse,
lestasjalad lepikusse,
laglekesed laine peale.
Ise istsin õmbelema,
ajasin uduhameta,
pilutasin peenta särki.
Panin pea paju najale,
uinusin unne magama.
Tuli kulli kurjaküüsi,
ajas mu haned ojasta,

keerutas kanad kesalta,
laglekesed laine pealta,
varvasjalad varvikusta,
lestasjalad lepikusta.

Läksin koju kurval meelel,
ahju ette halval meelel.
Kes tuli kurba küskelema?
Oma hella emakene:
«Miks sa nutad, tütar noori?»

Mina mõistsin, kohe kostsin:
«Miks mina nutan, memmekene?»
Muile andsid muuda tööda,
sulasele suurta tööda,
miniale mitu tööda,
mulle tööda hõlbukesta:
haned hoida, kanad kaitsta,
lestasjalad lepitada,
varvasjalad vaigistada.
Ajasin haned ojasse,
keerutin kanad kesale,

varvasjalad varvikusse,
lestasjalad lepikeusse,
ise istsin õmbelema,
pilutasin peenta särki.
Tuli kulli, kurjaküüsi,
ajas mu haned ojasta,
keeritas kanad kesalta,
varvasjalad varvikusta,
lestasjalad lepikeusta.»

    Ema mõistis, vastu kostis:
«Ole vaita, tütar nooril!
Ma panen orjad otsimaie,
leivalapsed leidemaie.»

    Mina mõistsin, jälle kostsin:
«Emakene, memmekene!
Ori otsib hooletusti,
leivalapsed laiska mööda.
Ma läen ise tillukene,
mööda maada madalukene.»

    Läksin ise, tillukene,
mööda maada, madalukene,
läksin mina tüki teeda,
läksin mõisa välja peale.

Seal oli kümme kündijada,
üheksa äestajada.
Küsisin ma kündijalta,
ei see kündija kõnelend,
äestaja teinud hääлта.
Võtsin kündija kübara,
äestaja looga pealta,
küll siis kündija kõneles,
äestaja hästi rääkis:

    «Neitsikene, noorekenel
Mine sa Meeri mõisa'asse.
Sinnap su haned aeti,
sinnap su kanad keerati,
sinnap su lagled lendasid.»

    Läksin Meeri mõisa'asse.
Alla toodi kuldatooli
mu oma hane luiesta,
ette pandi kuldalauda
mu oma hane luiesta,
peale pandi kaksi kannu,
mõlemad mõduda täisi
mu oma hane veresta.

Kari kadunud

Istusin ilumäella,
iluvainude vahella,
ilukase kaendelassa;
pilutasin peiu särki,
kirjutasin kimbusärki,
õmbelin hõbekübarat.
Kari mul seisis kalda'alla.
Mis mul karjasta kadusi?
Eest kadus isa hobune,
keskelt memme küüdik-lehma,
vahelt venna varsukene.

    Läksin koju nuttessani.
Eit tuli vastaje väravas,
taat tuli vastaje tänavas:
«Mis sa nutad, tütar noori?» —
«Mis mina nutan, eidekene?
Mis mina nutan, taadikene?
Istusin ilu mäella,
iluvainude vahella,

ilukase kaendelassa;
pilutasin peiu särki,
kirjutasin kimbusärki,
õmbelin õlekübarat.
Kari mul seisis kalda'alla.
Mis mul karjasta kadusi?
Eest kadus isa hobune,
keskelt memme küüdik-lehma,
vahelt venna varsukene.»

    Eit aga mõistis, kostis vastu:
«Ole vaita, tütar noori!
Saadan orjad otsimaie,
leivalapsed leidemaie.»
Mina aga mõistin, kostin vastu:
«Ei, ei, ei, ei, eidekene!
Ei otsi ori hobusta,
leivalaps ei leia lehma.
Lähvad metsaje magama,
põosa'aie puhkamaie.»

Lähme ise otsimaie,
lähme suurele mäele,
kõlistame kuljusida,
valistame valja'ida:

eest tuleb isa hobune,
keskelt memme küüdik-lehma,
vahelt aga venna varsukene.»

(O. Kalda redaktsioon)

Sõjalaul

Kesse tõi sõjasõnumi,
kesse vaakus vaenukeeli?
Harak tõi sõjasõnumi,
vares vaakus vaenukeeli.

Kesse tonkis toomingassa,
kesse kukkus kuusikussa,
kesse kohkuvalt kõneles?
Tiha tonkis toomingassa,
kägu kukkus kuusikussa,
kotkas kohkuvalt kõneles.

*

Kesse meilt sõdaje lähneb?
Kas läheb taati, kas läheb eite
või läheb venda keskimine,
või läheb kõige noorem poega?
Ei lähe eite, ei lähe taati,
ei lähe venda keskimine,
ei lähe väimees vennikene.

Taati tukub ahju pealla,
eite vooni värtenalla;
õde õõtsub kätkiessa,
see tahab piimalla pidada,
noorel koorel kasvatada,
lehma võilla võõrutada.
Väimees viibib kamberissa,
luku seitseme tagana,
kaheksandassa kojassa,
kuhu ei kuule kuke hääalta,
nõdra lapse nutu hääalta.

Isa pani liisku võttemaie:
liisk läks noore venna peale,
see siis sõlmiti sõdaje,
see siis värvati vägeje.

Vend läks välja vaatamaie,
aitaje läks ehtimaie.
Õde juurde õpetama:
«Vennakene, noorukene,

surmasärk pane selgajesi,
surmasukad jalgajesi,
kalmurätti kaelajesi,
koolukinda'ad kädeje.
Vennakene, noorukene,
kui sina sõdaje sõidad,
kui sa tormad tapeluie,
veered vaenuväljadelle,
ära sõida sõja edeje:
eessa on tuli punane;
ära sõida sõja tahaje:
tagana on suits sinine.
Keeruta keset sõdada,
sõida sõja keske'ella,
ligi lipu kandijada.
Esimesed heidetakse,
tagumised tapetakse,
äärelised äiatakse,
servalised surmatakse,
keskmised koju tulevad.

Vennakene, noorukene,
kui hakkad koju tulema,
vaenuväljalta vajuma,
verepõllulta pagema,
sõja keeru keske'elta,
vaenumõokade vahelta —
ära tule siis merista teeda:
meri täis on meeste päida;
ära tule sa siis Narva kaudu:
Narva täis on naiste päida;
ära tule sa siis Koiva kaudu:
Koiva täis on koolupäida.
Sõida sa kohe koduje,
tule oma tehtud teeda,
kust isa on enne käinud,
enne käinud, jäljed jäänud.»

Vend läks sõitessa sõdaje,
peada väändessa vägeje.

Sõjassa oli seitse voota,
seitse voota, kaheksa kuuda.

Siis venda tuli koduje,
koduje tuli kauge'elta,
sõjasta, sõja sisesta,
sõja keeru keske'elta,
vaenumõökade vahelta,
uhke'e hobuse kaasa,
sadulassa saksemassa,
kübaralla kõrge'ella,
ajas taadi õue peale:

«Tule, taati, tunne poega!»
Tuli taat, ei tundnud poega:
«Vene mees, vene hobune,
vene piitsake peossa,
vene saapa'ad jalassa.»

Ajas venna vainiulle:
«Kuule, kulla vennakene,
tule, tunne vennakesta,
sõjateede tallajada!»

Tuli välja veljekene,
tundnud ei vennakesta:
«Vene mees, vene hobune,
vene piitsake peossa,
vene saapa'ad jalassa,
vene kantsik kaendelaßsa.»

Ajas eide ukse ette:
«Emakene, eidekene,
tule välja, tunne poega,
sõjateede sõitajada,
vaenuteede tallajada,
kes tuli sõjast koduje
vanemaida vaatamaie,
omaksida aitamaie.»

Tuli eit, ei tundnud poega:
«Vene mees, vene hobune,
vene piitsake peossa,
vene saapa'ad jalassa,
vene kantsik kaendelassa,
vene kinda'ad käessa,
vene kirjad kinnastessa.»

Ajas õe õue peale:
«Oh mu õrna õekene,
sõsar sõrme suurukene,
taputilka tillukene!
Tule õue, tunne venda,
veljakesta, vennikesta,
kes tuli sõjast koduje,

sõjasta, sõja sisesta,
sõja keeru keske'elta,
vaenumõökade vahelta.»

Tuli välja õekene,
tuli välja, tundis venna.
Vend siis mõistis, kostis vastu:
«Oh mu õrna õekene,
sihvakas sõsarakene,
kust sa tundsid vennakese,
arvasid oma ainukese?»

Õde siis mõistis, vastu kostis:
«Oh mu hella veljekene,
veljekene, noorukene,
sealt ma tundsin vennakese:
sul on seljas surmasärki,
sul on kaelas kalmurätti,
sul jalassa surmasukad,
koolukinda'ad käessa —
sealt ma tundsin vennakese.
Vennakene, noorukene,
kust sa tundsid taadi õue,
arvasid isa aseme?»

Vend siis mõistis, vastu kostis:
«Õekene, õiekene,
sealt ma tundsin taadi õue,
arvasin isa aseme:
väravas oli verstasammas,
tänavas oli tunnikella,
kaevukoogud kollendasid,
vaskirakke'ed valusid.»

«Vennakene, noorukene,
räägi juttuda sõjasta,
lahingust lase luguda:
kas sõjassa naine armas,
naine armas, kaasa kallis?»

Venda mõistis, jälle kostis:
«Õekene, õiekene,
saleda sõsarakene,
pese mu põsed porista,
pühi mu hobu higista,
hari mu saapa'ad savista,
mõse mu mõökagi yeresta:
siis a'an juttuda sõjasta,
lahingust lasen luguda,
sõjas kuidas oldanekse,
lahinguida löödanekse,
sõjaleiba söödanekse.

Õekene, õiekene,
punapõski piigakene!
Sõjaleiba on sõmera,
vaenukakuke kareda.
Sõjassa ei naine armas,
naine armas, kaasa kallis.
Sõjas armas haljas mõõka,
kallis kangepea hobune.»

Sõsar vennalta küsima:
«Kas sõjassa meeste verda?» —
«Oh mu neidu, sõstersilma,
masajalgne maalikenel!
Sõjas jõed jooksvad verda,
suitsini on venna verda,
sadulani saksa verda,
vöödeni on vööra verda.»

Sõsar vennalta küsima:
«Kas sõjassa meeste päida?» —
«Oh minu neidu sõstersilma,
nii sõjassa meeste päida,
kui on soossa mätta'ida!»

«Kas sõjassa sääreluida?» —
«Nii sõjassa sääreluida,
kui on aias teiba'ida.»

«Kas sõjassa sõrmeluida?» —
«Nii sõjassa sõrmeluida,
kui on roogusid rägassa!
Ära nõua, neitsikene,
ära piina, piigakene,
mis on sõda sünnitanud,
vaenuvanker veeretanud.»

(Liidetud mitmest teisendist)

Nekrutilaul

Oh mina vaene vaimupoissi,
tillukene teopoissi,
lesenaise lapsukene!
Kündsin mõisa välja peal,
kirjud härjad adra ees.
Tuli kubjas mõisa poolt,
kilter kalda rehe poolt,
silmad jooksid vett sirinal,
kulmud kulda tilkusivad;
tuli minu vao peale,
hakkas mulle üttelema:
«Oh sa vaene vaimupoissi,
tillukene teopoissi,
lesenaise lapsukel!
Härra käskis mõisa tulla.»
Piits jäi härge peade peale,
piip jäi põllu peenra peale.

Läksin üle mõisa õue,
härra vaataskast välja,
naeratas siis minu peale:
«Vaat, see mees sukeb soldatiks,
ja see mees mahub madruseks!»
Läksin uue toa juure,
uue toa roobi alla,
panin mütsi simsu peale.

Kohtumees siis kutsus sisse:
«Tulge sisse, vaesed lapsed,
tulge topsi tõmmamaie;
oma õnne katsumaie;
jääge välja, perepojad,
perepojad, pikad mehed!»
Võtsin ma siis number üks,
teist kord jälle number kaks —
olin ma vaene valmis soldat.

Sai siis paari päeva pärast,
aeti meid siis Pärnu linna,
sinna Pulsti poe ette,
Kera Juri kõrtsi ette.
Seal mu luid siis loeti
ja mu liikmid lugutati,
jala põidi pööreti,
selja sooni sirutati —
nüüd olin vaene valmis soldat.

Viidi vööra maade sisse,
kus ei kuulnud kuke häälta
ega koera haukumista —
seal oli hundi ulgumine,
kranatite raksumine,
püssikuuli kiunumine.

Seisin vahiks valli peal,
haljas püss mul õla peal,
mõõka pikka puusa peal.
Ülem hüüdis ühelt poolt,
kapral karjus kahelt poolt,
seersant seisis selja taga,

käskis püssi püsti lüüa,
oda hästi otse hoida.
Ei ma mõistnud püssi püsti
lüüa,
oda hästi otse hoida.

LÜÜRILISI RAHVALAULE

1. TAVANDILAULE

Mardid

Mardisandid küsivad ukse taga: «Kas on luba lugeda?» Kui toasolijad lubavad, siis lauldakse:

Laske marti sisse tulla!
Mart on tulnud kaugelt maalta,
sinipilvede seasta,
valgepilvede vahelta.
Mardi küüned külmetavad,

mardi varbad valutavad.
Mart ei taha tallekesta
ega talle villakesta —
mart tahab talle kintsukesta.

Kui ust ei avata, lauldakse uut laulu:

Peretütär, neitsikene,
tõuse üles voodiest,
sinisiidi riietesta,
punapööri patjadesta,
puhu see tuli toasse,
lõõtsu lõke lõuka'asse,
säsi sängisamba'asse,
võta peergu varna pealta;

kui pole peergu varna pealla,
võta õrsilt halgusida;
kui pole õrsil halgusida,
võta laest laastusida;
kui pole laes laastusida,
siis süüta sõrmed põlema —
tuli peab toassa olema!

Toas võetakse tuli üles, kuid ust ei avata veelgi.

Peremees, peremehike,
perenaine, naisukene,
peretütär, neitsikene,
talutütär, taimekene,
laske marti sisse tulla!
Kui ei lase, ei palugi —
mart lõõb maha uued ukсед,

sagarast mart saadab ukсед,
põönast mart põrutab ukсед.
Mart on ise ukseseppa,
mardi naine krambiseppa,
mardi pojad pulgasepad:
mart teeb ette uued ukсед.
uued ukсед, uued aknad.

Uks tehakse lahti. Mardi-isa võtab kaelas rippuvast kotist teri ja viskab põrandale, üteldes:

Küünar kõrt,
vaks vart,
toll tera!

Ahju ette eide õnne,
taha tuppa taadi õnne,
nurka noore neiu õnne!

Mardid hakkavad tantsima ja laulma:

Peremees, peremehike,
perenaine, naisukene,
peretütar, neitsikene,
talutütar, taimekene!
Kipsi minna kelderisse,

kapsi minna kamberisse,
üle õue aitadesse,
otsi mardile osada,
kääna mardil' käntsakesta!

Kui kraam käes, hakkavad mardid lauldes tänama:

Aitüma! meie tänamel!
Aitüma pereisale,
aitüma pereemale
mardil' osa hoidemasta!
Vaat, kus tantsib sandimarti,
sinna tõusku tõmmud härjad,
härjad suured, longus sarved,

lehmad matsakad, madalad,
sead aga pikad ja siuakad!
Kui mart tuleb teise aasta,
teise aasta see ajaga,
mart toob puuda puusa peala,
sälitise selja peala,
vaka varvaste vahela.

Kadrid

Kadrid tulnud kauge'elta,
üle soo, läbi libeda.
Kadri küüned külmetavad,
varba'ad valu ajavad.

Peremees, peremehike,
perenaine, naisukene:
laske sisse kadrisandid!

Peretütar, neitsikene,
puhu sa tuli tubaje,
lõõtsu lõke põrmandulle!
Kui pole peerguda peressa,
võta lõsnast lõmmukene,
kui pole lõsnas lõmmukesta,
võta pingist pinnukene,
kui pole pingis pinnukesta,
võta roogu räästa'ata.

Peremees, peremehike,
perenaine, naisukene,

laske sisse kadrisandid!
Kui lasete kadrisandid:
õnnistagu teie õued,
õued täisi õhvasida,
õued õhvade emida,
laudad täisi lamba'ida,
laudad lammaste emida,
põhud täisi põrsa'ida,
pahnad põrsaste emida!

Kui'p¹ lase sisse kadrisante:
saagu, saagu, ma sajatan,
saagu tütar sammelduma,
seina äärde seenetuma,
mehele pahandajaksi,
taadi tahma lakkujaksi,
õe õue pühkijaksi,
vennale vee vedajaks!

¹ kui'p — kui ei

Vastla liulaul

Vistelikku, vastelikku,
ei vastel toassa veere,
vastel veereb vainuella,
kübarassa, kinda'assa,
sadulassa, saapa'assa,
oma ömmeldud linassa.

Liugu laugu laskejalle,
linad pikad liugujalle,
takud tagatõukajalle,

tutrad toas-istujalle!
Nii valgeks minu lina
kui see lumi liumäella,
nii pikaks minu lina
kui see liu-teenene!

Kes ei tule liugu laskemaie,
selle linad liguje jäägu,
aia äärde hallitagu,
seina äärde seenetagu!

Kutse jaanitulele

Tulge jaaniku tulele,
tulge tulda hoidemaie:
tuluk tükib hoone'esse,
säde kargab katuksesse,
ebemed küla vahele.

Kes ei tule tulda hoidemaie,
saagu koju kolletama,
ahju ette hallitama.
Kask tal kasku¹ kaela peale,
õunapuu õlade peale!

Kutse kiigele

Küla mehed, mehikesed,
küla naised, naisukesed,
küla tüdrukud, sõsarad,
küla-aga-poisid, pooledvennad,
mis te seal kodu kuulate,
uluall te haigutate,
räästa all te ringutate?
Tulge me kiike kiikumaie,
kiigelauda laulemaie,

kiigeõrde hõiskamaie!
Mul pole hoosta² järgi saata;
hobu uppunud ojasse,
varssa vaibunud vedeje,
regi mul jäänud Riia teele,
rattad jäänud ranna äärde,
looka kukkunud kulusse,
päitsed päeva allikasse.

Kiigele ehtimine

Kuulin külas kiigutavat,
üle aia hällitavat,
jooksin joostes, käisin käies,
jooksin aita ma mäele,
keset usta kelderisse.

Jooksin aita ehtimaie:
võtin valla vakakaane,
kisksin valla kirstukaane,

võtin vakast valgembida,
võtin kirstust kirevasi;
selga sai hame linane,
peale rüüdi lõuendine,
ette lasin laia põlle
kui see isa aidaukse,
rinda panin suure sõle
kui see kuu taeva'assa,

¹ kasku — kasvagu

² hoosta — hobust

pähe panin suure siidi
 kui see vihma vikerkaari,
 kätte panin sõrmuseida
 kui neid tähti taeva'assa.
 Läksin siis küla kiige peale,

küla hea hälli peale.
 Kuj ma kiiksin, siis kilisi,
 kui ma heitsin, siis helisi,
 kumin kuulus Kuramaale,
 helin heitus Helme'esse.

Kiige katsumine

Lähme kiike katsumaie,
 kas see kiike kannab meida.
 Kui ei kanna, siis kadugu,
 kadugu vana kiigeseppa,

kes see kiige kitsa teinud —
 alt ei saanud hani ujuda,
 pealt ei pääsuke pageda,
 keskelt keerulinnukene.

Kiigeaja mälestus

Kas sina seda mäletad,
 kus me viimaks kiikusime,
 ühe toome õilme pealla,
 kahe kase ladva pealla?
 Juba toome heitnud õilme,
 juba kaske heitnud karva,
 sarapuu lehed sahistand,
 vaher valge'ed varistand.
 Juba siit on tükki teeda,
 tükki teeda, ammu aega,
 veerend viisi päevakesta,

kulund kuusi tunnikesta,
 kui siin hõiskasid õeksed,
 kui siin kärkisid käliksed,
 mürkisid minia meeled,
 sirgusid õe südamed.

Ühte käisid meie hääled,
 meie hääled, meie meeled,
 ühte sündisid südamed,
 ühte laulud langenesid,
 ühte jutud jooksesid.

Eeslaulja

*Eeslaulja ja
 koor*

Kas si - - na se - da mä - le - tad, —
 Kus me — vii - maks kii - ku - si - me, —

Koor

Eeslaulja ja koor

kas si - na se - da mä - le - tad, —
 kus me vii - maks kii - ku - si - me. —

Lõpp

jook - se - - ne - sid.

Kullimäng

Esimene, kelle selja taga on teised, laulab:

Kuus, kuus, kullikenel!	ei ole katuses kanuda;
Kuus, kulli nokakene!	sigi läks sinepiaeda,
Mis see kulli meilta otsib?	kana läks kanepiaeda,
Kulli otsib oina'aida,	kukk läks kubja herne'ieie.
läbi lae lamba'aida,	Sigi sõi sinepi juured,
läbi katuse kanuda,	kana sõi kanepi juured,
läbi põhu põrsa'aida.	kukk sõi kubja herne'aida.
Pole meil õues oina'aida,	

Nüüd tuleb keegi, kes esineb kullina, laulja juurde tervitusega: «Tere, tere, mees!» Laulja vastab: «Jumalime, mees!» Tulija hakkab maad kratsima, nagu teeks auku. Järgneb kahekõne:

Mis sa nüüd teed selle maa	«Sõi isanda hernel, emanda
sisse?	oad, neitsi lätsed.»
«Teen auku.»	Kus sa ise olid?
Mis sa selle auguga teed?	«Tegin arus aeda.»
«Teen tuld.»	Kui paks?
Mis sa tulega teed?	«Nii paks kui kirve laba.»
«Soojendan vett.»	Kui tiht?
Mis sa veega teed?	«Nii tiht kui jõhvsõel.»
«Kitkun kana seljast karvu.»	Kui kõrge?
Mis see kana kurja tegi?	«Nii kõrge kui maast taevasse.»

Siis katsub ta, kas saaks siit või sealt küljelt kedagi haarata. Laulja, keda kujutellakse emaks, tõrjub teda kätega tagasi.

Nukumäng

Mängijad seisavad ringis. Ringi keskel «nukk», kellele lauldakse:

Alane, alane, nukku,	juba su vend surekse.
juba su isa surekse.	Alane, alane, nukku,
Alane, alane, nukku,	juba su õde surekse.
juba su ema surekse.	Alane, alane, nukku,
Alane, alane, nukku,	juba su peigu surekse.

Vastavalt laulu sõnadele kummardab «nukk» kord-korralt alla-poole, kuni laskub hoopis maha. Ringis olijad laulavad uuesti:

Ülene, ülene, nukku,
juba su isa elussa.
Ülene, ülene, nukku,
juba su ema elussa.
Ülene, ülene, nukku,

juba su vend elussa.
Ülene, ülene, nukku,
juba su õde elussa.
Ülene, ülene, nukku,
juba su peigu elussa.

«Nukk» on nüüd üles tõusnud. Lauldakse:

Hüppa, nukku, karga, nukku,
tee, nukku, jalad teraseks.
Katsu, nukku, aedaside.
Ehi helmeid, päästa pärleid,
riisu ristid rinnasta.

*«Nukk» hakkab hüppama, võtab ringis olijailt ehteid ning rätte
ja jookseb ringist välja. Teised laulavad:*

Nukku kutsuti külasse,
viidi välja võõra'aksi.

*Kes «nuku» välja lasksid, pidid ta kinni püüdma. «Nukk» jagab
võetud asju, kuna ring laulab:*

Anna kätte kehva kullad,
orjale omad hõbedad.

Nõelamängulaul

Nõtku, nõtku, nõelakene,
nõtku, nõelasilmakene.
Nõela nõmmesse kaoksi,
kamarikku kapsatelles.
Ära mina otsin odrapõllud,
ära mina katsun kaerapõllud,
ära mina siblin seemneväljad.

Ei nõela magades kadunud,
kadus tööda tehtaessa,
õmmeldes udulinada,
palistes vana palakat,
pilutelles peiu särki,
tikkidessa titesärki,
lappidessa lapsesärki.

Saaja sissesõit

(Neiu poolt.)

Langukesed, linnukesed!
Mis te kaua teella teete?

Kas sa käänsid karjateele
või sa vaatsid metsateele?
Kas sa sõitsid soode teeda
või ehk mõõtsid maada mõõda?

(Peiu poolt.)

Langukesed, linnukesed!
Ei ma käännud karjateele
ega vaatnud metsateele;
ei ma sõitnud soode teeda
ega mõõtnud maada mööda.
Mul tuli teder teerajale,
mõtus metsa keske'elle.
Meie peigu pelgamaie,
meie kaasa kartemaie.
Sest mu aega viibinassa,
viibinassa, viitunessa.

Langukesed, linnukesed!
Kas tohib tulla tubaje,
alla räästaste ajada?
Kas puhas toa-esine,
kas lage laua-alune?

Kas on puhtad peiupingid,
kas on ohtrad saajaistmed?
Ehk ma rikun riide'ida,
hukkan uusi ummiskingi?

(Neiu poolt.)

Langukesed, linnukesed!
Küll tohib tulla tubaje,
alla räästaste ajada;
küll on puhas toa-esine,
küll lage laua-alune;
küll on puhtad peiupingid,
küll on ohtrad saajaistmed:
ei sa riku riide'ida,
hukka uusi ummiskingi,
riku ei siniribada.

Mõrsja otsimine

Toit on laual, kuid saajarahvas ei lähe sööma. Kõik seisavad, üleriided seljas ja kübarad peas, sest puudub mõrsja. Saaja kaasanaised laulavad:

Ei teie viinad vihavad,
ei teie õlled punavad,
ei teie saiad saledad,
enne kui saab neidu nähakseni,
neiu nime teadakseni:

kas on Pille või Pireta,
või on Malle või Mareta,
või on armas Annekene,
või on libe Leenukene.

Mõrsja on kaasiku ja teiste omapoolsete naistega saunas. Peigmehe-poolsed naised lähevad teda otsima, teel lauldes:

Siit on minnud sirgukene,
läbi paju pardikene;

siin on sirku seisatanud,
kinnitanud kingapaelu.

Seesolijad hoiavad sauna-ust kinni. Peigmehe-poolsed laulavad ukse taga:

Mis mina hoolin uhtudessa,
kardan katki raiudessa,
meil on hulgas uksesepä,
saajassa sagarasepä,
kes teevad teile uued ukseid.

Mõrsja tanutamine laulude saatel (XIX saj. keskpaiku).

Mõrsja-poolsed naised laulavad saunast vastu:

Peiukene, poisikene,
kas võtid soelta silmad
või võtid karulta kõrvad,
hundilt hullu meelekesse,
et sina teadsid meile tulla,
oskasid üle orgude,
määrasid üle mägede

meie suureje suguje,
kuldapenningi pereje,
vana taalderi taluje?
Ei ole neiduda kodussa —
neidu läks linnast linti tooma,
neidu läks poest poorti tooma.

*Nüüd tehakse uks lahti. Saajavanema naine viskab rublatükki-
dega hõbekee mõrsjale kaela ja ütleb: «Oma lehmikene, jõõras kel-
lukene, see sinule! Mis minule?»*

*Mõrsja kingib tulijaile siniseid, punaseid ja kirjusid linte. Min-
nakse üheskoos tuppä, pillimees mängides ees, just nagu õeldes:*

Tule tänna, tõtta järele,
tule tänna, tõtta järele!

*Tagasitulnud saajanaised laulavad nüüd toas ootavaile mees-
tele:*

Eivad tea meie mehed,
kus need käisid kaasanaised.
Need käisid punepoessa,
siidilõngade pesassa.

See neidu punessa käinud,
see on korjand kollaoksad,
maiastand madarajuured.

Peigmees istub lauda, ei pane mõrsjat tähelegi. Naised laulavad:

Peiukene, poisikene,
kergita kena kübarat,
tee au neiduselle,

au neiduse isale,
au neiduse emale!

Nüüd teretab peigmees mõrsjat, kes siis tema kõrvale lauda istub. Kuid ükski ei söö, kõik on veel üleriideis. Mõrsjal on selg pooleldi peigmehe poole. Peiu-poolsed naised laulavad:

Mis sina, neuu, viltu vaatad
ja seisad servi peiu poole?
Kas on kuube kurja toime

või on vammus valju toime?
Koo ise kuldatoime,
vala ise vaskitoime!

Nüüd tulevad kõik lauast, võtavad üleriided seljast. Tuuakse sooja õlut ja hakatakse sööma.

Mõrsja saatmine

Järgmisel ööl sõidab pulm peigmehe tallu. Kui mõrsja jääb kauaks riidesse ehtima, laulavad talle peigmehe poolt naised:

Ehi, neuu, eks sina jõua,
saa, Salme, riide'ie!

Ju kipub küi¹ hobune,
väi täkku väänab peada.

Mõrsja poolt lauldakse vastu:

Peiukene, poisikene,
kas tõid seda hoosta kaasa,
kas said seda saanikesta,
miska viid sa meie neuu?
Kui et toonud², ei ole tarvis!
Küll veavad isa hobused,

venna hallid veeretavad:
punaselle viia pruuti,
kimmelilla viia kirstu,
hallid viia ande'eida,
mustal muidu riide'eida.

Peigmehe poolt kiirustatakse uuesti mõrsjat:

Neiukene, noorekene,
mis teed kaua kamberissa,
seisad seinade vahella?
Kas kood küile kuube
või napsid naole särki?

Neitsikene, noorukene,
too niidid tullessani,
küllap kood ollessani!
Meil on piirad peiu tehtud,
kangaspuud küi kogutud.

¹ küi — küdi, mehe venna

² kui et toonud — kui sa ei toonud

Mõrsja poolt vastatakse:

Peukene, poisikene,
andsid aega kasvatada,
anna aega ehitada!
Kaua ehikse¹ isatu,
kaua ehikse ematu,
kaua vaene vöötelekse.

Tunned viia mu õdeda,
tunned viia, tunne hoida,

tunne truusti elada;
ära lase lastel lüüa,
päilistel peale käia!
Hoiad mu õe heasti,
kaitsed kaasa kalliesti,
tuled meile teise korra —
tool sulle alla annetakse,
padi peale paisatakse.

Mõrsjale laulavad nüüd kõik pulmalised koos:

Nuta nutuksed koduje,
itkemed isamajassel!

Kui et nuta² minnessani,
küllap nutad ollessani.

Peigmehe poolt lauldakse:

Neitsikene, noorukene,
ära kurda, ära karda,
tõrgu meile tullessani:
ära sureb ämma kurja,
ära sureb äia kurja,

küdi läheb küla väiksi,
nadu viiakse mehele —
siis jääd hellaga elama,
marjaga maja pidama.

Mõrsja emale laulavad kõik pulmalised ja lapulised ühes:

Oot-oot, eite, no-no, eite,
kui-t sina¹, eite, enne ei nuta,
nutad homme hommikulla.
Lähed aita katsumaie —
ait on harva riietesta,
nurka kirstusta tühije.
Siis tuleb tütar meelejani:
«Veel pidin tütarta pidama!»

Kui-t sina, eite, enne ei nuta,
nutad homme hommikulla.
Lähed kaevult vetta võtma —
kaevukook tuleb kaelajeni.
Siis tuleb tütar meelejani:
«Veel pidin tütarta pidama!»

Kui-t sina, eite, enne ei nuta,
nutad homme lõunaella.
Lähed pinust puida tooma —
puupinu tuleb kaelajeni.
Siis tuleb tütar meelejani:
«Veel pidin tütarta pidama!»

Kui-t sina, eite, enne ei nuta,
nutad homme õhtuella.
Lähed kalja laskemaie —
kalja-asti hauguteleb:
«Enne mind veella peeti,
nüüd mina kuivala kobisen.»
Vahel koputad kõvasti,
vahel jätab vallalisti.

¹ ehikse — ehib

² kui et nuta — kui sa ei nuta

³ kui-t sina — kui sa ei

Mõrsjale lauldakse:

Neitsikene, noorukene,
jäta koju viied viisid,
viied viisid, kolmed kombed;
ära ole kerge keetamaie,
libe leenta mekkimaiel!
Meil on hella eidekene —
see on kerge keetamaie,
libe leenta mekkimaie.

Neitsikene, noorukene,

ole kerge ketramaie,
trugus vokki tallamaie,
käre kangasta kuduma;
siis sind kiideta¹ heaksi,
hea naise tüttareksi,
targa naise taimedeksi —
hea naine õpetanud,
kallis naine kasvatanud,
palju parem paigale pannud.

Mõrsja sugulased laulavad mõrsjale:

Kui sina lähed kodunta,
veered venna põrmandulta,
lahkud sa isamajasta,
jäävad nurgad nuttemaie,
pingid silmi pühkimaie,
ahjuke halatsemaie.
Nurgad nutid, et oli noori,
pingid nutid, et oli peeni,
ahi halatses, et oli ainis,

et oli kallis kuhja looja,
sale saadude tegija,
armas haki istutaja.
Kuhjad Kundaje nägisid,
hakkjalad Alutahaje.
Sedap naersid Narva saksad,
imestid Iru isandad,
et olid nabad naiste tehtud.

Õpetus pruudile

Neiukene noorukene!
Kui saad oma koduje,
ole hommikul usina,
enne päeva õue peala,
enne varast valge'eda,
enne kulda koidukesta,
enne kui äia äratab,
enne kui ämma äratab:
käi läbi karjalaudad,
läse läbi lambalaudad.

Võta hõlpemed õlale,
võta panged hõlpemile:
vii sina vesi tubaje,
kalla vesi kattelasse,
pane panged pingi peale,
pühi tuba tungimata,
otsi luuda luusimata.
Siis mine äia äratama,
siis mine ämma äratama.

Peigmehe kodu

Kui pulmad peigmehe õue jõuavad, võetakse neid koduste poolt lauluga vastu:

Peiukene, poisikene,
eile läksid küi isanda,

täna tuled kui kuninga,
tood emanda tullessani,

¹ kiideta — kiidetakse

saiasööja saanissani,
vardalööja varjussani.
Jumal teaneb¹, või ep teada,
ehk tood eidele emanda,
haudujalle haugutaja,
toojale toogutaja;

ehk toob puud tullessani,
kaikad kahessa käessa,
miska lõhub ämma lõuad,
miska lõhub äia lõuad,
küdi küljeluud tümitab.

Mõrsja talutatakse tупpa, kusjuures lauldakse:

Liigu, liigu, leekene,
anna ruumi, ahjukene,
mine, seina, sinnapoole —
trummal tuuakse tubaje,
parabantsik põrmandulle.

Varsti pannakse mõrsjale «latu» pähe, mille juurde käib laul:

Nüüd pannakse higi linale,
higilattu pealaele
ennast vanandamaie,
igada lühendamaie,
peada hallile ajama.

*Tähtsamaid selle päeva toiminguid on veel andevaka jagamine.
— Öhtul noorpaarile aset tehes laulavad kaasikud:*

Peiukene, poisikene,
kas oled teinud heinusida,
heinusida, peenusida?
Kui et ole teinud heinusida,
heinusida, peenusida

noore nooriku magada,
en pane palakujani,
viska villavaipasida
teie pitkile õlile,
kõverille kõlka'aile.

Pulma ilu

Meid pole toodud tukkumaie,
kutsutud siia konutamaie,
meid toodud ilu tegema,
kutsutud lusti kuduma.
Ilu tõin mina hilpudessa,

naiste nalja nartsudessa,
poiste pulma põuessagi,
rõõmu rõivaste vahella:
täna ju meie rõõmupäevad,
peiü ja neiu pulmapäevad.

¹ teaneb — vahest teab

Tants

Meie tamm lä'eb tantsimaie,
kõre kuusk lä'eb kõndimaie,
visa kuusk lä'eb veeremaie.
Meie tammel kulla kingad,
kulla kingad, vaske paelad,
hõbedased ormad pealla.

Tare tahab tantsimista,
põrmand tahab põrutamista,
tuba uusi uhtumista,
seinaveered sõtkumista.

Taganege, taganege, talad,
põgenege, põgenege, parred,
seiske, seinad, sinnapoole!

Nekruti itk

1.

Vellokene, armakene,
poisikene, mu pojuke!
Nüüd sind sõtta sõlmitie,
väe pääle väänatie,
sõja leiba sõtkumaie,
vaenu kakku kastemaie,
pikka püssi kandemaie...

Vellokene, noorekene,
poisikene, mu pojuke,
oled veel nõrgake, pojuke,
veel pihad sul peenikesed,
õlaluudki õrnakesed,
käsivarred väetikesed —
ei jõua sõtku sa sõjassa,
jõua ei kasta vaenu kakku,
pikka püssi ei pidada...

Kel pihad on pihlakased,
sõrmekondid kuslapuised,
too peaks sõtkuma sõjassa,
see peaks kastma vaenukakku...

2.

Kui olid poissi veel pisike,
marja veel madalukene,
emal oli ohtu hoide'essa,
kahju sind kasvatelles,
murdus põu murede alla,
kulus särk su koorikuista,
lagus leivaraasudesta,

kui sind põuella pures,
leivaraasuilla ravitses.
Ise elasid hirmu alla,
kasvid, väike, vitsa alla,
juba lähed jälle hirmu alla,
viiakse taas vitsa alla.

Kui oli häda mul hoielnessa,
kui oli kahju kasvatelles,
siis ei näind näljased isandad,
pannud ei paljakat tähele.

Kui said, virveke, veninud,
kallis ju kasvanud ülesse,
nüüd näevad näljased isandad,
panevad palju sind tähele.
Viiakse sind võõra alla,
küüditakse kaugielle.

Pojakene, poisikene!
Mis sain sinu hoidmisesta,
mis kasu su kasvatuses?
Ootsin su toeks tulevat,
ema abiksi astuvada,
vähe tuli sust tuge emale,
vähe sust kaldus kandijalle —
tuli sinust tugi kuningal,
abiks said ilma sa isandail.

3.

Jumal teab, jumalukene,
Mari teab, madalukene,
ehk sa kooledki kuningais,
matta saad seal maasulastel.

Ei saa koju koolemagi,
matta ei omale maale —
ei jää käebast, kus saaks käia,
matust ei itkeda emale.
Aetaks' ehk hauda sind alasti,
pannakse maasse palja'ana.

Kui ehk ette ma teaksin,
kabu, nii kaugele näeksin,
kodust sull' annaks koolikaali,
manu paneks sulle maturäti.

Ei u s u anda veel sedagi,
paha ka panna maturäti.
Ühes annan sulle suu ma räti,
kaasa mu enda kaelaräti —
sinna paned hellakesed hiuksed,
vahalatva varjukeseid.

Hiuksed saadad itkeda emale,
vahaladva su vanemal'.

Kui juhtud sinna koolemaie,
hella, hinge heitemaie,
kätken hiuksed kääpa'asse,
matan nad enda matusesse,
siin saan kääpa, kus mul käia,
koha, kus itkeda emalla.

4.

Kunas sind koju nüüd ootan,
koju ootan, vastu vaatan?
Kui näen linde lendavada,
kuulen kaarnaid krooksuvada,
siisap sind koju ma ootan,
koju ootan, vastu vaatan.

Siis saaks mu ohtu ütlemaie,
siis saaks kahju kaebamaie.
Ei jõua ohtu kõik kõnelda,
kahju ei päevalla kahella —
ohtu saaks ööks üheksaks,
kahju päevaks ehk kaheksaks.

Vellokene, mu väikene,
poisikene, mu pojuke!
Kui veel kullad kokku saame,
armas, ühteteist näeme,
siis annan suuda su suule,
siis annan kätta su kaele,
suud su jala tallalegi,
suud su suure varba'alle.

(Rahvalaulik Parasko.)

Itkulaul

Esimeses maailmasõjas langenud pojale

Pojakene, mu kuku pojakene,
pojakene, mu meelimarjakene!
Miks jätsid itkema emak'se,
kahetsema kandjakese?

Kui sind hoidsin õrnakesta,
kasvatasin sind, kanakest,
ei sind hoidnud siis sõjale,
kasvatanud ei kuulidelle,
hoidsin endale abiksi,
hoolekandjaks kasvatin.

Aga näe, ilma jäin, emake,
üksi kurtma, kandjake! —
Seda ma itken enne kõike,
seda ma nutan, kuni ma

ei jätnud käebast sa, kus käia,
nõrken —

ega liiva, kus ma leinaks.
Kui ma teaks, ema, küsida,
aimaksingi, andijake,
kas oled vees sa, virvekene,
soos ehk, suur mu lapsekene,
või jäid maisele maale,
või jäid, pardike, palule?

Kui jäid vette, virvekene,
või jäid ojja, osjakene,
veele veereksin minagi,
oja äärde ma ujuksin —
sinna läeks sind itkemaie,
kallikest, sind kurtemaie.

Kui oled soos, mu suuri poega,
kännustikus, lapsi kallis,

soole sumpaksin minagi,
kaoksen, kandja, kannustikku —
läeks sind sinna nuttemaie,
seal su surma kurtemaie.

Ei tea käia nüüd kusagil,
ei ole kohta itkedagi...

Seda tegid kurjasti kuningad,
inetult isandad suured,
et võtsid poja vanemalt,
emalt viisid ainsa lapse,
hukkasid hoole mu pidaja,
ainsa kaitsja mul kaotid...

(Rahvalaulik Martina Iro.)

2. LAULE KODUST JA LAPSEPÕLVEST

Kui ma olin väiksekene

Kui ma olin väiksekene,
kasvasin ma kannikene;
ema viis hälli heinamaale,
kandis kiigu kesa peale,
pani käo kiigutama,
suvilinnu liigutama.

Seal siis kägu palju kukkus,
suvilindu liialt laulis;
mina meelta mõttelema,
mõttelema, võttelema;
kõik ma panin paberisse,
raiusin kõik raamatusse.

Ema arm on põhjatu

Millal maksan eide vaeva,
eide vaeva, hella piima,
kää peala kandemise,
suu juures suiskumise?

Mitu ööd olid uneta,
mitu suitsu suurukseta,
mitu päeva lõuna'ata,
mitu hommikut osata!
Ei lõppend tuli toasta,
säde ei süngisamba'asta,
hobu halli rakke'esta,

naine ei noori riide'esta!
Otsis lapse lausujaida,
noore nutu võttijaida;
lubas lamba lausujale,
kitse keelekatsujale,
tuhkru ruuna tuusijale! —
Mina kiuste kiljatasin,
soota suuda maigutasin! —

Mõistaksin suul tänada,
keelel anda aitümada,
keele paelula paluda!

Marjad emale

Käisin karjassa kadala,
veersin marjassa madala,
kadalaiassa kapukaiassa,
madalassa mantelissa.

Sain mõne magusa marja,
mõne sõstera sinise,

mõne pohla pooleküpse,
mõne vaarmu varsinesa —
emale viin magusad marjad,
õele sõstera sinised,
vennale veripunased.

Elu isakodus

Küsisid külatsed naised,
oma otsa neitsikesed:

«Kelle see muna murula,
kelle see kana kesala,
kelle õuna peale õue,
kelle värbu peale välja?»

Eite kuulis, kohe kostis:
«Minu see muna murula,
minu see kana kesala,

minu õuna peale õue,
minu värbu peale välja.
Ei muna muruda riku,
õun ei riku õuekesta,
värb ei riku väljakesta.
Muna teeb muru ilusa,
kana teeb kesa kabeda,
õun teeb õue õige'eksi.»

Kodu tunnusmärgid

Kust me tunneme oma kodu,
oma kodu, oma kulla,
oma maja, oma marja,
oma esä usseaia?

Säält me tunneme oma
kodu —
meil o ussen uibuaia,
kesselt usta kirsiaia;
meil om kodun kullassepä,

taren taaderde tegije,
sannan sangavitsuteje;
kuast tõusu kuldasuitsu,
tare aa arjast al'last suitsu,
sannast sangavitsa suitsu.

Säält me tunneme oma kodu,
oma kodu, oma kulla,
oma esä usseaia.

(Karksi)¹

Kes koju ootab?

Kodu poole, kulla poole,
elu poole, hella poole,
maja poole, marja poole,
kodu poole koidab silma,
elu poole helgib meeli.

Koju'p minda oodetanne²,
väravalla vaadetanne³.
Kes see mind koduje ootab,
kes see manitseb majasse?
Koera mind koduje ootab,

kassi manitseb majasse.
Mis mina annan koeraleni⁴,
mis mina annan kassileni?
Koeral annan koorukese,
kassil kakuraasukese.
Ole terve, koerakene,
ja minu kallis kassikene,
minda koju ootemasta,
väravalt vaatemasta!

¹ Kohaviide on antud ainult murdes esitatud laulude puhul.

² koju'p minda oodetanne — ei mind koju oodata

³ vaadetanne — ei vaadata

⁴ koeraleni — oma koerale

Kodu kaugel

Ikka on minul igava,
alati minul haleja¹,
mitu kord on meeli kurba;
kus mina istun, seal igava,
kus mina astun, seal haleja,
kus mina seisan, silmad märjad,
et on kodu kaugel:
viisi versta on vaheta,
kuusi kurjada jõgeda,
seitse sooda sitkejada²,
kaheksa karimägeda³,
üheksa üle ojada,
kümme külma allikada.

Millal saan mina isale,
millal saan mina emale,
millal veeren vendadelle,
millal hõõrutan õele?

Sügisel ei sünni minna,
kevad ei kõlba käia,
suvetee on suisuline⁴,
talvetee on tuisuline,
sügisel veed sügavad,
kevad on vood vägevad —
hobu upukse ojasse,
linalakka lainetesse,
vesihalli veeojasse.

Oma ja võõras

Olin enne eide eessa,
eide eessa, taadi eessa,
kuulis mind koju tulevat,
välja alla ju olevat,
lagedalla laulavada,
siis mu hella eidekene
ja mu tarka taadikene
võttis ütelda hüvasti,
pajatada pehme'esti,
arutada armsa'asti:
«Kuule, kus kukub kuldalindu,
laksuteleb lahke lindu,
kõõrutab kana heleda,
jookse, poega, jõua, poega,
võta see värava võrusta,
uksed ummiraudadesta,
pane istmed talle ette,
pane nuga laua peale!»

Pani söögi laua peale,
pani leiva laua peale,
noa laua nurga peale:

«Lõika leiba, lapsukene,
sa tuled väljasta väsinud,
töö juuresta tüdinud,
higi otsasta iganud!»

Oma eit oli eidekene,
oma taati taadikene,
käskis võtta võidaleiba,
võtta kirstust kinnitusta,
kaane alta kannatusta;
võtsin võida, ei vähenend,
sõin aga seda kalada,
mis tuli mängides mäele,
mis tuli karates kaldale,
lusti lüües lootsikusse.
Isa ütles hiire peale,
ema ütles kassi peale;
ise olin hiirekene,
kahejalgne kassikene.

Sain aga võhivõõra ette,
võõras kurja, võõras kärja,

¹ haleja — hale

² sitkejada — sitket

³ karimägeda — kivist mäge

⁴ suisuline — ümber paiskav, kukutav

võõras kannuni kadeda,
kuulis mind koju tulevat,
välja alla ju olevat,
lagedalla laulavada,
siis see võõras võigas eite
hakkas kurja kuulutama,
paisul paha pajatama:
«Kuule, kus kukub kurja lindu,
häälitseleb hädalindu,
laksuteleb laiska lindu;
jookse, poega, jõua, poega,
pane see värava võrusse,
uksed ummiraudadesse.
Kõju tuleb suuri sõoja,
suuri sõoja, suuri jooja,
kulla kandija külasse,
kõike uhab oma kõhtu,
pistab kõik enese pukku,

ei jäta üle ühtigi.
Võta istmed tal eesta,
võta kulpi katelasta,
võta nuga laua pealta!»
Kartis minda istuvada,
kartis leiba lõikavada,
tõstis leenta tõreledes,
andis süüa hauguteles:
«Söö sisse sinikivikesi,
peale kopsu konnadeksi,
alla kopsu haiguseksi!»
Nüüd sõin seda kalada,
mis on ammu hallitanud,
seina ääres seenetanud,
sel on kanad kallal käinud,
pääsukesed pesad teinud,
mutikad sisse munenud,
sipelgad sisse siginud!

Lapse tänu

Isakene, taadikene,
emakene, memmekene,
küll sa nägid suure vaeva,
kui sa minda kasvatasid,
kasvatasid, kallistasid,
üles tõstsid, hüpatasid,
maha panid, mängitasid,
suu juures suisutasid,
kahel käel kiigutasid,
süles hoides süüessagi,
käte peal käiessagi,
rüpes rukist lõigatessa,

viisid põlled põllu peale,
panid parmaste vahele,
sülitäie keske'elle,
et ei tulnud tuuli peale
ega veerend vihmahoogu!

Ole terve, eidekene,
teiseks terve, taadikene,
minda nõnda kasvatamast,
kasvatamast, kallistamast,
tänu teile hauassagi,
musta mulla katte alla!

Ema arm

Kui koaleb isa kodusta,
siis koaleb pooli koduda;
kui koaleb ema kodusta,
siis koaleb kodu koguni.

Ema viidi uksestagi,
armud läksid akenista;

ema viidi teeda mööda,
armud läksid aeda mööda;
ema hauda laskenekse,
armud peale langenekse.
Sinna jäävad ukсед ulvamaie,
sinna jäävad istmed itkemaie.

Puhtuse õpetus

Kui sa tahad olla tarka,
kui sa viitsid olla virka,
ole hommiku usina,
enne valge'et varane,
pühi toad, laasi laud,
hari akena-alused,
kasi kamberi-esised,
pese peekerid pinuje,

kullakannud kaevu peale.
Kui tuleb kubjas külasse,
mõisapoiss tuleb vainu'elle,
too mõtleb kuu kumakse,
teised päeva tõusemaie —
kumavad su kulbivarred,
hällivad su ämbrilauad,
längivad need lähkrivitsad.

Sulasele

Eit minu soovis rikka'alle,
taat minu soovis rikka'alle,
vennad vaskivaagijalle,
õed soolahõõrujalle.
Ise mina kehvale kinnitin,
sulaselle pea sugesin,

valmistasin vaevatselle.
Ehk on orjal õnnekene,
sulasest saab suuri meesi,
orjast saab osa jagaja,
perepojast palguline.

Tore neiu

Vennakene, noorekene,
ma lähen merda nühkimaie,
mere äärta äigamaie,
merekallasta kasima.
Kus ma need pühkmed

paneksin?

Panin pühkmed põlle sisse,
viisin velle välja peale.
Põld sai põhjatu rammuda,
väli sai arutu vägeda.
Sinna kasvis kaelu¹ kaera,
kaelu kaera, päini otra,
rukis kasvis kui see roogu,
pea tal otsas peaderoogu.
Ait sai harjani terida,
kirst sai kiilutud rahada.

Isa läks Hiide linna,

veli taha Tarvastisse.
Isa tõi helmed ilusad,
ema tõi pärja punase,
veli tõi ruka roosilise.

Panin siis kaela

kaubahelmed,

pähe see pärja punase,
ümberruka roosilise.
Läksin siis Harju aida peale,
Viru viinaköögi peale,
seal ma laulin lauguseeme,
sillerdin sibulaseeme,
muude seemnete seassa.

Poisid alla palvelema
kübarita, kindaita,
ilma vööta, vammuksita:
«Tule maha, tuikene,

¹ kaelu — kaelani

saja maha, saiatükki!
Kuku mu kübara peale,
karga mu kaabu ääre peale,
lase laia lindi peale!»

Mina mõistsin, kohe
kostsin:
«Ennem, ennem, noored mehed,

ennem kukun vastu maada,
vastu kivikildusida,
kui ma kukun kübara peale.
Uhkus, uhkus, noored mehed,
uhkus teil uue kuue pealla,
kõrkus teil kübara pealla,
laiskus laia lindi pealla.»

Kevad ja sügis

Oh seda ilusat aega,
oh seda kena kevadet —
lehti puussa, rohtu maassa,
nõtkub nõmmella pedakas,
kiigub soossa kasekene,
hirnub hiiessa hobune,
kukub kägu kuusikussa,
laulab neiu kiige pealla.

Mõistke, mõistke, mehed
noored,

mõtelge, naised, targemad:
kesse viib arulta heina?
Vikat viib arulta heina,
nuga nõmmelta pedaka,
kirves koorib kasekese,
hunt viib hiiesta hobuse,
karu täku kaasikusta,
küla peigu, hella venda,
see viib neiu kiige pealta.

Oh seda endista eluda!

Oh seda endista eluda,
kallist kasvupõlvekesta,
kui ma kallis kasvanesin,
mari maasta tõusenesin,
angervaks üles ajasin!
Kasvin kui kanep aiassa,
sirgusin sibul salussa,
pikka putke puu vilula.

Ei mind täidind eidel lüüa,
ei mind täidind taadil lüüa,
hellal vennal vemmeldada.
Õlekõrs oli venna vemmäl,
takukoonal taadi rooska,
villasalk oli eide vitsa.

Olin noor

Olin mina enne noori meesi:
hüppasin üle hobuse,
kargasin üle kadaka,
üle looga künnapuise.

Olin mina enne noori meesi:
olin mina härra põllu pealla —
härjad kündsid, ma magasin;

olin mina härra heinamaalla —
vikat niitis, ma vilistin;
olin ma kodu põllu pealla —
sirpi lõikas, ma sidusin.

Nüüd vaene vanaksi jäänud,
habe pikale veninud.

Hea mees

See'p on meesi, mis minulla,
see'p on kaasa, kes kanalla:
ei see joo mõduje meelta,
taidu ei tappuje vajuta,
humalal ei anna uidu!

Küll kiidan mehe isada,
küll kiidan mehe emada,
kes minu mehe kasvatas,
kes minu kaasa kasvateli:
imetas mehe ilusa,
kasvatas mehe kaine'ema,
meie hulgast moodusama,
valla hulgast valge'ema,
kihelkonnast kuulusama!

Kui meid kutsuta¹ külaje,
viia² välja võõrusille,
ajab tema saani ukse ette.
Ilus on istuda regeje,

armas saanije astuda.
Ei see riputa reesta,
maha ei vala vankerista,
teele ei jäta tedre tekki,
arule hane palakat,
soosse ei neiu sulgipatja.

See ei joo kõrbi kõrtsiteele,
lina-ei-lakka linnateele,
vesihalli veskiteele,
kimlit ei kirikuteele.

See toob kõrvid kõrtsiteelta,
linalakad linnateelta,
vesihallid veskiteelta.

See on meesi, mis minulla,
see on kaasa, kes kanalla:
ei see joo mõduje meelta,
taidu ei tappuje vajuta,
humalal ei anna uidu.

Laulan lapsele

Mina laulan lapseleni
nii kui parti pojaleni,
sookurge kullaleni,
ematetre hellaleni.

Mina laulan, lauda nõtkub,

toa taga tammi nõtkub,
aia ääres haaba nõtkub,
kaevu juures kaski nõtkub,
üle õue õrsi nõtkub.

Hällilaul

Uni aga tule uksest sisse,
magamine aknast sisse,
astu kiigu ääre peale,
veere lapse silma peale!

Laps siis kasvab
suuremaks,

õlekõrre kõrgemaksi,
leivaraasu raskemaksi,
tangutera targemaksi,
sirinpuusta sirgemaksi,
pajupuusta paksemaksi.

¹ kutsuta — kutsutakse

² viia — viiakse

Pääsuke

Vidli-vadli, viisud leidsin,
kudli-kadli, kust ma leidsin?
Sabli sammalde seasta,
pagli pajupõõsa'asta.

Otsin orjale hobuse,
ori läks hoosta rakendama,
katkine kasukas seljas,
saba läks lõhki — tsirr!

Ööbik

Kiri-küüt, kiri-küüt,
vaole, vaole!
Tüdruk, tüdruk,
too piits, too piits,
plaks, plaks!

Lõoke

Peremees, peremees,
hiir orasel, hiir orasel.
Kus orasel, kus orasel?
Siin orasel, siin orasel!
Ja suur, ja suur!

3. LAULE LAULUST JA LAULIKUST

Nooruse hõiskamine

Ilugeme, kui me võime,
kärage, kui me käime,
noored noorella ealla,
parajailla põlvedella.
Ma ise ilu tegija,
alles rõõmu algajani,
ilu kannan kaasassani,

rõõmu räti nurgassani,
naljalood narma'assa.

Koju jäävad mehed kurvad,
ahju ette naised vaigad,
tuimad tüttered tubaje.
Ilu tõin enese kaasa,
nalja noore neuu kaasa.

Ilutegija

Igav on olla iluta,
hale on olla laulemata,
kole käo kukkumata,
raske rõõmuta elada.
Ma ise ilutegija,
rõõmu kalli kandija —
ilu kannan kaasassana,

puna põlle paeladessa,
rõõmu rõhtude vahella.
Enne ma une unustan,
maha jätan magamise,
kui ep ma ilu unusta,
rõõmu ei kallista kaota.

Laulu võim

Kui ma hakkam laulemaie,
laulemaie, laskemaie,
pisukene pillamaie,
väikene veeretama:
ei mind jõua ohjad hoida,
ohjad hoida, köied kõita,
pilved pikadki pidada!
taevas laia talitseda!

Kui mina hakkam laulemaie,

laulemaie, luulemaie,
siis jääb kubjas kuulamaie,
viisi valda vaatamaie,
saksad servi seisemaie,
isandad imestamaie.
Sõnad pannakse tähele,
laulud lastaks' kirjutada,
pistetakse piibelie,
rapsitakse raamatuie.

Helise, helise, metsa!

Helise, helise, metsa,
kõlise, kõlise, kõrbe,
hüüa vastu, hiiekene,
laula vastu, laanekene,
minu hea hääle vastu,
lahedama laulu vastu!

Kuhu hääli kuulunekse,

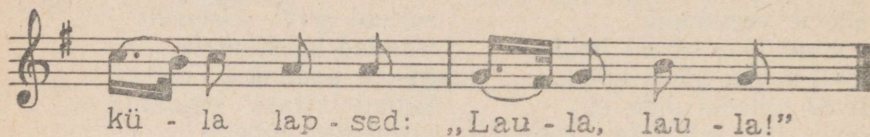
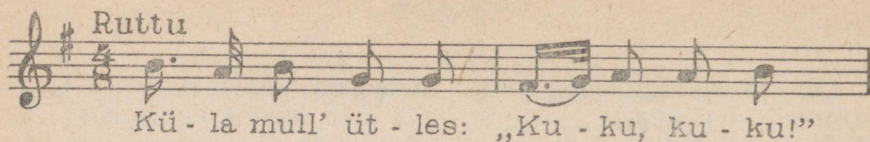
sinna metsa murdunekse,
ise puud pinuje lähavad,
halud ristati ajavad,
sillad õue sünnitavad,
kuhjad õue kukutavad
ilma noorita mehita,
teravata kirve'eta.

Küla ütles: «Kuku, kuku!»

Küla mull' ütles: «Kuku,
kuku!»,
küla lapsed: «Laula, laula!»
Kuidas ma kukun, kurba lindu,
või mis ma laulan, halba lapsil!
Mul jäi kodu suude sulge,
laua peale laululehti,
parsile pajatisvaipa,
kirstukappi keelekõlksu!

Noored mehed, hellad
vennad,
pange ratsud rakke'esse,
hallid hõbehelmetesse,
sõrasilmad sõrmusesse,

kõrvid karunahkadesse,
ruunad rublatükkidesse,
sõitke ratsulla koduje,
a'age hallid alla õue,
tooge mulle suude sulge,
laua pealta laululehti,
parsilta pajatisvaipa,
kirstukapist keelekõlksu,
siis mina laulan linnu viisi,
hääлта teen ma tedre viisi,
pajatan ma pardi viisi,
hääлtsen hanede viisi,
kukun kulda kão keeli,
siis ma räägin räägu keeli!

Kust on laulud pärit?

Kui ma hakkan laulemaie,
laulemaie, luulemaie,
pisut sõnu pildumaie,
küla kõik jääb kuulamaie,
valda kõik jääb vaatamaie.

Küla kuulab künniksella,
valda vahib vainiulla:
«Kust see laps on laulud
võtnud?»

See pole tütar teinud tööda,
kallis kangasta kudunud,
see on seadinud sõnuda,

lahutanud laulusida,
pannud kokku palve'eida.»

Mina kuulsin, vastu kostsin:
«Kui ei usu, siis juhatan,
kus mina seadsin sõnuda,
lahutasin laulusida,
panin kokku palve'eida.
Metsas hoosta otsidessa,
nõmmes marju noppidessa,
küla alla kündadessa,
arulla äestadessa —
seal mina seadsin sõnuda,
lahutasin laulusida...»

Laula, laula, suukene!

Laula, laula, suukene,
liigu, linnukeelekene,
mõlgu, marjameelekene,
ilutse, südamekenel

Küll saad siiski olla vaid,
kui saad alla musta mulla,
valge laudade vahele,
kena kirstu keske'elle!

Lauliku soost

Ei ma tohi olla tumma,
ei viitsi vihane seista:
ma pole tummade toasta
ega vaikude¹ vahelta —
mina lauliku soosta.

Laulik oli mu isani,
laulik oli mu emani,
laulik väike vennikene,
laulik lapse kiigutaja —
laulik peab minustki saama.

¹ vaikude — vaikijate

Kannel

Kannel armas, kannel kallis,
kannel kullakeeleline,
avab hääle ärkamaie,
lugusida lendamaie,
laulusida lõõrimaie.

Tule, tule, tuulekene,
vii minu kandle häälekene
rõõmsa rahva ridadesse,
lustiliste laua taha,
kussa pulma peetanekse,

kussa lustil luisatakse¹,
et saaks hääлта ärgitama,
et saaks südant sütitama.

Tule, tule, tuulekene,
vii minu kandle häälekene
leinaliste keske'elle,
et saaks valu vaigistama,
kurvastusta kustutama,
leinamista lepitama,
nutuohku uinutama!

Suu laulab, süda muretseb

Kes meid kuuleb laulemaie,
laulemaie, luulemaie,
see ütleb ilul olema,
rõõmupäevi meid pidama,
lustilaulu laulemaie.

Ma laulan läbi murede,
läbi leinatse südame,
läbi hoole hoogudegi.

Suu laulab, süda muretseb,
silmad vetta veeretavad,
pale laseb laine'eida,
kulmud kullatilkemeida.
Süda teaneb² süüda palju,

pale paksuda mureta,
rinnad hoolta raske'eda.

Oh minu süda süsine,
või minu pale punane,
või minu meeli mustukenel
Eks võind süttida põlema,
kui ma sinda sütitasin,
tunamullu hakatasin,
linasella riide'ella,
takusella kanga'alla,
villasella pehme'ella!

Südames oli sütevakka,
pealael lõke laia,
põues oli tuli punane.

Olete laisad, et ei laula

Olete, olete, neitsikesed,
olete laisad, et ei laula,
vedelikud, et ei veere!
Peate suuda suuremaks,
keelta kulda kallimaksi.

Miks te suuda söödetakse,
kurku kulda joodetakse,

kaela kallist katetakse
ilusaila helme'illa,
punasilla pärgadella,
kallistella kudrustella?

Olete laisad, neitsikesed,
olete laisad, et ei laula,
vedelikud, et ei veere!

¹ luisatakse — hõisatakse

² teaneb — ehk teab

Kullad kardate kuluvat,
hõbehelmed hõõruvada.

Ei siin, ei siin, neiud noored,
ei siin kullad teil kulune,
ei teie vased vähene,

ega hõõrdugi hõbedad!
Meil koduna kuldaseppa,
väravassa vaskiseppa,
tee ääres tinane seppa.

Mis sina sõnuta laulad?

Mis sina sõnuta laulad,
hobuseta sõidad teeda,
varsuta küla vahella,
täkuta küla tagana?

Las mina sõnuta laulan,
hobusella sõidan teeda,

varsulla küla vahella,
täkulla küla tagana.
Minu suusta kukub kulda,
alta hammaste hõbedat,
pealta keele killingida!

Laul otsas

Otsas, otsas lookene,
otsas loo viisikene.
Lugu jooksis luhta mööda,
halli kassi karva mööda,
kirju kitse külge mööda,

sea selga, nahka mööda.
Läks ta otseti ojasse,
lippu, lappu lainetesse,
kilpi, kalpi kallastesse.

4. TÖÖLAULE

Kütise tegemine

Küde küpseks, kütismaake,
põle põrmuks, põllumaake!
Siit saab pulmalinnakseida,
kasvab kosjakaerasida,

ale annab halli kuue,
kaeramaa annab kasuka,
kütismaa kingib kübara,
odrast saab heada õluta.

Parem karjas kui kütisel

Parem mul karjas karata,
memme lehmissa leluda,
taadi karjassa kasuda
kui siin kütist küürutada.

Kütis külma, mätas märga,
ei hakand haod põlema,
ma ise unesegane.

Miks on norgus noored mehed?

Miks on norgus noored
mehed?

norgus noored poisiked,
kurvad kõrge'ed kübarad,
laiad kaabud kahjulised?

Sest on norgus noored
mehed,
norgus noored, poisikesed:

külm on võtnud kütisodra,
välk on võtnud väljaodra,
rahe rukki'id rabanud.

Sest on norgus noored
mehed,

norgus noored poisikesed,
kurvad kõrge'ed kübarad,
laiad kaabud kahjulised.

Ära mina künnin kuusejuured

Ära mina künnin
kuusejuured,
kangutin kadakajuured,

lahti päästsin pärnajuured.
Siis tegin otse otrasida —
ruttu viskan rukkisida.

Kägu kukub

Kuku, kuku, käokene,
helgi, heinalinnukene!
Ega sa minule kuku,
sa kukud kõrvekarjatsele,

helgid heinaniitijale,
paugud palgiraiujale,
lõksud loovõtjajaile.

Põllu põimajad

Põgene, põgene, põldu,
põllu põimajad tulevad,
välja laamijad näikse.
Neil on peos piirirauad,
käistes on käärirauad,
varrustes rauad valedad,

miska piiran põllu pika,
miska laamin välja laia.
Põld tahab laiuda käsida,
sõredaida sõrmesida,
pikemaida põidelaida.

Rukkilõikusel

Tõmmake, õed, tõsised,
lõigake, naised, lõbusad,
rutake neid rukkisida,
odrad jõuavad järele,
kaerad hagu kasvatavad,

läätsed lesti lõpetavad,
linad kupraid kulutavad,
hernerd õisi ju ajavad,
oad kaunu kasvatavad.
Laske käia kaksi kätta!

Lõikuselaul

Külatüdrukud, õeksed!
Nüüd on luba lüüa lusti,
luba lusti sees elada.
Nüüd pole suu sulgejada,

keele kinnikõitijada,
ohjajaru hoidijada,
valjaste varupidajat,
päitsete pähepanijat.

Vihule

Vihule, vihule, virved,
kubule, kubule, kullad,
pajupardid parma'alle!
Lõikame vihud vägevad,
paneme parmad paremad,
käetäied kärke'emad,
et saan kokku kullapõllu,
lademesse laia välja,
sidemesse selge põllu.

Nüüd saab sirpi seisamaie,
koju see rauda koleda,
varnagi vaske väleda,
seina peale sepa tapper.
Eit saab tuppä astumaie,
tütar tuppä tukkumaie,
ahju peale paigutama!

Suured vihud

Lõikame vihud vägevad,
tõmbame kood tugevad,
et saaks küdil koguda,
äia härgadel vedada,
naol saputa' süleje.

Küdi rikub küljekondid,
äia hea härjapaari,
nadu katkestab enese
minu vihku viiessana,
kulla kubu kandadessa.

Lõpe, lõpe, põllukene!

Lõpe, lõpe, põllukene,
vähene, sa väljakene,
saa otsa, saarekene,
kuule, kulla nurmekene!

Kui ei lõpe, siia jätan;
siia jätan sirgu süüa,
sirgu süüa, virbe viia,

virbe viia, kärbe käia,
siia kure kummardada,
siia lõo lõõritada,
pääsukesel peale tulla,
mõtusel mune muneda,
tedrel teha pesada.

Põld ei lõpe

Lubasid, põlluke, jalula   varsa kabjulla karata.
joosta,   Nüüd ei lõpe lõigatessa,
sälu säärilla sivada,   saa otsa saatadessa.

Veere, veere, päevakene!

Veere, veere, päevakene,   kammib karjalaste päida,
veere looja, me väsimel,   hari kuldane käessa,
tõtta alla, me tüdimel!   hõbelauake eessa.
Ei ole aega päeval veerda: Hari aga sulpsatas mereje,
päev soeb sulaste päida,   lauakene l. inehie.

Millal saan ma uinumaie? ✓

Millal saan mina magama,   hakkab kolmat laulemaie.
oakaun saan uinumaie,   Siis vast saan mina magama,
lehesääreke lebama,   oakaun saan uinumaie,
toomeoksake tuduma?   lehesääreke lebama,
Juba kukk on laulnud korra,   toomeoksake tuduma.
laulnud korra, laulnud kaksi,

Eha- ja koidutäht

Ehatähte, hella tähte,   Koidutähte, kurja tähte,
see viib värvud välja pealta,   see viib värvud välja peale,
ajab haned aru minasta,   vanad vaibasta erutab¹,
vanad vaipaje vajutab,   noored nurgast kergitelleb.
noored nurka uinutelleb.

Sirbi viskamine

Sirise, sirise, sirbikene,   selle sirpi eeli mingu;
kõlise, kõlise, kõver rauda!   kes see meist koju jääb,
Kes see meist mehele läheb,   selle sirp maha vajugu!

Sirbi viskamist toimetati lõikuse lõpul nõnda: keegi neiu lõikusest osavõtjaist võtnud kõigi sirbid enda kätte ja visanud

¹ erutab — lahutab

Karjaste õlletamine

Õlle, õlle, õllele,
Tõistre Tõnu, õllele,
minu sõber, õllele,
karja sõber, õllele,
tule siia, õllele.

Karjane tuleb koju

Kuulge, kuulge, kodused	Sulasenaine soola paneb,
rahvad!	Jaagu naine jahud laseb,
Kui need karjatsed tulevad,	perenaine piima paneb.
pange need pajad tulele,	Võtke need väravad varusta,
veeretage vesi sisse!	uksed ummislukusta.

Karjasepõli

Karjapõli kadakane,	saagu see karja katsumaie,
orjapõli ohakane.	kannikast kaelas kandemaie.
kesse kiidab karjapõlve,	Vesi tal virtsub varvastessa,
karjapõlve, orjapõlve,	kriiksub kingatargetessa.

Lüpsilaul

Sõõru, sõõru, sõrgajalga,	siiski hüüdjad järele.
anna piima, harkijalga.	Saks ju tahab saiapiima,
Harvast mulle anti aega,	kokk see tahab kohvipiima,
tunnist tulla karjaaeda,	junkur tahab juustupiima.

Kutse õitsile

Külapoisid, pooledvennad,	siin on lepik leeri lüüa!
külaneiuud, noorukesed,	Siin on õnnis õitsipaika,
tulge meie tulele!	toonased tuleasemed.
Siia, siia, õitsilised,	Siin meil pärna päitseid panna,
siia, siia, leerilised,	vaher valjaste visata.

Lina elulugu

Linakene, linnukene,
tuhat surma sulle tehtud,
sada surma sulle loodud:
kaelapidi katkutakse,
harjapidi haaratakse,
vikatilla viilitakse,

raudadella raatsitakse¹,
linalikku viidanekse,
paku alla pandanekse.
Sealt sind välja kistanekse,
kolgitsalla kolgitakse,
roobitsalla ropsitakse.

Ketra, vokk! ✓

Ketra, vokki, keera, vokki,
tantsi, vokki, talla, vokki,
jookse, vokki, jõua, vokki!
Mulle ruttu tehtanekse,

pakki peale pandanekse —
ma teen ruttu ratta'alle,
panen pakki värtenalle.

Kedrates

Voori, voori, vokikene,
et saaks lastel särgid selga,
särgid selga, püksid jalga,
liiatigi pikad püksid.

Kangakuduja ✓

«Oh minu mehine meesi,
tubli teinepoolekene,
kullaline kaasakene:
toome kangaspuud tubajel!»

Hakkan kangasta kuduma,
lõuendista lõksutama,
paberista paugutama:
nigisid-nagisid niied,
pligisid-plagisid piirad,
suitses surnukas käessa.

Viisin siis toimikud turule,
panin peened pleegi peale,
panin valged vainiulle.
Küsisid külatsed naised,
valla naised vaidelesid:
kas kudund kuninga tütar?
Ämma kuulis, vastu kostis:
«Ei kudund kuninga tütar,
see'p kudund minu minia,
ainekene pojanaine.»

¹ raatsitakse — kraabitakse

Käsikivi

Tukkusid tubased neid,
pere endised emandad,
ämma endised miniad,
ei tukkunud mina, vaene.
Kui tulin väljalta, väsinud,
lükati mind lüpsikule,
tõugati mind tooberile,
käänati käsikivile.

Läksin kivi palve'ele:
«Kivikene, hallikene,

eks sa võind meres mürada,
mere kalda'as kasuda,
mereliivas liigutada,
ennem kui toodi sind tubaje,
kanti meie kamberisse,
meie neidiste vedada,
kaokeste katkestada.

Kivi riimi rikub rinnad,
kivi vitsa viilib sõrmi,
käsipuu käed kulutab.»

Meremees

Ärgu mingu mees merele,
mees merele, kaas kalale,
kes ei tunne tuulte nõuda,
tuulte nõuda, laevu sõuda,
põhjatuulta purjetada,
servi tuulta seisatada,
lõunatuulta lüüa loovi,
vastu aga päevada puhata.

Mina aga, piiga peenikene,
matsakas, madalukene,

minap tunnen tuulte nõuda,
tuulte nõuda, laineid sõuda,
põhjatuulta purjetada,
servi tuulta seisatada,
lõunatuulta lüüa loovi,
vastu aga päevada puhata.
Purjetan punasta merda,
Viru merda viirulista,
Harju merda hakulista,
oma merda õige'emba.

Laisk kalamees

Kõik kaasad läksid kalale,
kõik mehed läksid merele,
minu mees heitis magama,
ütles mere külmetanud,
mere ääred härmatanud,
mere kalad karratanud.

Ma läksin ise kalale.
Selga võtsin siiavõrgud,
kaela peale kalavõrgud,
turja peale tursavõrgud.
Sain ma sada siiakesta,
viisikümmend vimmakesta.
Viisin ma kalad koduje.
Endal' keetsin kalasuppi,
mehel' andsin kalaluida.
Mees see sõi ja tänasi:

«Ole terve, naine vaene,
kalaluida andemasta!»

Kõik lähvad põllul'

kündema,

minu mees heidab magama.

Ma läksin ise kündema.

Kasus mul uhke odravälja,
kasus mul keerdu kaeravälja.

Endal' keetsin tanguputru,
mehel' keetsin keeputru.

Mees sõi ja tänasi:

«Ole terve, naine vaene,
keeputru keetemasta!»

Endale ma kütsin sauna,
mehe viisin sipelgapesasse.

Siis oli otsas ometigi,
siis sain lahti laisast mehest.

Viru sepp

Viru seppa, ilmatarka,
ilmatarka ja kavala,
hakkas kulda ta koguma,
vana vaskeda varuma,
hõbe haljast armastama,
tegi kullasta emanda,
valas vasest vaimukese,
hõbedasta teisepoole.
Ei see kuldane kõnelnud,
hõbedane teinud hääлта.

Viru seppa, ilmatarka,
ilmatarka ja kavala,
viis siis vaimu vainiulle,

kutsus valla vaatamaie,
kihelkonna kuulamaie:
«Mõistke, mõistke, mehed
noored,
teadke, teadke, naised targad,
arvake, perevanemad,
mis on vaimulla vajaka!»

«Viis on, viis on, vennikene,
viis on vaimulla vajaka:
keelt ei suussa, meelt ei peassa,
rinde alla ei südanta,
südamel ei hingedesta,
hingel ei eluaseta.»

5. ORJUSELAULE

Kilter, kubjas, aidamees ✓

Kilter, kubjas, aidamees,
väljavahi vanamees,
need on põrgus kõige ees,
esimese katla sees.

Ära sina kipu kilteriksi! ✓

Hellakene, vennakene,
ära sina kipu kilteriksi,
ära astu aidameheks!
Kibe surm on kilterilla,
hale surm on aidamehel,

vali surm on vandujalla.
Kui tema ära surekse,
keel pannakse kerise peale,
habe aiateiba'asse,
lõuad leelõuka alla.

Lase lapsed lõunale!

Meie kubjas kullakene,
hõbedane härra orja,
kuldane kuninga orja,
vaskine vanema orja,
kuldakepi kiigutaja,
hõbepiitsade pidaja,

lase lapsed lõuna'alle,
kullad keskihommikulle!
Lapsed lõunata paluvad,
kullad keskihommikuta.
Ju Virussa süüa lõunata,
ammugi Alutagassa,

tuhat korda Turgimaalla —
meie sirgud söömatagi,
haned aiva eine'eta,
lõokesed lõuna'ata,
kalamarjad maitsemata.

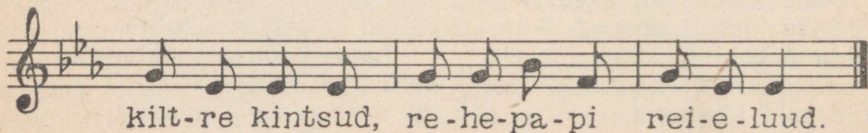
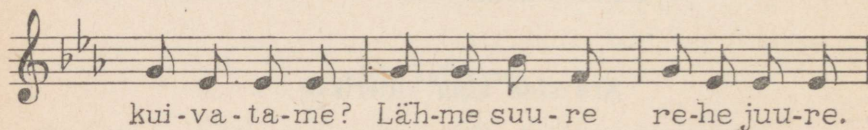
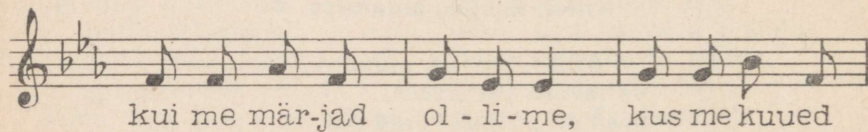
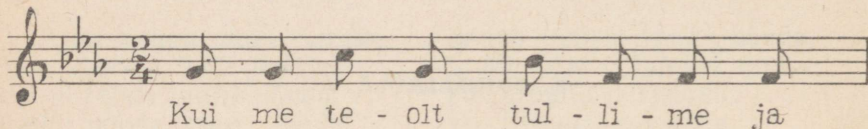
Mina selle söömisella,
mis eite koduna söötis,

mina selle joomisella,
mis eite koduna jootis,
part, olen neilla paludella,
mis eite koduna pani,
hani, neilla riide'illa,
mis eite koduna ehtis.

Kui me teolt tulime

Kui me teolt tullime
ja kui me märjad ollime...
Kus me kuued kuivatame?
Lähme suure rehe juure.

Mis me seal siis ahju-a'ame?
Kupja kondid, kiltre kintsud,
rehepapi reieluud.

Kättemaks kupjale

Kubjas, sina koerapoega,
nagritsa kõhualune,
kas sa tead, kus sa saad?
Kubjas põrgu kutsutakse:
seal tema isad, seal tema emad,
seal tema vanad vaderid. —
Kuhu see kupja nina sai?
Taadile tubakatoosiks.
Kuhu need kupja käed said?
Käed said Kärdu kätkisambaks.

Kuhu see kupja nahka sai?
See sai jaama saanitekiks.
Kuhu see kupja magu sai?
Magu sai tondi torupilliks.
Kuhu need kupja sooled said?
Need said jaama hooste
trengiks.
Kuhu need kupja reied said?
Reied said Reinu rangipuuks.

Õised orjad

Oh meie vaesed ostuorjad,
ostuorjad, päästupärjad,
kinnikõidetud sulased,
rahal pandud palgalised!
Õöd saab olla, päevad käia,
õöd saab olla hirmu alla,
päevad pikad piitsa alla,
kuud laiad kupja alla.

Ei lõpe pinnud pihusta,
rakud käerannetesta,
villid põialde vahelta.
Õövalgel lööme heina,
kuuvalgel loome kuhja,
küla küünalde ilulla,
valla laia valge'ella.

Hall

Vilukene, vennikene,
hallakene, ainekene,
kaste külma, kaunikene,
mine mõisa välja peale,
astu auna otsa peale,
karga kaeranabra peale,
vaheliku varju peale,
kuheliku kukelile —
seal on su suvine saaki,
seal sinu varane vaeva,
heina-aegine hanine,
kaeralõikune kanane!
Vilukene, vennikene,

kaste külma, kaunikene!
Vara tõustud, vaeva nähtud,
hilja heidetud magama,
vilu külmetab minuda,
mina külmetan käsida,
valutelen varba'aida.
Kust võtan vilule villad,
kust saan talvel tallukaida,
suvisuka varrukaida?
Lammais lauta surekse¹,
teine kooles koppelisse,
kolmas karjast kaokse²,
neljas viidi vainuelt.

¹ surekse — sureb

² kaokse — kaob

Halb rehepeksja

Rehelist must riieldakse,
vardakätt must vaieldakse.
Must pole head rehelista
ega valju vardakätta.

Lapi löön laete peale,
põigiti põranda peale,
servi seinääri mööda.

Rehepeks

Peksin rehe Pirmastussa,
teise rehe Tarvastussa,
kolmanda rehe koduna.
Rehepappi, patukotti,
teinud reha vahterise,
koodi varre kohlapuuse.
Ei ma kulu koodi varrel,
vaju ei reha varrela —
mul on pihta pihlapuune,

õlanukka õunapuune,
käävarred vahterised,
sõrmed noored saarekesed!
Minda saab küll meeste lüüa,
meeste lüüa, naiste lüüa,
kuldakämmalde kuluta,
hõbekämmalde õhuta,
raudarusika rabada!

Rehepapp

Rehepapp, sa linnukene,
nii kui vaga vaimukene,
ära löö lühikesta
ega peksa peenikesta —
mis saab meista meeste lüüa,
meeste lüüa, poiste peksta,
raudakämmalde rabada!

Rehepapp, sa linnukene,
mõisavanem, vaimukene,
tunned viha tulevat,
pahameele paisuvat,
löö vitsa sa veele,

löö keppi sa kivile,
löö malka sa maale!
Mõisavanem, vaimukene,
oh sa saksa sabakene,
peaks ma seda nägema,
kui need saksad santma
lähvad,
punapüksid puid raguma!

Peaks ma seda nägema,
ma läheks peale pealikuks,
manu malgaandajaks,
keskelt kepikandajaks!

Peksuhaavade vihtlemine

Emä hella, memmekene,
küta ahi kõõmeneilla,
hau vihta virde'ella!
Ma tulen, virve, vihtlema,
hani, luida haudumaie,

pääsuke, pead pesema.
Mul on pihäs piitsahoobid,
kaela pealla kaikahoobid,
haluhoobid alla hõlma.
Emä hella, memmekene,

ennem pean piitsahoobid,
kannatan kaikahoobid,
ennem kui halvad haugutused,
nurjatunud noogutused.
Need lähevad läbi südame,

läbi mu ihu ilusa,
läbi mu pale punase.
läbi udu-uuu kuue,
läbi peeneje palaka.

Palve sakstele

Oh minu härtu härrakene,
kuldakrooni prouakene,
tõuse üles tooli peale,
astu aknaraami peale,
vaata oma vaese valla peale,
kuis sinu valda vaevatakse,
pisemaid seal piinatakse,

suuremaid seal surmataksel!
Kurat on pandud kupja'aksi,
kihusaba kilteriksi,
varas valla pealikuksi —
see ajab valla varda'asse,
teopoisid teiba'asse.

Põrgu mõis

Oh seda kuradi kohta,
oh seda pagana paika,
mis on meie mõisa'assa:
härjad söövad ikke'essa,
teomehed teiba'assa,
vaimud vaesed varda'assa.

Pääseksin mina minema,
ei enne tagasi vaataks,
kui saaks viie versta peale, —
kuradi toad kumavad,
juuda hauda haljendaksa —
siis vast vaataks ma tagasi.

Mõisast pääsemine

Kui ma pääsen mõisa'asta,
siis ma pääsen põrgu'usta,
pääsen kui soe suusta,
lõvi lõugade vahelta,
havi hammaste taganta.

Ei vaadand mina tagasi,
verstal vaatasin tagasi:
nägin mõisa'a põlevat,
kupja toa kõrbevada.

Kuri mingu kustutama,
paha vetta viskamai!

Kesse siis hõikus järele?
Kubijas hõikus järele,
kilter kilgates järele,
junkur jooksis juhva-jahva,
noatupp lõi tuusenteiben,
karman kargas kaksipidi.

Kellele ketran? ✓

Ketran kõik kevad'sed
päevad,
tallan vokki kõige talve —
ei saa särki sääselegi,

palakat ei parmulegi.
Ketran rüüdi röövelille,
peenta särki peksijalle,
siidi silma pistijalle.

Saks sõidab ✓

Oh sa saksa, sabatu koera,
ilma hilbaku isanda!
Saksa sõidab teeda mööda,
kuus on kõrbida eessa,
viis on eessa võigukesta.
Silmad põllule põlevad,
känniväljale köevad.

Saks ei küнна, saks ei külva,
saks ei seemeta soeta,
saks ei pööra musta mulda.
Teomees künnab, teomees
külwab,
teomees seemeta soetab,
teomees pöörab musta mulla.

Kättemaks sakstele ✓

Oleks minu olemine,
teiseks minu tegemine,
ma paneks härrad härgadeksi,
kupjad adrakurgedeksi,
rehepapid rauapuiksi,
saksad otsa sahkadeksi,
kiltrid adrakiiludeksi,

junkrud peale juttadeksi:
küll ma siis künnaks küla
väljad,
äestaks härra väljad,
risti-rästi Riia väljad,
põigiti Põltsamaa orased.

Ikka peab ori ujuma ✓

Tuleks või tulista lunda,
sajaks raudasta raheta,
tilguks tinavihmukesta:
ikka peab ori ujuma,
ikka vaene vanderdama,

orjalaps läbi ujuma,
palgapoiss läbi pugema.
Küll teen tööda — ei tänata,
näen vaeva — vannutakse.

Mis teol tehakse

Ei tea kodune rahvas,
ega mõista mõisarahvas,
mis seal teol tehakse,
abivaimul annetakse.

Teol on teivas saiakakku,
aisapuu — õlut punane,
loogapuu mesine leiba.

Peremees kiidab teopõlve V

Peremees kiidab teopõlve,
perenaine vaimupõlve.
Tule aga tunniksi teole,
paariks päevaks mõisa paiku,
siis saad tunda teomehe põlve:

toomingas käib turja mööda,
pihelgas käib pihta mööda,
kadakas käib kaela mööda,
jalakas käib jalga mööda.

Teomees rikub kiuste

Peremees oli mulle kurja,
perenaine mulle valju.
Ma olin hea härgadele,
parem perepaaridele.
Hästi mina härjad ikendasin,
tasa ruunad rakendasin.

Madalasti kündsin maada:
ei puutund ohaka juuri.
Ohakal olid oimud suured,
takjatel olid lapsed targad,
pajulla palju pereta.

Saja, saja, vihmakene!

Saja, saja, vihmakene,
saja, vihma, saaks magada,
kes laseb kuiyalla magada,
kuivalla kuhja loodanekse,
aruheina niidetakse,
kastel kaeru lõigatakse.

Saja, vihma, et sahiseb,
lase, vihma, et ladiseb,
saja, vihma, kasta muida,
jätta minda kastemata,
hoia, vihma, orjalasta,
kaitse, vihma, karjalasta,
ei ole orjal hoidijada,
karjalapsel kahte särki,

peene särgi pesijada,
valge särgi vaalijada,
uue kuue uhtujada.

Vii vihma Vigala poole,
aja vihma Harju poole,
vii Vigala veiste juua,
Harjumaa hanede ujuda,
Tartu naistel tanu pesta!

Kes mul, kes mul,
kullakesed,
kes mul peseb peene särgi?
Vihm mul peseb valged
särgid.

Palju

Oieh-oieh! hoolt on palju,
tegemata tööd on palju,
minul, vaesel, vaeva palju,
saksalapsel saia palju,
kuningal on kulda palju.

Teomehe leivakott

Käisin teol kui tihane,
pisut piima lähkerissa,
vähe oli võida vitsikussa,
ohkakook oli kotissani,
kaeramäts oli märsissani,
seegi sõge sõtkumata,
pime ilma pistemata,
alta ilma haudumata.
See oli narri naise pandud,
see oli orjale omasa,
teopoisile parassa.

Oh, oh, oh, oh, orja päevad,
vaeselapse vaevapäevad,
teoteenistus tigeda!
Ei ole siina seda meesta,
ei saksal seda sulasta,
kuningal ei kummardajat,
härral heada teenerida,
kes meid päästaks põrgustagi,
lunastaks lumesajusta!

Kivist leib V

Mul oli kuri peremees,
veel on kurjem perenaine,
käskis mind karja kaugel'
a'ada,
kauge'elle, kõrge'elle,
nelja-viie versta taha,
lubas mulle pulli põue panna
ja mulle kannika kotti panna.
Mina a'asin karja kauge'elle,
kauge'elle, kõrge'elle,
nelja-viie versta taha.

Hakkasin pulli põuest
võtma,
kivi oli põues pulli eesta;
hakkasin kannikast kotist
võtma,
kont oli kotis kannika eesta.
Siis hakkas haledus tulema,
silmad vetta veeretama,
kulmud kulda tilgendama.

Orja söök

Peremees, peremehikene,
perenaine, perenaisukene
keetis kodu kaalileenta,
pani ahju hapnemaie,
müürile murastamaie,
keriselle kerkimaie.

Ori sõi ja süda nuttis:
ma joon sääse sääre vetta,
murelase muna vetta,
sääse sääre loputista.

Ori töös — teised söövad

Tukuvad tule nägijad,
väsivad vee vedajad;

ei siin tuku õllejoojad
ega väsi saiasõojad.

Õlled juuakse minuta,
saiad süüakse salaja;
reht ei pekseta minuta,

kooti lõõda kuldaset,
rehavart ei vaevaset.

Rikas ringutab magada,
vaene vangub varda¹ otsas.

Ori lahkub

Peremees, peremehike,
perenaine, naisuke,
otsas on meie aasta,
pihu peal on meie päevad,
nähtaval meie nädalad.
Otsi uusi orjasida,

palu uusi palgalisi,
leia uusi leivasööjaid,
kes sul söömata elavad,
riide'eta teevad tööda.
Ma'p või söömata elada,
riide'eta teha tööda.

Töö ja tänu

Tegin tööda, ei tänatud,
nägin vaeva, vannutigi,
tegin tööda teiste kiuste,
enese au pärast,
mõtlesin aita annetavat,
karja kätte kannetavat.

Tuli aega, veeres päeva.
Kes andis hanele aita,
kes kandis kanale karja?
Miniale anti aita,
kälisele käändi karja,
vennanaine viis need veised.

Mulle anti tühja aita,
tühja aita, lage lauta.
Ait oli tühi riietesta,
laut oli tühi lammastesta,
kamber kehva kirstudesta.

Kui hakkasin mina minema,
õuest sain õlesideme,
väravasta väändud vitsad.
Sain ma sellegi salaja,
ilma eide teadmata,
ilma taadi tahtemata.

Nälg

Kui mul nälga näpisteleb,
jooksen kuuse juure alla,
hammustan seal haavakoorta.
katsun kallist kasekoorta,
panen nahka pajukoorta,
lepakoorta lepestelen,
panen pea pedaka peale,

juuksed kuuse juure peale,
kaela kase kännu peale.
Küll mind sealta leitaneke²,
kui ei enne, siis kevade,
kui ei muud, siis mustad linnud,
vareksed ja valged linnud,
harakad ja hallid linnud.

¹ varda — koodi (endisaegne rehepeksuriist)

² leitaneke — ehk leitakse

6. VAESLAPSELAULE

Tuule tuba

Kus on kurbade koduke,
kus on halbade aseme,
vaestelaste varjupaika?

Seal on kurbade koduke,
seal on halbade aseme,
vaestelaste varjupaika,
kus on tuul ju toa teinud,
vesi palgid veeretanud,

sadu seinad sammeldanud,
udu ukсед ette pannud,
päev on peale katukseksi,
kuu ette akenaksi.

Seal on kurbade koduke,
seal on halbade aseme,
vaestelaste vihmavarju.

Mitu halba ilma pealla?

Mitu halba ilma pealla?
Viis on halba ilma pealla:
üks on poega, kes isatu,
teine tütar, kes ematu,
kolmas halba orjakene,
neljas halba vaenelapsi,
viies halba leskinaine.
Kus nutab isatu poega,
sinna kaevu kaevatakse;

kus nutab ematu tütar,
sinna uhkab allikake,
kussa nutab orjakene,
sinna tiigike tehakse;
kussa nutab vaenelapsi,
sinna jäänud järvekene;
kus aga nutab leskinaine,
sinna jookseb jõekene.

Vaeselapselaul

Nõnda halba vaenelapsi
kui halba hagune aeda.
Keekakk oli kasvandikku,
vahelik oli vaenelapsi, —
peretütar piparkooki,
talutütar saia-taigen.
Oo-oh päevad, orja päevad,
vahest vaeselapse päevad!
Orustagi pääseb orja,
hädastagi pääseb härga —
ei pääse pere-minia,
kinni kihlatud sulane,
raha pandud palguline!

Kellel kurdan, tütar kurba,
kellel kurdan kurva meele,

hani, haige'ed halatsen,
lindu, vihad veeretelen?
Kivile kirikuteele,
paele papi välja peale.
Kivi oli kõrki, ei kõnelend,
paas oli paksu, ei pajatand.
Kurdan kullerkuppudelle,
halan angervaksadelle,
nutan noorele rohule.
Kolletavad kullerkupud,
hallitavad angervaksad,
rohi noori nõrgasteleb
minu kulla kurtedessa
ja hane hõladessana,
linnu viha veeretelles.

Peretütar ja vaeslaps

Peretütar, neitsikene,
istub seal ilumäella,
ilukinda'ad käessa,
kiri kinnastes ilusa,
söüb saia, sealihada,
siiski silmista sinine,
kõrva äärest kolletanud.
Ketrab kedrust suised päevad,
tallab vokki talv'sed päevad,
suvel villu, talvel takku,
kevadell linu lahedaid,
ei saa särki sääselegi,
palakada parmulegi,
kirbule ei küljeriit.

Oh seda vaesta orjalasta,
istub seal muremäella,
murekinda'ad käessa,
murekiri kinnastessa,
söüb aga putki põõsa alta,
vesinaate lepikusta,
siiski putkella punane,
siiski silmista sileda.
Ketrab, ketrab kevadella,
saab aga särki sääselegi,
palakada parmulegi,
kirbulegi küljeriit,
peremehel' peenta riit.

Vaeslapse uhkus

Kõik suured sugude peale,
uhked isade peale,
uhked emade peale,
viksid viie venna peale,
kõrgid kuue õe peale —

kelle peale ma isata,
kelle peale ma emata?
Ma uhke enese peale,
viks olen viie sõrme peale,
kõrk olen kahe käe peale.

Varane vaeslaps

Vara on vares murulla,
enne koitu korp on väljas,
enne muida musta lindu,
enne päeva pääsukene —
veel varembi vaenelapsi.
Enne päeva pea soetud,

jalad armsad haritud,
käed kullad kasitud,
silmad seebilla pesetud,
silmad seebivalge'ella,
käed kullerkuppudella,
jalad jaanililledella.

Ma istun muremäella

Muud istvad ilumäella,
ilupilli neil peossa,
ilupilli neil eessa,

ilulaasid¹ laua pealla,
ilukarikad käessa,
ilukannid kaendelassa,

¹ laasid — klaasid

iluõied hõlma alla:
ma istun muremäella,
murepilli mul peossa,
murelauda mul eessa,
murelaasid laua pealla,
murekarikas käessa,
murekannid kaendelassa,
mureõied hõlma alla.

Mullu jõin murekarika,
tänavu joon teise täie,
kolmat täita täidetakse,
neljat laasi lastanekse,
viiet vaati veetanekse,
kuuet toopi toodanekse.

Kuhu pean minema?

Oh minu elu igava
ja minu pidu pimeda,
nutulista noorta põlvel!
Kuhu pean mina minema,
kuhu pean pea panema,
jalad alta andemaie,

keha keskelt keeramaie?
Sügav on meresse minna,
hale minna allikasse,
kallas¹ kaevu- ja karata:
meri musta ja sügava,
kaev on pikka ja pimeda.

Puude kasvandik

Muud kullad koju lähevad,
muud hellad isade juurde,
muud hellad emade juurde —
kelle juurde ma isata,
kelle juurde ma emata,
vanemata vaenelapsi?
Puu juurde, pedaja juurde,
kivi juurde, kännu juurde,
lepa sirge sülesse,
kase kalli kaenelasse,
haava halli armu alla.

Muud andvad õele kätta,
teretavad vendasida —
ma annan kivile kätta,
teretelen teiba'aida.

Ma lähen lepalt leiba
saama,
kaselt kallilt kalja saama,
haavalt lähen aset paluma.

Lepp teeb mulle leinapõlle,
kask teeb valgeja kasuka,
kuusk teeb kullatud kübara,
haab teeb halli kuuekese.

Võõrasema ootab koju

Kuidas pean koju minema!
Võõras võõriti eessa,
sürda serviti seessa,
nuga nurgeti käessa,
oda otseti peossa.

Lõikab leiba, väänab peada,
tõstab leenta, noomib minda,
annab süüa, hauguteleb.

Kuidas pean mina jooma!
Suu sööb, süda muretseb,

¹ kallas — kale, kalk

silmad vetta veeretavad,
kulmud vetta kukutavad,
laud vetta laskenevad.

Võõrasema käsib tules magada

Oh minu hella eidekene
ja minu hella taadikene,
kui läksid vara magama,
vara haudaje vajusid,
jätid mind vara vaesekslapseks,
vara võõraste vahele,
vara võõra kannikalle!
Kuri on süüa võõra leiba,
kuri süüa, nälk nārida:
kuri on leiva koore alla,
sädemed sisu seessa,
kibemed on keske'ella.

Võõraseite, valju eite,

võõrastaati, valju taati,
käskis mind tules magada,
sädemessa seada sāngi,
kibemessa keerda külge.

Oh minu võine võõraseite
ja minu võine võõrastaati,
tee mulle tulesta kuube,
sädamest tee sārgikene,
kibemest tee kingad jalga —
siis võin tules magada,
kibemessa keerda külge,
sädemessa seada sāngi!

Vaeslapse veimed

Küdid, küdid, ää küsige,
nadud, nadud, ää nurage,
äiad, ämmad, haugutage,
et on veidi veime'eida,
kasinasti ande'eida!

Millal tegi, millal oli,
millal palju pani kokku?
Suvel oli sulaste orja —
siis käis, saadud sülessa;
talvel oli naiste neitsikene —
siis käis, takud kaendelassa.
Millal tegi, millal oli,
millal pani palju kokku?
Suitsu ajal tegi sukad,

videvikul tegi veimed.
Tegi tööda tütarlapsi,
nägi vaeva vaenelapsi,
pühkis higi otsa eesta,
väänas vetta varrukasta.

Teistel kiikus kindavarsi,
temal kiikus kirvevarsi;
teistel aga rasked raudsed
vardad,
temal aga raske raudne hangu;
teistel olid vööd ilusad,
temal olid hirred ilusad;
teistel olid paelad paremad,
temal olid parred paremad.

Roti pulmad

Roju, roju, rotil pulmad!
 Hiire tütar sai mehele
 nirgi noorema pojale.
 Seal oli palju pulmalisi,
 kõik olid uhked pulmalised!
 Hunt oli uhke saabastega,

karu oli karvakingadega,
 tihane tinareega,
 vares vaskivankerilla,
 kurg oli kuldakannuksilla,
 harak kallid manteliga.

Millal meie sinna saame?

Millal, millal, vennikene,
 millal meie sinna saame,
 kus on lutik lehma suurus,
 kirpu kirju härja kõrgus,
 ritsikas rebase suurus?

Millal, millal, vennikene,
 millal meie sinna saame,
 kus need kuked söövad kulda,
 kuked kulda, kanad karda,
 haned haljasta hõbedat?

Ma olin suuresa sõjassa

Ma olin suuresa sõjassa,
 tülinurgas taplemassa,
 Rantsust maha raiumassa,
 Türki maha tuupimassa.
 Jäänud ei poissida külaje,
 viit ei viie valla pealle,
 kolme kihelkonna pealle.
 Seal nägin mina imeta:
 lammas läks laudile munele,

kanal oli kaks tallekesta,
 hobu tõi härivasika,
 lehmalt laukutäkukene.
 Järved jooksid, jõed põlesid,
 kerilauad keedid leenta,
 vokiid vorsti veeretasiid.
 Imelik oli metsakitse:
 tutt oli alla, händ oli pealla,
 saba sarvede vahella.

Kuke õlletegu

Kukekene, kanakene,
 lähme võidu siblimaie.
 Kukk läks rikka rehe alla,
 kana kehva kõlgustikku.
 Kukk leidis kuusi odratera,
 kana kaheksa kaeratera.
 Kukk tegi odrast õluta,
 kana aga kaks vaadikesta

siku suure sarve sisse,
 vana kitse kõrva sisse.
 Kutsus Soomest, kutsus
 Saarest,
 jättis kulli kutsumata,
 kull oli kuri kiskumaie,
 kiskus kure uue kuue,
 rähni rauetud kasuka.

Mõistatusi.

A.

Mõista, mõista, mu õeke:
mis sealt tõuseb soost sinine?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
kuu see tõuseb soost sinine.

Mõista, mõista, mu õeke:
mis sealt tõuseb maast punane?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
päeva tõuseb maast punane.

Mõista, mõista, mu õeke:
kellel need ilusad õied?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
oalla ilusad õied.

Mõista, mõista, mu õeke:
kesse liputab sabada?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
lina liputab sabada.

Mõista, mõista, mu õeke:
kellel kuldane kübara?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
kuusel kuldane kübara.

Mõista, mõista, mu õeke:
kellel valge'e kasukas?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
kasel valge'e kasukas.

Mõista, mõista, mu õeke:
kellel see sinine kuubi?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
pajulla sinine kuubi.

Mõista, mõista, mu õeke:
kellel need punased sääred?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
lepalla punased sääred.

Mõista, mõista, mu õeke:
kellel see krobe kasukas?
Mina mõistan, miks ei

mõista:

männilla krobe kasukas.

Mõista, mõista, mu õeke:
kesse metsa musta kukke?
Mina mõistan, miks ei
mõista:

tetre metsa musta kukke.
Mõista, mõista, mu õeke:
kes on kõrve karjapoissi?

Mina mõistan, miks ei
mõista:
karu kõrve karjapoissi.

Mõista, mõista, mu õeke:
kes on laane lambuline?
Mina mõistan, miks ei

mõista:
hunt on laane lambuline.

B.

Mis seal kõnnib kõrta
mööda,

astub aia äärta mööda,
üles tõuseb tõstemata,
maha laskub laskemata,
ilma piimata elakse?

Mina mõistan, miks ei
mõista:

mesilane, linnukene,
herilane hellakene,
see'p see kõnnib kõrta mööda,
üles tõuseb tõstemata,
maha lasub laskemata,
ilma piimata elakse.

C.

Mõistke, mõistke, vennad
hellad,

teadke, teadke, naised targad!
Mis sealt tõuseb soost sinine,
soost sinine, maast punane,
üle metsa ümmargune,
tagant taeva'a tasane?

Mina mõistan, miks ei
mõista:
kuu sealt tõuseb soost sinine,
soost sinine, maast punane,

üle metsa ümmargune,
tagant taeva' a tasane.

Kesse joob jõesta vetta,
haisub vetta allikasta,
katsub küla kaevudesta,
maitseb mitmesta meresta.

Vikerkaar, minu vennikene,
see' p see joob jõesta vetta,
haisub vetta allikasta,
katsub küla kaevudesta,
maitseb mitmest meresta.

D.

Kes see kündis palju
maada?

Siga kündis palju maada.

Kes oli varma seemendama?

Vares oli varma seemendama.

Rukkid maha külvatie,

sai see rukis valmi'eksi:

kes läks rukist lõikamaie?

Rebane läks lõikamaie.

Kes läks vihkuda vedama?

Värb läks vihkuda vedama.

Kes läks parsile panema?

Parm läks parsile panema.

Kes läks kätte andemaie?

Sääsk läks kätte andemaie.

Kes läks rehte peksemaie?

Peened linnud peksid rehe.

Kes oli kerge puistamaie?

Kirp oli kerge puistamaie.

Kes läks rehte tuulamaie?

Tuvikene tuulas rehe,

vesilind viis veski'elle.

Toodie jahud koduje:

rebastelle tehti leiba,

kanadelle tehti kakku.

E.

Mõistke, hellad, mõistke,
vennad!

Kui ei mõista, mõistan ise.

Mis oli laia latergune,

mis oli üsna ümmargune,

mis oli pisut pikergune?

Kes läks teele timpa-tampa,

kes läks metsa müta-mäta,

kes läks soole silka-solka,

kesse põksub põõsa'assa,

kes oli oksa poisikene?

Lääts oli laia latergune,

hernes üsna ümmargune,

uba pisut pikergune;

hobu läks teele timpa-tampa,

karu läks metsa müta-mäta,

hunt läks soole silka-solka,

uss see põksub põõsa'assa,

orav oksa poisikene.

II. RIIMILISI RAHVALAULE

Prantsus Moskvas

Kas te, vennad, mäletate
endist Prantsus-sõja aega?

Kui see Prantsus Moskva
tuli,
eemalt Moskva torne nägi,
ta mõtles Moskvas olevat
ja pehmes padjus magavat.
Just nelipühi hommikul,
kui kell ju oli kaheksa,
siis lõhkus ta need väravad,
mis vasest olid valatud
ja tinast ette tinutud.

Kolmi vene talupoega
isekeskis nõu pidasid.

Läksid teda teretama:
üks temal' andis armukätt,
teine kerkis kena mütsi,
kolmas väänas raudakangi
Prantsus-keisri kõrva äärde.
Siis kõik vägi ehmatas:
«Otsas on nüüd meie ülem,
otsas meie leivavanem!
Kust me süüa-juua saame
ja veel rahapalka ka?!»

Saksad sõidavad saaniga

Saksad sõitvad saaniga,
mina vaene kelguga.
Sakstel täkud saani ees,

minul koerad kelgu ees.
Igas paigas käisin sees,
ikka olin sakstest ees.

Eesti mees ja tema sugu

(Tartu murdes)

Eesti mees ja tema sugu,
neist ei peeta kuskil lugu.
Kotirõivan, viisu jalan,
kõigist muudest rahvast alamb.

Elab mustan suitsutaren,
puudusen ja paljun muren.
Nurm ja mõts om härra oma,

seeman orja omma nema.

Krahvi, paruni ja vonni,
neide majul omma torni.
Kae, kus paistva siidilipu,
kallerei pääl kullanupu.

Et na suuren avvustusen,
vaeste vastu armastusen,

taadre aru suures pandva,
kallist renti see eest nõudva.

Vanast olime kõik orja,
härä oliva meil kurja,
iga päeva palju pesti,
ihunahka maha kisti.

Pennega¹ meid vahetati,
odavasti ära müüdi,
kingiti, kui veel es taha,
tapeti kui koeri maha.

Ent veel halelikumb lugu,
et me oma eesti sugu,
kes siin veidi võimust saiva,
palju ülekohut teiva.

Hopmani ja mõisakupja
oliva ne hirmsa tapja.
Esmalt naksi prasma, vandma,
pääle see veel sälga andma.

Külakupja ja ka kiltre,
aidamehe, pulgajunkru
oliva kõik ähvardaja,
laisas raipes teotaja.

Mõni sai neist usutavas,
ausas teenris härä silmas.
Oh sa ime, mis siis tegi!
Suur oll selle mehe vägi.

Pühajärven tetti sõda,
oma silma näiva seda.
Viimne hilp säääl säljast kisti,
eesti rahvast hirmsast pesti.

Aeti neid läbi lipu,
soldatil oll pika kimbu.
Kuule, armas rahvas, seda:
igaüts sai viissada!

Tänu väesaksul' olgu,
kel veel hale süda oli.
Valu vähendada püüde,
«Kepi lühendada!» hüüds.

Meile seda hirmus tetti,
palju rahvast kokku aeti —
Tartu ja ka Võru kreisist
oli mehi kõigist mõisist.

Hale küll, et õpetaja
omma ka me haugutaja,
et me oma patu perast
ei saa lahti mõisa kärast.

Riteriga nema sööva,
üten lavvan kohvi joova.
See om kõik me verehigi,
keegi meid ei lase ligi.

Kui om õpetaja koolnu,
provva leses maha jäänu,
siis om palumine kantslin:
lesel' provval' andke andid!

Kiriksaks om kui mõisnik
julge,

kerjamine om tal selge:
iga püha saad sa kuulda,
mis om õpetajal vaja.

Enestel om mõisa käen,
raha tuleb iga päiv.
Toitke esi oma provva,
ärge santke vaeset orjal

Rohkemb aastat säitsesada
sai see alustus ja häda,
kui see riisja sugu tuli,
kõrgin mäkkim eesmälet oli.

Oh te peris murijaani,
eesti rahva verekaani!
Maa ja mõtsa mõisas teeva,
eesti rahva vaiva sööva.

Esmalt usku meile anti,
perast orjust pääle panti.
Siis me jääme neide võrku
nii kui kiskja hundi kurku.

Oh sa kaval sivvusugu,
hirmus oli neide tegu!
Alati na teiva sõda,
rahval oli nälg ja häda.

Neide au ja neide riigi —
nooli, püssi, pika piigi
teiva eesti rahval' hirmu,
ei na leidnu kuskil armu.

Isamaa tend nimetatas,
meid see üle manitsetas.
Kui siis ütškord ära koole,
siiski isamaad ei ole.

Väike haud, kus mul om
minna,
tõise sõbra kandva sinna.
Säälgil mul ei ole rahu,
kui ei massa kallist raha.

¹ pennega — penidega (koertega)

Tuleva nee havvakaivja,
pildva välja luu ja rõiva,
küla kelmi karjapoisi
pildva luuga ütest tõisi.

Nii om eesti rahva sugu —
neist ei peeta kuskil lugu.
Vaiv ja nälg siin ilman ella,
rahuta ka surman olla.

Hildaaiгу palju näiva,

kui na provvat hauda veiva:
talunaist eest välja tõiva,
tõiste paika teda veiva.

Sest om jutt nüüd välja
tulnu,

et see om nii hirmus olnu.
Au ja rikkus om neil ilman,
paremb ase saab ka surman.

Must ronk

Küll näed siin ilmas nähtusi
ja ettetulnud juhtusi.

Mis väga tähtsad ajaloos —
on orjavits ja põõsaroo.

Siin meie kallil kodumaal
oli kangelaseks kannibal;
küll tegi surmarüütel tööd:
ta rüüstas rahvast päevad, ööd.

Ka meie Rapla alevis —
kus papid kallis kalevis
ja vonnid tärnimütsiga —
need tegid piina rahvaga.

Küll oli hale näha see,
et viidi surmapaigale
neid vonni viha-aluseid,
kel põletati talusid.

Neid peksupingil seoti
ja selgroo tipul laoti
küll mitmesaja hoobiga;
verd võis seal tõsta toobiga.

Seal elusõnal piiblimes¹
käis vonnikarjal taga, ees.
Ta ütles vonnil: «See hea tall,
sel hinge võtke lepa all.»

Seal kirikhärä akna all,
kus jõekallas nii kui vall,

seal kohab üksik lepapuu,
sest rääkida teab rahvasuu.

See õpetajast seatud lepp —
tal õigus kanda leinakrepp.
Ta all said mitmed surmatud,
kes piinal enne kurnatud.

Neid ilma kella hääleta
siit kästi hauda kolida.
Papp Girgensohni sõna kalk:
surm ongi matsi patu palk.

Siis Bezobrazovi² käsu peal'
kõik kästi kokku tulla seal
me Rapla vallamajasse,
et näha saaks, mis tehakse.

Siis Girgensohn ka sinna
läks

kui päris uhke rüütliksaks.
Ta tahtis näha seda verd,
mis rahva nahast välja tulnd.

Siis vallamaja trepi peal
ta salanaerul seisis seal.
Ehtsaatan ise oli ta,
ei muud või temast ütelda.

Kui peksutöö sai lõpetud
ja rahval' ette loetud,

¹ Rapla pastor Girgensohn.

² Kindralmajor Bezobrazov — karistussalkade ülem Eestimaal; karistus-salgad tegutsesid 1905. aasta lõpust kuni 1906. aasta veebruarini. Ainuüksi karistussalkade poolt lasti Eestimaal maha ja poodi üles 328 inimest, sadadele anti ihunuhtlust, paljudel põletati hooned maha. Pärast karistussalkade lahku-mist asusid tööle sõjakohtud, kus kohalikud mõisnikud ja pastorid tsaari täakide abil tööliste ja talupoegadega arveid õiendasid.

siis kuratliku näoga
sealt kirikumõisa sammus ta.

Ja pühapäeval kantsli pealt
ta rahval' ette karjus sealt,
et Eestimaa saab tulega
üle lastud kui raudrulliga.

Veel oma uhke meelega
ta rahvast sõimas vihaga
küll Peltsebuli vendadeks
ja suure kurja tegijaks.

Ja oma palka nõudis ta
ka kätte sõjakohtuga
ja ähvardas neil' anda tuld,
kes pole maksu tooma tulnd.

See Rapla hingekarjane
on musta rongi sarnane.
Ta laskis tappa mitu meest,
ei teagi, mis asja eest.

Siis sai ta ise selle eest
sealt maantee äärest põõsa

seest:

neid tinamarju anti tall',
mis üsna head ei mekkind tal.

Siis sai ta ise selle eest,
et ta jõi rahvalt vere seest.
Tall' tasutud sai tinaga,
et ta jäi ühe silmaga.

(1905—1906)

Mõisad põlevad

Mõisad põlevad,
saksad surevad,
metsad, järved, maad saavad
rahvale,
saavad rahvale, saavad rahvale.

(1905)

B. RAHVAJUTTE

I. MUINASJUTTE

1. LOOMAMUINASJUTTE

✓ Rebane, harakas ja ronk

Haraka pesa oli metsas suure lepa otsas. Seda oli kaval rebane ammugi tähele pannud; ta luusis seal ümberkaudu võsas ja pidas aru, kuidas maitsvat rooga kätte saada. Leppa maha murda ta ei jõudnud ja üles ronida ka ei mõistnud.

Viimaks läks ta uhkel sammul lepa juurde ja naeris habemesse: «Mh! rumalat on kerge petta.» Ta ootas, kuni vana harakas poegade juurde pesa peale lendas, lõi siis sabaga paar korda lepa tüve pihta ja ütles harakale: «Kuule, kiitsakas, kui sa ühte oma poegadest mulle kasupojaks ei anna, raiun ma lepa maha ja süün terve pesatäie ära!»

Harakas oli kimbus. Ta teadis küll, mis nõu rebasel tema pojaga oli, kui teda endale kasupojaks tahtis, kuid lepp maha lasta raiuda ja terve pesatäis ära lasta süüa — see oli siiski suurem kahju. Harakas viskaski ühe poja pesast välja. Rebane võttis maitsva suutäie ja läks põõsa taha sööma.

Kuid varsti tuli ta jälle lepa juurde tagasi, lõi sabaga paar korda tüve pihta ja ütles: «Kuule, kiitsakas, anna üks poeg mulle kasupojaks! Kui mitte, raiun lepa maha ja süün terve pesatäie ära.»

Harakas mõtles iseendas: kui ma ei anna, raiub ta lepa maha ja süüb mu pojad kõik ära. Valutava südamega viskas ta veel teise poja pesast välja. Ja rebane pani ka selle nahka.

Siis küsis harakas nõu ühelt möödalendavalt rongalt. Ronk õpetas: «Kui rebane jälle tuleb, siis ütle: «Näita, kus kirves on!» — Ega ta ometi sabaga saa leppa maha raiuda.»

Vähe aja pärast oligi rebane jälle seal, lõi sabaga vastu puud ja ütles harakale: «Kuule, kiitsakas, anna üks poeg mulle! Või muidu ma raiun lepa maha ja süün kõik ära.»

«Näita, kus kirves!» kähvas harakas. «Ega sa sabaga saa puud maha raiuda.»

«Seda on sulle külakubjas öelnud! Seda on sulle külakubjas öelnud!» kisendas rebane vihaga. «Ega sinusugune ise nii tark ole. Küll ma su kätte saan!» ähvardas ta veel ära minnes.

Veidi hiljem lendas harakas oma kolmele ülejäänud pojale toitu otsides üle põllu. Seal nägi ta korraga linaseemne-sarra asemel rebast surnult, väljasirutatud jalgadega maas lamamas.

«Oot-oot, sa kelml!» kädistas harakas. «Natukese aja eest petsid sa minult kaks poega ära, nüüd oled juba siin surnult maas. — Ma tahan su silmad välja nokkida!»

Ta lendas ligi ja tahtis reinuvaderi silmade kallal töösse hakata, kui rebane korraga üles kargas ja haraka kinni haaras. Harakas palus küll armu ja halastust, aga asjata. Rebane kiiskus tal sulgi seljast, et kaunist rooga paremini maitsta.

Juba oli hulk sulgi katkutud, kui harakal viimaks hea pääsemis-mõte meelde tärkas. Ta ütles rebasele: «Ei minu vanemad söönud liha kunagi ilma soolamata, nad panid enne ikka paariks päevaks soola.»

«Mina teeksin niisamuti, kui mul oleks anum; nüüd pean aga magedat sööma,» lausus rebane.

«Ma tean ühte,» ütles harakas. «Siin lähedal külatänavas on üks vana rattarumm, selle sees võib väga hästi liha soolata.»

Rebasel tuli kange isu soolatud liha süüa, sest ta polnud seda eluajal veel suutäitki saanud. Ta köitis haraka seniks õlgedega kinni, kuni ise käis rattarummu toomas. Siis pistis ta haraka elusalt rummu otsast sisse — soolduma.

Kuid harakas tuli teisest otsast välja, lendas üles kõrgele ja hüüdis rebasele pilgates: «Pane veel soola! Pane veel soola! Vaat nüüd on liha soolas!»

Harakas oli varem täiesti must. Nüüd aga kasvasid ära katkutud sulgede asemele valged suled; mis olid katkumata, jäid endiselt mustaks. Nõnda sai must harakas kirjuks ja kõik tema pojad ja pojapojad kannavad oma esiema õnneliku ärapääsemise mälestuseks veel praegugi kirjut vatti.

Rebase kelmused

Ühel mehel olid linnupaelad metsas maas. Kord paelu vaatama minnes leidis ta paeltest rebase.

Mees viis rebase elusalt koju ja pidas mõne päeva kinni. Viimaks aga mõtles: mis ma temaga ikka teen, ma viin ta parem linna ja müün maha. Viiski rebase linna ja müüs linnasaksale ära, saades 150 rubla.

Saks küsis veel mehelt: «Kas ta ka käsku kuulab?» — Mees ütles: «Kui ta välja tahab, siis kraabib ukse taga.» Pani siis raha taskusse ja läks oma teed.

Varsti pärast seda, kui mees oli ära läinud, hakkas rebane ukse

kallal kraapima. Saks arvas, et rebane tuleb ise jälle tagasi, ja laskis ta välja. Kuid rebane ei mõtelnudki tagasi minna. Ta lip-pas oma endisele peremehele teed mööda järele ja lausus: «Näita, kui suure rahakoti sa linnast said!» — «Näe, siin ta on!» Kohe haaras rebane mehe käest rahakoti ja pani metsa kui tuul.

Mees esialgu ei kahetsenud suurt midagi, ütles: «Kuidas saadud, nõnda läinud!» Aga kodus oli tal meel siiski päris kurb, et oli hulgast rahast ilma jäänud.

Rebane seevastu oli üsna rõõmus ja luusis metsa mööda ümber. Viimaks tuli talle teel vastu mees hobuse ja vankriga. Rebane mõt-leb: mis mul pruugib enam jala käia; nüüd mul raha küllalt, ostan parem hobuse. Läheb mehe juurde, hakkab hobust kauplema. Kau-bad lähevad ka viimaks kokku ja rebane ostab endale hobuse ühes vankriga. Rõõnib vankrisse ja sõidab teed mööda edasi.

Teel tuleb jänes vastu ja palub end peale võtta, ütleb, et ta kogu päeva pidanud koerte eest jooksuma, jalad olevat jooksust jäänud juba kangeks ega jõua enam edasi minna. Rebane ütleb: «Eks istu siis peale, küll me edasi saame.» Jänes istubki vankrisse ja sõit läheb edasi.

Natuke maad sõidetud, tuleb neile hunt vastu ja teretab rebast: «Tere ka, va unupoeg! Võta mind ka peale, ma olen käimisest üsna tüdinud.»

Rebane võtab hundi peale. Sõidavad jälle edasi.

Siis tuleb karu teel vastu ja palub: «Kulla rebane, võta mind ka peale! Mul on suur raske kasukas seljas — olen päris väsinud.»

Karu võetakse ka peale ja sõidetakse edasi.

Aga viimaks juhtub neile õnnetus. Vankri ais läheb katki.

Hakkavad siis nõu pidama, mis nüüd teha. Varsti antakse jäne-sele käsk: «Sina pead metsast uue aisa tooma!»

Jänes läheb ja tuleb peatselt aisaga tagasi — pilliroog risti hammaste vahel.

Seda nähes ütleb rebane: «Kuidas mees, nõnda ais!»

Siis antakse hundile käsk: «Mine sina, too metsast vankrile ais!»

Hunt läheb omakorda aisa tooma. Tuleb ka varsti tagasi — karjavits hammaste vahel.

Rebane ütleb jälle: «Kuidas mees, nõnda ais!»

Viimaks antakse karule käsk: «Mine nüüd sina aisa tooma!»

Karu läheb. Varsti tuleb tagasi — suur okslik kuuselatv ham-maste vahel.

Seda nähes saab rebane päris pahaseks ja ütleb: «Kuidas mees, nõnda ais!»

Rebasel ei jää muud nõu üle, kui peab ise minema aisa otsima. Ta läheb lähemasse tallu, et sealt aisa paluda. Karu, hunt ja jänes jäävad teda hobuse juurde ootama.

Kuid rebast oodates läks karul ja hundil kõht tühjaks. Nad murdsid hobuse ära, sõid seest õõnsaks ja seadsid siis naha ja

ülejäanud kondid orkide najale püsti, et rebane asjast aru ei saaks, kui tagasi tuleb.

Rebane tuli tagasi, seadis aisa ette ja ei saanud arugi, et hobust enam naha sees ei olnud. Istusid kõik peale, et edasi sõita. Rebane hakkas nõõtama, kuid siis — hobune kukkus loginal maha.

Mis nüüd teha? Kuidas süüdlane kätte saada?

Rebasel tuleb varsti hea nõu meelde. Ta viib oma sõidukaas-
lased metsa hundiaugu juurde ja ütleb seal karule: «Mine nüüd
sina ja otsi, kust saad ühe ümmarguse puu, ning too see siia! Selle
puu paneme risti üle augu ja temast peavad kõik, nii palju kui meid
siin on, üle minema; kes sisse kukub, on süüdlane.»

Karu oli ka varsti puuga tagasi. Puu pandi risti üle augu ja
anti hundile käsk: «Sina pead esimesena üle minema!»

Hunt läheb, kukub sisse.

Siis anti karule käsk: «Mine nüüd sina, va päts, saab siis näha,
kas sa oled õige või süüdlane!»

Karu hakkas minema ja kukkus ka sisse.

«Noh, jänes, sina pead ka üle minema!»

Jänes läheb ja kukub ka auku.

Nüüd tuli rebase enda kätte kord. Ta hakkas küll hästi ette-
vaatlikult minema, aga jalg vääratas natuke — ja temagi langes
auku oma seltsiliste hulka.

Kui nad mõne päeva olid augus olnud, tuli neile nälg külali-
seks. Mis nüüd teha? Kust süüa saada?

Tegid siis omavahel maha korruga hõisata, et kel on kõige hele-
dam hääl, see süüakse ära.

Hõiskasid siis kõik kooris. Jänesel oli kõige heledam hääl ja
tema söödi kohe ära.

Mõne aja pärast tuli jälle nälg kätte. Leppisid siis kokku, et
kel on kõige koledam hääl, see süüakse ära. Eks karu hääl olnud
kõige koledam, ja ta tõmmati varsti õigeks.

Rebane oli seekord kavalam kui hunt; ta peitis salaja muist
karuliha endale tagavaraks, mattes istmiku alla liiva sisse. Vi-
maks kui karu oli ära söödud ja kõht läks jälle tühjaks, võttis
rebane istmiku alt toitu ja pistis suhu.

Hunt vaatas seda kurva meelega pealt, et rebane ikka sööb,
kuid temal pole enam midagi. Viimaks küsib rebaselt: «Kust sa
ühtelugu võtad?»

Rebane vastab: «Eks ma alt ikka võtan ja peale pistan.»

Hunt katsub ka, aga ei saa midagi kätte.

Rebane näeb seda ja ütleb: «Sa oled ise väga kohmetu, selle-
pärast sa ei saa midagi.»

Hunt palub rebast endale appi. Rebane läheb ja rebib oma
teravate küüntega hundi kõhu lõhki. Hunt sureb ära ja rebane jääb
nüüd päris üksinda.

«Mis nüüd teha?» mõtleb ta. Kuidas august välja saada?

Seal näeb ta üht rähni mööda lendamas ja hüüab sellele:
«Kuule, rähn, kui sa mind siit august välja ei aita, siis ma kaotan

rähni soo maa pealt ära! Siin augu kaldal on üks suur mädanenud känd, raiu see puruks, nii et tükid auku langevad!»

Rähn kartis rebase ähvardusi ja hakkas nokaga kändu purustama. Tükid langesid auku ja rebane pääses nõndaviisi viimaks august välja.

Augu kaldal ütleb rebane rähnille: «Nüüd on meil mõlemal kõhud tühjad, kust me süüa saame? Lähme suure tee äärde, seal ikka mõni juhtub minema toidukraamiga.»

Lähevad suure tee äärde. Teed mööda tuleb naine, koogiliud käes. Rebane ütleb rähnille: «Mine sina, jookse naise ees ja tee, et sa lennata ei saagi, küll siis naine liua maha paneb ja sind püüdma hakkab. Mina jälle sel ajal võtan liua ja jooksen metsa.»

Rähn läks naise ette jooksmata ja kõik sündis nii, nagu rebane rääkis. Naine hakkas rähni püüdma, pani liua maha; rebane võttis koogiliua, jooksis metsa.

Rähn lendas talle sinna järele. Nad sõid koogid üheskoos ära ja elasid pärast seda alati sõpruses.

Rebase noorik

Rebane läks oma koopast välja ja kass puutus talle vastu. «Noh, kassikene! Kas sa tuled mulle naiseks?» küsis reinuvader. «Kurnäu! Tulen küll,» ütles kass. Nõu võtjal, meel minejal — ja neist sai ilma pikema pajatamiseta paar.

Rebane viis oma ilusa musta-valget kirja nooriku koju. Peale lusti- ja mängulöömist näugus kass: «Kuule, meheke, lust ja mäng ei kaitse nalja eest. Otsi mulle midagi süüa!» Rebane läks usinasti koopast välja noorikule süüa otsima.

Reisil puutus talle hunt vastu ja küsis: «Noh, vaderike, kuhu sa lähed?» Rebane kostis: «Lähem, vaderike, noorikule süüa otsima!» — «Või nii! Näita mulle kah,» ütles hunt, «kas on sul ka ilus noorik!» Rebane vastu: «Ei, vader, enne ei näita ma sulle oma noorikut, kui mine too mu maja ette üks aher emalammas. Kui noorik seda sööma läheb, võid teda salamahti vaadata.» Hunt lubas, rebane läks edasi.

Teel tuli talle karu vastu ja küsis: «Noh, vader, kuhu sa lähed?» Rebane kostis: «Lähem, vader, noorikule süüa otsima!» — «Või sul ka noorik on?» küsis karu imestades. «Kas võiksid teda mulle ka näidata?» — «Oi jah, mispärast mitte,» ütles rebane, «ainult selle tingimusega, et sa noorikule ühe ahtra lehma lõunasöögiks tood mu maja ette. Kui ta seda sööma tuleb, võid sa salaja kuski vahti pidada.» Karu kostis: «See nüüd mul suur asi tuua, kui aga noorikut näha saaksin!»

Karu läks ahtrat lehma otsima ja rebane hulkus metsapidi sinna-tänna, kuni arvas paraja aja olevat koju minna. Niipea kui rebane koopasse sai, oli ka hunt suure lambaga kohal. Seejärel kandis karu kahe käpa peal käies suurt ahtrat lehma, kelle ta rebase

koopa ette prantsatades maha pani. Hunt läks põõsa alla ja karu kuuse otsa, et sealt vargsi rebase noorikut vaadata.

Sedamaid tuli kass koopast välja ning rühkis suurema tüki juurde sööma. Ka rebane tuli oma korterist emalambale külaliseks, kelle liha ta rahulikult tükikaupa oma näljasesse kõhtu neelas. Ent kass sõi nurisedes ja urisedes: «Nõrr-närr, nõrr-närr, veidi-veidi, veidi-veidi!» Hunt mõtles põõsa all, karu kuuse otsas: «Küll ta, tõbras, on nuriseja. Suure ahtra lehma juures lobiseb veel, et talle «veidi» on.» Vahepeal tõstis kass oma silmad üles ja nägi midagi põõsa all vipatavat, kus hunt heameele pärast oma saba tiirutas. Kassike arvas selle hiire olevat ja jooksis suure õhinaga otse sinna, kus hunt vahi peal oli. Krauhti! oli kass hundi saba küljes kinni. Sellest kokkus hundike nii armetult, et üles kargas ja metsa putku pani. Hundi põgenemisest kokkus ka kassike nii väga, et ta kohe kuuse otsa kargas, kus karu vahikorda pidas. Kange hirmuga kukkus karuke kuusest ülepeakaela maha.

Teisel päeval said karu ja hunt rebasega kokku ning ütlesid reinule: «Oi, kulla vader! Sul on väga kuri naine. Suur lehm oli süüa ja ta nurises seda veidiks pannes! Pealegi tahtis ta meid mõlemaid ka ära süüa. Önn, et õigel ajal veel põgenema pääsime.» Rebane kostis naerdes: «On mees meelikas, siis naine naerukas. Targa kurjaga saad ikka ära elada, aga hullu kurjaga ei iialgi.»

Ent tühi kiitus ja petetud lootus! Kui rebane reisilt koju tuli, oli noorik oma teed läinud.

Karu ja rebane

Üks mees tuli kord linnast, kalakoorem oli peal. Ta leidis rebase tee äärest maast, mõtles ta surnud olevat, võttis maast üles ja pani oma koorma otsa. Aga rebane ei olnud surnud, vaid ta tegi ennast surnuks. Rebane näris koti katki ja kiskus kalad välja, pilas palju kalu maha ning läks viimaks ise ka salaja maha, tassis kalad metsa ja sõi neid metsas põõsa ääres.

Karu juhtus ka sinna tulema ja küsis rebase käest: «Kust sa, vaderike, need kalad said?» Rebane ütles: «Pistsin saba jõkke, noos hakkas otsa.» Karu küsis: «Kas mina ka võiksin saada?» Rebane ütles: «Küll ikka, vaderike, saab siis, kui hea selge külm ilm ja hästi palju tähti taevas on, siis pista saba jõkke, kalad hakkavad kõik otsa.»

Rebane ja karu ootasid siis seni, kui õige selge ja külm ilm tuli. Siis läksid nemad kalu püüdma: raiusid augu jää sisse ja karu pistis saba jõkke. Rebane käis ümber ja laulis: «Pikka taevas, pakka taevas¹, vaderi hända hüva noosi!» Sai karu händ tüki

¹ Pikka taevas, pakka taevas — onomatopoeetilised (helijäljenduslikud) sõnad; sõnale «pakka» võiks olla aluseks «pakane»; seega tähendaks lause külma, pakase esilemanamist; «pikka» on sõnamäng, millel ei ole tähendust.

aega juba jões olnud, siis käskis rebane katsuda, kas kalad on hanna otsas kinni. Karu katsus tõmmata, aga jää kärises veel ja rebane ütles: «Lase aga olla seni, kui neid õige palju hakkab.» Karu laskis siis veel tüki aega olla, ja katsus jälle, kas kalad saba otsas kinni pidid olema. Saba oli nii kõvasti kinni külmunud, et enam ei kärisenud. Karu tõmbas esimese korra, ei jõudnud. Tõmbas teise korra veel, ikka ei jõudnud. Rebane ütles: «Oota, ma lähen külast abi saama.»

Karu jäi lubatud abi ootama. Aga rebane läks külasse ja jooksis külast läbi, nõnda et koerad teda nägid: need jooksid kõik tema järele, tema karu juurest läbi ja — metsa. Koerad kõik karu kallale, karu tõmbas oma hanna takka ära ja — rebasele metsa järele.

Opetus

Igaüks peab ennast selle eest hoidma, kes kaval ja valelik on, ja ei pea ennast valelikuga mitte sõbraks tegema, nõnda kui karu ennast rebasega sõbraks tegi ja kõik uskus, mis rebane temale rääkis. Aga rebane ei rääkinud mitte tõtt, vaid ta valetas ja pani karu oma vale läbi kimpu.

✓ Siil ja rebane

Siil ja rebane langesid hundiauku. Paari päeva pärast hakkas tühi kõht neid piinama.

Kolmandal päeval ütles rebane:

«Ei aita ühtigi, vana sõber, häda ajab härja kaevu ja nälg mind sinu kallale: ma võtan su õige heaks ja söön ära.»

Siil aga mõtles endamisi:

«Kus jõud ei jaksa, võetakse nõu appi.»

Ta vastas rebasele:

«Kahekesi on parem nälga kannatada kui ükski vangis istuda, pealegi ei päästa minu surm sinu elu. Mul on üsna teine nõu. Me võime veel mõlemad surmast pääseda. Aga sinusugusele näljasele ei maksa seda rääkidagil!»

«Hea nõu on alati kallis asi,» vastas rebane, «pealegi kui veel surm suu ääres varitseb. Räägi ometi! Ma vannun sulle igavest truudust ja sõprust, ka igas hädas tahan sulle abimeheks heita ja mu sugu peab sinust kiitusega kõnelema. Räägi!»

«Meest sõnast, härga sarvest!» vastas siil. «Sinu vannet usaldades ütlen sulle oma nõu. Vaata, kui kütt tuleb augu kaldale, teeme mõlemad endid surnuks, sest ega ükski inimene nõnda rumal ei ole, et surnuid veel tapma hakkab. Oleme aga jälle augu äärel, siis . . .»

«Küll mõistan,» vastas rebane, «siis jookseme metsa!»

Varsti tuligi kütt augu kaldale vaatama, kas mõni hunt on

sisse kukkunud. Näeb: rebane augus pikali maas, hambad irevile, saba irevile ja keel hammaste vahelt väljas.

Kütt ütleb:

«Hm, va reinuvader lõpnud ära!» ja ronib redelit mööda auku.

«Kõva nagu kont!» ütleb ta endamisi. «Näe, vaene siilike ka ära kärvanud, sinust ei saa midagi,» ja viskab mõlemad jalgupidi august välja.

Kuni kütt ise august välja ronis, olid mõlemad loomad juba oma teed läinud. Mees sülitas ja läks koju.

Pärast seda juhtus mitu korda, et siil oli karjakoerte ja üleannetute poiste käes kimbus, aga rebane ei mõtelnudki enam oma lubaduste ja vannete peale. Kui veel rebane salaja siili pojad pesast oli ära näpanud, mõtles siil rebast karistada.

Ühel päeval leidis siil rebase lõksu.

«Oot, oot,» mõtles ta, «nüüd on paras aeg!»

Nagu juhtumise kombel läks ta rebasele tee peale vastu. Nad teretasid teineteist ja rääkisid siis maast ja ilmast, kummagi tööst ja reisidest.

«Minu jalad küll kaugele ei ulatu, aga eile õhtul leidsin ma kena pilli,» osatas siil, «kui üht keelt tõmbad, siis kõik keeled hüüavad.»

Nüüd tahtis ta jutu teise tuulde pöörata, aga rebane hakkas peale ajama, et näidaku ja näidaku seda pilli temale ka. Suure palumise peale viis siil rebase lõksu juurde.

«Vaata,» ütles ta, «kui siit keelest vajutad, on kõik keeled hüüdmas.»

«Oota, lase mina nüüd mängin!» ajas rebane peale. Aga niipea kui ta käpp lõksu tallalaua peale puutus, — prauhti! kukkus lõks maha ja rebane oli käppapidi vahel. Rebane küsis jälle siili käest nõu, kuidas lõksust pääseda, aga siil enam ei õpetanud.

Rebase kohta läks tõeks vanasõna: «Heategu kirjutatakse liiva peale, pahategu pae peale.»

Kaval hanekarjus

Vanal ajal läks üks vana emake hanekarjust otsima. Teel puutus talle susi vastu ja küsis: «Noh, vanaemake, kuhu sa lähed?»

«Lähen hanekarjust otsima,» kostis eit.

«Võta mind karjuseks,» pakkus susi ennast.

Ent eit küsis: «Hea küll, ma võin võtta, aga kas sa mõistad ka leelutada?»

«Oi jah, miks mitte!» kostis susi ja laskis oma pika jätkulise joru kuuldavale: «Auu, auu, auu!»

Eit pani käed kõrvade ette ja ütles: «Jäta juba! Niisugust leelutamist ma ei sall! Sinust ei saa hanekarjust. Kasi minema!»

Susi sörkis oma teed; ka eit läks edasi.

Nüüd tuli talle karu vastu ja küsis:

«Noh, vanaemake, kuhu sa lähed?»

«Lähen hanekarjust otsima,» kostis eit.

«Võta mind karjuseks,» ängas karu ennast.

Eit küsis: «Jah, ma võin võtta, ent kas sa mõistad ka leelutada?»

«Mõistan küll!» müristas karu ja laskis oma toriseva «määhr» kuuldavale, mille peale eit oma kõrvad kinni toppis ja tänitas:

«Kasi, kasi edasi, sinust ei saa hanekarjust, su röökimine on kole kuulda.»

Karu läks metsa, kuna eit oma teed pidi edasi kõmpis.

Teel tuli talle jänes vastu ja küsis:

«Noh, vanaemake, kuhu sa lähed?»

«Lähen hanekarjust otsima,» kostis eit ka temale.

«Võta mind karjuseks,» pakkus jänes ennast.

Ent eit ütles: «Võin ka võtta, kui sa mõistad hästi leelutada.»

«Miks siis ei mõista,» kostis jänes ja laskis oma ülipika «huuuhh» kuuldavale, nii et mets helises ja eide kõrvakesed pilli lööma hakkasid. Eit tänitas:

«Jäta juba, jäta juba! Su kilisemist ei jõua ma mitte kannatada. Kasi minema, sinust ei saa hanekarjust!»

Jänes hüppas häbelikult edasi, aga eit astus oma teed.

Teel tuli talle kaval rebane vastu ja küsis mahedasti:

«Noh, vanaemake, kuhu sa lähed?»

«Lähen hanekarjust otsima,» ütles eit.

«Vahest võtad mind hanekarjuseks?» küsis kaval rebane sõbraliku suuga naeratades.

Eit ütles: «Ja-jah, ma võin võtta, ent kas sa mõistad ka leelutada?»

«Oh-ohoo, miks ei mõista!» naeris kaval rebane ja hakkas ladusasti leelutama:

«Kireligi, kareligi,
ise mängib mäe peal,
ise tantsib tasakesi,
kari sööb kalda peal!»

Rebase lustiline leelutamine oli eidele väga meeltemööda ja ta ütles:

«Noh, ma olen su leelutamisega õige rahul, karjust on vaja, mis see otsiminegi enam maksab. Olgu peale, lähme ühes, tule mulle hanekarjuseks.»

Rebasel oli hea meel, et ta karjuseks valiti.

Teisel päeval saadeti ta hanekarjaga metsa, kus ta, vana kelm, ühe hane nahka pani. Kui ta karjaga koju tuli, luges eit karja üle ja leidis ühe hane puuduvat. Perenaine ütles:

«Noh, karjus Rein, kus üks hani on?»

«Ah see käija hani, mait, jäi metsa kraavikaldale haljast heinakest sööma.»

«Hea küll,» ütles perenaine, «aja ta homme koju!»

Järgmisel päeval saadeti ta jällegi hanekarjaga metsa, kus ta niisamuti ühe pikk-kaela pöske pani, keelt peale nilpsas nagu kiites: «Läks õige korda!» Ohtul, kui ta haned koju ajas, luges perenaine jälle karja üle ja — teine puudus jällegi.

«Ka täna on üks hani kadunud. Kus ta on?» küsis eit.

Ent kaval karjus kostis:

«Läks pikka pilliroogu haljaid lehti jürama, ei jõua teda sealt kuidagiviisi välja ajada.»

«Aja nad mõlemad homme koju,» käskis eit. Rebane vangutas täitmise lubaduseks kavalalt pead.

Kolmandal päeval tegi ta niisamuti, kuni laupäevani, millal perenaine sauna küttis ja ka karjuse-Reinu vihtlema viis. Kui rebane kuumal laval oli, vihtles teda eit kui kunagi hea perenaine oma ausat orja. Saanud mõne vihamatsatuse, hakkas Rein paluma:

«Pai perenaine, ära löö nii kõvasti: haned saavad haiget!»

Nüüd alles märkas eit, kuhu tema kadunud haned olid jäänud, ja käänas vihale teise otsa ning hakkas kurja karjust nüpeldama; nuhtles teda nii, et kaval reinuke tuhatnelja saunast välja kargas ja metsa jooksis, kus ta ennegi elas ja praegugi elab.

Ent eide hanekesed jäid muidugi kelmile palgaks, mille järele tal praegugi veel himu on ja ta kaval suuke vett jookseb, kui ta mõnda tiivulist elajat silmab.

✓ Hunt hobuse sabas

Hunt sai rebase karjamaal kasukatpidi kinni ning käratas: «Nüüd, vana naaber, nahk maha! Olen sind juba ammugi otsinud ja püüdnud, sina kelm!»

«Mis sa, vana onu, minust nüüd saad! Näed isegi, olen kui-vanud ja luine kui puutükk. Vaata ometi karjamaal ümber. Iga päev tuuakse rammus täkk sinna rohtu sööma. Katsu see suutäis kätte saada! Kui ma oma armsale onule meelega võin teha, siis aitan ma homme ihust ja hingest ka saaki kinni püüda,» ütles rebane.

«Hea küll!» ütles hunt, «ma tean, sa oled ju kaval loom ja ma ütlen sulle: head maksu saad sa oma abi eest. Tule aga homme jälle siia, siis hakkame kahekesi nõu pidama. Ilma nõupidamiseta ei julge ma tööle minna; alles mineval suvel andis mulle üks märalontrus, kelle varsa ma püüdsin, Kikerpära soo ääres tagumise kabjaga niisuguse müraka vastu pead, et kõrvad mitu kuud pärast seda pilli ajasid.»

«Ärgu kartku onu midagi! küll mina tean, kuidas saak kind-

lasti onu suhu saab,» ütles rebane, jättis hundi jumalaga ja lippas metsa. Naeris ja irvitas tee peal nagu koer.

Teisel päeval vara toodi uhke hobune metsa. Hundi suu jooksis head sööma nähes vett nagu räästast vihma.

Ei kestnud kuigi kaua, seal tuli rebane, teretas lahkesti ja küsis: «Noh, onu, kas hakkame nüüd peale?» — «Peame nõu,» ütles hunt. «Mis nõu seal tarvis,» ütles rebane, «ma lähen hobuse juurde, valetan talle suu-silmad täis ning siis tuleb onu ja võtab sälu ära!» — «Väga hea, väga hea, sugulane!» rõõmustas hunt.

Rebane läks hobuse juurde, teretas ja ütles: «Kuule, sõber, sa tead isegi, et hunt sinu vaenlane on, ja niipea kui mahti saab, siis sind ja sinu vendi ning õdesid maha murrab. Praegu luurab ta võsas ning ootab parajat silmapilku, mil sulle kõrisse hakata. Teeme talle natuke pussi. Ma petan ta sinu kallale ja seon ta sabapidi sinu saba külge, siis vea sina tema aga koju, kus ta pererahva käest hea nahatäie saab või veel koguni oma kurja tossugi õrrele jätab.»

«Hea küll,» vastas hobune, «lase aga vanamees tulla ja kõida sabad tugevasti sõlme!»

Rebane lippas hundi juurde ja seletas talle kõik karvapealt ette, kuidas hobune tema küüsisist siis enam ei pääseks, kui ta sabapidi käes on. Palus siis veel hunti: «Onu, mõtle siis ka minu peale, kui sul hea saak käes on!» — «Miks ei, sugulane! Pea ja jalad saavad sulle!» ütles hunt.

Läksid nüüd mõlemad hobuse kallale. Rebane sidus sabad tugevasti sõlme ja ütles siis hundile: «Onu, soovin sulle palju tuhat tervist teele. Ära sa kõhtu liia söömisega ära rikul!»

Selsamal silmapilgul hakkas hobune hunti saba otsas kodu poole vedama. Küll karjus ja vandus hallkuub, aga see ei aidanud midagi; sai veel hobuse käest tagumiste jalgadega mitu vopsu.

Jänes, vennikene, hüüdis võsast: «Ah, ah, Võsa-Villem viiakse hobusega kirikusse!»

«Mis sa irvitad!» kisendas hunt. «Kes teab, kuhu poole minu kael täna veel käänatakse!» Rebane aga jooksis kui koer hobuse kõrval ning irvitas: «Onu, onu! Toeta aga jalg värava tulpa!»

Aga kas onu veel eluga pääsis, sellest ei räägi meie jutt midagi.

(J. Kunder «Eesti muinasjutud»)

Rumal hunt

Vanal ajal oli hunt. Teel leidis ta ühe soolatud sealihasingi ja leivakoti. Vaatas ja nuusutas teist ümberringi ja arvas iseneses, et kui ma vana soolatud liha ära süün, siis hakkab ma juua tahtma, joon end kas või lõhki. Parem on ju pehmet varsas-

liha võtta. Ega see mul kõhtu riku, ja ilmas sellest puudus ka ei tule.

Oli seal lähedal suur küla ja külas oli mära varsaga. Läks siis hunt hobuse juurde ja ütles: «Tere, mära! Kas varss müüa?» — «Tere, tere! Müüa küll!» ütles mära. Keelt nilpsates küsis hunt: «Mis maksab?» Hobune tõstis tagumise jala üles ja ütles: «Kui kirja mõistad, siis loe. Eile sepp kirjutas sinna naeltega varsa hinna.» Hunt kükitas maha, pigistas ühe silma kinni ja hakkas naeltähti lugema. Seal andis hobune talle säärase matsu kabjaga pähe, et ta ulgudes minema jooksis ja suure valuga iseendale kaebas: «Ai, ai! Ei ole teist nii hullu hunti kui mina! Kas siis hundist mingisugust kirjalugejat saab!»

Edasi minnes juhtus hunt metsa ääres kahe oinaga kokku ja ütles neile õige uhkesti: «Ma söön teid ära!» Oinad ütlesid vastu: «Mis sa sellest saad, kui sa meid ära sööd, parem püüa meiega sõbraks saada! Meie oleme kroonu maamõõtjad ja võime sulle hea krundi kätte mõõta, kus sa nagu väikene kuningas võid elada!» Säärase pakkumisega oli hunt väga rahul. Oinad seletasid edasi: «Esmalt mõõdame, vana sõber, krundi laiuse ära ja kui sa arvad, et ju küllalt lai on, siis hõika, küll meie piirid kokku ajame.» Selle peale hakkasid oinad üks ühele ja teine teisele poole jooksuma. Kui ju tüki maad kaugel olid, hõikas hunt: «Küllalt!» Oinad pöördusid jalamaid ümber, hakkasid tagasi jooksuma, nagu jõudsid, ja andsid üks ühelt poolt, teine teiselt poolt hundile külgepidi säärase matsu, et küljeluud raksatasid. Selle peale jooksid nad mõlemad oma teed. Hunt vaene halises: «Ai, ai! Ei ole teist nii hullu hunti kui mina. Kas ma sedagi ei võinud teada, et hundile mingisugust maad vaja pole.»

Mõne aja pärast sai ta nurme peal kitsedega kokku ja ütles neile: «Ma söön teid ära!» Kitsed ütlesid: «Mis sa sellest saad, parem tule meile papiks, siis oled sa ometi «ausa» ameti peal ja teenid kerge vaevaga head palka. Muud tööd sul ei ole kui meile laulda.» Hunt hakkaski oma uude ametisse, astus kivi otsa ja hakkas ulguma. Seal nägi ta külarahvast teivastega sinnapoole tulevat ja küsis: «Mis ametimehed need on?» Kitsed ütlesid: «See on rahvas küünaldega.» Hunt, mehike, laskis rahval lähedale tulla ja sai siis säärase nahatäie, et vaevalt eluga pääses. Ise kaebas: «Ai, ai! Ei ole teist nii hullu hunti kui mina. Kas hundist ka mingisugust pappi võiks saada!»

Tüki aja pärast juhtus hunt tee peal kokku rätsepaga ja lubas tema ära süüa. Rätsep ütles: «Mis sa must, kehvast mehikesest, sööd, parem ma õmblen sulle sooja kasuka, sellega ei pruugi sa kangematki külma karta.» Hunt oli sellega rahul ja rõivategija hakkas mõõtu võtma. Et hunt sugugi paigal ei püsinud, siis ütles rätsep: «Nii, vana sõber, ei saa ma mõõtu võtta. Oota, ma köidan su sabapidi puu külge kinni, siis on küünarpuuga hea mõõta.» Hundil ei olnud selle vastu midagi ütlemist. Seal tõi rätsep metsast hea vembla ja mõõtis sellega hundile niikaua selga, kuni hunt

valuga saba pooleks tõmbas ja otsekohe metsa jooksis. Seal kaebas ta jälle iseendale: «Ai, ai! Ei ole teist nii hullu hunti kui mina. Kas hundile ka mingisugust kasukat vaja on!»

Siis kutsus hunt palju teisi hunte kokku ja läksid siis hulga-kesi rätsepat ära sööma. Rätsep sai veel parajal ajal puu otsa põgeneda. Seal hakkasid hundid puu juuri närima ja tahtsid puu maha lasta. Rätsep puu oksa peal sai sellest aru ja ütles: Olgu nüüd teiste huntidega, nagu on, aga sellele tõlpsabaga hundile, kellele ma ju kasuka õmblesin, tahan ma veelgi kasukat õmmelda!» Seal pani tõlpsabaga hunt plehku ja jooksis niikaua, kuni maha kukkus ja ära lõppes. Teised hundid läksid igaüks oma teed ja vaene rätsep pääses eluga suurest hädast.

Hunt ja oinas

Kui ühel kevadel lambad laudast välja sööma läksid, tuli hunt lammaste sekka. Karja seas oli ka üks suurte sarvedega oinas. Hunt mõtles — see oleks mulle paras suutäis, ja ütles: «Ma sünnin su ära!» Oinas kostis: «Mis sa must siis praegu sööd! Ma olen alles väga lahja, tule sügisel, siis olen hästi rammus.» Hunt oli selle jutuga rahul ja laskis oina minna.

Sügis jõudis kätte ja hunt pidas oma sõna: tuli oinast ära murdma. Oinas ütles: «Kuule, va kallid, sul läheb palju aega mind süües. Mine parem siia orgu, mina jooksen siit mäelt su kõhtu, nii et sul närimistki vaja ei ole.» Hunt läks mäe alla ja ootas oinast pärani lõugadega. Oinas võttis suure joone, jooksis nagu kuul mäest alla otsekohe hundi poole, hoidis oma sarved ettepoole ja kukutas ennast nõnda hallivatimehe lõugadesse.

Aga nagu ikka, ajas suur suutäis siingi suu lõhki. Oinas oli rammusaks, aga ka julgeks ning tugevaks läinud ja purustas üheainsa hoobiga hundi hambad ning lõualuud. Nõnda pidi hunt ulgudes ja kiunudes metsa jooksuma ja oina rahule jätma.

✓ Neli vana kodulooma

Ühel peremehel oli valge hobune, kes teda juba kakskümmend viis aastat oli kõige hoole ja usinusega teeninud. Kuid nüüd oli ta vanaks ja vigaseks jäänud, ei jõudnud enam künda ega suutnud sõita. Seepärast võttis peremees tal rauad alt ära, ajas ta väravast välja ja ütles: «Mine nüüd ise endale toidust otsima, mina ei saa sind enam tarvitada!» Viimast korda, ehk küll kurva meelega, pidi vana tööloom oma peremehe sõna kuulama ja õuest välja astuma.

Teed mööda edasi minnes leidis ta ühe vana koera nukrameel-

selt ja aegamisi edasi astuvat. Küsis: «Miks sa, vana sõber, nii nukker oled?» Koer vastas: «Peremees ajas mu kodunt välja, sest ma ei kuule ega näe enam hästi, ei suuda enam maja valvata.» — «Noh, lähme siis üheskoos teenistust ja toitu otsima,» ütles hobune, «mul sihukesamane lugu käes.» Rändasid kahekesi edasi.

Ühe õuevärava juures nägid nad vana kassi ja küsisid: «Mis sul viga on, et nii murelik oled?» Kass vastas: «Ma ei jõua enam hiiri püüda, seepärast ajas peremees mu ära.» — «Tule kaasa,» ütles koer, «mul sihukesamane lugu käes.» Läksid kolmekesi edasi.

Siis jõudsid nad kuhugi külavärvasse, nägid kukke värava poole tulevat ja küsisid: «Mispärast sa nii kurb oled?» Kukk kostis: «Mind aeti ära, sest ma olen vanaks jäänud, ei oska enam õigel ajal laulda ega töörahvast äratada.» — «Tule ühes minuga,» ütles kass, «mul sihukesamane lugu käes.»

Läksid teed mööda edasi ja pidasid aru, mis nüüd ette võtta. «Lähme võõrsile lauljateks,» ütles kukk. «Ah mis,» vaidles hobune vastu, «parem ikka siin maal edasi olla. Lähme otsime, võib olla, et mõnes kohas leidub üsna head rohumaad.» Teised olid ka sellega nõus ja mindigi edasi.

Ohtuks jõudsid nad suurde metsa. Ilm läks väga pimedaks ja väsinud rändajad ei leidnud ühtki ulualust, kuhu oleksid võinud öömajale jääda. Teised käskisid siis kukke ühe kõrge puu otsa lennata ja vaadata, kas kusagil tuld paistab. Kukk lendas kõrge puu otsa, tegi seal tiibadega patadi-patadi, laulis «kukeleegu!» ja ütles, et ta näeb üht tuld. Hakkasid siis kõik tule suunas edasi rühkima.

Kui veel tükk maad oli rännatud, jõudsid nad viimaks välja suure maja ette. Majast paistis küll tulevalgust, kuid et aknad olid päratu kõrges, ei ulatanud nad nägema, mis seal sees oli. Akna kohal oli puuriit. Et aknast sisse vaadata, ronis hobune puuriida otsa, koer hobuse selga, kass koera selga ja kukk kassi selga. Kui kukk parajasti kaela sirutas, et paremini näha, kukkus puuriit ümber, ja nisuguse hooga vastu seinu, et aknad langesid eest ära. Seepeale oli majas kuulda suurt müdinat ja madinat, nagu oleks seal suur hulk inimesi ümber jooksnud. Kui kõik jälle vaikseks jäi, läksid loomad majasse sisse.

Sealt leidsid nad keset tuba suure söögilaua, kaetud kõik-suguste roogadega. Muudkui võta ja söö! — Kui kõigil oli keha kinnitatud, hakati nõu pidama, mis edaspidi peale hakata. «Nagu näha,» seletas koer, «on see maja otse meie tarvis tühjaks jäetud, sest ega siis muidu siit majarahvas oleks ära läinud. Me oleme kõik vanad ja eluaja majatalitusega harjunud, mis meil siis viga siin omapead peremehed olla? Lähme igaüks oma tuttava koha peale, ehk tuleb päevavalgega mõni targemgi nõu.» Koera nõu arvati heaks ja igaüks läks endale aset otsima. Hobune läks rehalasse, kust leidis häid ristikkeinu, koer heitis pikali ukse ette, kass läks leele sooja tuha peale ja kukk lendas üles lakka.

Kuid selle metsamaja elanikud olid mõrtsukad. Kui äkitselt löödi kõva hoop vastu seinu, arvasid nad kinnivõtjaid tulevat, kokkusid ära ja jooksid metsa peitu. Kui aga maja uuesti vaiksiks jäi, saatsid nad ühe julgema mehe järele vaatama, palju neid kinnivõtjaid seal on. Koer magas küll ukse ees, kuid et ta juba kodust oli halva kuulmise pärast hundipassi saanud, ei kuulnud ta nüüdki võõra tulekut. Nii pääses mõrtsukas tuppa. Ahju ees hiilgasid kassi silmad. Mõrtsukas arvas, et need on tulesõed, ja läks puhuma, et pirdu põlema süüdata. Kuid hiirekuningas kargas talle ninasse kinni. Mõrtsukas pistis kisendama ja hüppas üle ukse rehalasse. Tahtis sealt puuhalu võtta ja «kurjategijale» pähe anda, kuid pimedas haaras pihku hobuse tagumise jala. Hobune virutas talle paar tugevat matsu vastu rindu. Sai ta vaevalt rehala väravast välja, kui koer, kes selle madina peale oli ärganud, talle säärede kinni kargas. Ja kukk hõikas lakas «kukeleegu!», mis mõrtsukale kostis «too ta siia!». Polnud siis mehikesel muud, kui pistis metsa nii kiiresti, kui jalad vähegi andsid.

Kui ta oma kaaslaste juurde jõudis, kurtis ta neile: «Ei ole meil enam võimalik sinna majasse elama minna — seal on püsti põrgulised sees!» Ja ta jutustas oma peksasaamisest ja näitas neile oma haavu. Siis ütles nende peamees: «Kui seal niisugused sandid lood on, siis on meie tagasiminekuks muidugi võimatu. Võtame oma asjad kokku ja lähme otsime endile uue asukoha!» Nii nad siis tegidki ja läksid sealt kaugele ära. Kuid hobune, koer, kass ja kukk pidasid seal majas rahulikku vanaduspäevi kuni oma surmani.

Vanapeni — lapsepäästja

Sel ajal, kui puud ja kivid ja kõik loomad kõnelesid, olnud ühel peremehel vana peni. Ta ei jõudnud enam karjas käia ega ka kodus käsku täita, vaid maganud hommikust õhtuni. Peremees oli juba kutsika toonud ja seda karjas käima ja käsku täitma õpetanud.

Ühel päeval ütelnud peremees sulasele: «Meil on vaja Vanapeni ära puua, sest noor täidab küllalt juba käsku ja vanast ei saa ka enam midagi; muudkui magab ja sööb ilma asjata!» Vanapeni aga kuulnud neid sõnu, mis peremees sulasele ütelnud, tõusnud aseme pealt üles ja hakanud metsa poole minema. Kui ta metsa lähisesse oli saanud, heitnud ta ühe mätta peale pikali maha puhkama.

Tüki aja pärast tuli va võsaviilema tema juurde, liigutas vana looma seni, kuni see üles ärkas, ja küsis:

«Mis häda pärast sa siin magad?»

Peni tõstis oma pea üles ja hakkas hundile oma viletsust kaebama. Kui nüüd kriimsilma-isand kõik oli kuulnud, ütles ta: «Ole mureta, va onupoeg! Mina sulle prii leiva muretsen, kui sa mulle

ka midagi tasu töotad. Vaata, mina annan sulle nõu: pühapäeval, kui talutütar tuleb tanumasse karja saatma, siis kargan ma puhmast välja ja viin ta metsa. Kui peremees noore peni mulle järele saadab, ei anna mina temale tüdrukut kätte. Aga kui sina tuled, siis annan ma tüdruku sulle ja sa viid ta koju. Siis on peremehel hea meel ja ta kingib sulle elu ja pealegi prii leiva.»

Peni mõtles raasuke aega ja ütles siis: «Kena nõu küll. Kui kõik nõnda korda läheb, siis kutsun ma su selle eest pulma, kui talutütar mehele saab!» Susi oli ka selle lubadusega rahul ja rõõmus.

Pühapäeva hommik oli käes ja Vanapeni ootas pikisilmi karja metsa minemist. Peagi läks kari talutütre saatel metsa poole. Kui kari oli tanumast välja saanud, kargas hunt puhmast välja, viskas talutütre õla peale ja viis metsa. Noor peni ei läinud karjasele järele, vaid tagasi koju. Pererahvas heitus ära ega teadnud, mis teha. Peremees ajas noort peni järele, — aga see ei läinud, vaid puges hirmuga tare ahju. Nüüd käskis peremees Vanapeni tütrele järele minna. Vanapeni hakkas ka kohe link, lonk, link, lonk metsa poole minema. Tüki aja pärast sai ta hundi juurde, võttis talutütre ja hakkas kodu poole tulema. Aiavärvast tuli peremees vastu, silitas truu teenri seljapealist ja laskis talle anda rõõska piima lakkuda. Nõnda oligi Vanapenil prii leib käes.

Mitme aasta pärast, kui talutütar juba suureks tüdrukuks oli kasvanud, tulid tal pulmad. Vanapeni pidas oma heategijat meele ja kutsus ka hundi pulma. Pulmapäev oli käes ja pulmalised sõid ja jõid kuni hilisööni ja heitsid viimati kõik puhkama. Peni läks nüüd värava taha, kutsus soe sisse ja hakkas teda söötma ja jootma. Kriimsilm parkis ka ennast tublisti täis ja jõi viina meheviisi peale. Aga peagi oli ju va mehikesel pea purjus ja ta ütles: «Ma huikan!» Tegi ka kohe tasakesi pika joru: «Huul!»

Peni ütles: «Ära tee, ära tee!»

Susi küsis jälle viina, — sai kah ja jälle ütles penile: «Ma huikan!» — ja tegigi kõvemini joru kui enne.

Peni ütles jälle: «Ära tee, ära tee! Peremees kuuleb ja tuleb lööb meid mõlemaid maha!»

Peremees oli ka tõesti kuulnud, aga unisest peast ei olnud mitte aru saanud, mis joru see oli. Veel sai va hall mõne hea lonksu viina, mis pea õige pööritama ajas, nõnda et kõik hirm kadus. Keelust hoolimata tõi ta kuuldavale seesuguse huikamise-joru, et kõik pulmalised üles ärkasid ja hundi naha kallale kargasid. Vanapeni oli ka nagu truu teener kunagi sõbra kõrre kinni. Sedaviisi lõpetati purjus vana soe elupäevad ära, nii et ta aegagi ei saanud oma pattusid kahetseda.

Mõne nädala pärast tuli noor susi Vanapeni jutule ja hakkas oma isa taga nõudma. Peni seletas talle kõik ära, kuidas ta isa nõnda häält teinud, et pulmalised kuulnud ja ta maha löönud. Noor hall ei hoolinud sest vabandusest ühtigi, vaid nõudis tasumist. Peni vastas: «Mul ei ole midagi sulle anda.» — «Siis peame

sõda,» ütles noor hunt, «kui sina võidad, oled prii, kui mina võidan, maksab sinu nahk!» Peni võttis sõjakuulutuse vastu.

Lahingupäeva hommikul ootas susi oma sõjaväega ühe lageda metsa käärus. Vägi oli ühes hundi endaga kolm hinge suur, sest nõnda oli maha tehtud. Abideks olid tal karu ja jänes. Peni võttis endale ligi kuke ja kassi ja hakkas metsa poole minema. Ise marsis kõige ees, kass tema taga, händ kui valdas seljas, kukk kõige järel, ja see korjas tee pealt teri, mis veskilkäija maha oli poetanud.

Jänes oli ühe kõrgema koha peale läinud, nägi vaenlaste tulemist ja ütles väriseva häälega teistele nagu argpüks kunagi: «Näe kui tulevad! Ta ise ees, teine taga, suur valdas seljas, ja kolmas korjab veel tee pealt kive. Uih! kõva hirm tuleb peale. Ma pean küll pakku minema.» Neid sõnu öeldes pistis haavikuemand kui tuul putkama. Hunt ja karu vaatasid veel raasuke aega, neile oli jänese kartusest hirm ka südamesse tekkinud ja nemadki läksid pakku. Karu ronis lähedal oleva kõrge kuuse otsa, hunt tükkis haohunniku alla ja liputas meelega hända, et veel varju oli saanud.

Peni sai oma väega kõneldud koha peale, aga ei näinud kedagi vastalist kuski pool olevat. Nad tulid haohunniku lähedale. Pea silmas kass hundi liikuvat hända, mis kogemata välja oli jäänud. Kass arvas selle hiire olevat ja karrapstilt kargas ta hanna otsa kinni. Hunt lipsas suure hirmuga hunniku alt välja ja tuhknai! metsa. Kass oli sest äkilisest asjast nõnda heitunud, et ta ruttu lähedal seisva kuuse otsa pakku jooksis. Seda rabinat kõike nägi karu, kes kuuse otsas paos oli. Ta arvas, et nüüd tulakse tema järele, ja laskis end surmahirmuga kuuse ladvast maha ja murdis oma kaelaluu kuuse juurte peal katki.

Sellega oli Vanapeni võitnud. Nad tulid kolmekesi koju ja elasid kaua sõbralikult koos.

Siga ja hani

Siga ja hani sattusid kevadel jäälagnemise ajal Narva jõel ühe jäätüki peale. Hani jäi ette, siga aga taha tüürimeheks.

Jõuavad kose lähedale, hani nagu loots ees, hüüab: «Keeraks natuke!» Siga aga jonni täis, et: «Otsel!»

Jõuavad kosele ligemale, hani hüüab jälle: «Keeraks natuke!» Siga aga vastab: «Otsel!»

On juba kose juures, hani veel hüüab: «Keeraks natuke!» Siga ikka: «Otsel!»

Hani tõusis siis lendu, siga aga läks kosest alla, kõigege puruks.

Kalkun ja hani

Kalkun ja hani olnud kahekesi väljal. Rebane tulnud metsast. Hani hüüdnud: «Ta, ta, ta tuleb!» Kalkun öelnud: «Tulgu, tulgu! Tulgu, tulgu!» Hani hüüdnud veel korra hoiatavalt: «Ta, ta, ta tuleb!» ja pistnud lendu. Kalkun kostnud jälle: «Tulgu, tulgu! Tulgu, tulgu!» Ja rebane haaranud kalkuni kinni.

Sääsed ja hobune

Kord juhtunud sääsk ja hobune sõnavahetusse. Sääsk kiidelnud, et tema oma meestega võidab hobuse ära. Hobune pole tahtnud seda uskuda, vaid ütelnud: «Tehke enne proovi, et ma teie tugevust näeksin ja teaksin teid austada kui vägevat sugu.»

Sääsk kutsunud oma mehed kokku ja asunud siis ühes parves hobuse kallale. Hobune küsinud: «Olete nüüd kõik koos ja tugevasti töös?» Sääsk hüüdnud rõõmsal häälel «jah», sest ta arvanud, et hobune hakkab armu paluma. Hobune lasknud enda maha ja kikerdanud sääsed surnuks. Ainult üks pääsenud eluga. See ütelnud: «Oleks meil veel üks mees olnud, siis oleks võit meie olnud: maha saime küll, aga nahka ei jõudnud ära nülgid!»

Nii jäänud siis sääsk enda arust ikka võitjaks.

✓ Neljajalgsete ja tiivuliste sõda

Karu tahtis võtta risuhunnikust endale pesa ehitamiseks sületäie hagu. Risulind palus vastu: «Ära sa siit kisu, võta sealt teisest hunnikust! Siin sees on minu pesa väikeste poegadega.»

«No-noh,» urises karu, «minu käpp üksi on juba suurem kui sina kõige oma noka-jalgadega kokku, ja sina tuled mind õpetama!»

«Ole sa nii suur kui sa oled, aga minu pesa jäta siiski puutumata!» palus risulind ja lendas ise lohakil tiivul karu nina ette.

«Ma näen, sa tahad jõudu katsuda,» ütles vihane karu. «Tule homme Linnumägi mäele, seal tehku võitlus otsust, kummal õigus on teist käskida või karta.»

Karu ajas nüüd kõik neljajalgset metsloomad nimetatud mäele võitlemiseks kokku. Kui risulind seda kuulis, kutsus ta endale appi kõik tiivulised kotkast kuni sääseni.

Karu oli oma sõjaväega aegsasti platsis. Pika läbirääkimise ja vaidlemise järel tõsteti rebane sõjaväe ülemaks. Seda ametit vastu võttes ajas rebane end sirgu ja hüüdis: «Võideldes vaadake

kõik minu saba peale. Tõstan ma saba püsti, siis on võit meie pool; lasen ma ta tõllile, siis on karta hädaohtu; lasen ma ta päris alla, siis põgenege. Pidage meeles!»

Enne keskpäeva jõudis ka risulind oma seltsiga võitlusplatsile. Kõik neljajalgseid olid juba pealehakkamiseks valmis. Rebane seisis eemal mäeharjal, saba püsti. Linnud vaatasid oma vastaseid ja küsisid üksteiselt: «Ei tea, miks rebane püsti sabaga teistest eemal seisab?»

Vaablane ütles: «Ma lähen kihutan ta mäe otsast alla, seniks jääge kõik paigale!» Seepeale lendas ta rebasele selja taha ja pistis talle oma nõelaga valusasti saba otsa.

Viuhti! Tõmbas rebane saba reite vahele ja jooksis kisades metsa. Seda nähes kokkusid kõik neljajalgseid ja igaüks katsus, et punuma sai. Võit langes täiesti tiivuliste poole.

Ja nõnda see ikka on:

suurustades suur karu,
võitlemises väike aru.

Konna tants

Kord juhtus üks konn põllul äkke alla, kui sellega põldu äestati. Kaua aega sai ta äkkega edasi veetud, kukerpalli tõugatud ja sinna-tänna lükatud. Viimaks pääses ta ära ja tõttas ruttu ligemasse veeauku.

Uudishimulikult kogunesid teised konnad tema ümber ja küsisid, kus ta oli olnud. «Mina olin pulmas tantsimas,» vastas tema, «seal oli väga lustlik olla. Kõik kutsusid mind tantsima; ühed kiskusid mind sinna, teised tänna, nõnda et ma vaevalt hinge sain tõmmata. Sealjuures oli tantsusaal nii künklik ja auklik, et ma mitu korda põrandale maha kukkusin, kus mind ümber veeretati, ja ma pean imeks panema, et minu konte ära ei purustatud. Kui rõõmus ma olin, kui viimaks suure vaevaga selle metsiku seltsi seast ära sain põgeneda.»

2. IMEMUINASJUTTE

Tugev Jaan

Oru Matsi juurde tuli üks sulane Jaan kaupa tegema, et see ta sulaseks võtaks. Peremehel oligi sulast tarvis ja seepärast võttis ta Jaani sulaseks.

Jaan andis peremehele nõu, et ta mõisa läheks ja mõisaga kauba ära teeks, et tema sulane tahab mõisa rukkid üksipäini ära

peksta. Peremehel oli mõisa muidugi päevi teha ja seepärast oli niisugune kaup tema meele pärast. Ta läks mõisa ja tegi kauba mõisavalitsejaga maha, kelle käest ta selle eest nelisada rubla pidi saama. Aga seal tuli küsimus: kes vilja põllu pealt kokku veab?

Et sulane seda kodus peremehele ei öelnud, siis pidi peremees seda kodunt sulase käest järele küsima, enne kui kaup kindlaks pidi saama. Sulane lubas seda teha. Siis läks peremees mõisa — ja kaup oli kindel.

Sulane Jaan läks õhtul mõisa, vedas öösel kõik rukkid kokku ja peksis ära, õled aga laskis muist tuulel laiali ajada ja muist vedas ise mööda metsi laiali. Hommikul läinud ta mõisavalitsejale teatama, et see tuleks oma vilja ära tooma. Valitseja läheb rehe juurde, kus vili juba pekstud, ja küsib: «Kuhu õled on jäänud?» Sulane Jaan ütleb aga, et neil seda kaupa ei olnud, et õled kokku pidi korjama, ja seepärast olevat ta tuulel lasknud muist õlgi laiali ajada ja muist olevat ise risust eest ära metsa viinud, ja kui valitseja tahtvat sada rubla maksta, siis veab ta õled jälle kokku.

Valitseja lubas Jaanile selle eest sada rubla maksta, kui ta õled mõisa hunnikusse veab. Jaan hakkas teisel õhtul jälle tööle ja hommikuks olid kõik õled valitseja maja ümber hunnikus, nõnda et valitseja maja kui suur õlekuhi välja nägi ja valitseja toas oleks mitu päeva öö kestnud, kui valitseja poleks lasknud õlgi ära vedada. Jaani käest küsides, mispärast ta õled maja ümber vedanud, saanud ta vastuseks, et neil kaupa ei olnud, kuhu ta õled hunnikusse pidanud panema; sellepärast pannud ta õled valitseja toa ümber, et need talle hommikul ülestõusmisel kohe silma paistaksid.

Teinekord saatnud sulane Jaan peremehe mõisa kaupa tegema, et tema veab üksinda mõisa sõnniku välja. Kaup tehtudki valmis. Ja ühel õhtul marsib Jaan jälle tööle. Teiseks hommikuks on kõik mõisa karjalaudad sõnnikust tühjad, aga põllud ei tunne sellest midagi kasu, sest Jaan vedas kõik sõnniku metsa orgudesse ja täitis orud-mäed tasa, et vesi ka mägede otsas rohtu kastaks.

Hommikul marsib valitseja põldusid vaatama, aga sõnnikut ei kuskil. Küsib Jaani käest järele, kuhu ta sõnniku vedanud. Jaan aga vastab, et ta vedanud sõnniku metsa orgu ja et neil polnud kaupa, kuhu ta sõnniku pidanud vedama, ja ta olevat oma kohuse sellega täitnud, et ta sõnniku välja vedanud. Kui valitseja tahab paarsada rubla maksta, siis veab ta sõnniku põllule laiali. Valitsejal ei olevat parem nõu aidanud, kui lubanud selle hinna Jaanile maksta, sest mõne teise palkamise korral oleks vedu veel kallim tulnud. Teisel hommikul olnud kõik sõnnik põllule laiali veetud.

Oru Matsi juurest läinud tugev Jaan mõisa sulaseks. Aga et ta vanapoolne mees olnud, ei ole mõisahärra teda tahtnud vastu võtta, sest ta ei jõudvat tööd teha. Siiski viimaks saanud nad

kaubad kokku. Jaan ei ole ka muud palka tahtnud: kui aasta täis, siis üks seljatais vilja, mis ta ise seljas ära jõuab viia.

Aasta lõpetusel käinud Jaan külas ning ostnud külanaiete käest kõik kangad ära ja teinud neist ühe suure koti, millega ta läinud mõisast palgavilja saama. Mõisahärra lasknud kõik mõisa vilja kotti mõõta, millest aga kott veel täiski ei saanud. Jaan visanud koti ühe käega õlale ja läinud mõisast minema. Ära minnes aga lisanud ta peale jumalagajätmist veel juurde: «Nõnda jäävad ükskord kõik mõisahärrad oma ülekohtutegude pärast vaeseks!»

v Matsi poeg Mats

Ühel saunamehel oli kord üks õige tugev, aga laisk poeg nimega Mats. Et isa nimi ka Mats oli, siis hüüti teda ikka Matsi poeg Mats.

Kord saatis isa teda teopuid raiuma. Mats võttis leivakoti turjale, läks metsa, kus teised raiusid, ja heitis tule äärde magama. See oli esmaspäeval. Kesknädalal tõusis ta maast üles, haigutas, pööras teise külje ja heitis jälle magama. Laupäeval tuli kubjas puid vastu võtma. Kui Matsi nägi, küsis ta, kes see hulguks olla ja kus tema raiutud puud olla. Mats tõusis üles, haigutas, sõi, tõmbas kirve pihku ja läks metsa. Oh sa valitsus, kuidas nüüd halud lendasid, nõnda et hoia alt! Ohtuks oli Matsil kuus sülda puid löödud ja niisamuti ära antud kui teistelgi.

Kubjas rääkis seda lugu ka mõisahärrale. See läks kohe saunamehe juurde ja tellis tema poja endale sulaseks — isa sauna lubas priiks anda. Palgaks tellis poeg endale niipalju, kui seljas jõuab ära kanda. «Noh, ega ta mu mõisat ära jõua viia,» mõtles härra ja lubas ka seda.

Järgmisel päeval oli Matsi poeg Mats mõisas ja küsis tööd. Talle anti kaks hobust kätte ja kästi minna heinu tooma. Mats pani hobused regede ette ja sõitis kuhjade juurde. Siis murdis ta tugevad kuused maha, pani malkadeks regedele, hõikas mõlemad kuhjad peale, tõmbas kahest kohast kõitega kinni ja: nõõ, lase käia. Aga oh õnnetust: hobused ei liikunud paigastki. Viimaks lõppes Matsi poeg Matsi kannatus: tõmbas aisad pihku ja tammus kodu poole.

Koju jõudnud, vedas ta koorma talli ukse ette ja ütles: «Ma olen ühe päeva hobuse eest tööd teinud, siis võin ma julgesti teised päevad magada.» Viskas aisad maha ja sammus oma tupp, kus ta magama heitis ja laupäeva hommikuni puhkas.

Laupäeval läks ta aida juurde, kus mõisa kanepivara seisis, ja hakkas seal määratu jämedaid kõisi punuma. Hirmuga jooksis kubjas tema juurde: «Mis sa teed? Sa raiskad ju meie kanepitagavara ära!» Talle anti aga vastuseks: olla vaja mõned punemed

teha, millega oma palka ära viia, kui aasta täis saavat. Kubjas käuksus küll veel, aga Matsi poeg Mats ei pannud seda tähelegi.

Teisel esmaspäeval anti talle üle mõisa kõige tugevam hobune kätte ja kästi teda minna metsast puid tooma. Ta ladus sülla puid peale ja hakkas metsast välja tulema. Tugev hobune oleks ka sellega korda saanud, poleks mitte regi katki läinud. Mees läks mõisest teist rege tooma, aga vahepeal oli karu tulnud ja hobuse ära murdnud. Kui Mats parajasti tagasi jõudis, oli karu söömisega töös. Ühe vupsuga oli Matsi poeg Mats tal kukla pealt kinni, lips olid karul rangid kaelas ja ise aiste vahel. Varsti oli ka koorem peal, ja sõites laskis Mats oma koormaga mõisa õue. Siin ladus ta koorma maha, laskis oma täku kõige reega metsa sõita, ise läks aga koju ja magas seal kuni laupäevani.

Hirmuga nägi mõisahärra, et tarvis on säärasest mehest lahti saada. Kolmandal esmaspäeval andis ta talle käsu Rootsi kuninga käest kaks pütti kulda minna tooma ja andis talle kirja ka ligi. Matsi poeg Mats läks. Sinna saanud, ütles ta uksehoidjale, et tal kuningale üks kiri olla ära anda. Uksehoidja ei tahtnud teda sisse lasta, sest kuningas süüa parajasti. Matsi poeg Mats laskis teda aga lugeda, mitu trepiastet on, ja astus ise lossi sisse. Kuningas oli parajasti söögilauas. Kui ta Matsi poeg Matsi tahtmist oli kuulnud, ütles ta: ta minna vaatama, kas tal niipalju kulda ikka on, ja lippas uksest välja. Matsi poeg Matsi kõht oli pika marssimise järel kaunis tühjaks läinud, muudkui istus laua äärde ja taldrikutäis taldrikutäie järel lendas kõhu poole.

Kuningas oli aga kohe oma väe kokku kutsunud ja laskis lossi ümber piirata. Et keegi ei julgenud sisse minna, laskis ta suurtükidega tuld anda. Matsi poeg Mats sõi aga rahulikult edasi. Kui esimene laeng supitaldrikud puruks lõi, ütles ta: «Mis nad seal hernestega mängivad!» Viimaks otsis ta kuninga varandusekambri üles, tiris sealt neli pütti kulda selga ja hakkas kodu poole sammuma, ilma et soldatite laskmist oleks tähele pannud.

Kui Mats koju jõudis, andis ta kaks pütti kulda härra kätte, teised kaks pidas endale. Ta läks kööki, kus terve pere jaoks suppi keedeti, ja hakkas sealt katlast sööma. Natukese ajaga oli katel tühi, aga Matsi poeg Matsi kõht polnud veel täis. Ta küsis veel süüa. Et aga enam anda polnud, laskis härra ta teenistusest lahti ja lubas talle palga välja maksta. Selleks käskis ta teda aida juurde tulla, kuhu mõisahärra ise ette tõttas. Matsi poeg Mats võttis oma nõõrid ja läks aida juurde. Mõisahärra käskis tal selga võtta nii palju, kui ta jõuab. Matsi poeg Mats lükkas aidaukse kinni, pani aidale köied ümber, võttis selga ja viis oma isa sauna juurde.

Seal võttis ta ukse lahti, laskis mõisahärra aidast välja ja ütles talle: «Sulle kingin mina priiuse, ehk küll ka sind võin endale pidada, aga ait kõige täiega jääb ikka minule mu tööpalgaks.» — Ja ta elas kaua ja õnnelikult.

Suur-Mihkel ja Väike-Mihkel saadetud kahekesi mõisa poolt metsa puid raiuma. Kummalgi olnud oma kahe päeva söögimoon kotiga ligi. Esimese päeva hommikul ütelnud Suur-Mihkel Väike-sele: «Sööme sinu leivakoti täna üheskoos tühjaks, homme võtame jälle minu oma käsile.» Väike-Mihkel sellega rahul ka. Söövadki esimesel päeval Väike-Mihkli leivakoti seltsis tühjaks.

Jõuab teisel päeval pruukostivõtmise aeg, ei Suur-Mihkel lase Väikest oma söögi ligigi. Ütleb: «Vaata, seal mätta sees on mesilasepesa, mine söö sina see ära!» Väike-Mihkel vastu: «Noh, hea seegi!» ning läheb mesilaspere juurde. Mesilased teda paluma: «Ära söö meid ära! Küll meie tahame sulle häda ajal abiks olla!» Väike-Mihkel võtab mesilaste palumise kuulda. Töötab tühja kõhuga lõunani.

Lõunaleiva söömise ajal tahab ta jälle minna Suur-Mihkli koti manu. See juhatab: «Näe, seal urus on hiirepesa poegadega, mine söö need lõunaks ära!» Väike-Mihkel kostab jälle: «Hea seegi!» Asub hiirepesa sööma. Hiired vastu paluma: «Ole hea mees, jätta meid ellu, küll me oleme sulle häda ajal abiks!» Väike-Mihkel jätnud siis ka hiirepesa puutumata.

Ohtul söönud Suur-Mihkel oma kõhu jälle täis, aga Väikesele ütelnud ta: «Vaata, selle suure kuuse otsas on kullipesa, mine söö sina see ära!» Tema ütelnud nagu enne: «Hea seegi!» ja roninud kuuse otsa kullipesa manu. Üleval vana kull vastu paluma: «Jätta mu pojad ellu, küll ma tahan sulle häda ajal abiks olla!» Väike-Mihkel jätnud siis ka kullipojad rahule ja läinud tühja kõhuga koju.

Teine kord saadetud jälle mõlemad Mihklid kaheks päevaks puid raiuma. Ka seekord tahtnud Suur-Mihkel Väikesega ühest kotist sööma hakata. Aga nüüd ei olevat teine sellega enam nõus olnud. Teadis juba Suur-Mihkli konkse.

Kui nad puid raiumast koju läinud, valetanud Suur-Mihkel mõisahärra ees: «Väike-Mihkel lubas ühe ööga suure vahast kiriku üles ehitada, millel kõrge mullast valli ümber ja kaheteistkümne häälega kell tornis.» Härra kutsunud siis Väike-Mihkli enda ette. Andnud talle kõva käsu kätte, et teiseks hommikuks peab suur vahast kirik kõrge mullavalliga ja kaheteistkümne-häälelise kella valmis olema.

Väike-Mihkel läinud ohtul metsa, hakanud nutma. Arvanud, et ta seda iialgi ei jõua teha ja seega siis surm seisab varsti suu ees. Seal tulnud vanad tuttavad — mesilased, hiired ja kull — tema juurde, küsinud, et miks ta nutab. Kui Mihkel neile oma häda kurtnud, ütelnud mesilased: «Vahast kiriku ehitamise pärast ole mureta — küll me selle hommikuks valmis teeme!» Hiired lubanud kirikule teha ühe ööga mullast valli ümber. Kull rääkinud: «Kaheteistkümne häälega kirikukella ei ole mujalt leida kui põrgust. Seda ma ei saa muidu kätte, kui pead ise ka ühes tulema.»

Väike-Mihkel mõtelnud: «Üks surm ta puha, kus ma suren — kas täna öösel põrgus või homme hommikul maa peal härra käes!» Lubanud kulliga ühes minna. Kull käskinud teda endale selga istuda ja hakanud põrgu poole lendama.

Hulga aja pärast jõudnud nad ühe mere äärde, seal laskunud kull maha. Ütelnud seljas-istujale: «Võta siit üks tilk vett ja hoi a alles!» Väike-Mihkel teinud nõnda, kui kull käskinud. Seepeale istunud Mihkel oma abimehele jälle selga ja läinud üle mere.

Tüki aja pärast tulnud suur liivakõrb vastu. Seal käskinud kull Väike-Mihklit ühe liivatera ühes võtta ja põue pista.

Kui nad jälle päratu maa edasi olid lennanud, saanud ühe pika ja paksu laane juurde. Kull Väike-Mihklit õpetama: «Murra siit puu-urvake, pista põue ja hoi a alles!»

Viimaks jõudnud nad põrgusse vanapagana elumaja juurde, kus rippus kaheteistkümne häälega kell katuseharjal kolmesõlmelise nõõriga kinniseotult. Kull lennanud Väike-Mihkliga katusele, käskinud teda kellanööri sõlmed lahti päästa. Niipea kui Mihkel päästnud esimese sõlme valla, helisenud kell: till, till, till! Vanapagan alt toast kohe küsima: «Kes seal kella kallal on?» Kull vastanud: «Kullike, linnuke, liigutab kella!»

Kui Mihkel teise sõlme lahti võtnud, tilisenud kell jälle. Vanatühi uuesti nõudma: «Kes seal katusel kellaga jändab?» Kull kohe vastu: «Kullike, linnuke, on kella man.»

Viimaks, kui Väike-Mihkel kolmanda sõlme valla päästnud, hakanud kell suurt müra ja kära tegema. Väike-Mihkel aga kell ruttu sülle, kullile selga ja tuhknai — minema.

Kella kärast saanud vanapagan aru, et vargad on väljas. Hüüdnud siis oma sellid ja teenrid kokku ning kihutanud kella-riisujaile järele. Kui nad juba põgenejaile lähedale saanud, hüüdnud kull Mihklile: «Võta puu-urb põuest välja ning viska selja taha maha!» Väike-Mihkel visanud urva maha, ja silmapilguga kasvanud nende ning tagaajajate vahele säärane paks mets, millest ükski ei saa läbi minna. Vanapagan tulnud suure hooga metsani, ei ole aga muidu edasi saanud, kui läinud koju tagasi, toonud kirve ja raiunud puud eest maha.

Kui vanapagan kellaviijaile jälle ligilähedale jõudnud, ütelnud kull Väike-Mihklile: «Viska ligivõetud liivatera oma selja taha!» Niipea kui Mihkel liivatera maha visanud, sündinud ilmatu suur ja kõrge mägi nende ja vanapaganate vahele. Ei tagaajajad pääse muul viisil põgenejaile järele, kui peavad jälle koju minema, labida tooma ning mäest tee läbi kaevama.

Kui kull viimaks jälle vanapaganate lähenemist märganud, hüüdnud ta seljas-istujale: «Puista veetilk maapinnale maha!» Kui Väike-Mihkel seda teinud, lainetanud korruga otsatu lai meri nende jalgade all. Vanapagan jõudnud varsti mere äärde. Ei saa enam kuidagi põgenejaile järele. Seal hakanud vanatühi ise merd tühjaks jooma. Kui ta suurema hulga vett juba ära joonud, plahvatanud mehike äkitselt lõhki.

Kull toonud aga Väike-Mihkli parajasti hommikuks koju tagasi. Selle ajaga, kui ta kella otsimas käinud, olevat mesilased hulgana suure vahast kiriku kõrge torniga valmis ehitanud, hiired sellele jälle mullast valli ümber teinud. Kull viinud nüüd Väike-Mihkli kaheteistkümne-häälelise kellaga torni. Väike-Mihkel seadnud seal kella üles ning härra käsk olnudki täidetud!

Jutt lumelapsest

Vanasti, kui veel kivid, puud ja kõik eluta olevused kõnelesid, siis juhtus ükskord järgmine lugu.

Lapsed mängisid talvel väljas ja tegid üht lumest lapsukest. Ja kae imet — lapsuke sai valmis ja hakkas elama. Sai ilus, väga ilus laps ja hakkas kõnelema ja mängima niisama nagu teisedki lapsed. Tal puudus igasugune kurjus ning halbust ja sellepärast meeldis ta väga teistele lastele. Teised lapsed viisid ta koju ja ka vanemad inimesed hakkasid seda last armastama. Ja see laps seletas palju ning imelikke lugusid. Keegi ei saanud neist kuigi palju aru, või kui sai, siis unustas taas ruttu. Aga laps oli nii hea ja meeldiv, et ta igapäev armsaks sai ja kõik oleksid tahtnud heameelega ta juures olla.

Aga imet: kui kevad hakkas juba tulema, jäi laps iga päevaga kurvemaks. Ühel ilusal ja soojal kevadepäeval mindi rõõmuga välja mängima, kuid imelik lumelaps oli väga kurb. Ja kui päike lõunasse jõudis, siis sulas see lapsuke ära. Ja teised lapsed tulid nutuga koju, jutustasid vanemaile kurvast sündmusest ega läinud enam sinna kohta mängima, kus nad oma hea sõbra olid kaotanud.

✓ Peretütar ja vaenelaps

Ühel emal oli kaks tütar: üks oli ta oma laps, teine kasutütar, kelle vanemad juba ammu kalmukünkas hingasid. Kasuema laskis vaestlast kõik raskemad majatalitused ära teha; oma tütar vedeles aga peaaegu muidu. Kõik oma tütre ärareetud riided anti vaeselapsele kätte. See pesi need puhtaks ja kohendas ilusasti kokku. Nõnda nähti teda vanades riietes ikka ilusamana ja viisakamana kui peretütart, kes lihakil ja lohakil, sirakil ja sorakil oma uute riietega käis. Ka oli vaenelaps oma näojume ja kehasirguse poolest peretütrest kaugel ees, nõnda et kasuema alati kadeda silmaga ta peale vaatas. Sellepärast oligi vaesellapsel palju kannatada.

Ühel päeval saatis kasuema vaeselapse metsa palja jalu puid korjama. Vaenelaps eksis suure metsa sisse ära. Nuttes jooksis ta siia ja sinna, aga teed koju leida oli asjatu. Viimaks hakkasid väsimus ja nälga teda vaevama.

Seal tuli vana emis seitsme pojaga talle vastu ja ütles: «Tapa minu pojad ära ja tee neist endale rooga; mis üle jääb, võta tagavaraks.» Vaenelaps ei võtnud enam kui üheainsa põrsa, valmistas toiduks ja sõi. Oli ta oma keha kinnitanud, siis tõttas jälle edasi. Nõmme kanarbik ja kuivad oksad kiskusid ta jalad veriseks.

Nüüd tuli talle lamma vastu, rauad sarvis ja ütles: «Niida mind puhtaks ja tee enesele säärised; mis villast üle jääb, võta enesele tagavaraks.» Vaenelaps niitis lamba ära, tegi enesele säärised, aga mis villast üle jäi, keeras ta ilusasti nuuti ja surus kõige raudadega tagasi lamba sarvi.

Kui vaenelaps edasi sammus, hakkas kange janu teda vaevama. Seal tuli jälle lehm talle vasikaga vastu, lüpsik sarvis, ja ütles: «Võta lüpsik, lüpsa mind, kustuta oma janu ja mis üle jääb, võta endale tagavaraks.» Tüdruk lüpsis lehma ära, vaigistas selle piimaga oma janu, mis üle jäi, jootis ta vasikale. Siis pani ta lüpsiku jälle tagasi lehma sarvi ja ruttas kärmel sammul edasi.

Kui vaenelaps ühest sillast üle astus, tuli koer talle haukudes vastu. Silmi üles lüües nägi ta saunahütikest enese ees seisvat. Saunaukse ees tuigerdas üks õige vana eideke kepi najal, must ja koristamata. See ütles: «Tule, tule, lapsukene, natukeseks minu juurde! Aita mind!» Vaenelaps ruttas eidekese juurde, aitas ta tupp ja küsis: «On sul veel midagi soovida?» Eidekene vastas: «Küta sauna soojaks ja vihtle mind!» Vaenelaps: «Kust ma puid saan?» Eit: «Korja õuest, küta nendega!» Vaenelaps korjas häid kuivi puid ja küttis sauna soojaks. Vaenelaps küsis jälle: «Kust ma vett saan?» Eit vastas: «Võta ukse kõrvalt toobrist solgivett, see minule hea küll.» Vaenelaps tõi aga selget allikavett ja soojendas kolde peal pajas soojaks. Vaenelaps küsis jälle: «Kust ma viha saan?» Eit vastas: «Võta nurgast kontsluud, see minu kohta hea küll.» Vaenelaps jooksis metsa ja tegi ilusa pehme lehtse viha. Kui ta tagasi tuli, oli juba suits saunast välja läinud. Vaenelaps viis vihtlemisvee ahju peale ja küsis eidelt: «Kuidas ma su nüüd kummi peale saan?» Eit vastas: «Võta mind juukseidpidi kinni ja viska üles!» Vaenelaps võttis eidekese hellalt kaenlasse ja kandis ta ilusasti kummile. Seal vihtles ta teda vihaga, pesi seebi ja sooja veega õige puhtaks. Vihtlemise ajal võttis vaenelaps julgust, katsus eidega pikemalt juttu ajada ja küsis, kust ta pärast valget särki ja puhtaid riideid võiks saada. Aga eit vastas niisama lühidalt kui enne: «Vaata, leitseaugu sees on vanu räbalaid minu tarvis küllalt.» Nõnda ei aidanud vaesellapsel muud midagi, kui pidi jälle omapead otsima. Ta jooksis aita, tõi sealt nõnda palju puhtaid riideid, kui just tarvis arvas olevat. Siis pühkis ta eidekese kuivaks, pani talle valge särki ja puhtad riided selga, kohendas süngi üles, pani eidekese sisse puhkama ja kattis ta sooja tekiga kinni. Varsti uinus eit vaikselt une hõlma.

Seni kui eit unehõlmas uinus, pesi vaenelaps eide vanad riided valgeks, pühkis sauna põranda puhtaks, kasis tolmu akna ja seinte pealt ära ja seadis kõik majaasjad korda.

Kui eit unest üles ärkas, oli tal üpris hea meel. Nüüd palus vaenelaps eidekest endale teed kodu poole juhatada, sest et kasu-ema teda vist juba ammugi ootab.

Eideke ütles: «Hea laps, et oled mind ilusasti vihelnud, ja mu sauna viisipärast koristanud, ma ei taha sind ka mitte ilma palgata jätta. Mine aita, võta sealt laudilt punane kast! See olgu sulle palgaks, aga ära seda enne lahti võta kui kodus oma kambri.» Siis juhatas ta veel lahke sõnaga teed kodu poole. Tütarlaps võttis nimetatud kasti, andis eide käele suud ja läks siis härda meelega eidekese peale mõteldes tähendatud teed koju tagasi.

Kodus kambri võttis ta saadud kasti lahti. Kast oli kulda ja hõbedat ääreni täis. Nõnda sai vaenelaps korraga rikkaks.

Kohe saatis perenaine ka oma tütre metsa puud korjama ja käskis teda ära eksida, et tema ka suure rikkuse osaliseks võiks saada. Seda käsku täitis tütar väga hea meelega.

Metsas eksides tuli temale, nõndasamuti kui enne vaeselelapsesele, esiti emis, siis lammast ja viimaks lehm vastu. Aga tema tappis kõik emise pojad, võttis kõik lamba villa ja lehma piima kõige lüpsikuga. Üle silla astudes nägi ta eidekest sauna ukse ees kepi najal tuigerdavat. Ta ruttas sinna. Eit palus ennast tuppa aidata. Peretütar aga ei tahtnud oma kättki külge pista; sellepärast hakkas ta tema kepi otsast kinni ja vedas teda nagu pimedat santi tuppa. Seal küsis ta, kas eidel mõnda tööd temale anda oleks. Eit käskis ennast vihelda ja andis iga küsimuse peale needsamad vastused, mis enne vaselelapsesele. Peretütar küttis sauna vettinud rontidega, vihtles eite solgivee ja kontsluuaga, vedas ta juukseidpidi ahju peale ja sealt maha ning kattis ta vanade räbalatega; viimaks pani eide vanade riiete sisse süngi puhkama.

Igav oli peretütrel seni oodata, kui eit üles tõusis. Eit aga ei uinunudki kaua, varsti lõi ta silmad lahti. Kohe küsis peretütar teed koju juhatada. Eit ütles: «Mine aita, vaata seal laudi peal on üks must kast, see olgu sulle palgaks. Kodus sealaudas võid selle lahti võtta.»

Peretütar jooksis kohe aita, võttis sealt nimetatud musta kasti ja tõttas ilma eite tänamata koju ema juurde. Rõõmuga võttis ema teda kodus vastu. Eide käsu peale läksid nad sealauta kasti lahti võtma. Niipea kui tütar kasti kaant kergitas, purskas tuld ja tõrva mõlemale vastu silmi ja põletas nad kõige sealaudaga ühes ära.

Oma tütar ja võõrastütar

Ükskord elanud lesk mees ja lesk naine samas tares. Neil olnud kummalgi üks tütar. Lapsed olnud mõlemad ühevanused; kuid mehe tütar olnud tark ja mõistlik, naise tütar aga rumal ja inetu.

Mees käinud iga päev väljas tööl. Kui ta õhtuti töölt koju tul-

nud, olnud naine tal lahkesti västas; vahel ta parandanud ka mehe katkisi rõivaid ja püüdnud muul viisil talle meelepärane olla. Mees viimaks kosinudki naise endale abikaasaks ja oma tütrele võõrasemaks.

Kuid varsti pärast pulmi muutunud naine võõrastütrel vastu väga kurjaks ja hoolimatuks. Kui mees kodunt ära olnud, andnud ta mehe tütrele teha igasuguseid raskeid töid ja peksnud veel pealegi. Kõik paremad palad söötnud ta oma tütrele, võõrastütrel aga andnud ainult kuivanud leivakoorukesti ja vett. Siiski olnud võõrastütrel väga virk ja hoolas ning teinud ära kõik tööd, mis võõrasema nõudis.

Kord olnud võõrastütrel raskest tööst jälle väga väsinud, kui saanud võõrasemalt käsu: «Mine too mulle õige ruttu üks pang vett!» Võõrastütrel oli harjunud käsku täitma ja läks sedamaid vett tooma. Et ta aga väga väsinud oli, ei jõudnud ta veepange kaevust välja tõmmata, vaid kukkus kaevu — ja sattus teise maailma.

Kui ta üles virgus, leidis ta end ühelt ilusalt heinamaalt, kus kasvas palju toredaid lilli. Ta hakkas mööda heinamaad edasi minema.

Varsti tuli talle lehm ammudes vastu ja ütles: «Lüpsa mind, sest mu udar on väga täis ja valutab.» Et tal lüpsik sarvis oli, võttis tütarlaps lüpsiku ja hakkas usinasti lüpsma. Varsti oli ta sellega valmis, tahtis lüpsiku jälle sarve otsa panna ja edasi minna. Aga lehm ütles: «Joo see piim ära, siis saad sa ise ka valgeks kui piim.» Tütarlaps tegi, nagu lehm käskis, jõi piima ära ja muutus ise valgemaks kui piim. Nüüd pani ta lüpsiku jälle lehmale sarve otsa ja hakkas edasi minema.

Raasukese maad sai ta minna, kui tuli vastu suur sarvik oinas, kel rauad sarvis, ja ütles määgides: «Võta rauad mu sarvist ja põa mind, sest mul on väga kuum!» Sõnalausumata võttis tütarlaps rauad ja pügas oina villast puhtaks. Nüüd pani ta rauad jälle oinale sarvi ja tahtis edasi minna. Aga oinas ütles: «Hea tütarlaps, võta need villad endale virkuse tasuks ja koo riideks, siis saad sa rõiva, mis kunagi ei kulu, vaid seisab eluaja.» Tütarlaps võttis villad, tänas ja ruttas edasi.

Ta ei jõudnud veel kuigi kaugele, kui oli tee peal ees leivaahi ja leivad ahjus kisendasid: «Võta meid välja, sest me oleme ju küllalt küpsenud!» Tütarlaps tõmbas leivad ruttu ahjust välja ja tegi jälle minekut. Aga esimene väljatõmmatud leib hüüdis talle: «Võta mind endaga ühes! Kui sa minust sööd, saad sa nii tugevaks, et enam kunagi ei tunne väsimust.» Tüdruk võttis leiva ja tõttas kiiresti edasi.

Seegi kord ei jõudnud ta kuigi kaugele, sest teel istus kolm halli vanameest. Nad palusid teda haledasti ja ütlesid: «Jää raasukeseks ajaks meie juurde ja aita meid!» — Ja tütarlaps küsis esimeselt, mis ta soovib. See ütles: «Süüa tahaksin!» Teine ütles:

«Juua tahaksin!» Ja kolmas ütles: «Ma tahaksin, et sa mu rõivasse paneksid!» Pea olid kõik soovid täidetud ja tütarlaps pöördus jälle edasi minema. Aga vanamehed ütlesid: «Pöördu ümber ja mine sama teed mööda tagasi, kust sa oled tulnud. Ja kui teel tuleb vastu kaev, siis kukuta end sinna sisse. Nii jõuad sa jälle tagasi oma sünnimaale, kus sind ootab su õnn.»

Jalapealt pöördus tütarlaps ümber ja hakkas tulnud teed tagasi minema. Aga need vanamehed ütlesid: «Me peame sellele heale lapsele ka midagi soovima.» Esimene ütles: «Mina soovin, et tal iga sõna järele, mis ta iial ütleb, üks kullatükk suust välja kukuks.» Teine ütles: «Ma soovin, et ta saaks kuninga prouaks.» Ja kolmas ütles: «Ma soovin, et talle siis, kui ta on kuninga proua, sünniks kolm ilusat poega, kel jalad põlvist ja käed küünarnukist saadik oleksid selgest kullast.»

Nüüd läks tütarlaps tulnud teed mööda tagasi kuni kaevuni ja kukutas end sinna sisse. Kohe oli ta tagasi oma sünnimaal, sama kaevu ääres, kust ta algul väsinuna oli teise maailma kukkunud. Seal läks ta rutates isamaja poole.

Kui nüüd võõrasema ja kasuõde teda nägid, ja et ta oli palju valgem ja tugevam kui enne neid orjates, küsisid nad, kus ta käinud ja kuidas niisuguseks saanud. Tütarlaps hakkas nüüd võõrasemale seletama, kus ta käinud ja mida näinud, ja nõnda kui ta esimese sõna ütles, nii kukkus suur kullatükk ta suust välja. Nõndasama ka iga järgmise sõna puhul.

Seda nähes ehmusid võõrasema ja kasuõde veel rohkem ja küsisid: «Kas siis sealt maalt said kogu selle rikkuse?» — «Jah, sealt maalt kõik.»

«Aga kus on siis minu isa?» küsis võõrastütar.

«Sinu isa on jubä mulla all,» ütles võõrasema. «Sinu kadumise pärast ta nuttis ja kurvastas väga ja surigi selle kurbuse kätte. Tahtsin talle küll mõndagi head nõu anda, aga ta ei võtnud seda kuulda, — nagu ta terve eluaja on olnud va sõnakuulmatu inimene.»

Siis ütles võõrasema oma tütrele: «Sa pead ennast ka niisamuti kaevu kukutama, et saaksid sama ilusaks ja rikkaks, kui on su kasuõde, et iga sõna puhul kukub kullatükk suust. Ole õige kärmas ja pane ennast valmis; ma annan sulle hea leivakoti kaasa ja ...»

Kui nad seal nii arutlesid, nähti eemalt tulevat uhket kuninglikku tõlda, mida vedas kuus ilusat hobust. Varsti oli tõld nende juures ja sealt astus välja sellesama maa noor kuningas. Imeilusat tütarlast nähes jäi ta esialgu üllatusest postina seisma ega tahtnud uskuda oma silmi. Siis astus ta tütarlapse ette ja ütles: «Ma palun teid, oh ilus neitsi, tooge mulle tilgake vett juua!» Silmapilk oli tütarlaps joogikruusiga kuninga ees ja ütles: «No joo, mu kuningas!» Kui ta need sõnad sai ütelnud, nii oli ka neli kullatükki ta suust välja kukkunud. Seda nähes ehmus noor kuningas veelgi enam ja arvas enda ees nägevat mõnd teise maa-

ilma olendit. Kui ta viimaks jälle toibus, ütles ta tütarlapsel: «Auväärt neitsi! Kas tahad sa minuga ühes tulla ja pärast minu prouaks saada?»

«Oh kuningas, kes võib ära põlata teie austavat pakkumist, veel vähem mina, kes olen alam inimene.»

«Ära kõnele midagi oma alamusest! Tule, istume tõlda ja sõidame mu lossi!» Nad istusid tõlda ja sõitsid kuninglikku lossi, kus järgnes kuninglik pulm suure au ja iluga.

Aasta pärast sündis kuninga prouale kolm ilusat poega, kel käed küünarnukist saadik ja jalad põlvist saadik olid kullast.

Nende elust on veel niipalju ütelda, et nad armu ja heldusega valitsesid oma alamate üle. Ja kui neid mitte surm ära pole koristanud — nagu ta iga sureliku ükskord ikkagi koristab, siis võivad nad veel praegugi elada ja valitseda seal kaugel muinasjutumaal.

Aga mis sai kurjast võõrasemast ja tema tütrest?

Kui uhke kuninglik tõld nende tare läve eest oli ära sõitnud, vaatasid nad talle suures imestuses järele ja seisis kui puupostid. Vähese toibumise järel ütles ema oma tütrele: «Vaata nüüd, nii viiakse ka sind, kui sa sealt maalt tagasi tuled, kus käis su kasuõde. Seepärast pane nüüd ruttu endale paremad rõivad selga, ma annan sulle koogikoti kaasa ja saadan teele.» Pea oli tütar valmis ehitud, ja ema saatis teda kuni kaevuni. Seal kukutas tütar end kaevu ja sattus ka teise maailma.

Kui ta viimaks nagu unest üles virgus, leidis ta end samuti ilusalt heinamaalt nagu ta kasuõdegi, ja hakkas edasi minema.

Esimesena tuli talle lehm ammuades vastu ja ütles: «Võta mu sarve otsast lüpsik ja lüpsa mind, sest mu udar on väga täis ja teeb mulle palju vaeva!»

Aga hellitatud memmetütar vastas: «Ma pole ühtki lehma lüpsnud, kas siis sinu pärast peaksin ma ennast küürutama ja oma peenikesi sõrmi vaevama? Seda ma küll ei tee. Mine aga edasi!»

Lehm ütles: «Et sa mu palvet pole kuulda võtnud, siis saagu sa veel mustemaks kui mina!» Nii ka sündis — tüdruk läks silmanähtavalt mustaks kui maa.

Siis tuli talle oinas määgides vastu ja ütles: «Põa vill ära mu seljast, sest mul on väga kuum!»

«No taga paremaks! Ma pole oma elus veel ühtki lammast püganud ja nüüd peaksin seda tegema? Sa võid minna, mina sind küll ei põa!» Nii oli upsaka tüdruku vastus.

Oinas ütles: «Et sa minu soovi pole kuulda võtnud, siis ärgu saagu sa enam ühtki villast hilpu oma ihule!»

Nüüd jõudis ta leivaahju manu. Leivad palusid ahjust: «Võta meid välja, sest me oleme juba küllalt küpsenud!»

«No teie olete need kõige paremad, et peaksin ennast teie pärast mustaks määrima! Ei mina teid hakka välja kiskuma!»

Leivad ütlesid: «Et sa meie pärast seda väikest vaeva ei taht-

nud näha, siis jäägu sa seda jõuetumaks, mida rohkem sa leiba sööd!»

Aga tüdruk nagu ei kuule ega tahagi seda kuulda ...

Seal olid need kolm halli vanakest teel ees ja hakkasid teda haledasti paluma. Aga ta kärkis nendega õige kurjasti ja ütles: «No teie, vanad nuustikud, olete mul nüüd õige asjamehed! Kas teil häbi pole mind endid orjama sundida!» Ta tahtis jälle edasi minna, kui üks vanake ütles: «Su tee on lõppenud, pöördu ümber ja mine tagasi oma ema manu!» Seda oli tüdruk oodanudki; kohe pöördus ta ümber ja hakkas kodu poole minema.

Et ta oli olnud nii sõnakuulmatu, saatsid vanakesed teda halbade soovidega. Üks ütles: «Ma soovin, et tal iga sõna järele üks kärnane konn suust välja tuleks!» Teine ütles: «Ma soovin, et ükski meesterahvas temaga ei kõneleks!» ja kolmas ütles: «Ma soovin talle õnnetut surma!»

Kui ema oma tüdart nägi tulevat, jooksis ta talle vastu ja küsis: «Noh, kas nüüd on rikkus käes?» Tütär kogeles vastuseks ühe arusaamatu sõna ja — kärnane konn tuli suust välja. Ema ehmus sellest nii, et surigi selle ehmatusse kätte. Ka tütar ise suri selle järel niisama õnnetut surma.

✓ Vaeselapse käsikivi

Üks vaene vanemateta tütarlaps oli kui lambatall järele jäänud ja õelasse peresse kasvandikuks saanud, kus tal muud sõpra ei olnud kui perekoer Krants, kes mõnikord leivakoorukese vaeselapse käest sai. Tütarlaps pidi hommikust õhtuni perenaisele käsikivil jahvatama, ja kui tal väsimust puhates kivi mõnikord seisma jäi, oli malk kohe kihutajaks lapse kannul. Õhtul olid vaeselapse käed kui puunotid tuimad, aga kes sellest hoolis. Palukest, mis vaestelastele armust antakse, peab suurem osa enamasti vere ja higiga perevanematele tasuma. Kes küll kuuleb vaestelaste ohkamist ja loeb nende silmapisaraid, mis palgeid mööda alla veerevad?

Ühel päeval, kui meie nõder tütarlaps jälle rasket käsikivi ümber ajas ja väga nukral meelel oli, et perenaine teda hommikul söömata oli jätnud, tuli üks närakas riides ühe silmaga lonkur sant sinna. Aga ta ei olnud kogunisti mitte kerjaja, vaid kuulus Põhja tark, kes enese sedapuhku sandiks oli moondanud, et rahvas teda ei tunneks. Sant istus ukse lävele maha, vaatas teraselt lapse rasket tööd, võttis palukese leiba oma kaelkotist, pistis lapsele suhu ja ütles:

«Lõuna on veel kaugel, võta pisut leiba kehale karastuseks.»

Vaenelaps näris kuivanud palukest, mis magusam kui sai maitset. Ta tundis sedamaid jõudu kätes kasvavat.

Sant ütles:

«Sul, vaesel, võivad käed küll väsinud olla ühtepuhku rasket kivi ümber ajades?»

Tütarlaps vaatas kahtlaselt vanataadile silma, nagu oleks tahtnud tunnistada, kas küsimine tõi või pilkamine pidi olema, ja kui ta näo lahke ja tõsise leidis, siis kostis ta:

«Kes vaeselapse kätest lugu peab! Veri on alati küünte all ja malk möödab selga, kui nii palju ei jõua teha, nagu perenaine tahab.»

Sant käskis lugu pikemalt rääkida, et ta lapse elu põhjani tundma saaks. Kui vaenelaps jutu oli lõpetanud, võttis vanamees kotist rätikuräbala, andis lapsele ja ütles:

«Seo õhtul magama heites see rätik oma pea ümber ja ohka südame põhjast: «Magus unenäoke, kannu mind sinna, kust käsi-kivi leian, mis ise jahvatab, et minu, nõdra abi pikemalt tarvis ei oleks!» Kirstu kaant ei tohi sa aga iial lahti teha, sest see oleks sulle surmaks.»

Vaenelaps pistis rätikuräbala põue ja tänas anni eest vanameest, kes sedamaid oma teed läks. Õhtul magama heites tegi vaenelaps, nagu sant teda oli õpetanud.

Ta sidus rätiku pea ümber ja ohkas silmaveega soovimise sõnu, ehk tal küll enesel palju lootust ei olnud. Ta uinuskergema südamega magama kui muidu. Kaetud silmade ette tuli kentsakas unenägu, mis tütarlapse pikale teele rändama viis, kus mitu imelikku juhtumist sündis. Viimaks jõudis ta sügavale maa alla, mis ehk põrgu võis olla, sest kõik näis kole ja võõras. Õueväravad seisid laiail, kus ühtegi elavat looma liikumas ei nähtud. Edasi minnes tõusis mürin, nagu oleks käsikivi jahvatamas. Vaenelaps kõndis mürina juhul argsel sammul edasi, kuni ta aida ulualt suure kirstu leidis, kust seest kivimürin temale kõrvu kostis. Lapse jõud ei võinud kirstu liigutada, veel vähem paigast tõsta. Seal nägi ta tallis sõime küljes ühe valge hobuse ja mõnus mõte tuli talle sedamaid pähe: hobune tallist võtta, kõiega kirstu ette rakendada ja sedaviisi kirst ära viia. Ta tegi mõtted tõeks, pani hobuse kõiega kirstu ette, istus ise kirstu kaanele, võttis pika vitsa kätte ja hakkas tuhatnelja kodu kihutama.

Teisel hommikul unest ärgates tuli tähtis unenägu talle meelde, mis nii elav näis, nagu oleks ta tõesti kirstu kaane peal tüki maad sõitnud. Silmi laiail sirutades nägi ta kirstu aseme kõrval enda ees. Asemelt karates võttis ta kehikutäie otri, mis eile õhtul jahvatamata jäänud, puistas terad auku, mille ta kirstu kaanelt leidis, ja vaata rõõmsat imet: kivid hakkasid sedamaid mürisema! Natukese aja pärast oli valmis jahu kotis.

Nüüd oli vaesellapsel hõlpus põli. Salakivi kirstus jahvatas, mis talle anti, ja tütarlapsel ei olnud suuremat vaeva, kui viljateri pealt sisse puistata ja jahu alt välja võtta.

Perenaine sai mõne aja pärast märku, et kirst jahvatusel vaeselapse abimees oli. Ta hakkas salanõu pidama, kuidas tütarlast majast ära ajada ja jahvatamise kirstu tema asemele võtta, mis

süüa ei tahtnud. Esiteks tahtis ta jahvataja kirstuga ennast ligemalt tutvustada, et näha saada, kus imelik jahvataja pidi seisma. Himu kihutas naist ööd ja päevad taga ja ei andnud talle kusagil mahti, enne kui saladust tundma saaks.

Ühel pühapäeva hommikul käskis ta vaesellapsel külasse minna ja lubas ise koduhoidjaks jääda. Seesugust lahket lubadust polnud vaeselapse kõrv enne veel kuulnud. Ta pani rõõmuga puhta särgi selga ja paremad hilbud ümber ning ruttas siis minekule.

Perenaine vahtis talle niikaua ukسلävelt järele, kuni tütarlaps tema silmist kadus. Siis võttis ta aidast kehikutäie viljateri, puistas need kirstu kaanele, et kirst jahvatama hakkaks, aga kirst ei teinud seda. Naisel oli palju vaeva ja tööd, enne kui ta raske kirstukaane pealt jõudis kangutada. Viimaks läks kirstu kaas nii kaugele praokile, et eideke silma sisse usaldas pista, — aga oh õnnetust! elav tuluke kargas kirstust välja ja sütitas perenaise põlema, nagu oleks ta takukoonal olnud; ega jäänud temast suuremat üle kui kamalutäis tuhka.

Kui leskmees hiljem teist naist tahtis võtta, tuli tal meelde, et kasvandik vaenelaps juba inimese-ealiseks oli jõudnud ja seepärast tarvis ei olnud kaugemat kosjateed ette võtta. Pulmad peeti vaikselt kombel ja kui naabrirahvas õhtul koju oli läinud, läks ka mees noorikuga magama. Teisel hommikul leidis noorik aita minnes, et kirst käsikiviga tükkis öösel aidast oli ära kadunud ja et mingit jälge vargast polnud nähtavale jäänud.

Ehk küll igalt poolt otsiti, ligemalt ja kaugemalt järele kuulati, kas kuskilt kadunud asja inimeste silma pole tõusnud, siiski ei ole tänapäevani sellest midagi nähtud ega kuulnud. Imelik käsikiviga kirst, mille ükskord unenägu maa alt välja oli toonud, võis niisama imelikult tagasi läinud olla.

(F. R. Kreutzwald «Eesti rahva ennemuistsed jutud»)

Kullaketraja

Ühel möldril oli väga ilus tütar. Kõik, kes teda nägid, kiitsid ja imetlesid tema ilu. Mölder ise lisas veel kiitust juurde, rääkides, et tema tütar ketravat õlgedest kulda! See jutt levis igale poole ja jõudis viimaks ka kuninga kõrvu. Kuningas oli noor ja agar mees ning laskis selle imetüdrukuga kohe enda ette kutsuda.

Kui ta tüdrukut nägi, ei imestanud ta vähe selle ilu. Ta ütles: «Kui sa nüüd mõistad mulle õlgedest kulda ka kedrata, siis võtan ma su kohe endale prouaks. Aga kui sa seda ei mõista teha ja oled valetanud, siis oled sa teeninud surmanuhtluse!»

Õhtul pandi tüdruk ühte tuppa, toodi vokk ja paar vihu õlgi sisse ning anti kõva käsk, et hommikuks olgu õled kullaks kedratud.

Kui tüdruk üksi jäi, hakkas ta kibedasti nutma, sest kuninga käsku ei olnud tal võimalik täita. Ta nuttis ja nuttis, kuid korraga kuulis, et keegi koputab ukse taga. Ta avas ukse, ja vaata — üks must mees astus tuppa ja küsis: «Mis sul viga, ilus neitsi? Miks sa nutad?» Tüdruk seletas talle oma loo, et ta ei oskavat õlgedest kulda kedrata. Must mees lubas aga teda aidata ja käskis tüdrukut magama heita.

Ja vaata, hommikul ärgates leidis tüdruk, et kõik õled olid kullaks kedratud. Must mees ise oli aga kadunud.

Kuningas tuli tüdrukut vaatama ja nägi imet: õled olid kullaks tehtud!

Noh, hea küll, teisel õhtul pandi veel rohkem õlgi tuppa, tüdruk pidi need jälle kullaks ketrama. Tüdruk ei mõistnud midagi peale hakata, muudkui nuttis. Seal ilmus jällegi eilne must mees tuppa ja küsis: «Mis sa mulle annad, kui ma jälle sinu eest ketran?» Tüdruk lubas kõige kallima ja ilusama rätiku temale. Must mees oli sellega nõus ja käskis tüdrukut jälle magama heita.

Hommikul, kui ta ärkas, olid õled jälle kullaks muutunud. Kuningas tuli vaatama, imestas väga ja ütles: «Täna öösel pead veel kolmandat korda proovi tegema. Kui sellega jälle hakkama saad, siis võtan su endale prouaks.»

Õhtul toodi tuba õlgi peaaegu täis, hommikuks pidi kõik kuld olema.

Tüdruk istus üksi toas, nuttis ja ohkas: «Oh, peaks must mees mind veel kord aitama!» Seal ilmuski mees jälle tuppa ja ütles: «Jah, ma aitan küll, aga mitte ilma tasuta. Sa pead mulle midagi lubama!» — «Mis sa siis tahad?» küsis tüdruk. Nüüd rääkis must mees: «Täna aitan sind selle tingimusega, et sa oma esimese poja, kes sulle ja kuningale sünnib, mulle lubad. Muidu ma sind ei aita!»

Tüdruk ei tahtnud esialgu küll lubada, aga mis sa hädaga ikka teed! Ei muud, kui lubas.

Seepeale hakkas must mees kohe tööle, varsti olid õled selgeks kullaks kedratud. Must mees hakkas minema, kuid ütles enne veel tüdrukule: «Pea meeles, mis sa mulle lubasid!»

Kuningas tuli hommikul jälle vaatama — õled kõik kullaks kedratud! Nüüd võttis ta tüdruku endale naiseks ja peeti väga uhked pulmad.

Noor proua elas nüüd väga rõõmsalt ja õnnelikult kuninga kõrval. Musta mehe unustas ta viimaks koguni. Neile sündis varsti poeg, kelle üle nad olid väga rõõmsad.

Aga kord, kui proua oli oma pojakesega üksi, ilmus must mees äkki tuppa ja ütles: «Anna nüüd oma poeg siia, sa oled ju seda lubanud!» Proua kohkus surnukahvatuks, sest alles nüüd tuli talle meelde unustatud lubadus. Ta hakkas haledasti nutma ja jumala-keeli vastu paluma, et teine jätaks ta poja veel alles.

Must mees vastas: «Noh, hea küll! Ma annan sulle kolm päeva aega; kui selle ajaga välja arvad, mis minu nimi on, siis jätan sulle su poja!» — ja kadus ise kui tolm.

Proua läks kohkunult kuninga juurde ja tunnistas kõik üles, mis tal oli musta mehega juhtunud. Seda kuuldes sai kuningas väga kurvaks ja ütles: «Ma pean otsijad iga tuule poole välja saatma, ehk leiavad abi.»

Kohe saatis kuningas oma teenrid igale poole välja ning andis kange käsu, et nad pidid musta mehe üles otsima ja tema nime teada saama.

Otsijad käisid küll mitmed maad läbi, kuid nende töö näis olevat asjatu.

Üks otsija sattus aga kuhugi suurde metsa ega mõistnud sealt enam välja tulla. Kui ta surmahirmus seal edasi-tagasi kõndis, nägi ta äkki puude vahelt tuld vilkumas. Ta läks ligemale ja silmas varsti, kuidas väike must mehikene tule ümber tantsis ja laulis:

«See on hea,
et keegi ei tea,
et mu nimi Ruuben on!»

Seda kuuldes arvas eksinud otsija kohe, et see ongi otsitav must mees. «Nüüd tean ma tema nime!» ütles ta endamisi. «Tarvis aga rutata, et jõuda kuninga juurde.» Seepeale pöördus ta kohe ümber ja hakkas suure rõõmuga kodu poole jooksuma.

Kodus jutustas mees kuningale ja selle prouale oma loo, kuidas ta näinud musta meest ja kuulnud ta nime. Kuningapaar oli selle üle väga rõõmus ja ootas rahulikult musta mehe tulekut.

Kolmandal päeval ilmuski must mees kuningaproua juurde ja ütles: «Ütle nüüd, mis mu nimi on, või muidu ma viin su poja!»

Proua hakkas kavaluse pärast arvama, nimetas Ints, nimetas Ants, Konts ja palju teisi nimesidki. «Ei ole, ei ole!» vastas must mees. «Ruttu, ruttu edasi!»

Viimaks ütles proua: «Sinu nimi on Ruuben!» Seda kuuldes muutus musta mehe nägu hirmsaks. Ta vajutas vasaku jalakanaga kõvasti vastu maad ja vaata — jalg hakkas maa sisse vajuma. Ta ütles: «Mis ma nüüd sellest sain, et sinu eest kulda ketrasin ja su surmast päästsin!» Seda üteldes kärises ta pooleks, vasak pool vajus maa sisse ja parem pool kadus iseenesest, muudkui veidi sinist suitsu jäi järele.

Möldritütar elas nüüd kuningaprouana rõõmsat ja õnnelikku elu. Kui nad surnud ei ole, siis elavad nad praegugi veel.

Kui ma veel noor olin

Kui ma veel noormees olin, siis teenisin peremeest aasta ja sain kopika palka. Kui selle palga kätte sain, siis tulin allika juurde, viskasin kopika vette ja ütlesin: «Kui olen hästi teeninud, siis tulgu kopikas peale, kui aga halvasti, mingu põhja!» Ja kopikas läks põhja.

Siis teenisin peremeest teise aasta ja sain kopika palka. Kui ma selle kätte sain, siis tulin allika juurde, viskasin kopika vette ja ütlesin: «Kui olen hästi teeninud, siis tulgu mõlemad kopikad peale, kui aga halvasti, siis mingu põhja!» Ja kopikas läks põhja.

Niisama teenisin peremeest jälle kolmanda aasta ja sain kopika palka. Kui palga kätte sain, siis tulin allika juurde, viskasin kopika vette ja ütlesin: «Kui olen hästi teeninud, siis tulgu kõik kopikad peale, kui aga halvasti, siis mingu põhja!» Ja kõik kopikad tulid peale.

Selle rahaga läksin reisima. Teel tuli hiir vastu, palus kopika endale võlgu pearaha maksmiseks ja lubas tulla mind selle eest tarbe korral teenima. Mina mõtlesin: soola ja leiba saan-kahe kopika eest, viina pole tarviski — ja andsin kopika hiirele.

Kahe kopikaga läksin siis edasi. Teel tuli vähk vastu, palus kopika endale võlgu pearaha maksmiseks ja lubas tulla mind selle eest tarbe korral teenima. Leiba saab — mõtlesin mina — ühe kopika eest, ja andsin kopika vähile.

Ühe kopikaga läksin siis edasi. Teel tuli sitikas vastu, palus kopika endale võlgu pearaha maksmiseks ja lubas tulla mind selle eest tarbe korral teenima. Mina mõtlesin: leiba saan häilt inimeselt ilma kopikata kah, muud pole tarviski — ja andsin kopika sitikale.

Nii ilma kopikata rändasin kuninga õue. Kuningal oli kurblik tütar, kes iialgi ei naernud. Ja kuningas oli kuulutanud kõigile: kes saab kuninga tütre naerma, see saab ta endale naiseks ja poole kuningriiki kaasavaraks.

Siis kutsusin oma võlglased, kes lubasid tulla mind tarbe korral teenima. Sitika panin pilli lööma, vähi ja hiire panin tantsima. Kuningatütar vaatas aknast välja, hakkas naerma ja hüüdis: «Papa, tule vaata!»

Ja nii sain kuningatütre endale.

Noorem vend kosib kuningatütre

Elasid kord kolm venda koos vana isaga. Neist kaks vanemat venda olid targad, aga kolmandat — kõige nooremat — peeti lollikeseks. Isa oli neil väga haige ja ütles enne surma poegadele: «Kui ma ära suren, siis valvake minu hauda kolmel ööl, igaüks üks öö.» Pojad lubasid. Kui aga isa maetud oli, ei mõtelnudki vanemad vennad seda lubadust täita.

Esimesel ööl oleks pidanud valvama kõige vanem vend. Kuid too ei viitsinud minna, vaid saatis enda asemel noorema: «Mis sa, lollike, muidu vedeled, mine isa hauda valvama!» Noorem oli sõnakuulelik ja läskis isa haua juurde valvama.

Kesköö ajal küsis isa hauast, et: «Kes seal kõnnib?»

«Sinu noorem poeg.»

«Miks vanem ei tulnud?»

«Ei olnud aega.»

«Noh, hea küll, igaüks on oma palga väärt. Kui sul kord soov on head hobust ja ilusaid riideid saada, siis mine ristteele, vilista kolm korda ja ütle: «Armas isa, anna mulle palk esimese öö valvamise eest!» Ära sellest aga kellelegi räägi. Nüüd võid sa koju minna.»

Teisel ööl oleks pidanud isa hauda valvama keskmine vend, kuid ka tema ei viitsinud laiskuse pärast minna ning saatis enda eest noorema venna: «Mis sa, lollike, muidu kodus vedeled, mine isa hauda valvama!» Noorem vend oli sõnakuulelik ja läks jällegi.

Kesköö ajal küsiti hauast, et: «Kes seal kõnnib, kas on jälle minu noorem poeg?»

«Mina jah!»

«Kuhu jäi siis keskmine poeg, kelle käes valvamise kord oli?»

«Oh, tal ei ole aega.»

«Hea küll, igaüks on oma palga väärt. Kui tuleb aeg, et sul on jälle vaja head hobust ja ilusaid riideid, siis mine ristteele, vilista seal kolm korda ja ütle: «Armas isa, anna mulle palk teise öö valvamise eest!» Aga ära sellest kellelegi räägi! Ja nüüd võid sa koju minna.»

Kolmandal ööl läks noorem vend jällegi isa hauda valvama. Seekord läks ta juba ise, läks ilma sundimata, sest nüüd oligi tema kord. Keskööal küsis isa jällegi, et: «Kes seal on?»

«Eks ikka noorem poeg.»

«Noh, hea küll! Et keegi teistest minu palvet ei täitnud, siis oled sina minu ainuke pärija. Ja kui tuleb aeg, et sul jällegi on vaja head hobust ja ilusaid riideid, mine ristteele, vilista kolm korda ja ütle: «Armas isa, anna mulle palk kolmanda öö valvamise eest!» Siis pead sa need saama. Aga ära sellest kellelegi räägi. Ja nüüd võid sa koju minna.»

Seal ligidal oli ka kuningalinn. Kuningal oli väga ilus tütar. Kuid see ei tahtnud kellelegi muule mehele minna kui ainult sellele, kes on kõige vägevam ja osavam. Kuningas laskis ehitada kõrge klaasmäe. Kuningatütre loss oli klaasmäe otsas. Ja kes tahtis kuningatütart kosida, pidi sõitma ratsahobusega klaasmäe otsa. Kes jõuab sinna esimesena, saab kuningatütret endale naiseks.

Määratud päeval kogunes sinna klaasmäe juurde palju rahvast. Suur oli nende noorte meeste hulk, kes tahtsid kuningatütart kosida. Nad püüdsid mäe otsa sõita, kuid mägi oli väga libe; nad ei saanud veel sülda maadki ülespoole, kui libisesid tagasi. Paljud olid tulnud niisama noorte võistlust vaatama. Mõlemad vanemad vennad olid ka kohal.

Nüüd arvas ka noorem vend, et on paras aeg järele proovida, kuidas isa lubadustega on. Ta läks ristteele, vilistas kolm korda ja ütles: «Armas isa, anna mulle palk esimese öö valvamise eest!» Sedamaid oli seal uhke vaskriistadega hobune ning vasksete kaunistustega riided ratsamehe jaoks. Noorem vend pani endale ilu-

sad riided ümber, istus hobuse selga ja sõitis otsemaid kuningalinna. Ta sõitis rahva hulgast läbi ning otsekohe mööda klaasmäge ülespoole. Aga ta ei jõudnud veel poolde märke, kui hobune hakkas libisema ja alla tuli. Ta pööras hobuse ümber ja sõitis kiiresti tagasi. Teel laskis hobuse lahti ja läks oma koju.

Teisel päeval kestis võistlus edasi. Jälle läks noorem vend ristteele, vilistas kolm korda ja ütles: «Armas isa, anna mulle palk teise öö valvamise eest!» Kohe oli seal hõberiistadega hobune ning hõbedased riided ratsamehe jaoks. Noorem vend pani endale ümber hõbedased riided, istus hobusele selga ja sõitis kuningalinna. Seal ratsutas ta kohe mööda klaasmäe külge ülespoole. Täna jõudis ta ligi klaasmäe harjani, kuid siis libises hobune tagasi ja läks noorema vennaga oma teed.

Kolmandal päeval läks noorem vend jälle ristteele, vilistas kolm korda ja ütles: «Armas isa, anna mulle palk kolmanda öö valvamise eest!» Kohe tuli kuldriistadega hobune ning tõi kuldsed riided ratsamehe jaoks. Noorem vend pani endale ümber kuldsed riided, istus kuldriistadega hobuse selga ja sõitis kuningalinna. Täna ratsutas ta klaasmäe külge mööda üles kuningatütre lossini mäe tipus, ja kuningatütar lõi talle kuldse pitsatiga märgi otsaette. Siis pööras noorem vend hobuse ümber, sõitis mäest alla ja oligi vaatajate silmist kadunud. Kodus sidus ta rätiku pea ümber, et keegi ei teaks, et tal märk otsaes on.

Pärast seda korraldas kuningas suure peo, kuhu kutsuti kõik noored mehed kogu kuningriigist. Noorem vend aga jäi koju, rätik pea ümber. Et esimesel päeval märgiga noormeest ei leitud, kutsuti teisel päeval ka noorem vend teiste hulka. Kui rätt pea ümbert ära võeti, leiti, et tema ongi see kõige vapram teiste hulgas, kes ainsana oli klaasmäe tippu sõitnud. Noorem vend sai nüüd kuninga väimeheks ja pärast vana kuninga surma kuningriigi valitsejaks. Ta elas õnnelikult oma noore naisega. Ja kui nad ei ole ära surnud, siis elavad nad veel praegugi.

✓ Tohm kuningapoeg

Kord oli ühel kuningal kolm poega. Kaks vanemat purjetasid merel ja kauplesid, aga kõige noorem oli isa juures kodus. See kolmas poeg polnud sugugi teiste vendade moodi. Tal oli rammu küll ülearu, aga ta oli pisut loll ja juhmivõitu. Isa andis talle ka ühe vana laevarisu ja soola kaubaks. See oli kõige odavam kaup. Head kaupa poleks keegi niisuguse tohmani kätte uskunud.

Poiss purjetas merele, aga kuhu külge ta purjetas, seda ei teadnud ta isegi. Madrused, need olid ka sihukesed seal peal, need ei teadnud ka laeva asjust midagi. Purjetasid nii, nagu tuul aga lükkas.

Saanud nad sedaviisi mitu aega merd mööda kolanud, jõudsid

nad ühe kuninga linna alla. Poiss läks madrustega maale. Küsis süüa. Toodi nendele leent ette. Aga leem oli täitsa mage. Poiss küsis soola, aga ükski ei teadnud, mis asi sool on. Poiss seletas, et sool annab toidule poole magu juurde. Ta laskis laevalt soola tuua ja riputas mõne tera leemesse. Siis laskis ta selle maa inimesi leent maitsta. Kõik kiitsid, et olevat väga hea, ja viisid leent ka kuningale maitsta. Siis tulid kuningas ja kõik linnarahvas pulvärki ja vahetasid poisi käest soola kulla vastu. Seal maal oli väga palju kulda. Poiss sai umbes niisama palju kulda, kui tal enne soola oli.

Kuningatütar nägi poissi ja tuli salaja pulvärki teda paluma, et ta teda kaasa võtaks merele sõitma. «Miks mitte,» ütles poiss. «Kui õhtul hea tuul on, tule siis laevale.» Kuningatütar tuligi ja siis muudkui puri püsti ja minema. Nad läksid jällegi, nagu tuul lükkas, kolasid mõne päeva merel ning juhtusid selle laevaga kokku, kus poisi vennad peal olid. Vennad tulid ka kahekesi poisi laevale. Nad nägid, et laev oli kulda täis, ja pidasid kohe nõu ära. Nad viskasid poisi üle parda merre ning panid kuningatütret ja madrused vanduma, et nad sellest kellelegi ei räägi. Siis purjetasid nad noorema venna kullalastiga koju ja valetasid isale, et nad venna laeva nõnda merelt olid leidnud. Vanem vend palus isa käest veel luba seda kuningatütart endale naiseks võtta. Isa lubas ka, ja hakatigi pulmadesse vastu ehtima.

Hea küll. Noorem vend oli aga saanud ühest puutükist kinni sähvata ning hoidis ennast sellega vee peal. Ta oli kange mees ujuma ka. Ta ujus ikka edasi, aga kuhupoole, seda ei teadnud ta isegi. Mõnda ööpäeva oli ta nõnda merel. Viimaks sai ta maale. Seal mere ääres oli hurtsik, hurtsikus elas kalapüüdja. See võttis poisi varju alla ja andis talle kuivad riided ülle. Siis hakkas ta koju minema. Mõned inimesed tundsid ta ära ja käskisid rutata, homme juba olevat ta vanema venna ja võõramaa kuningatütret pulmad. Poiss jõudis ometi õigeaks ajaks koju ja läks salaja isa juurde. Isale rääkis ta oma asjaloo ära. Isa sai väga pahaseks teiste vendade kuriteo pärast ja kutsus oma nõumehed kokku. Nõumeeste seas olid ka tema vanemad pojad. Kuningas jutustas neile nii mõistu oma noorema poja lugu ja küsis, mis säärase teo tegijatele tuleks teha. Nõumehed ütlesid, et neid tuleks tublisti nuhelda. «Ei, ei,» ütlesid kuninga pojad, «seal pole muud kui pea otsast maha.» Siis tõi kuningas oma noorema poja välja ja ütles: «Vaata selle mehega on nõnda tehtud.» Siis kokkusid vanemad pojad kohe ära, langesid isa ette põlvile ja hakkasid armu paluma. Isa andis siis nendele armu, aga nooremale pojale käskis ta kõik kulla kätte anda. Teisel päeval laskis poiss ennast võõramaa kuningatütrega laulatada ja pulmad peeti ära.

Ennevanal ajal elas kuulus kuningas päratu suures pealinnas. Raha ja rikkust oli tal enam kui kümnel teisel kuningal kokku.

Aga vanadus ei hoolinud sellest kõigest midagi, vaid kippus uksest ja aknast sisse ning kuningale kallale. See aga ei tahtnud seda kellegi suust kuulda, et ta nagu iga vaene santki vanaks jääb ning viimaks veel puruvanaks saab.

Kuningal oli kolm poega.

Kaks vanemat poega olid terved, tugevad ja targad; kolmas oli poisikese aruga mees. Vanemad vennad kutsusid teda lollvennaks ja lolliks. Noorem ei pannud sest tähelegi.

Ühel päeval kutsus kuningas vanemad pojad enese ette ja ütles: «Mina näen, et mulle vanadus vägisi kallale tikub ja juuksed kiiresti halliks lähevad ning peast pudenevad. Ma kuulsin oma lapsepõlves lonkurilt vanakeselt, et kuskil maailmas niisugune peegel pidavat olema, mis igamehe nooreks teeb, kes tema sisse vaatab. Kui teie selle peegli mulle toote, siis tahan ma teile poole kuningriiki anda. Reisi peale aga luban ma teile nii palju vara kaasa, kui teie süda igatseb. Olge agarad ja katsuge haruldane asi kätte saada! Teie õnn saab see ju olema.»

Kuningapojad olid isa nõuga rahul ning ütlesid: «Anna aga tõld kuue hobusega ja kotitäis kulda kaasa, küll me siis imepeegli välja otsime, olgu ta või ilma otsas!»

Kuningas oli kõigega rahul.

Teisel päeval rakendati kuus hobust tõlla ette, pandi kotitäis kulda tõlla põhja, kutsar pukki ja — poisid läksid teele.

Seda lugu oli ka loll vend kuulda saanud. Tuli kuninga juurde ning palus luba peeglit otsima minna.

Kuningas hakkas poisi palumise peale naerma ning ütles: «Mis sina, loll poiss, ka maailmast tead! Sa kärvad esimese kivi taga ära, kui sa ülepea pealinnast välja mõistad minna. Mine aga peale ja longi kodus ümber, küll vanemad vennad isegi peegli leiavad.»

Noorem poeg aga käis kuningale ikka peale, kuni see viimaks ütles: «Noh, minugipärast võid sa minna! Aga katsu, kuidas sa ise omaga läbi saad. Sinu kätte ei usalda ma ühtegi hingelist looma, veel vähem kulda. Saad sa raskel reisil surma, siis on see sinu oma süü.»

Noorem poeg tänas kuningat lubamise eest ning töötas otse teele minna.

Kaapis nüüd poiss oma viimased veeringud kokku, aga ei tulnud neist kümnet taalritki välja.

«Olgu mis on, ma lähen sellesamagi summakesega õnne katsuma! Aga jala ei maksa minna, ostan endale hobusekondikese.»

Saigi mees kaubaga kokku ning lunastas endale kümnetaalrilise valge puruvana ruuna.

Istus selga ja läks teele.

Vana ruun tõnkis küll vahel sõitu, aga enam teed käidi sammu.

«Olgu peale,» mõtles kuningapoeg, «küll saame niisamutigi edasi!»

Jõudis reisimees õhtuks suure trahteri ette, mis kuningakojust mitte palju vähem ei tahtnud olla.

Näeb; vendade hobused ukse ees.

«Ohoo! Ega vennadki kaugel või olla, kui hobused siin! Lähen ometi sisse vaatama, ehk saame ühes seltsis minema.»

Sidus oma valge ratsu kinni ning läks sisse.

«Tohoh! Mis sina, lollpea, siin otsid?» irvitasid vennad, kes juba siiamaani joomalauas olid istunud ja sealt peeglit otsinud.

«Mina tahan ka minna peeglit otsima. Tulin vaatama, ehk saame üheskoos edasi; siis tee nagu lühem, kui enam käijaid.»

«Kas sa, lollike, minema ei saa! Ega meie sinusarnast endale teeke tülikks või võtta!»

Noorem vend ei lausunud midagi, läks välja, istus vana ruuna selga ja reisis aegamööda peale edasi.

Teised vennad naersid takka järele: «Las loll minna peale! Küll hundidki juba niisuguse ühes tema valge ruunaga ära koristavad. Saabki siis reisi eest ära.»

Kuningapoeg aga sõitis vendade naerust hoolimata maanteed mööda ikka edasi, kuni suur tammemets vastu tuli.

«Sõidan sellestki läbi!» ütles mees.

Korraga näeb, et väike jalgrada tee äärest metsa läheb. Mõtleb: «Eks lähe metsa — metsast üteldakse ikka midagi leitavat.»

Pööraski hobuse metsa, ning ruun sammus kitsast rada mööda ikka sügavamale.

«Saab nüüd näha, kuhu me ükskord välja saame, vana ruun!» ütles kuningapoeg. Võttis siis lehe puust, hakkas pilli ajama ning lonkis peale edasi.

Kolmandal päeval jõudis kuningapoeg väikese metsalahu peale ja — näe! — lahu ääres puude vahel väike saunahütike!

«Lähen vaatama, mis seal on!» Ja ratsutas ligemale.

Sammusid kuuldes tuli saunast vana hall emake välja ning ütles imetelles: «Kas sa näe! Inimestki saab silm veel näha! Mina olen siin juba nii kaua elanud, kuni üks tammemets on ära mädanenud ja teine peale kasvanud, aga siia ei ole ükski inimesehing veel saanud. Mis sina siit siis otsid, noormees?»

Noormees rääkis oma reisiloo vanaemale lahkesti ära ja ütles: «Mina tulin seda peeglit otsima, mis inimese nooreks teeb, kui ta sinna sisse vaatab. Meie kuningas ei taha vanaks saada ja laseb nüüd seda peeglit maailmast otsida. Ehk võid sina, vanaemake, mulle õnneteed juhatada?»

«Ei, pojuke! Olen küll vana inimene, aga niisugusest peeglist ei ole ma midagi kuulnud. Võib olla, et minu vanem õde sest midagi teab. Tema elab siit kolme ööpäeva tee edasi minna. Sõida sinna, ehk saad sealt head nõu!»

Kuningapoeg tänas eite hea nõu eest, puhkas natuke hobust, kinnitas keha ning läks jälle teele.

Jõudiski kolmandal päeval vanaeide nimetatud saunahütikese juurde.

Saunast tuleb veel vanem ja hallim emake välja ning imestab veel enam kui esimene, et tema silm inimesehinge on näha saanud, ja ütleb: «Mina olen nii kaua siin olnud, kuni kaks tammemetsa on ära kadunud ja kaks metsa uuesti kasvanud, aga pole siin ühtegi inimesehingelist näinud. Mis sa siis otsid, noormees?»

Noormees rääkis vanakesele peegiloo jälle ära ja lisas juurde: «Tulin sinu noorema õe poolt, juhutati mind siia. Ehk tead sa, vanaemake, mulle õnneteed juhatada!»

Vanaeit vastu: «Ei, pojuke, mina küll seda teed ei tea. Olen küll lapsepõlves niisugusest peeglist nagu kuulnud, aga kes teab, kus ta on. Mine siit edasi! Kolme ööpäeva pärast jõuad minu vanema õe juurde; võib olla, et tema sellest imepeeglist midagi teab.»

Kuningapoeg tänas vanakest hea nõu eest, puhkas natuke hobust, kinnitas keha ja läks jälle teele.

Jõudiski kolme ööpäeva pärast vanema õe majakese juurde.

Vanemgi õde imetles inimesehingelist ning hakkas asja järele pärima.

Noormees rääkis oma reisiloo ära ja küsis jälle, kas ehk vanaeit ei võiks talle õnneteed õpetada.

«Ei, pojuke, mina seda teed ei tea! Olen hiljuti küll kuulnud, et niisugune peegel pidavat kuskil olema, aga kus ta on, sellest ei tea ma midagi. Aga tule, noormees, hobuse seljast maha ning puhka minu majakeses jalgu! Ma kutsun oma pere kokku, ehk teab neist mõni mulle otsust anda.»

Noormees astus majakesse. Ei jõudnud küllalt imeks panna, kui puhas ja ilus siin kõik oli.

Vanamoor aga võttis laudilt suure vile ja läks välja. Vilistas siis, et mets vastu kajas. Korraga kuuleb noormees väljas nagu jalgade müdinat. Vaatab aknast: kõik metsaloomad majakese ümber koos.

Natukese aja pärast tuleb vanaeit tuppa ja ütleb: «Ei, see pere ei tea peeglist midagi! Kutsun teised; saame näha, ehk on need imepeeglist midagi kuulnud ja näinud!»

Võttis laudilt teise vile ja läks jälle välja. Vilistas väljas, et mets jällegi vastu kajas.

Korraga kuuleb noormees väljas kihinat ja kahinat, nagu oleks mitukümmend tuuleveskitiiba käimas. Vaatab aknast: näe imet! Kõik metsalinnud koos! Vist need vanaeidele mõne salatarkuse ikka teada annavad!

Natukese aja pärast tuli vanaeit jälle tuppa ja ütles: «See pere ei teadnud peeglist ka midagi! Nüüd on mul üks tark mees veel; kui see ka temast midagi ei tea, siis on peegel vist otsa saanud või inimeste käest koguni kadunud.»

Vanaeit võttis laudilt kolmanda vile ja ütles: «Tule nüüd ka välja ja kuula ise oma kõrvaga, kuidas viimne otsus käib.»

Läksidki välja.

Vanaeit pani vile suhu ning puhus, et noormehe kõrvad kinni jäid.

Korraga kuulukse suurt kohinat, nagu tuleks tuulehoog üle metsa latvade.

Suur kahe peaga kull lendab sauna kõrvale kivi otsa, raputab tiibu ja küsib: «Mis metsamemm soovib?»

«Kullike, pojuke, kas sina tead, kus see peegel on, mis inimese nooreks teeb, kui ta tema sisse vaatab?»

«Tean küll!» vastas kull. «Aga ta on niisuguse koha peal, kuhu ühegi inimese jalg ligi ei saa. Seal kaugel meres on suur saar, kaljurahnud ümber, et ükski laev ta ranna poole ei saa. Saare linna elab aga kuningatütar kindlas lossis, — vaat, selle käes on kuulus peegel.»

«Kullike, pojuke, võta see noormees turjale, lenda mere saarele ja too imepeegel äral!»

Noormees mõtles ka: «Olgu mis on, ma lähen!»

Kull laotas tiivad laiali, noormees istus selga ning lind tõusis lendu. Nüüd läksid. Vanaeit laskis kuningapoja hobuse lahti ning see võis ennast nüüd noore rohuga karastada, kuni peremees kulli seljas sõitis.

Küll venis õhusõit pikale. Üheksa ööd-päeva lendas kull ilma peatumata, kuni nad saare linna alla jõudsid. See oli just üheksanda päeva õhtul.

«Nüüd hakkas kull kuningapoega õpetama: «Täna öösi lähed sina kuningatütre lossi ja tood sealt peegli ära. Aga pane tähele, et sa kauaks sinna ei jää, muidu võib meile mõlemale suur õnnetus sündida. Peegel on kuningatütre voodi peatsis, võta ta sealt ruttu ära ja tõtta siis siia. Ära karda midagi, et neiu võiks üles ärgata. Temal on südaõöl nii raske uni, et ta ka siis ei virgu, kui hobusekabja müdin toas oleks kuulda.»

Nüüd tõmbas kull kaks sulge seljast, andis nad kuningapoja kätte ja ütles: «Värava suus on kaks karu vahiks. Viska teisele teine sulg ette ning mine siis kartmata edasi. Tõtta nüüd!»

Kuningapoeg ka kohe teele.

Karud värava suus tõusid püsti ning ähvardasid mehe kallale tulla. Aga niipea kui see kulli suled neile ette oli visanud, heitsid nad jälle maha ning jäid magama.

Nüüd läks noormees kuningalossi.

Siin nähti kõik magavat, niipalju kui selles majas hingelisi oli. Toad olid aga tuledega valgustatud, nagu oleks siin lõunapäike paistnud. Ilma takistamata jõudiski noormees kuningatütre voodi juurde. Võttis silmapilk voodi peatsist peegli, pistis põue ja tahtis uksest välja tõtata.

Aga näe! Laud söökide ja jookidega toa nurgas.

Noormees mõtleb: «Kui kaua see siis kestab! Kinnitan enne väsinud keha ja lähen siis.»

Astuski lauda ja hakkas mehemoodi sööma ja jooma. Sõi ja jõi, niipalju kui süda kutsus.

Tõusis lauast ja mõtles: «Vaatan ometi, midamoodi see kuningatütar on!»

Astub voodi ette ja vaatab ja vaatab. Aga kes jõudis end siin täis vaadata! Kuningatütar oli nii ilus, et noormees sellesarnast maa peal enne iialgi veel polnud näinud. Ilus kuldsõrmus hiilgas kui päike neuu sõrmes.

«Mis õnnetust sealt siis võib tulla, kui ma selle kuldsõrmuse ära võtan!» ütles noormees.

Ja võttiski neuu sõrmest tasakesi sõrmuse ning ruttas sellega kuningalossist välja, magajatest karudest mööda ning otsekohe kulli juurde.

Kull aga pahandas viivituse üle, võttis noormehe nokaga kuubepidi kinni, viskas turjale ja tõusis lendu. Just selsamal silmapilgul olid karudki järel, mürasid ja hüppasid üles, aga see ei aidanud midagi. Kull ja kuningapoeg olid pääsenud.

Kui nad üle mere kodu poole olid lendamas, võttis kull teise nokaga kuningapoja kinni ja kastis põlvini merre. Tõstis siis jälle enese selga ja lendas edasi.

Natukese aja pärast kastis kull kuningapoja rinnuni merre ning kõige viimaks kastis vaese mehe kaelani vette. Kuningapoeg karjus iga kord, nagu oleks tal tuluke jalataldu kõrvetanud.

Olid nad nüüd merest üle jõudnud, siis sai kuningapoeg jälle vabamalt hinge tõmmata ning küsis kullilt:

«Kuule, miks sa mind merel kolm korda vette kastsid? Mu süda värises kui haavaleht. Ega sa minuga ometi tahtnud nalja heita!»

«Seda tegin ma sellepärast,» vastas kull, «et sa aru saaksid, mis mu süda ütles, kui ma sind kuningatütrel juurest tagasi ootasin. Esimene kord, kui sa kuningalossis ümber vaatama ja viivitama hakkasid, oli mul niisamasugune lugu nagu sulgi, kui sa põlvini vees olid, sest karud tõstsid pead. Minu unesulgedel ei paistnud enam nende üle võimust olevat. Teine kord, kui sa kuninga laual sööma ja jooma hakkasid, oli mul see hirm, mis sulgi, kui sa rinnuni vees olid, sest karud tõusid juba istukile. Aga kolmas kord, kui sa sõrmuse järele läksid, oli minu hirm kõige suurem, sest karud tõusid püsti. Oleks aga kuningatütar sõrmuse võtmise ajal virgunud, siis oleksid karud mu ära murdnud ning sinagi ei oleks enam hingega pääsenud.»

Noormees tänas jumalat, et neuu mitte ei virgunud.

Jõudsid vanaeide juurde tammemetsa tagasi.

Noormees tänas teejuhti ning näitas oma imepeeglit vanaeidele.

Vanaeit ütles: «Ega see minule enam midagi tee, mina olen juba liiga vana. Säh, pojuke, võta see vitsakimp! Kui sa temaga vehid, siis sünnib kohe, mis sa ise aga soovid.» Andis hobuse kätte ning saatis kuningapoja koduteele.

Kui nüüd reisija teise õe juurde jõudis, näitas ta ka sellele oma imepeeglit.

See aga vastas niisamuti: «Ega see minule enam midagi tee, mina olen juba liiga vana! Säh, hea laps, võta see kotike kaasa!»

Kui sul vilja juhtub tarvis olema, siis tee aga kotikese suu lahti, küll sa siis näed, kui palju teda sealt välja tuleb.»

Kuningapoeg tänas vanaeite, jättis jumalaga ning ruttas nii kärmesti kodu poole, kui aga vana ruuna kabjad kandsid.

Jõudis esimese õe juurde ning näitas ka sellele oma imepeeglit ning vanemate õdede kingitusi.

Noorengi eit vastas: «Ega see peegel minule enam midagi tee. Olen ju liiga vana! Säh, hea laps, võta need käärid kaasa. Kui sul iialgi riiet peaks tarvis olema, siis laksuta aga käärisid.»

Kuningapoeg tänas eite kingituse eest, jättis jumalaga ning tõttas kodu poole. Teel näeb mees, et vendade hobused alles selle-sama trahteri ees seisavad, kuhu nad tema äraminekul olid jäänud.

Mõtleb mees: «Lähem sisse vaatama!»

Lähebki sisse.

Vennad vastu: «Noh, vennike, kas leidsid peegli?»

«Miks ei! Leidsin küll!» vastas noorem vend.

Vanemad vennad kutsusid noorema lauda, pakkusid sööki ja pakkusid jooki — pakkusid seni, kuni noormehel pea soe. Palusid siis: «Näita ometi oma imepeeglit. Kes teab, kas ongi otsitav asi!»

«On küll!» vastas noorem vend, andis siis peegli vanemate vendade kätte ja käskis tunnistada.

Mehed tunnistavad ja tunnistavad. Mis õige, see õige.

«Mis sina, vennike, selle kalli asjaga teed!» irvitasid vennad. Vanem vend pistis peegli põue ja ütles nooremale: «Lähme nüüd peale! Oleme õnnekorraga koos.»

Läksidki.

Mis noorem vend sinna enam võis parata! Lubati piitsa anda, kui poiss suud ei pea.

Vana kuningas vaatas peeglisse ja — ennäe imelugu! — läks nooremaks ja ikka nooremaks!

Kiitis poegi osava uurimise eest ja lubas poistele poole kuningariiki anda.

Noorem poeg tuli viimaks ka koju. Läks kuninga juurde ja ütles: «Mina'p see peegli leidja olen. Ega vanemad vennad kuhugi saanud; istusid trahteris ja võtsid peegli minu käest ära, kui ma reisilt tagasi tulin.»

«Näe nüüd loll!» kisendas kuningas.

Vanemad vennad aga hakkasid kuningat kihutama ja ütles: «Lase noorem vend ära tappa! Mis niisugune loll inimene maailmas elab!»

Kui nüüd kuningas veel kuulis, kuidas noorem vend ütles, et ta kulliga olevat sõitnud, siis sai viimaks ka tema süda lollpoisi üle täis ning ta käskis tema merele viia. Ütles vanematele poegadele: «Pange ta lootsikusse, võtke aerud käest ja lükake lootsik lainetesse!»

Sündiski vaese kuningapojaga, nagu isa oli õpetanud. Vennad irvitasid veel kaldalt järele: «Kutsu nüüd kull appi, vennike!»

Vennike aga kiikus nagu lagleke vete turjal ning lained kand-
sid mõlemad ikka kaugemale mereseljale.

Kui ta hulga aega niimoodi oli ujunud, tuli suur laine, tõstis
vennikese nagu hoone harjale üles ning virutas siis ühes venega
randa.

Kuningapoeg toibus rannas hulga aja pärast ehmatuses ning
hakkas siis uut kohta järele vaatama. Nägi peagi, et laine oli ta
saare randa heitnud.

«Mis ma siin tühjal maal nüüd ometi teen!» hakkas õnnetu
mees kaebama. «Toon oma venegi veest välja. Kes teab, kus mul
teda jälle ehk tarvis tuleb!»

Venet venitades leiab mees midagi põues olevat.

Katsub järele: vitsakimp juhtub pihku.

«Ära unustasin tammikueitede kingitused kodus koguni! Eks
saa näha, kas eided tõtt rääkisid!»

Võttis vitsakimbu, vehkis ümber pea ja hüüdis: «Saagu siia
suur linn ja hulk inimesi linnal!»

Vaevalt oli kuningapoeg need sõnad rääkinud: linn valmis ning
rahvast voolab kui pihu väravatest sisse ja välja. Aga vaesekesed
kõik alasti.

«Miks mul siis käärid karmanis on!» ütles kuningapoeg. Võttis
meistririistad välja, hakkas laksutama ja hüüdis! «Käärikesed,
riided linnarahvale selga!»

Ennäe jälle imet! Riideid mitusada koormat käes. Võta aga ja
pane selga!

Agas mis nad söövad? Mitte viljaterakestki kuskil. «Katsume
ka kotikese võimul!»

Niipea kui noormees koti suu lahti tegi, hakkas sealt välja
jooksma vilja, et süüa sellega või kümmet kuningriiki. Mis nüüd
viga elada!

Linnarahvas nimetas noormehe oma kuningaks ja elas siis lus-
tis ja rõõmus, sest kuninga vitsakimp, käärid ja kotike muretse-
sid neile kõik, mis süda aga eales soovis.

Mõne aja pärast läks noor kuningas mere äärde jalutama.
Näeb kaugel merel laeva purjetamas.

«Oot-oot, kus mu vene!» ütleb kuningas.

Laseb vene randa tuua, istub sisse ning sõuab merele ja ikka
kaugemale laeva poole.

Saab laevale ja näeb nüüd: ilus kuningatütar saarelinnast lae-
vas!

Kuningas teretas neiu lahkesti ja palus oma saare rannas
peatuda ning puhata.

Neiu aga vastas: «Ei tohi peatuda! Paari aasta eest varastati
minu lossist niisugune peegel ära, mis inimese nooreks teeb, kui
ta tema sisse vaatab. Sellest peeglist ei oleks mul nii suurt kahku
kui oma kuldsõrmusest, mille varas ka ühes on võtnud. Kelle käes
see imepeegel on, see peab teda hoidma ja sealjuures kas või mitu-
sada aastat vanaks saama. Mina aga ei tohi muud meest peiuku

võtt kui selle, kellele ma ise oleksin oma kuldsõrmuse andnud või kelle käes minu kuldsõrmus praegu on. Ta võiks aga mõne vana rauga või kurja sorti käes olla, ja sellepärast olen ma maalt ära tulnud ning elan merel, et mõni mehehirmutis mulle seda sõrmust kätte ei tooks.»

Kui saare kuningas neid sõnu kuulis, võttis ta kuldsõrmuse ja andis neuu kätte.

Nüüd oli neuu rõõm suur: sõrmuse hoidja oli ju ilus noormees ning kuningas pealegi veel.

Sõitsid randa. Linnarahvas võttis nad suure rõõmukära ja hõiskamisega vastu. Peeti pulmad, mis mitu kuud vältasid.

Kuhu imepeegel pärast on jäänud, seda ei tea keegi enam.

(J. Kunder «Eesti muinasjutud»)

3. OLUSTIKULISI MUINASJUTTE

✓ Saunamehe tark tütar

Kord elas üks väga rikas peremees. Tema naabruses aga elas üks väga vaene saunamees oma ainsa tütreaga. Naine oli tal ju ammugi ära surnud.

Saunamehe ainus lehm juhtus ükskord naabrimehe vilja minema. Rikas peremees võttis lehma sealt kinni ega andnud tagasi, ehk küll saunamees teda alandlikult palus ja lubas sünninud kahju ära tasuda.

Saunamees läks mõisahärra juurde, andis sellele oma häda teada, palus tema käest nõu ja abi, kuidas lehma jälle tagasi võib saada.

Härra laskis selle rikka mehe mõisa juurde tulla. Nüüd ütles ta neile: «Ma annan teile kolm mõistatust! Kumb teist kolme päeva pärast need õieti mõistatab, see saab lehma endale. Esiteks: mis on vile ja väle? Teiseks: mis on armas? Kolmandaks: mis on rammus? Kui õieti ei mõistata, jääb lehm minule.»

Rikas mees mõtleb: mul on kodus tark naine, küll tema need mõistatused üles arvab. Vaesel saunamehel ei olnud aga lootust kellegi tarkusele, seepärast oli ta väga mures.

Rikka naine tuli õueväravas mehele vastu ja küsis: «Kuidas see asi sul nüüd ka läks?» Mees kostis: «Härra andis meile kolm mõistatust. Kes temale need kolme päeva pärast õieti üles annab, see saab lehma endale.» Mees andis naisele mõistatused. Naine mõtles natuke aega järele ja ütles: «See on ju üsna kerge asi. Kes võib viledam ja väledam olla kui meie must Mudi? Kes võib rammusam olla kui meie paat ruun? Kes võib armsam olla kui mina ja sina teineteisele?» Mõlemad olid väga rõõmsad, et tähendused käes ja vaese mehe lehma endale saavad.

Ka vaese mehe tütar tuli isale vastu kurval näol ja küsis, mis mõisas nendele räägiti. Saunamees rääkis tütrele kõik, mis härra ütles mõistatustest ja lehma kättesaamisest. Mõlemad olid väga kurvad, arvasid ja mõtlesid, aga ei midagi. Viimaks heitsid nad puhkama.

Isa oli ju õige vara hommikul enne vareseidki üleval, ajas tütre ka üles. Tütar tõuseb üles, mõtleb ja mõtleb, viimaks ütleb: «Päike võib küll see kõige viledam olla.» Nad olid rõõmsad, aga siiski kurtsid: kes teab, kas see just õige on. Nüüd hakkasid nad teisi mõistatusi arvama. Arvasid, arvasid kuni õhtuni, aga ei midagi. Õhtul heitsid murega magama.

Hommikul oli vana isa jälle väga vara üleval. Tütar ärkas ka üles ja ütles: «Mis võib armsam olla kui leib. Ilma selleta ei või ju ükski inimene elada.» Nüüd nad hakkasid kolmandat mõistatust arvama. Arvasid, arvasid, aga jällegi ei midagi. Suure murega heitsid nad magama.

Vara hommikul ajas isa jälle oma tütre üles ja küsis: «Armas laps, kas oled täna öösel saanud teada selle viimase mõistatuse seletuse?» Tütar ütles rõõmsalt: «Ma arvan, maapind võib see kõige rammusam olla, tema käest saavad kõik oma ülespidamist.»

Seatud päeval läksid mõlemad mõisahärra juurde. See küsis rikka mehe käest: «Mis on vile ja väle?» Mees kostis: «Kes võib viledam ja väledam olla kui meie väike must Mudil!» Härra: «Mis on armas?» Mees: «Kes võib armsam olla kui naine minule ja mina temale!» Härra: «Mis on rammus?» Mees: «Kes võib rammusam olla kui meie paat ruun!» Härra küsis: «Kes sulle arvas need seletused nii targalt?» Mees kostis: «Minu tark naine.»

Saunamees kuulas seal mure ja kurvastusega. Härra küsis nüüd saunamehe käest: «Mis on vile ja väle?» Saunamees kostis: «Päike on vile ja väle.» Härra: «Mis on armas?» Saunamees: «Leib on armas.» Härra: «Mis on rammus?» Saunamees: «Maapind, see võib kõige rammusam olla.»

«Kuidas oled sina selle mõtte peale saanud?» küsis härra. Saunamees rääkis nüüd, et tütar olla need mõistatuste seletused üles arvanud. Härra kostis: «Soo-oh, kui sul nii tark tütar on, siis võta see linakeermeke, mis ma sulle annan, vii see tema kätte, las tema ketrab ja koob ühe polgu soldatitele igaühele linased riided.» Mees võttis linakeermekese, läks kurvalt koju. Tütar tuli kuulama, kuidas mõistatustega ja lehma kättesaamisega lugu on.

Isa andis tütrele linakeerme ja ütles: «Härra käsib, et sina pead nendest linadest polgu soldatitele riided kuduma.» Tütar mõtles natukese aega järele, siis andis isale ühe peenikese vitsarao ja ütles: «Vii see härra kätte, olgu ta nõnda hea, tehku sellest kangasjalad, kus ma selle kanga koon. Ütle talle: meie oleme vaesed ja pole niisuguseid kangaspuid, kus ma võin kududa.»

Vanamees läks mõisa, andis vitsa härra kätte, ütles nii, kui tütar teda õpetas. Härra vastu: «Kui sul nii tark tütar on, siis.

vaata: siin korvis on kümme keedetud muna, las tema hautab neist kaksteist kanapoega.»

Vanamees läks keedetud munadega koju, rääkis, mis härra nendega käskis teha. Tütar keetis ruttu ühe toobi otri ja andis need isa kätte: «Vii need odrad härrale, las ta külvab need maha. Kui kasvavad, siis saame neist kanapoegadele tangu. Meil, vaestel, ei ole ju, millega neid söödame.»

Vanamees läks mõisa. Härra küsis: «Miks sa jälle tulid?» Vanamees vastu: «Tütar saadab teile ühe toobi keedetud otri ja palub need maha külvata. Kui kasvavad, siis saame neist kanapoegadele tangu.»

Härra ütles juba vihaselt: «Kui sul nii tark tütar on, siis tule lauda juurde, ma annan sealt sulle kümme härga. Sinu tütar peab neid nädal aega hästi söötma, et neil vasikad sünniks.»

Vanamees läks härgadega kodu poole. Tütar küsis õueväravas: «Isa, kuhu sa nende härgadega lähed?» Isa aga kõneles kurvalt, kuidas lood on. Härjad söid nädala saunamehe juures. Selleks päevaks, kui härra pidi neid vaatama tulema, pani tark tütarlaps kused saunalavale kirema ja läks ise õue härgade juurde. Härra kuulis ja küsis: «Kes saunas kisendab?» Tüdruk kostis: «Kused munevad seal praegu.»

Nüüd oli härra tunda saanud tütarlapse tarkust ja pidi lehma saunamehele tagasi mõistma. Isa ja tütre rõõm oli suur. Nad elasid ausalt edasi ja kui Liiva-Hannus ei ole neid külastanud, siis elavad nad veel praegugi.

✓ Tark talutütar

Uks mõisahärra tahtnud kelleltki talumehelt tema talu ära võtta. Mehele olnud see suureks kurvastuseks, sest tal olnud ilus üksik talu hästi haritud põldude ja tublide hoonetega ning tema suguvõsa olnud juba mitmendat põlve seal elamas. Seepärast polevat ta mingi hinna eest tahtnud oma talu käest ära anda.

Läinud mehike kohtusse: mõisnik tahtvat just sellepärast tema talu mõisa külge liita, et ta seda on harinud ja hoolitsenud, kuna tema ei olevat milgi kombel mõisahärra vastu eksinud ega teda pahandanud.

Kohtusaks oli väga hea ja lahke mees talupoegade vastu. Kutsuti ühel päeval mõlemad mehed kohtu ette.

Vanal ajal peetud väga suurt lugu mõistatustest ja nende lahendamisest. Seepärast pani ka kohtusaks mõisnikule ja talumehele käsu ette: järgmiseks kohtupäevaks peavad mõlemad tooma kohtusse ühe mõistatuse — kumma mõistatust kohtuhärrad lahendada ei jõua, see saab õiguse.

Läksid mõlemad koju, muret ning arvamist küll ja küll. Mõisnik võttis pliiatsi ja paberi kätte ning hakkas arvama, kuid ei saanud niisugust mõistatust, mida keegi ei oskaks lahendada.

Talupoeg samuti mures, ei ole midagi peale hakata. Seda nägi tema 12-aastane tütar ja küsis: «Mis mure sinul on, ei sa taha enam süüa ega juua?»

Isa rääkis tütrele, et nõnda on lugu: «Kui ma niisugust mõistatust ei saa, siis olen ma talust ilma, ja mis ma siis peale hakkakan.»

«Oh, pole viga, küll me sellega valmis saame! Mine aga kohtusse ja küsi kohtuhärradelt: kui vana on päike ja kui raske on kuu? Saab näha, kas nad leiavad sellele vastuse.» — «Aga kust sinagi seda tead, mu lapsuke?» küsis isa. «Vaata, isa,» vastas tütar, «ega päike saa iial vanemaks kui päev: õhtul läheb ta ju looja ning teisel päeval tõustes on see juba teine päike. Ja ütleme jälle, et kuu on naelaraskune, sest naelal on neli veerandit ja kuul niisamuti.»

Tuli kohtupäev, mõisnik ja talumees läksid kohtusse. Esimeseks küsiti mõisnikult, et andku see oma mõistatus. Mõisnikul polnud aga midagi anda. Talumees aga küsis kohtunikult: «Kui vana on päike ja kui raske on kuu?»

Kohtuhärrad arvavad ja arvavad, aga ei saa õiget otsust kätte. Viimaks seletas talumees ise neile oma mõistatuse, siis kohtunikud said aru küll, et see nõnda on, ja mõistsid talu temale.

Siis küsis peakohtunik, et kust talumees võtnud niisugused mõistatused, kas omast peast või mõne teise käest. Mees jutustanud, et temal on niisugune 12-aastane tütar kodus, kelle käest ta selle mõistatuse saanud.

Kohtunik pannud imeks, et tal nii tark laps on, ja palunud selle tütarlapse endale näha tuua. Oli ka tõesti ilus, tark ja mõistlik laps ning meeldis härrale väga. Ta laskis omal kulul tütarlast suuresti koolitada ja võttis ta pärast endale naiseks. Ja nad elasid õnnelikku elu.

Sealsamas lähedal elas kaks talumeest, kes olid naabrid. Kord sõitsid nad üheskoos linna ja nii, et ühelt oli vanker ja teiselt hobune. Kui nad kuskil öömajal olid, sündis hobusel varss. Kuid vankriomanik oli kiuslik mees ja tahtis varssa endale saada. Ta ütles hobuseomanikule, et hommikul olnud varss vankri juures ja sellepärast kuulub temale. Teine vaidles küll vastu, kuid kiuslik mees ei hoolinud sest midagi.

Viimaks läks asi kohtusse. Naabrimees oli aga kohtuhärraga hea sõber ning viis talle meelega, nii et kohus mõistiski varsa temale.

Õige varsaomanik tuli kurva näoga kohtutoast välja. Seda nägi kohtuniku noor proua aknast ja hakkas mehelt küsima, miks ta nõnda kurb on. Mees jutustas oma loo, kuidas see olevat päris ülekohus, et tema varrast ilma jääb.

Proua vastas: «Oh, pole viga, küllap varss jääb sinule, las ma aga õpetan sind! Kohtuhärra käib iga päev liivamägedes metsa ääres jalutamas. Võta homme kalapüügiriistad kätte ja mine sinna liivikule, tee, nagu püüaksid seal kalu. Kui nüüd härra seda

näeb, siis ta muidugi küsib, mis sa teed, ja paneb väga imeks, et sa sealt kala tahad saada, kus neid sootuks ollagi ei või.»

Nõnda oligi: mees püüdis teisel päeval parajasti liivamägedes kalu, kui kohtuhärra jalutades sinna tuli ja seda nägi. Ta pahvatas täiest südamest naerma, kui kuulis, et mees tahab sealt kalu püüda.

Mees vastas: «Jah, see on küll tõesti võimatu, et ma siit liiva-kõrbest kalu saan, sest kalad elavad ju vees. Aga mina arvan, et see sama võimatu on, et üks vanker varsa toob!»

Kohtuhärra imestas mehe tarkust ja kavalust ning mõistis talle varsa tagasi. Ta küsis ka mehelt, kuidas see tulnud niisugusele mõttele. Mees rääkinud, et kohtuniku proua õpetanud talle seda.

See ei meeldinud aga kohtuhärrale, et tema proua sedaviisi tegi, ennast tema asjadesse segas. Ta rääkis sellest prouale ja lubas ta enda juurest ära ajada, kui proua veel peaks julgema nõnda teha.

Proua ei kuulanud aga sellest ühti, vaid õpetas ikka teisi, kui vaja oli.

Härral lõppes ka viimaks kannatus ja ta käskis prouat homseks majast lahkuda. Lubas veel oma kutsariga prouat nii kaugele sõidutada, kui see tahtvat. Peale selle lubas ta prouat kõige kallima varanduse kaasa võtta, mis ta aga ise soovivat.

Proua valmistas teisel päeval suure peo, kuhu kõik sõbrad ja tuttavad olid kokku kutsutud, ning seal oli süüa-juua rohkesti. Ise-äranis muretses proua selle eest, et härra tublisti viina jooks, nii et ta viimaks üsna purju jäi ja millestki enam ei teadnud.

Siis laskis proua hobused tõlla ette panna ning härra tõlda viia. Sõideti siis ühe heinaküüni juurde, kus proua laskis härra välja tõsta ja siis kutsari koju saatis.

Kui härra enda selgeks oli maganud ja ärkas, siis kohkus ta ja küsis proualt: «Mis see tähendab, et me siin heinaküünis oleme?»

Proua vastas: «Sa lubasid, et ma võin kaasa võtta oma kõige kallima varanduse. Sina olidki mulle kõige kallim ja ma valisin sinul!»

Siis palus härra südamest proualt andeks, ja nad läksid koju ning elasid õnnelikult. Ehk on veel praegugi elus.

Arukas sulane

Peremiees kauples endale uut sulast. Sulane ei tahtnud end ühe aasta peale teenistusse kaubelda, vaid mitme aasta peale; kui aga elu ja tervist on, siis kohe kümne aasta peale. Muud palka ei lubanud sulane aga tahta, kui esimesel aastal piibutäie rukkeid, pärast — teisel aastal ja kõigil järgnevail aastail peab aga peremies temale niipalju maad andma, et ta saab oma rukkid maha

külvata, niipalju kui tal neid aga on. Peremees oli sellega nõus, kaup tehti kümne aasta peale.

Esimesel aastal sai sulane piibutäie rukkeid palgaks; külvas need maha kapsaia nurka; hoidis kõik terad hoolega kokku. Rukkiseeme kasvas jõudsasti; mõne aastaga oli tal juba vakk rukkeid, — sai ühe vakamaa täis külvata. Järgmisel aastal sai juba ligemale ühe tõstanduse rukkeid.

Sulase kaup oli ju nõnda, et ta saab igal aastal kõik oma rukkid jälle maha külvata. Põllud olid aga juba väikeseks jäänud, ja kuigi need üleni oleksid rukkeid täis külvatud, siiski poleks sulase rukkiseeme sinna enam maha mahtunud. Ei seal aidanud peremehel viimaks muu, kui andis koha sulasele, enne veel, kui kümme aastat täis sai — ja seda just sulane tahtiski.

✓ Mõisniku ja talupoja vale

Mõisnik saanud kuulda, et talupojal ka viiskümmend rubla raha olla. Ta kutsunud talupoja enda juurde ja pidanud aru, kuidas seda raha endale saada. Talupoeg läinud. Mõlemad pidanud üksteisele valetama, nii olnud kaup, ja kes teise vale valeks ütleb, see kaotab oma viiskümmend rubla. Mõisnik käskinud talupoega valetada. See seisnud vastu: «Teie olete enne arvanud, teie valetage enne.»

Mõisnik hakanud siis peale ja valetanud talupojale nõnda: «Minu papal oli hall härg, see kasvas nii suureks, et kui ära tapeti, siis nahk oli nii suur, et ulatus üle terve ilma.»

Talupoeg vastu: «See võib tõsi olla. See nahk sai saabasteks tehtud ja käib nii üle ilmamaa, see võib tõsi olla.»

Siis valetanud talupoeg nõnda: «Minu isa tegi toa taha kanepit. Üks kasvas teiste seas nii pikaks, et taevani ulatas, ja ma läksin seda mööda taevasse.» — «Mis sa seal siis nägid ka?» küsinud mõisnik. «Eks ma näinud neid, kes sinna enne olid läinud.» — Mõisnik: «Kas nägid mu papat ka?» — «Miks ei näinud, ta söötis seal sigu.» Mõisnik ähvardanud seda kuulates talupoega lüüa ja öelnud: «Mis sa, lurjus, valetad! Kasi minema!»

Talupoeg äianud mõisniku raha laualt ja läinud, sest mõisnik oli öelnud, et ta valetab.

Inimeste patud

Oli just jõululaupäev, kui isa ja poeg voori peale võtsid ja Riia poole hakkasid minema. Öhtu tuli kätte ja nad võtsid nõuks jääda öömajale lähemasse tallu. Läksid siis sisse öömaja paluma.

Toas istus peremees pika laua otsas ning vastas palve peale: «Kui ennemuistseid jutte mõistate puhuda, siis saate öömaja,

muidu mitte.» Isa ütles mõistvat, kuid poeg ütles, et tema ei mõista. «Siis saab isa öömaja ja poiss ei saal!» oli peremehe kindel otsus.

Isa kobis nüüd sooja tupp, poeg jäi aga esiotsa üsna nõutuks. Viimaks läks ta oma koorma otsa ja heitis sinna magama. Veel ei saanud tal silmad kinni minna, kui nägi enda ümber palju konni, ja need olid nii hirmsad, et ta kargas ropsu pealt maast üles ja jooksis sealt ära.

Keset õue oli õlekuhi. Poiss arvas, et seal on parem magamise, ja pugus kuhja sisse. Ta ei saanud aga sealgi magama jääda, sest kogu aja kuulis ta enda lähedal huikamist: «Uhuu, päästa meid vaevast! Uhuu, päästa meid vaevast!»

Tuli siis õlekuhjast välja ja läks lauda peale, et vahest seal saab magada. Sai aga vaevalt kõlgastele heita, kui kuulis enda lähedal jälle haledat oigamist. Pead üles tõstes nägi ta oigavat kasepakku, mis ajas otsast vahtu välja. Nii ei olnud poisil sealgi pikka peatust, vaid katsus, et lauda pealt alla sai, ja läks otsima paremat kohta.

Üle õue oli saun ja poiss mõtles sinna magama minna. Kuid enne sisseastumist vaatas ta ukse pilu vahelt tupp ja nägi sealgi hirmuäratavat pilti: toas õlgedel magasid mees ja naine, mehe suust tuli suur must uss ja läks naise suhu, sealt jälle tagasi mehe suhu ja nõnda ühtelugu edasi-tagasi. Sinna ei julgenud poiss sisse minnagi, vaid läks teise sauna juurde. Läbi uksepraio sisse vaadates nägi ta teises saunas õlgedel magavat meest, naist ja last. Ahju äärel istus valge tuvi, see lendas sealt esiteks mehe, siis naise ja viimaks lapse peale ning jälle ahju äärel tagasi, kust ta uuesti algas sama ringkäiku. Ei julgenud poiss ka sinna sisse minna.

Ta oli neist nägemustest nii hirmunud, et läks nüüd otsemaid tupp, kus leidis oma isa peremehega laua äärest magusat juttu puhumast.

Peremees küsis poisilt: «Noh, kas nüüd mõistad ennemuistseid jutte?» Poiss ütles: «Hädaga mõistan küll,» ja jutustas ära, mis hirmuäratavat ta oli näinud-kuulnud koorma otsas, õlekuhjas, lauda peal ja esimese sauna juures. Peremees ütles: «Need hirmutavad asjad, mis sa nägid, on inimeste patud, ja neid võib näha ainult üks kord aastas — jõuluööl. Konnad tähendavad seda, et kui sa metsas puid raiud, ei tohi sa mitte risu ega rämpsu metsa laiali jätta, vaid pead kokku koristama ja ära põletama. Ja kui sa iial vilja niidad, ei tohi sa mitte peenra äärde ega kuhugi mujale jätta kasvama üksikuid viljakõrsi — need kasvama ja põllule maha jäetud viljapead ongi jõuluõised huikajad. — Mis sa lauda peal nägid, see tähendab seda, et kui sa ükskord endale noore naise võtad, pead talle ütleva, et iial ei tohi lehmale jalaga põhku ette lükata, vaid peab andma käega. — Must uss, mis sa nägid mehe ja naise suust suhu käivat, on nende pahandus ja tüli teineteisega.»

«Mis santi asja sa veel nägid?» küsis peremees. Nüüd rääkis poiss, mida ta nägi teises saunas. — «Mine'nd ikka, rumal!» ütles peremees. «Valge tuvi, keda sa seal nägid, polnud sugugi sant asi, vaid see on nende inimeste headus üksteise vastu.»

Selle aja sees oli juba hommik kätte jõudnud ja valgeks läinud, isa ja poeg jätsid peremehega jumalaga ja läksid oma koormatega edasi.

Kuningas ja karjapoiss

Kuningas sõitis kord mööda maanteed.

Korraga näeb: tee ääres istub karjapoiss, kirjutab pülgaga liiva sisse.

Kuningat huvitab karjapoiss. Kuningas laseb hobused kinni pidada, küsib: «Poiss, mis sa teed seal?»

«Rehkendan,» vastab poiss pülgaga liiva sisse kriipse tehes.

«Kas tead, kui palju on üks kord üks?» küsib kuningas pilgates.

«Seda teadsin juba kümne aasta eest!»

«Mis sa siis nüüd veel rehkendad?»

«Aegade käiku!»

«Siis võid vist rehkendada, kui vana mina olen!»

«Mõistagi. Võin iga inimese vanuse välja rehkendada!»

«Teeme proovi!» ütleb kuningas umbusklikult.

«Eks teemel!»

«Kui vana ma siis olen?»

«Kohe ütlen. Mõtle järele, mitmendal kuul sa oled sündinud.»

Kuningas oli 63-aastane ja paastukuul sündinud. Karjapoisi käsu peale pani ta siis 3 meelde.

«Kasvata mõeldud numbrit kahega!»

«Kasvatasin!»

«5 juurdel!»

«Juures.»

«50-ga kasvatada!»

«Valmis!»

«Sinna oma iga juurdel!»

«Juures!»

«365 maha!»

«Maas!»

«115 juurdel!»

«Juures!»

«Missuguse summa said?»

«363.»

«Asi sellega! Nüüd tean, et oled paastukuul 63 aasta eest sündinud!»

«Kuidas võid seda teada?»

«Esimene saadud number tähendab kuud, järgmised aastaid.

Kuuldes arvu «363», oli mul aru käes: paastukuul sündinud, 63 aastat vanal!»

Kuningas imestab: «Nii tarka karjapoissi pole ma veel näinud. Sa ei tohi enam karja hoida, vaid pead mu koolis koolmeister olema!»

Kaval mees saab kuninga väimeheks

Kord lubanud kuningas oma tütre sellele naiseks anda, kes nii kavalat juttu mõistab kõnelda, et kuningas peab ütleva: «See on vale!» Seda kuuldes läinud kolm venda kordamisi oma õnne katsuma. Kuningas võtnud nad lahkesti vastu, ütelnud aga, et kes ta tahtmist ei jõua täita, sellele nuhtluseks tühja tülitamise eest tahk selja pealt löhki lõigatakse, soola peale riputatakse ja siis kinni õmmeldakse.

Vennad kokkunud seda kuuldes küll esiti ära, lubanud aga ometi katsuda. Kõige esiti läinud vanem vend proovi tegema. Kuningas viinud vanema venna oma kapsaaeda ja küsinud: «Mis sa arvad neist kapsastest?» — «Väga ilusad kapsad!» kiitnud vanem vend. Kuningas ei lausunud seepeale midagi. Näidanud siis võid ja küsinud: «Mis sa sest võist arvad? Eks ole ilus või?» — «Väga hea!» kiitnud vaataja. Viimaks näidanud kuningas veel ube ja küsinud: «Mis sa neist ubadest arvad? Eks ole ilusad oad?» — «Üsna kenad oad!» tähendanud vanem vend jälle. Et kuningas ühtki vanema venna juttu valeks ei ajanud, nuheldud vanemat venda lubatud viisil ja saadetud minema.

Kuningas võtnud seepeale keskmise venna enesega kapsaaeda ja küsinud: «Mis sa neist kapsastest arvad?» — «Üsna vaevased kapsad!» laitnud keskmine vend. Siis näidanud kuningas võid ja küsinud: «Mis sa sest võist arvad?» — «Väga vilets või!» ütelnud vaataja. Viimaks näidanud kuningas ube ja küsinud: «Mis sa neist ubadest arvad?» — «Kaunis kehvad kuninga kohta!» vastanud keskmine vend. Kuningas ei võinud seda valeks ajada. Keskmine vend saanud teenitud nuhtluse kätte.

Siis tulnud kord kõige noorema venna kätte, kes vähe lollakas olnud. Kuningas viinud ka noorema venna esiti kapsaaeda ja küsinud: «Eks mul ole head kapsad?» — «Mis head kapsad need tühjajad-paljajad ka on!» laitnud noorem vend. «Ei ole suuremad kui inimese pea! Vaat, minu ema-ema kasvatas kapsaid, nii et terve rügement sõjaväge mahtus kapsapea peal sõdima. Ööseks aga läksid kapsalehe alla öömajale!» Kuningas ei tahtnud tüdarta niisugusele narakale anda. Sellepärast pidanud hoolega meeles, et midagi valeks ei aja. Näidanud siis võid ja küsinud: «Mis sa sest võist arvad? Eks ole hea või?» Noorem vend laitnud: «See ei ole midagi väärt! Minu ema-ema hakkas ahju tegema ja tegi savi, mis palju ilusam oli kui see või!» Kuningas ei kostnud ka selle peale midagi. Pärast seda näidanud kuningas ube ja küsinud: «Eks ole ilusad

suured oad?» — «Need ei ole kellegi suured oad!» laitud noorem vend. «Vaata, minu ema-emal kasvasid niisugused oad, et ma nende varsi mööda taevasse ronisin!» Kuningas küsinud: «Mis sa seal siis nägid?» — «Oma isa nägin!» kiitnud noorem vend. «Kas ka minu isa nägid?» päris kuningas edasi. «Muidugi nägin ka sinu isa!» tõendanud valetaja. «Mis nad ka tegid seal?» küsinud kuningas. «Minu isa oli kuningas ja sinu isa sigade karjane. Istus teine suure kivi ääres, pikk piits peos. Seakari oli ümberringi söömas, ise sõi parajasti kaerajahuputru ja hapu kali oli kastmeks.» Kuningas karjuma: «Mis? See on vale! Kes mees siin, see mees seal; kes vaene siin, see vaene seal!» Noorem vend vastu: «Noh, valetama ma tulingi!»

Kuningas ei võinud enam parata, pidi kavala mehe riigi pärijaks ja väimeheks vastu võtma.

4. SATHIRILISI MUINASJUTTE

Parun, papp ja köster

Vanal ajal elas rikas parun, kel oli suur karjamõis. Karjamõisa lähedal oli kirik ja kiriku juures vana surnuaed. Vanas surnuaias kasvas hästi pikk rohi. Üks rikka paruni härjadest oli harjunud surnuaias rohtu söömas käima ja käis seal iga päev.

Ühel päeval paruni härg tuli jälle sinna rohtu sööma. Seda nägid papp ja köster. Papp ütles köstrile: «Võtame selle härja endile. Tapame maha ja teeme liha pooleks.» Sellega oli köster kohe nõus. Ta pani härjale kütke sarvi ja viis oma lauta. Seal oli härg niikaua, kui pimedaks läks. Kui kõik inimesed magasid, siis hakkasid nemed härga nülgima. Köster oli poisikesena lihunikuna juures töötanud, tema käes läks see töö õige kiiresti.

Mõisas aga otsiti taga seda kadunud härga. Kuulati ja küsiti inimeste käest, aga midagi ei selgunud. Mis kadunud, see kadunud.

Siis ükskord see parun tegi peo ja kutsus kõik oma tuttavad mõisnikud sinna peole kokku. Ja laskis sinna kutsuda ka papi ja köstri, sest vanasti kõik mõisnikud ja papid olid omavahel suured sõbrad.

Parunil olid kõik laudad uhkesti kaetud. Oli seal igasuguseid sööke ja jooke, oli viina ja oli õlut, oli tanguvorsti ja lihavorsti.

Kõik istusid lauda sööma ja jooma. Papp ja köster ka. Nii palju seal söödi ja joodi, kuni kõigil hakkasid põsed punetama. Köster oli kange viinatrimpaja ja temal oli pea juba tublisti soe. Parun hakkas rääkima ühest ja teisest ja rääkis ka oma ilusast härjast, kes oli kaduma läinud, ja küsis, kas keegi temast midagi ei tea.

Köster kuulis seda juttu pealt ja ütles parunile: «Mina tean

küll, kuhu see härg jäi. See käis iga päev meie vanas surnuaias rohtu söömas. Ühel päeval ütles mulle papp: «Võtame selle härja endile. Tapame maha ja liha teeme pooleks.» Ja nii me tegimegi.»

Papp kuulis seda juttu pealt ja läks punaseks kui vähk. Ta mõtles: mis sest küll tuleb. Köster räägib kõik üles!

Köster jätkas: «Tapsime maha jah, ja liha tegime pooleks. Papp võttis endale kõik paremad tükid ja minule andis kehvemad. Mina nägin, et liha hakkas juba lõppema ja maha jäid veel ainult soolikad. Mina tahtsin sooled võtta endale. Aga papp krahmas otsast kinni, ei tahtnud mulle anda. Nõnda rebisime kahekesi, üks ühest, teine teisest otsast. Korraga läks soolikas katki ja käis mulle plärtsti! vastu silmnägu — ja mina ärkasin unest üles. . . »

Parun ütles köstrile: «Sa nägid vist unes? See oli siis unenägu, mis sa praegu rääkisid?»

Ja muidugi — see oli unenägu.

Härg jäigi kadunuks. Papp ja köster sõitsid kahekesi koju. Papp andis köstrile veel mitu head kantsakat härjaliha.

Aga köstri naine ja minu naine olid tuttavad ja köstri naine rääkis seda lugu minu naisele ja ütles: «Ära sa kellelegi räägi!» Minu naine rääkis minule ja ütles: «Ära sa kellelegi räägi!» Ja mina ütlen nüüd teile: «Ärge teie ka kellelegi rääkige!»

▼ Härrapoeg-sepp

Härra pannud oma poja linna sepa juurde ametit õppima. Palunud seppa, et see tema poega töö juures kuidagi ei vaevaks. Sepp mõelnud: mida nüüd teha, kuidas mehe soovi täita. Leidnud nõu: lasknud pehme leentooli teha, pannud sepikotta, et härrapoeg võiks alati sellel istuda ja tööd pealt vaadata.

Nüüd istunud härrapoeg alati toolil ja vaadanud hoolega, kuidas sepp tööd tegi. Aastat kolm olnud juba möödas ja härrapojal sepatöö vaatamise poolest peaaegu selge, aga käed pole midagi teha mõistnud. Härra lasknud kodus ka toreda sepapaja ehitada ja riistad muretseda.

Poeg tulnud linnast koju, hakanud tööle. Kõige esiti tulnud uue sepa juurde üks talumees, raudlatt kaenlas ja söekott seljas, et endale atra lasta teha. Sepp pannud raudlati tulle, ajanud selle hästi punaseks, pannud alasile ja hakanud taguma. Tagunud, tagunud ja öelnud: «Ei sest küll sahka saa, sellest saab kirves.» Siis pannud jälle tulle, tagunud ja öelnud: «Ei sellest kirvest saa, sellest saab kiin.» Pannud veel tulle, ajanud punaseks, võtnud välja, vilistanud ja tagunud, öelnud: «Ei sellest kiini saa, sellest saab aga suur puss.» Siis tagunud veel ja vilistanud. «Ei sellest pussi saa, sellest saab suure sepa suss.» Läänud õue, visanud rauatüki veetoobrisse, see teinudki: suss.

Mõelnud: tarvis selle mehe käest tööpalka nõuda, ja küsinudki.

Mees öelnud: «Meie pool on viisiks, et viljaga makstakse.» Lubanudki viljaga maksta. Sepp lasknud hobused tõlla ette rakendada, võtnud kotid kaasa ja öelnud kutsarile: «Võta sa oma jaoks ka üks kott. Kui mina juba saanud olen, siis ütle sa, et anna minu jaoks ka veel!»

Kui nad jõudnud pere õue, kutsunud peremees sepa aita, et seal vilja välja mõõta. Aidas tõmmanud peremees piitsa nurgast ja hakanud sellega sepale mõõtma. Sepp kisendanud: «Kulla mees, jäta järele, küllalt ju!» Neid sõnu kuulnud ka kutsar. Ta sõitnud ruttu aidaukse alla, öeldes: «Anna minu jaoks ka veel!» — «Ah sinu jaoks ka veel!» korranud peremees ja tõmmanud kutsarilegi mõned magusad särakad. Kui ta juba küllalt arvanud olevat, siis lasknud sepa lahti. Sepp kobinud sealt sõnalausumata tõlda ja sõitnud häbiga minema.

✓ Peremees ja sulane

Ükskord läinud peremees ja sulane heinamaale. Peremees ise kandnud või- ja silgunappa ning piimalassi, sulasele andnud ta leivakoti ja taarilassi kanda. Heinamaa olnud kaunis kaugel, mispärast nad alles keskhommikul kohale jõudnud. Sinna saanud, hakanud kohe keskhommikut pidama. Söögiajal lõiganud peremees leiba lahti, kusjuures koorukesed sulasele andnud, aga ise sisu söönud.

Natuke enne lõunat hakanud peremees kaabama, et ta kõht õige tühi olla. Sulane ütelnud, et tal kõhus koorukesed alles ligunema hakkavad. Peremees katsunud suure vaevaga lõunani välja kannatada. Sulane naernud teda, käskinud teda ka koorukesi süüa. Seda peremees lõunal teinudki.

Pärast lõunat läinud aga asi veel hullemaks, sellepärast et ta pole koorukestest kõhtu täis saanud. Sulane naernud, et kuidas peremehe kõht nii tühjaks läheb, aga tal ei lähe. — Sestsaadik jätnud peremees koorukeste söömise jälle sulase hooleks, kuna ta ise ikka sisu söönud.

Mõne päeva pärast, kui piim otsa saanud, hakanud peremees võileiba sööma, aga sulasele andnud ainult silku-leiba ja taari. Sulane küsinud: «Kuule, peremees, miks sa võid sööd, aga minule ei anna?» Teine vastu: «Ega või kellegi kõhutäide ole. See on peremeeste uhkuseasi.»

Pärast sööki heitnud mõlemad puhkama ehk leiba luusse laskma. Puhkeajal, kui peremees ei näinud, tõusnud sulane üles, võtnud vikati löe otsast ära ja heitnud jälle pikali heinakaare peale.

Peremees ärganud üles ja hüüdnud sulase ka niitma. Niidu ajal pannud peremees tähele, et sulane ainult lõega niidab, ja küsinud: «Kuule, miks sa ainult lõega niidad?» Teine vastanud:

«Ah, vikat on muidu uhkuse päras otsas, seda ei ole ju sugugi sinna tarvis. Ma niidan ju ilma vikatitagi niisamuti.»

Siin saanud peremees aru, et sulane teda torkinud.

J Kaval-Ants ja vanapagan

Kord kaubelnud vanapagan Kaval-Antsu enesele poisiks, sest ta kuulnud, et Ants olevat kuulus vägimees ja tark kunstide peale. Ants teinud ka vanapaganaga kauba ära, ta pidi kübaratäie kulda palgaks saama. Vanapagan oli sellega nõus. Tema elukoht olnud suure paksu metsa sees, ühe ilusa järve kaldal. Antsule olnud see koht väga meele järgi ja ta harjunud peagi vanapoisi kodus ära.

Viimaks hakanud vanapoiss temale ka tööd andma. Kõige esiteks tahtnud vanapoiss enesele uut maja ehitada ja kutsunud Antsu enesega metsa, kus ta kuuskesid maha murdnud, ja käskinud Antsu neid õlal koju kanda. Ants mõelnud: mis nüüd heaks nõuks? Saab vanapoiss aru, et ma kuuske õlal koju kanda ei jõua, — on mul elu muidugi otsas! Viimaks tulnud tal meelde, et vanapaganad pidavat kartma «pühajürikutsikaid». Kohe ütelnud ta: «Pühajürikutsikad tulevad! Katsume, et minema saame, muidu söövad meid ära! Ma pelgan neid mis hirmus!» Vanapoiss tõmmanud seda kuuldes kuuse latvapidi selga ja pistnud punuma — Ants aga hüpanud kaksiti kuuse tüve peale — sest muidu ei oleks ta järele jõudnud joosta — ja naernud seal oma kavaluse üle kas kõht katki.

Vanapagana koju jõudes hüpanud Ants aegsasti kuuse tüve pealt maha, et vanapoiss ei näeks, et ta kuuse peal koju on sõitnud. Vanapoiss jooksnud aga koju jõudes nii suure hooga vastu ukse tulpa, et pealagi kõmanud ja maa ümberringi värisenud. Ants tulnud ka pea ähkides tagant järele, ja kui vanapoisi juurde jõudnud, ütelnud ta: «Ära tahtsid vägisi lõhna seest võtta — pääsesin veel vaevalt hingega! Aga kõht valutab mul alles praegu kangest jooksmisest.»

Vanapoiss uskunud Antsu juttu ja ütelnud: «Minulgi võttis kõhu valutama — pean õige vanamoori laskma pipraviina tuua kõhurohuks. — Aga ega need «kutsikad» meid nüüd enam kätte saa?» Ants vastanud, et nad on küll pääsenud, kuid kui uuesti lähöksid metsa kuuskesid tooma, siis jääksid nad tõesti «pühajürikutsikate» kätte. Seepeale ei usaldanud vanapoiss enam metsa kuuskesid otsima minna.

Korraga tekkinud vanapoisel kalapüüdmise himu ja ta pärinud Antsult järele, kuidas ta vee peal kalu püüdmis saab käia. Tema olevat ka kord katsunud, kuid vajunud kohe vee alla, kui jalad vette pistnud. Ants naernud selle üle ja ütelnud endal niisugused pastlad — nii nimetanud ta lootsikuid — jalas olevat, mis teda vee peal kannavad, kui ta järvel kalu püüdmis käib.

Seepeale küsinud vanapoiss endale neid pastlaid. Ants viinud ka vanapagana järve äärde ja sidunud temale lootsiku kummagi jala külge, käskinud siis vanapoissi järve peale kalu püüdma minna. Vanapagan astunud mõned sammud vett mööda edasi, kui tal korraga jalad laiali vajunud ja ta järve kukkunud. «Appil Appi, Ants!» karjunud vanapagan ja püherdanud kõigest jõust kalda poole, kuni ta viimaks suure vaevaga välja kaldale saanud. Ta töotanud mitte kunagi enam järve peale kalu püüdma minna, Antsu kiitnud aga endast targemaks — Ants mõistvat nende pastteldega kõndida. Vanapoiss puhanud mitu päeva oma suplemise väsimust.

Kord ütelnud vanapagan Antsule: «Hakkame õige kihla vedama: kumb meist kaotab, see maksab teisele kübaratäie kulda.»

Ants võtnud ka kihlveo vastu. Siis võtnud vanapagan kivi maast ja visanud selle poolest pilvetükist läbi, alles tüki aja pärast kukkunud see maha ja läinud kukkudes paar jalga maasse. Nüüd olnud kord Antsu käes kivi visata. Ants olnud ennast aga iga juhtumi vastu valmistanud — seepärast püüdnud juba aegsasti ühe linnu kinni, keda ta alati taskus kandnud. Kohe võtnud ta linnu taskust ja visanud selle kõrgele õhku. — Lind olnud oma priiuse üle rõõmus, lennanud veel palju kõrgemale, kuni viimaks silmist kadunud.

«Vaat! Kas ma ei visanud kõrgemale?» ütelnud Ants. «Noh, olgu peale, kivi on väga kerge visata — aga ma toon oma tammenuia siia, katsume, kumb meist seda kõrgemale jõuab visata.» Nende sõnadega võtnud vanapoiss nuija ja keerutanud selle üles, kuni see ligi pilvedeni jõudnud.

Kui nui jälle maha kukkunud, siis vajunud see peaaegu üleni maasse. Kohe tõmmanud vanapagan nuija maast välja ja andnud Antsu kätte, öeldes: «Noh, viska nüüd sina omakorda!»

Ants võtnud nuija oma kätte ja jäänud mõtlema: Mis nüüd heaks nõuks? Saab vanapoiss aru, et ma visata ei jõua, lööb ta mu nuiaga maha.

Vanapaganale paistnud ootamine liiga pikale minevat, seepärast karjunud ta: «Noh, viska juba! Mis sa veel ootad?» Ants mõtelnud, mõtelnud, vahtinud üles pilvede poole ja kostnud siis: «Ma ootan, kuni see pilverank sealt ligemale tuleb, — siis viskan ta tühja sinna üles, pilve äärele.» — «Ei, ei,» karjunud vanapagan, «sinna ma teda küll visata ei luba! See on minu vanaisalt päritud nui.» Nende sõnadega kiskunud ta nuija Antsu käest ja pistnud jooksu.

II. NALJANDEID

✓ Ahne kirikhärra

Ennevanasti elas üks va hirmus ahne kirikuõpetaja. Ta va teinepool oli varakult mulda varisenud. Uue abikaasa võtmisest ei olnud juttugi, aga va mammona-armastus kasvas ikka suuremaks. See tegi teda uskumatuks iseäranis karja-Reedu ja rehepapi-Antsu vastu. Ka oli ta mõne omasuguse käest kuulnud, et teenrid pere-mehe varaga hoolimata kombel ümber käivad. Sellepärast pidas ta nõu neid kahte valvata. Ta ütles enesele: «Ega Reet muidu nii paks ole kui mesipuu, küll ta piimaga ennast ikka niisuguseks on ajanud.»

Ühel hommikul läks õpetaja karjalauta asja järele uurima. Ronis kartsast mööda laudile, mis kasehagudest ning puudest oli urra-arra laotud ja kust kõik selgesti võis näha, mis all tehti.

Natukese aja pärast tuli Reet, toober nagu lüpsik käes, karjalauta ja hakkas lehma lüpsma. Saanud kõik lehmad lüpstud, upitas ta lüpsiku oma suu peale ja jõi ühe sõõmu. Siis kallast ta piima toobrisse.

Õpetaja, kes Reedu teadmata ülal toobri kohal seda kõike vaatas, värises viha pärast kui haavaleht. Kogemata komistas ta ja kukkus rüsinal läbi laudi. Õnneks või õnnetuseks jäi ta püksisäärt-pidi puude vahele kinni. Seda nähes kohkus Reet nii kangesti, lõi käsi kokku ja hüüdis: «Sa taevane aeg, meie õpetaja!» Õpetaja ähkis: «Reet, aita!» Aga enne kui Reet sai appi minna, katkes püksisäär ja õpetaja kukkus, pea alaspidi, parsamm! piimatoobrisse. Sealt ronis ta välja nii ruttu, kui vähegi jõudis, ja putkas sõna lausumata Reedust mööda, uksest välja otse üles tupp. Sel päeval ei näinud Reet teda enam.

Teisel hommikul sai Reet käsu õpetaja juurde tulla. See võttis teda vastu pahase ja mossis näoga. Esiti ei tahtnud jutt kuidagi sigineda, viimaks ometi algas õpetaja: «Kuuled sa, Reet, seda eilehommikust juhtumist ei pea sa mitte kellelegi ütleva. Teed sa üle mu keelu, siis käib su käsi sandisti. Aga nüüd ma lasen sind üheks nädalaks lahti, ja et homme juba esimene nädalapäev on, siis võid sa juba täna õhtul oma teed minna.» Reet oli rõõmus, et üheks nädalaks «omapeale» sai.

Teisel hommikul oli õpetaja varakult ülal: täna oli tal kaks tööd toimetada, esiteks lehmad karjaaias lüpsata ja pärast rahvale kirikus jutlust teha. Sellepärast tõmbas ta kohe lüpsiku kätte ja läks karjaaeda. Saanud neli lehma lüpstud, oli ta himu nõnda täis, et oleks selle ameti kus seda ja teist visanud. Päike oli juba üsna kõrgele tõusnud ja paistis soojasti. Sellepärast läksid siis ka kiinid ning parmud lehmade sossimisega üsna elavaks. Ühel lehmäl oli veel see tige mood, et ta sabaga alati vihtus, kui üks pisike kärbeski ta ümber lendas. Teda lüpstes sai õpetaja mitu korda sabaga ümber silmade. See tegi ta hinge täis. Õpetaja sidus saba oma käe külge, siis oli rahulik lüpsata. Korraga tuli kibe kiin ja pistis lehma. Sa kallis aeg! Lehm pani nagu püssipaugust jooksmas, õpetaja saba otsas. Esiti kargasid laudas ümber, siis läksid uksest õue, sealt välja, silla kaudu ikka edasi. Kirikulised tulid vastu, nende seas oli ka karja-Reet, kes oma looma otsekohe ära tundis. Reedu muusutamine tegi lehma tasaseks, nõnda et õpetaja jõudis ennast saba otsast lahti päästa. Ümber vaatamata läks ta koju, viskas enese asemele pikali vastumeelsest sõidust hingama.

Teisel hommikul kutsus ta Reedu enese juurde ja käskis jälle ametisse hakata.

Mitmed nädalad läksid mööda, viimaks tuli rehetööaeg kätte. Nüüd tärkasid mitmed kuulnud jutud õpetaja meelde, et rehepapid pidada oma peremehe viljaga hoolimatult ümber käima. Ehk küll möödunud õnnetused karjalauda laes ja lehma saba otsas teda hirmutasid, siiski võttis ta nõuks ühegi korra rehepapi-Antsu truudust katsuma minna. Kui õhtul hämarikuks hakkas minema ja Ants parajasti ahjusuus kartuleid küpsetas, kobis õpetaja taskesi rehe-alla ja peitis enese taha nurka rukkisaside sisse. Natukese aja pärast tuli Ants. Võttis hangu kätte ja hakkas sasi hunnikusse ajama. Ta leidis kellegi saside seest. «Noh, mis asjamees sa siin pimedas nurgas oled?» küsis Ants. «Oh sa tuhat-tuline, ma tahan sulle näidata! Küll ma su kõverad nõud tunnen. Varas, mu peremehe vilja varas!» Ants oli juba mõned matsud saanud anda, kui hääl lahti pääses: «Ma olen ju härra!» — «Või sa lähed veel ära, ma tahan sind õpetada, et sa teist korda ei julge enam tulla. Hakka su reo pärast veel kohut käima ning aega viitma. Ma tahan sind ise oma rusikaga selgeks teha.» Ise vemmeldas aga edasi. Jälle hüüdis hääl: «Ma olen ju saks!» — «Või on teid tuhat-tulist veel kaks! Kus teine on? Ütle, kus teine on?» ning virutas õpetaja reheväravast välja. «Mine kaeba nüüd, kellele sa tahad!»

Õpetaja pani sirama, nõnda et jalad andsid tuld. Pärast ei tulnud tal enam meeldegi teenreid luurata.

Meie ei tohi kaevata

Kord ütles õpetaja: «Meie ei tohi kaevata, vaid peame sellega rahul olema, mis meil on.»

Talutaat vastu: «Ega ma selle üle kurdagi, mis minul on, vaid selle üle, mis minul ei ole.»

Ussõ alate vallalõ

Räpinä keriko ligidäl elli üts känksep, kes kunage kerikoh es käu ja ka kerikomassu es massa. Ütskõrd läts tä opõtajast müüdä ja opõtaja ütäl tälle: «Kulõ, veli, misperäst sina kerikomassõ ärä ei massa?»

«Misjaos ma sis kerikomassõ massa, kui ma ei olõ jo kerikoh käänüke.»

«Ega tuu ei putu as'as, et sina kerikoh ei käü, keriko ussõ omma kõigilõ vallalõ.»

Tõönõkõrd nägi känksep, et opõtaja läts timä tarõst müüdä, juusk vällä, kumard maani ja ütäl: «Opõtajaherr, maskõ uma saabastõ tüüraha ärä!»

«Mina ei olõ jo kunage sino tüüd tarvitanu ja sis ei olõ ka sinoga võlga.»

«Ega tuu midäge ei tähendä. Mino tüükua ussõ ommava alate vallalõ.»

(Räpina)

U Mõisnik, pastor ja sant

Vanal orjaajal oli mõisnikel piiritu voli kõigi oma valla inimeste üle. Et siis mõisnikel oli luba inimest elaja vastu vahetada, see on ju muidugi tuttav mitmetest vanematest kirjadest.

Sel pimedal, piiritul volirikkal ajal elas hirmus ning väga kuri härra oma uhkes ja toredas mõisas, mille ümber oli kivimüür ja ka suured puud istutatud. Seda ju muidugi oli teinud vaene pärisorjuses elav rahvas suure ohu ja vaevaga. Sel armuta mõisahärral oli suur viha sandikeste vastu, keda ta, nii nagu öeldakse, silma otsaski näha ei võinud. Ta mõistis neile, kes tema õuele juhtusid, kakskümmend viis hoop. Härra oli kange käsu andnud mõisavalitsejale ja prouale: santidele mõistetud karistus kätte anda. Ka siis, kui teda ennast kodus ei peaks olema.

Kord tuli üks kerjaja ja läks julgesti häärberi ette. Härra las kis sealsamas tal püksimõõtu võtta, nii et vaene sant oiates ja ohatas mõisa müüride vahelt välja komberdas. See sandike oli küll terviselt vigane, aga tema vaim oli erk, valvas ja kaval. Keha valutuld, süda viha ja vaenu täis, mõtles sant, kuidas hirmsa härraga tasa saada.

Ükskord kui härra metsa jahile läks ja teistest jahilistest ära eksis, kuulis ta paksu suure metsa sees ühte santi suure häälega lugevat. Härra läks juurde ja nägi, et sant istus suure kuuse ladvas ja luges õige südisti, käega rahakotti raputades, kus raha kuuldus tirisevat.

Härra küsis: «Noh, sant, mis sa seal teed?»

«Raha palun jumala käest,» kostis sant.

«Kas oled ka saanud?» küsis härra.

Raha tirin ja tilin oli vastuseks. «Kas kuuled, härra!»

«Kuidas ma ka endale jumala käest raha saaksin?» küsis härra sandilt.

«Tule kuuse otsa ja palu, siis saad.» Härra oli ka vikis ja virk kuuse otsa üles minema, aga sant hõikas kuusest härrale:

«Härra, härra, ei saa nii midagi. Saksa rõivastega santi ei mängita. Oodake, kui ma maha tulen, seal vahetame rõivad! Siis näed välja kui sant, — ja sandi univormis paludes saab teile taevast tengi kui teri tulema — muudkui loe edasi. Jumal jagab teile siis raha küllalt, enam palud, enam ka saad.»

Härrakesel oli suur himu raha järele. Ta käskis sandi puust maha tulla ja vahetas rõivad särgist kuni sandikoti ja kübarani kõiki ümber, nii et ta välja nägi kui päris sant. Sellevastu pani jälle sant härra rõivad selga särgist kuni jahitasku ja uhke kübarani. — Härra rõivais sant vaatas, kuidas sandi rõivais härra kuuse otsa läks ja seal mehemoodi sõnuma hakkas. Sant kargas kiiresti härra hobuse selga ja kihutas tuhatnelja minema, hõigates:

«Ärge pange pahaks, härra sõitis veidikeseks ajaks jahi peale.»

Sandimängija saks kuuses pomises veel mõne sõna valutava südamega, kuni õige aru kätte tuli, et sant talle niisuguse vahetamise-vingerpussi oli mänginud. Häbi, et sandist end petta lasknud, tegi härrakese otsekuu keeletuks, nii et raha palumiseks ühtegi sõna enam suust välja ei tulnud. Härrakesel oli nüüd kindel otsus käes: vaja kuusest maha tulla ja sant üles otsida, et teda mehemoodi sugeda. Härrakene oli küll kuuse otsast maas, — aga kus sant? Santi ei ole kuskil näha ega kuulda. Härrakesel ei jää nüüd muud nõu üle, kui kõigi sandirõivastega koju minna.

Vastu õhtut jõudis sandirõivais härra oma mõisasse, kus ta sedamaid kui sant kinni võeti ja ihu palavaks kõieti, ehk ta küll suurustas ja end härraks nimetas. Aga kes sest hoolis? Oli juba härrakesel püksimõõt võetud, lahti lastud ja minema käsutatud, suurustas ta veelgi, et tema olevat härra, keda üks sandisaatan petnud. Valitseja vihastas selle häbemata sandi suurustamise üle nii, et härrake uuesti maha võeti ja kakskümmend viis lööki kätte anti.

Keegi oli sandi veidrast jutust prouale kõnelnud. Proua tuli pooleldi nalja pärast vaatama seda imelikku santi, keda just piinapingilt lahti lasti. Ja see, mis ta nägi, pani ta vere tarduma. Tema sõrmus säras sandi sõrmes. Ka hääled ja nägu olid tema mehe

omad. — Valitseja värises juba härra ees, kes küll veel sandirõivais oma piinajate keskel seisis. Häbelikult kandsid teenrid peksitud härrakese haarberisse, kuhu ka varsti tohter toodi, kes peksuhaavad verest puhtaks pesi ja valuvähendavat rohtu peale tilgutas. Ent tohtri rohtudest hoolimata möllas valu vaese härra liikmeis nii rängasti, et ta endal arvas otsa ligi olevat. Sedamaid käskis härra ka õpetaja koju kutsuda, et viimset rehnungit tema läbi jumalaga selgeks teha.

Õpetaja jõudis mõne tunni pärast mõisasse, kus haige teda igatsusega ootas. Mõnigi sala-asi sai õpetajale seletatud, mõnigi süü, mis südant kaua, kaua aega oli vaevanud, hingekarjasele kaevatud, kes ka omalt poolt nõrka tõbist trööstis ja toetas, kinnitas ja kostitas.

Tohtri rohtude abiga paranes haige ja sai koguni terveks. Kui tänulik tervekssaaja tegi ta väikese rõõmupeo ja kutsus oma sõbrad ning sugulased kokku: nende seas oli ka õpetaja. Kõnelemisel käändus jutt sandi petmisele ja härra peksmisele. Üks kõneles ühte, teine teist jutujätkuks. Viimaks ütles õpetaja:

«See oli ju muidugi suur rumalus uskuda juttu, et taevast raha sajab. Nii on see mõnes vanas jutus, mida aga kuidagiviisi tõeks ei oleks pidanud arvama.»

Härrale oli see tõde väga valus. Aga suure hulga sõprade ja sugulaste seltsis jättis ta vastuse võlgu. Seda enam põles viha tema südames. Tema voli ja võim, jõud ja nõu ei aidanud siin midagi, seepärast pidi keegi targem pea tegevusse astuma. Kust seda võtta? Kaval sant tuli härrale meelde. Vaja ta üles otsida. Suure vaevaga, kuulates siit ja sealt, sai ta viimati teada, kus sandi asupaik oli. Sant kartis härrat kui tuld. Ühe ja teisega sõnumeid järele saates lubas härra sandiga erilist asja ajada, milles kavala kerjaja nõu ja mõistust hädasti vaja olevat. Mitme meelituse ja kingituse kaudu, mis talle saadeti, julges sant ometi härra juurde tulla. Härra teatas sandile oma vihaplaanist õpetaja vastu, kes teda oli julgenud suurte sugulaste ja sõprade seltsis nii toorelt teotada. Sant kuulas teraselt seletust ja ütles siis viimati:

«Aus härra! see on suur asi õpetajaga vihane olla; temaga tasa saada on ka mul raske ja pea võimata. Teeb palju rahalist kulu, kui see plaan korda läheks.»

Härra ütles: «Kulub, mis kulub! Maksku, mis maksab!»

Seda öeldes andis ta sandile 25 rubla käsirahaks.

Sant läks ja ostis kolmerublase hobusenaha, nõelus selle kotiks, läks nahaga kiriku juurde ja viis selle kellatorni. Kustki oli ta mõne sulglooma saanud ja kirikutpidi patserdama pannud. Peale selle pani ta hulga küünlaid kirikusse, ja altarile põlema, nii et kõik väga kaunis välja nägi. Ise läks kantslisse ja hakkas seal väga kõvasti jutlust ütleva, nii et kirik kumises. Kellalööja kohkus, kui suurt tulevalgust kirikuaknaist nägi paistvat. Ta mõtles esiti, et kirik vist põleb. Viimaks, julgust kogunud, läks ta vaa-

tama ja nägi ingli mundris meest kantslis jutlust ütlevat ja teisi lumivalgeid vähemaid ingleid põrandat mööda paterdavavat, küünlad tiibade küljes. See nähtus oli kellalööjale pühalik, vaimustav ja imelik, nii et ta keskööl kirikumõisa läks ja õpetaja äratas taevaliste imet vaatama. Õpetaja tuli usinasti üles, pani end ruttu kirikurõivaisse ja tõttas kärmesti kirikusse. Seejuures ei lasknud ta kellalööjat ühes tulla — tal olla üksinda «taevalistega» kõnelemist.

Õpetaja astus pühalikult kirikusse, kummardas jutlusepidaja ees ja küsis alandlikult:

«Aulik taevalik võõras, lubage küsida, kes teie olete ja kust teie tulete?»

Pühalikult ütles kantslist jutlustaja:

«Ma olen ingel Gabriel ja tulen taevast teie kirikut ja kogudust vaatama, kuis siin lugu ja järg on, et vastust saatjale tagasi viia.»

«Kas võtad mind ka ühes endaga?» küsis õpetaja.

«Minugi pärast,» oli ingli vastus, «tulge torni, et ma teid sealt enne ju võiksin minema saata, muidu jääte maha, kui ma lennates minema lähen; pealegi läheb mul siin veel mõni tund aega.»

Õpetaja oli valmis kõige ihuga taevasse minema. Ingel astus ees, õpetaja järel, otse torni, kus juba hobusenahk ees ootas. Ingel ütles õpetajale:

«On teil tõsine tahtmine taevasse minna, siis minge selle imeliku koti sisse — siis ma saadan teid pea minema.»

Õpetaja puges õige viksil toore, kotiks õmmeldud hobusenaha sisse, mille suu ingel tugevasti nõoriga kinni köitis, et pikal teel peatust ei oleks. — Oli õpetaja täiesti kotis — hakkas sant hobusenahka hännast kiskudes torni astmeid pidi kolinal ülevalt alla vedama.

Hommiku vara jooksis õpetaja kõõgitudruk, kes oli läinud toapühkmeid prahiauku viima, kõõki ja hüüdis: «Tulge imet vaatama!» Naised jooksid prahiaugule ja nägid, et üks hobuse sarnane olevus ennast seal liigutas. Ja nii kui maa alt kuuldus imelikku häält. Paar meest tuli ka sinna. Need võtsid elava olevuse august välja. Nöör, mis vaest vangi kinni pidas, lõigati katki. Ja kuidas kohkusid ümberolijad, kui elava inimese pea kotisuu juures end liigutas ja mõne arusaamatu sõna kõneles. Veel suuremaks läks sealolijate hirm ja kohkumine, kui õpetaja, täies kirikurõivais, riski kaelas, kotist välja tuli. Vaene petetud õpetaja ei julgenud seal tuttava rahva keskel suurt juttu ajada, vaid ruttas häärberisse, kus tal selle taevatee mõtte juures pärastki veel kananahk üle keha jooksis.

Õpetaja kutsus hiljem oma pere kõik kokku ja manitses sellest asjast mitte kellelegi kõnelda. Kõik küll lubasid, aga ometi kõige paremale sõbrale seletas igaüks, sõber jälle sõbrale ja niiviisi teadsid seda kõik. Ka mõisahärra sai teada, kuidas õpetaja taevareis läks.

Vigala mehe vastus

Härra ütles Vigala mehele, et:

«Küll oleks hea, kui kivid ka süüa sünniksid, nõnda kui vesi juua sünnib.»

Vigala mees vastas, et:

«Eks aga siis oleksid jälle kõik suured kivid härrade jagu.»

Tagasi vaadata ei tohi

Kodasoos oli olnud suur ja tige krahv. Temal oli olnud kutsar Pääru, kes oli käinud saksa sõidutamas.

Kord tulnud kutsar jälle krahviga ning krahv keelanud teda tagasi vaadata. Pääru oli teinud künklike tee peal head sõitu, nii et krahv oli maha kukkunud.

Krahv oli hakanud karjuma:

«Päälu, Päälu, pea kinni!» kuid Pääru pole kuulnud ja sõitnud edasi.

Ukse ees oli tulnud teenija vastu härrat sõidukist maha aitama, kuid härrat pole olnud sõidukis. Pääru sõitnud tagasi ja leidnud krahvi juba kodu poole tulemas.

Pärast pole keelanud krahv kunagi Päärut tagasi vahtimast.

Kupja õnnetus

Kord panid teomehed oma hobused ööseks mõisa välja peale sööma. Hommikul aga kutsuti mehed selle süü eest mõisa ja anti igaühele hea nahatäis. Nii sündis mitmel hommikul. Teomehed said viimaks aru, et neid keegi luuramas on.

Teisel õhtul panid nad ühe mehe valvama. Vaht nägi, et mõisa kubjas tuli ja ühe paksu kuuse otsa läks. Saanud õhtule, panid nad oma hobused sööma nagu ennegi kuuse ligidale, mille otsas kubjas oli. Ja üks ütles valjusti.

«Hobused peavad ikka süüa saama, saame ise läbi, kuidas saame! Teeme nüüd hea suure tule selle kuuse alla, et me sooja saame.»

Nad tegid kuuse alla suure tule, kus otsas kubjas oli. Suur tuli ja paks suits sundisid kubjast nii kõrgele ronima, kui vähe võimalik. Aga teomehed teadsid seda juba. Tulele lisati uut moona ikka juurde, juurde, nii et kubjas hädaga ju turtsuma hakkas.

«Mis see on?» küsis üks mees nagu ehmatades.

Kubjast sundis häda mööda kuuske allapoole tulema.

«Ei tea, ehk on tont!» ütlesid mõned.

Kubjas laskis ennast alla ja tulle.

«Kurat kukkus puuga maha!» kisendasid mehed ja hakkasid kubjast armetult vemmeldama. Kui küllalt arvasid olevat, viskasid «kuradi» metsa. Teisel hommikul aga ei lausunud meestele hobuste söötmise pärast sõnagi, ja kubjas oma äpardust ka ei kurtanud.

Käina valla kohus

See lugu juhtunud siis, kui Hiiumaa ja Suuremaa vahel hakanud esimene aurulaev liikuma, «Progress» või mis ta olnud, kuid hiidlased nimetanud teda lihtsalt masinaks. Kus see masin olnud hiidlastele ikka suureks imeks küll, mida ligidalt ja kaugelt käidud Heltermaal oma silmaga kohe vaatamas.

Eks siis ühekorra va Käina Juhan, kuulus naljahammas, võtnud koguni ka kitse Heltermaale kaasa, et kitselegi masinat näidata, — vaata, ega's loom halvem pole kui inimene, ja kits mökitab just niisama uudishimulikult oma haisva ninaga igal pool ringi nagu Tallinna või Tartu kohvitantad. Juhan jõudnud sadamasse parajasti just siis, kui masin hakanud sillalt lahkuma ja Haapsalu poole tossutama. Juhan jooksnud kitsega tuhatnelja sadamasilla poole mis hirmus ja näidanud kitsele sõrmega ikka masinat. Laevakapten vaadanud seda ja mõtelnud, et mees tahab kitsega veel laevale pääseda. Noh, mis sa teed, sõitjaid vähe, ruumi palju, — eks kapten pööranud siis laeva uuesti ümber ja tossutanud sadama poole tagasi, et kitsemeest kah laevale võtta. Kuid vaata mis sa vaatad, — mida ligemale laev sadamasillale taas jõudnud, seda aeglasemalt astunud ka mees kitsega ja kui laev jäänud seisma, siis jäänud mees kitsega kah seisma ja vaadanud rahuga masinat. Kapten käratanud mehele, et aega on vähe, tulgu ruttu-ruttu laevale, kuid Juhan pole käsust väljagi teinud, vaid hakanud kitsega nüüd hoopis tagasi minema. Kapten saanud vihaseks nagu mõisakoer ja kaevanud Juhani Käina valla kohtusse, et Juhan teda narrinud.

Tulnud siis Käina valla kohus kokku seda keerulist asja arutama. Kohtumehed pidanud nõu ja tahtnud Juhani juba süüdi mõista. Kuid Juhan ajanud vastu, et tema on süütu nagu leerilaps, et tema pole mõtelnudki kapteni-härrat narrida — hoidku taevas, suuri saksu ei tohtivat kunagi narrida! — vaid tema tahtnud ainult seda kaptenisaksa ja selle imeilusat masinat ka oma armsale, kallile kitsekesele näidata — vaat, isegi kitsed olevat Hiiumaal masinast vaimustatud. Ja kõrgeaulikud kohtusaksad võivad teda ainult siis süüdi mõista ning karistada, kui Käina valla kohtuseaduses on niisugune uus paragrahv, mis ei luba masinat kitsele näidata. Kohtumehed uurinud mis uurinud hooliga kohtuseadust, kuid mitte pole leidnud niisugust paragrahvi, tee mis tahad, ei kaante vahelt, ei kaante pealt kah mitte. Kohtumehed olnud lausa hädas ega ole teadnud, mis otsust Juhani

nüüd kuulutada. Teinud lõpuks niisuguse otsuse ühel meel ja kõigi häältega: rääkigu naljahammas Juhan kohtule üks jutt, oma äranägemise järgi, ja sellega on see asi siis lõpetatud, kõik keeruline protsess lahendatud. Juhan kratsinud kukalt ja vastanud, et mis juttu nüüd tema, rumal inimene, oskab rääkida ja omast peast välja mõelda või mis nalja siis temagi tohib tõsise asja juures teha — tema palub parem ausate kohtusakste käest luba lihtsalt sedasama unenägu ära jutustada, mis ta mineval ööl tõesti näinud ja läbi teinud. Noh, kohtunikud olnud siis sellega ka päri ja Juhan jutustanud neile oma unenäo:

«Seda ma nägin, et olin surma suus ja läksin parem maa pealt ära taevasse. Peetrus oli päris lahke mees ja laskis mu ilusasti sisse. Aga tore oli seal küll: kõik puhtast kullast ja hõbedast ja klaasist. Minul oli va pigine piip suhu jäänud ja kangesti tahtsin süljata, aga kõik oli nii ilus ja puhas, et mitte kuhugi ei söandanud oma röga ja lõrtsi maha süljata. Läksin lõpuks Peetruse jutule ja palusin teda mõnd sopaauku juhutada. Peetrus, va lahke mees, viis mind kohe ühte paika, kus oli selleks just paras auk taeva põranda sees, ja käskis mind muudkui süljata ja ... Mina vaatasin enne veel august alla maa peale ja nägin, et otse selle augu all oli suur punase riidega laud ja selle ümber istusid väga tõsiste nägudega auväärased mehed, aurahad ketiga kaelas. Mina ütlesin Peetrusele veel ettevaatuse pärast, et ju see ikka ei lähe, kui ma siit kohe neile auväärt meestele näkku sülgan, kuid Peetrus vastas rahulikult, et lase aga julgesti, et sellest pole midagi, et seal all istub ju ainult va Käina valla kohus.»

V Vabadik ja peremees

Üks vabadik kaebas jõukale peremehele, et tema ei saa ilmaski leivajärje peale.

Teine vastas: «Mis seal siis ees on! Minul on alati leivajärg majas, aga ma olen ka alati hästi hoolas mees järele v a a t a m a. Niipea kui leivad hakkavad lõppema, käsin ma naist kohe uusi teha, ja niipea kui jahukott hakkab tühjaks saama, kohe panen jälle rukkid kotti ja viin veskile, et jälle uut jahu saab. Nõnda ei saa leivajärg ilmaski majast otsa. Ole sinagi nii h o o l a s mees, küll sul siis leivajärg majas on.»

Küünemust arstirohuks

Ühes talus elanud kaks tütarlast, peretütar ja teenija. Peretütar olnud rikka perepoja pruut. Aga poisi vanemad polevat oma tulevase miniaga rahul olnud, sest teda laidetud laisaks ja loha-

kaks. Noormees polevat tahtnud seda küll uskuda. Kui aga vane-
mad polevat andnud talle hingerahu, lubanud ta minna seda
asjalugu lähemalt järele vaatama.

Päev enne kosjaõhtut, s. o. kolmapäeval, sammunud noormees
naljaks mõrsjakoju. Tütarlapsed parajasti kedranud ja imestanud
väga, miks noormees niisugusel ajal neile tuli, pealegi jalgsi.
Noormees kaevanud, et ta pulmahobune raiunud jala ära, ja ta
olevat kuulnud, et sel puhul olevat kõige paremaks rohuks vana
leivatainas, mis on vähemalt kolm päeva seisnud leivasõtkuja
sõrmeküünte all. Ja seda ta tulnudki otsima.

Teenija vaadanud kohe oma sõrmi ja ütelnud: «Minul seda
küll ei ole. Ja pealegi tegin ma alles eile leiba.»

Peretütar silmitsenud ruttu ka oma käsi ja hüüdnud rõõmuga:
«Mina tegin kahe nädala eest leiba, aga minul on!»

Seda kuuldes ehmatanud noormees ära ja pistnud uksest välja.
Ja polevat enam tükil ajal oma nägu sinna näidanud.

Teisel kevadel aga kosinud ta selle teenija endale naiseks;
saanud tubli ja hoolsa perenaise.

Kolm korda aevastada

Üks talumees tahtis teada, kui kaua ta veel elab, ja läks arsti
juurde, et mis arst ütleb. Arst ütles: «Haigus on sul raske. Kui
kolm korda aevastad, siis sured.»

Mees läks arsti juurest koju, vaatas jahu ja tangu ning leidis,
et jahu on veidi, naine ei saa matuseleibagi teha, tuleb veskile
minna. Pani terad kotti ja läks veskile.

Tee peal aevastas korra. Pidas hobuse kinni ja mõtles: «Üks
kord on nüüd läbi, kaks korda on veel. Mis ma nüüd teen, kas
lähen või mitte? Aga noh, olgu, ma lähen siiski, ehk jõuan ära
jahvatada.»

Sai veskile ja jahvatuse korra kohe kätte. Hakkas jahvatama.
Jahu hakkas juba tulema kivi alt, pani koti alla ja — aevastas
teist korda.

«Noh, nüüd üks kord on veel aevastada. Mis teha? — Ehk
jõuan siiski kõik ära jahvatada, enne kui kolmas kord tuleb.»

Aga saanud veel paar kühvlitait jahu kotti panna, kui tulnudki
kolmas kord. Siis aevastas mees kolmat korda ja kukkus maha.
Silmad lahti, näeb kõik, aga arvab, et on surnud.

Möldri sead tulnud veskisse, lõhkunud teiste kotte ja söönud
ka selle mehe jahu. Mees öelnud põrandal: «Kui ma elaksin, küll
ma teile näitaksin!»

Viimaks oli kolu tühi, kell kõlises ja mölder tuli veskisse.

«Mis sa, hull mees, teed! Sead veskis ja ise selili maas.»

«Jah, kui ma elaksin, küll ma neile näitaksin, aga nüüd olen
surnud.»

Mölder tõstnud ta üles ja ütelnud: «Sa ju elad, tõbras, tunned ju, et seisad püsti?!»

Mees saanud ise ka viimaks aru, et elu sees, läinud koju ja elanud veel mitu aega.

Suvine kasukas

Isa läinud pojaga metsa heinu tooma. Olnud vilu talveilm, poeg hakanud teel külma kaebama.

«Sõidame ruttu,» ütleb isa, «suvel heinaajal jäi mul kasukas küüni heinte sisse, sealt võid ta endale selga panna, kui külm on.»

Sõidavad heinaküüni juurde. Isa ütleb pojale: «Hakka sa mulle heinu kätte tõstma, ma teen koormat. Mida kiiremini sa tõstad, seda rutem saad kasuka kätte.»

Poiss tõstab suure agarusega heinu koormasse, kuid kasukat ei leia ega leia. Viimaks, kui heinakoorem peal, on poisil ka täitsa soe.

«Noh,» ütleb isa pojale, «see ongi see kasukas, mis ma suvel heinaajal siia küüni jätsin. Alati on see nii: seisjal külm — töotegijal soe.»

✓ Laisa poisi sõnakuulmine

Rannamees ajab poega üles ja ütleb: «Kuule, poeg, tõuse üles, kukk juba laulab!» poiss kiidab vastu: «Kukk on päeval jõude» — ja keerab teist külge.

Vähe aja pärast läheb rannamees uuesti poega äratama: «Kuule, poeg, tõuse nüüd üles, päike juba tõuseb!» Poiss pajatab: «Päeval pikk tee käia!» — ja magab edasi.

Tuleb siis isa juba kolmandat korda äratama: «Tõuse ometi, poeg, üles, puder juba valmis ja silm ka sees!» Poiss ajab enese haigutades istuma ja ütleb: «Eks siis pea ikka tõusma ja vanemate sõna kuulma!»

Hiidlase õlletegu

Hiidlane olnud ühe päeva mõisateult ära. Teisel hommikul, kui mõisa läinud, tulnud opmann vastu ja küssinud:

«Mis sa eile kodu tegid, et teule ei tulnud?»

«Tegin kodo õlut,» vastas mees.

«Paljo sa õlut tegid?» küsis opmann.

«Kaks vaati karmumi, viis vaati vissurid, ja see on veel kõikse kangem, mis siin lähkris on,» vastas mees.

Opmann võtnud lähkri ja hakanud mekkima. Lähker olnud vett

täis. Kui mekinud saanud, läinud mehe kallale ja hakanud meest togima. Mees hakanud paluma:

«Kulla saks, ära peksa, see ei ole minu süü! Ütlesin küll pojale: «Mats, oha vett,» aga nää, on veel väga kange, võttis mõisasaksa meele peast!»

(Haljala)

*

Iidlane oln Suuremaal mõisas töö. Valitseja põln tööga rahul, üteln: «Ma võtan see pääv ära.»

Iidlane vastan: «Kui sa see pääva vetad, siis veta see kuu ning tähed ka — tee see ilm tükkis pimeks.»

(Karuse)

III. MUISTENDEID

I. TEKKE- JA SELETUSMUISTENDEID

✓ Tähtede nimede saamisest

Kord oli vanapagan taevalaotuses tähti riisumas. Tahtis teine ilusat ilma pimedaks teha ja valgust ära kaotada. Hakkas hoolega tööle. Oligi juba üks külg taevast tähtedest puhas.

Vanataat pani tähele, et ilm hakkab pimenema. Vaatas, nägi: vanapagan tähti riisumas. Saatis kohe Kõu ja Pikri vanapaganat töö juurest ära ajama ja kinni võtma. Kõu ja Pikker istusid vankrisse, kihutasid ilmaruumist läbi, nii et kivid kisendasid ja kaljud paukusid. Puutusid vankri rattad kividesse, kohe kargas sealt tuld välja; puutusid puudesse, hakkas tuli põlema. Tagaajajaid nähes ei aidanud vanapaganal muu nõu kui plehku panna. Teelt leidnud ta suure vankri ja aasal hundi härga söömast. Need pannud vankri ette vedama, ise istunud sisse. Hundi ja härja vahel algas aga uuesti võitlemine. Hunt kiskus vankrit metsa poole, härg aga vedas kodu poole. Sedaviisi kulus vanapaganal tükk aega ära, ilma et edasi oleks pääsenud. Seni aga jõudsid tagaajajad järele. Nüüd ei aidanud muu, kui vanapagan kargas vankrist maha ja andis jälgadele valu. Et kergem oleks joosta, pillas mehike seljast «koodid ja reha» maha, siis veel koti kaelast. Jõudis sedaviisi õnnelikult koopasse. Seda nähes hakkasid tagaajajad koopale kangesti pihta andma. Purustasid koopa tuhandeks tükiks. Nüüd sai vanapagan mehemoodi kloppida.

Kui nuhtlejad koju tagasi jõudnud, külvanud Vanataat suurema jao tähti jälle vana koha peale tagasi. Ainult ühe koha jätnud ta paksemaks. Selle nimi on tänapäevani «riismed». Ka nüüd, kui vanapagan püüab pahandust teha, on Kõu ja Pikker teda kohe sealt ära kihutama. Nii on Vanataat seda seadnud.

Miks on jõed kõverad

Kui Vanaisa muiste vee jõena jooksma ajanud, siis pannud ta kõige esiti jänese veele teed näitama. Kuid vesi jooksnud hirmus

kiiresti ja ähvardanud jänest, kes otsejoones edasi lipanud, ära uputada. Siis pannud Vanaisa rebase veele teed ette näitama. Rebane olnud kavalam, jooksnud siira-viira ja kõverdi-käverdi, ei olevat teda siis vesi enam kätte saanud.

Ja sellepärast olevatki kõik jõed ja ojad seal väga kõverad, kus rebane teed näidanud, seal aga sirged, kus jänes ees jooksnud.

Kuidas härg sai sarved ja hobune täitmatu söögiisu

Muiste, kui taevas alles madalas olnud, viibinud Vanaisa sage-dasti surelikkude hulgas ja jaganud neile oma taevalikkü tarkust.

Kord olnud ta väsinud ja istunud jõe äärde maha jalgu puhkama. Vaevalt saanud ta istuda, kui üle jõe appihüüdmise hääle talle kõrvu kostnud. Ta tahtnud õnnetule appi rutata ja palunud hobust, kes seal söönud, et see ta selga võtaks ja üle jõe viiks: Aga hobune ütelnud: «Mul pole aega ümber kolada, sest mu kõht on tühi.» Siis palunud Vanaisa härga, kes jõeale jooma tulnud. Härg ütelnud: «Ehk mul küll jalad pole nii väledad kui hobusel, tahan ma sind siiski heal meelel üle viia.» Võtnud Vanaisa turjale ja viinud üle jõe.

Kui Vanaisa üle jõe olnud, ütelnud ta härgjale: «Sa oled va tubli, sõnakuulelik loom. Ütle, mis sa endale vaevapalgaks soovid, ja ma annan seda meeleldi.» Härg ütelnud: «Oleksin väga tänulik, kui Vanaisa nii lahke oleks ja mulle mingi sõjariista annaks, millega ma end ja oma suguseltsi võiksin metsaliste eest kaitsta.» Vanaisa ütelnud: «Kaks tugevat sarve ehtigu su pead ja olgu sulle kaitseks, aga hobune peab sööma ööd kui päevad ja tema söögiisu olgu otsatu.»

Sellest ajast saanud härg sarved ja hobune täitmatu söögiisu. Ja härja turjal on veel praegugi Vanaisa iste-ase ära tunda.

Miks on koerad jäneste vaenlased

Kord leidis jänes tee pealt tuusti ristikheinu ja hakkas seda kohe sööma. Kütt tuli kogemata sama teed, nägi jänest heina-tuusti kallal ja tahtis teda maha lasta.

Jänes nägi, et kütt teda sihhib, ja hakkas haledasti paluma: «Kulla-pai kütt, ära lase mind maha, ma tahan sulle abiks ollal!»

Kütt ütles: «Noh olgu, ma jätan su pealegi elusel!» ja laskis jänese metsa joosta.

Siis läks kütt metsa, kus oli väga palju hunte. Need murdsid loomi ja tegid inimestele seeläbi suurt kahju. Koerad leidsid aga jälle jänese ja hakkasid teda püüdma. Jänes jälle paluma: «Armasid koerad, ma palun, ärge murdke mind! Siin metsas on väga

palju hunte — kui te minu elusse jätate, siis näitan ma teile hundi-pesa.»

Koerad olid sellega rahul ja läksid jäneseга hundipesa vaatama. Jänes aga viis koerad kõige tugevama hundi juurde ja pistis siis ise kui tuul minema. Hunt kargas äkitselt koerte kallale ja murdis nad kõik maha.

Sest ajast saadik on koerad hakanud jäneseid murdma, sest et jänes neid pettis.

✓ Miks jänesel on moka lõhki

Kord tulid jäneseid mäele suure männi alla kokku oma viletsa elu parandamise üle nõu pidama. «Vaadake, armsad jäneseid,» ütles kõige suurem jänes, «meie peame kõiki kartma, aga ükski ei karda meid. Küti ja koerte ees peame kanget hirmu tundma ja ei tea, kuhu pesa teha, kus naise-lastega elada. Seda pole meil lootagi, et meie elu paremaks läheb, vaid see läheb palju hullemaks, sest iga poisijõmpikas ajab meid taga, ja kui juhtub meid nägema, siis karjub: jänes, jänes! Parema lähme järve ja uputame endid ära, siis on meie vilets elu otsas. Surema peame ju ükskord muidugi.» Kõik jäneseid olid selle nõuga rahul ja hakkasid ligidal oleva järve poole jooksuma, et seal end ära uputada. Järve kaldal oli aga suur lambakari söömas ja karjane oma koeraga rohus küljeli maas. Kui jäneste jooksumüdin nende kõrvu kostis, kohkuisid nad kangesti ja pistisid jooksu, lambakari ees ja karjane koeraga taga järele. Seda nähes hakkasid jäneseid naerma ja ütlesid: «On ikka ka loomi ja inimesi, kes meid kardavad ja meie eest ära jooksevad.» Nad pöördusid metsa tagasi. Kangest naermisest jäid neil aga mokad lõhki.

Miks vares talveks ära ei lenda

Teised linnud rääkinud igal kevadel varesele: «Võõral maal on väga hea elada ja kõiksugust head toitu süüa. Miks sina sinna ei tule?»

Vares ütelnud: «Küll ma teinekord tulen!»

Ühel sügisel läinud vares võõrale maale. Kuid pole tõsi olnud, mis teised kiitnud: olnud kange kuum ja halb elada. Teised hakanud haugutama pealegi: «Kes sind ennem siin on näinud? Nüüd tuled sina ka siia!»

Vares vihastunud, pöördunud ümber ja ütelnud: «Parem on oma maa hobusesõnnik kui võõra maa peenleib! Ei ma enam iialgi siia tagasi tule!»

Pääsukese sünd

Kord kosis mees endale noore nooriku, kes oli ilus kui oaõis, valge palge ja mustade juustega. Aga kuri ja tige ämm ei andnud miniale rahu ei öösel ega päeval, vaid kirus ja kiusas teda, kuidas vähegi veel oskas.

Kord oli ämm ise minia tagant villad ära võtnud ja tulle visanud, kuid kaevanud siis pojale, nagu oleks minia villad majast välja andnud. Minial polnud mehele villu ette näidata ja mees jäigi uskumatuks. Nõnda halvenes minia seisukord veelgi.

Kui minia kord käkisuppi keetis, tuli ämm juurde, katsus käksi ja viskas miniat tulipalava käkiga. Käck tabas miniat lõua alla ja kõryetas ta kaela punaseks. Selsamal silmapilgul muutus minia pääsukeseks ja lendas lävest välja. Aga ämm sai teda veel sirbiga sabast rabada ja tõmbas saba lõhki. Miniast pääsuke aga lendas aiateiba otsa ja laulis sealt:

«Pügasi villu, kogusi villu,
tahi mehel särki tetä.
Ämm võtt's villa ära,
visas tulle ka-tsärr!»

Sellest õnnetust ja süütust naisest saanud siis esimene pääsuke ja aegamööda kogu nende suguselts. Igal pääsukesel on kurgualune punane ja lõhkiine saba. Pääsuke ise aga on ilus kui nugissilmne noorik.

✓ Kiisk ja säga

Säga ujub Võrtsjärvest Emajõge mööda Pikasilla poole. Parve kohal tuleb kiisk vastu ja hakkab juttu tegema: «Tere, tere, säga-onu!» Säga vastu: «Tere, tere, kiisk!» Kiisk pärima: «Kustpoolt onu tuleb?» Säga vastu: «Tulen otse Võrtsjärvest.» — «Kas seal süüa saab ka?» — «Ei tea, sugulased jäid maha. Mina ise lähen teist kohta otsima.»

Kiisk mõtles: «Eks lähen ometi vaatama!» Läksi Võrtsjärve. Aga kiisa toitu ei olnud Võrtsjärves palju. Sellepärast on vaene mees ka luine ning puine ja ütlevat ise: «Liha sain Emajõest, luud sain Võrtsjärvest.»

Kust uba musta joone sai

Ennemuiste olnud uba igast küljest kaunis sile ega ole tal mingisugust pragu ega märki olnud, kuna tal nüüd on idanemiskohas must joon.

Kord hakanud uba ja tulesüsi seltsis lepalehe peal, mis neil

paadiks olnud, üle Kasari jõe minema. Keset jõge puhunud kange tuulehoog ja lükanud paadi ümber. Tulesüsi kukkunud põhja ja uppunud ära, uba aga osanud ujuda ja ujunud teisele poole kaldasse. Kui ta sinna saanud, naernud ta nii kangesti tulesöe rumaluse üle, et moka lõhki kärisenud. Aga lõhkise mokaga ei ole tohtinud kuhugi minna. Läänud siis rätsepa juurde, et seda viga parandada. Rätsep aga õmmelnud katkise koha musta niidiga kinni. Kui see ära paranenud, jäänud must märk järele, mis tal praegugi alles on.

Viinajoomise algus

Ennemuiste olnud kord aeg, kus inimesed elanud väga kaua ja õnnelikult. Surmal olnud vähe tööd ja ta jäänud hoopis laisaks. Ja ka põrgu ähvardanud tühjaks jääda.

Siis kutsunud vanapagan, kuradite ülem, kõik kuradid kokku nõu pidama, kuidas saaks inimesi kiiremini suretada.

Üks kurat ütelnud: «Läkitame katku, et inimesed rutemini sureksid.»

Teine ütelnud: «Ässitame kuningaid riidu, et nad sõdima hakkaksid.»

Kolmas ütelnud: «Mis see kõik ometi aitab: kuigi üks hulk sureb — teised elavad ikka kaua.»

Viimaks leidnud kõige targem kurat hea nõu. Ta hüüdnud: «Kuulge, vennad ja kaimud! Valmistame niisuguse kange joogi, mis rikub ja nõrgendab inimese mõistust kui ka tervist, sel viisil saavad nad kiiremini vanaks ja surevad ruttu.»

See nõu leidnud üldist heakskiitmist.

Ja vanapagan läkitanud välja oma sellid, et nad ässitaksid inimesi viina jooma ja tubakat suitsetama. Sellest nõupidamisest alates on hakatud viina valmistama ja jooma, samuti ka tubakat pruukima.

Nüüd on surmal rohkem tööd ja ka põrguperemehel saak suurem.

2. VÄGILASMUISTENDEID

✓ Kalevipoeg

Muistsel ajal olnud vägev valitseja Kalevipoeg. Ta valitsenud Soome lahest kuni Peipsi ranna ääreni, on kõigega õigust teinud, oma alamaid hoidnud võõraste vägede eest rahupõlvel. Jõu poolest olnud ta tugevam kui tamm, kõvem kui kivi, aga vihas kurjem kui tuli. Suurus olnud temal mõõtmatu.

Ta elanud mere rannal Tallinnas. Tema käik olnud kärme kui

tuul. Hommikul tulnud Tallinnast välja ja olnud ööd Kuremaa järve ligidal Kassinurme mäel. — Praegu peab seal olema tema sängiase alles. — Teisel hommikul tõusnud üles ja läinud läbi Kuremaa järve, kus tal vesi kurguni ulatunud. Keskhommikuks olnud Linnutaja mäel, teinud seal karujahti, tapnud neid hullupööra maha. Puhanud Linnutaja mäel, kus jõgi kahe mäe vahel jookseb. Imetlenud looduse ilu, et seal mets, mägi ja vesi ühesleida on. — Linnutaja mäe peal on praegugi näha Kalevipoja puhkamise ase, mida Kalevipoja sängiks kutsutakse. — Sealt tulnud sammuga Peipsi äärde, vaadanud natuke aega ümber ja hakanud otse Pihkvasse minema.

Kui Kalevipoeg Pihkvast tagasi tulnud, siis toonud ta sada koormat laudu seljas ja viinud Tallinna laeva ehitamiseks.

Kalevipoeg pulmas

Kalevipoeg oli noore poisina Venemaale pulma läinud. Seal teiste vene vägilastega ehk kangelastega vägikaigast vedanud. Pulgaks otsitud kõige suurem puu metsas. See murdunud pooleks. Mindud vägikive pilduma, aga neid ei leitud parajas suuruses. Nõnda jäänud võit teadmata, kes kõvem olnud, kas Kalevipoeg poisikesepõlves või vene vägilaste lapsed.

Kalevipoeg kündmas

Kalevipoeg oli Vägeval kündmas. Ta hoidis ühe käega atra kinni, teisega kiskus kuuski üles järgmise vao eest.

Vanapaganal oli himu Kalevipoja hobust ära süüa. Ta läks Kalevipoja juurde ja küsis: «Mis sa mängid siin?»

«Ma koerastan kanepit,» vastas Kalevipoeg.

«Tee parem hobune adra eest lahti! Mis sa muidu temast vaevad; pane ta sööma ja koerasta ise.»

Kalevipoeg tegi hobuse lahti, pani ta raudkammitssasse ja hakkas ise edasi kuuski üles kiskuma. Seni muutis vanapagan ennast pörguhundiks ja hakkas hobust ära sööma. Hobune eest punuma Assamalla poole ja hunt teda taga ajama.

Kalevipoeg nägi seda, jooksis ka hundi järele, aga ei jõudnud ligi. Porkuni vanalinnast nägi Kalevipoeg, kuidas hunt hobust taga ajab, võttis maast kivi, viskas hunti. Hobune läks lõhki liigjooksust, ja selle lõhkenud hobuse asemele jäi Assamalla luht (hea heinamaa, mis praegu küla juures, aga mõisa päralt on). Kivi, millega hunti visati, on praegu Veskimäe ääres näha. Hobuse valjad jäid Varese mäele, ohjad Otimäele ja sadul Salumäele.

Kalevipoeg niidab lesknaisele heina

Ükskord teinud lesknaine just seal kohal heina, kus Viru- ja Tartumaa raja Tuimõisa küla alt läbi läheb. Naine olnud väsinud ja puhanud käsi, mis olnud künkliku heinamaa pärast väga vaevatud. Tema juurde tulnud Kalevipoeg, suur vikat õlal, ja küsinud: «Noh, memmeke, kuidas heinatöö ka läheb?» Naine näidanud kün-gastele ja öelnud: «Muidu ikka läheks, aga küngaste pealt ja mätaste otsast togimine võtab pihad valusaks ja venitab käsi.»

Sõna lausumata võtnud Kalevipoeg vikati õlalt, luisanud tera-vaks ja visanud luisu maha. Löönud siis tükikese aega heina, aga ühes heinaga ka puud ja põõsad, kivid ja kännud loogu. Ära min-nes öelnud ta lesknaisele: «Korja nüüd: siit saad küll niipalju heinu, kui sulle vaja läheb!» Naine saanudki rohkesti heina ja koju tulles leidnud ta maast Kalevipoja luisu.

Sest ajast hüüab rahvas seda kohta Luisiku või Lusika sooks. Soo on umbes 60—80 tessatini suur ja täiesti lage. Seal kasvab ainult pikk jõhvhein ja konnaosi. Luisku võite veel praegugi heina-maal näha, kuid nüüd on ta juba keskelt pooleks.

Kalevipoja hobusest

Assamalla (Väike-Maarja kihelkonnas) on hundid murdnud ära Kalevipoja hobuse. Seal on praegu umbes ruutversta suurune tükk heinamaad — Assamalla luht, kus punane rohi kasvab. See on punaseks värvunud Kalevipoja hobuse verest.

Seal ligidal on väike mägi, kus praegu tuuleveski asetseb. See mägi on tekkinud Kalevipoja hobuse maksast ja kannab selle-pärast nime «Maksamägi».

Kalevipoja visatud kivi

Kalevipoeg seisnud Juminda neeme otsas. Üle Hara lahe sil-manud ta Pärисpea neemel, Pärисpea ja Suurepea küla vahel oleva Odakivi otsas vanapaganat. Ta haaranud maast suure kivi ja tahtnud vanapagana surnuks visata. Kuid et ta polevat hästi tundnud oma rammu, lennanud kivi Odakivist üle ja kukkunud Turbaneeme küla alla merre. Seal on ta näha veel praegugi ja hüütakse Painuva kiviks.

Kalevipoeg pahandanud selle üle, et ta vanapaganale külge ei saanud, ja ütelnud:

«Osutin Odakivisse,
paiskasin aga Painuvassel!»

Peipsi rannal Lahepära kohal on kivi, kus on inimese jälg. See on Kalevipoja pahema jala jälg. Siit astunud ta kohe Piatskivile, oma sāngi. Sinna heitnud puhkama.

Kalevipoeg kandnud ka liiva kuuesiiluga, vist siis, kui ta endale sāngi tegi. Liiv kukkunud kord siilu seest välja ja sellest sündinud māgi, Tikumaiko, mis asetseb sāngi lähedal keset heinamaad.

Alasoo välja peal on Kalevipoja kivi. See olevat Kalevipoja lingukivi. Rahvas mōtelnud, et tal on raha sees, ja lõhkunud ühel õöl kivi āra. Ta olnudki nagu kahest jaost juba vanasti kokku pandud.

Tōllus ja Leiger

Kord elanud Hiiumaal kaks venda, kes olnud mōlemad väga suured ja tugevad mehed. Noorem vend olnud põllumees ja armastanud rahulikult kodus elada, vanem aga reisinud palju ja tūlit-senud teistega. Viimaks tulnud neil ka omavahel tūli. Siis ōelnud noorem vend vanemale: «Sina, vana Tōllus, kui sa ei taha rahu elada, siis mine ēla seal, kus rahu kallis pole; aga mind lase elada rahu kuni elu otsani.» Vanem vend pannud ka kimpsud-kompsud kokku ja lāinud lābi Soela vāina Saaremaale. Saarlased pidanud parajasti sõda. Tōllus lāinud neile sõjapidamisele appi ja vōitnud vaenlased. Mōned pekstud merre, mōned sohu' vōi kus keegi saanud.

Saarlased nāinud, et Tōllus olnud tugev sõjamees ja ka pärast rahvaga hāsti lābi saanud, ja palunud teda endile vanemaks. Sellega olnud Tōllus nõus ja jāānudki Saaremaale. Saarlased lubanud tal elama asuda sinna, kuhu ta ise soovib, ja Tōllus vōtnud endale jāādavaks eluasemeks Tōlluste ūmbruse.

Pärast seda lāinud Tōllus Hiiumaale venda vaatama ja leppinud temaga āra. Hiljem kāinud nad sageli teineteisel vōōrsil. Noorema venna nimi olnud Leiger. Ta elanud leplikult koos kōige oma perega ja ōelnud neile surses: «Mina olen rahu elanud, elage ka teie rahulikult.» Sestsaadik olevat Hiiumaal niisugune rahulik rahvas, et mitu perekonda mahub elama ūhes majas.

v Suur Tōll Kuramaa rōōvleid materdamas

Kord tulnud Kuramaalt salk rōōvleid Sōrve sāārel Karuste kūlas maale ja hakanud seal rahvast riisuma ning maha tapma. Parajasti puhanud Suur Tōll kesk Sōrvemaad ūhes paksus metsas. Ta kuulnud Karuste poolt rahva hādakisa ja tōtanud silma-

pilk kohale. Esmalt sasinud ta mõnel röövlil karvust kinni ja visanud nad versta viis merre. Viimaks sasinud ta ühe jalust kinni ja hakanud sellega teisi virutama. Vaenlased hävitatud suuremalt osalt ja kes veel pääsenud, need putkanud ruttu paatidesse ja sõidnud minema. Töll visanud käes oleva mehe neile tagant järele ja hüüdnud ise: «Võtke oma võmmal ja kaduge igavesti.» Röövlid olnud viis Sørve meest tapnud; Töll võtnud need kaenla alla, sammunud nendega oma endisesse puhkamiskohta ja matnud nad sinna maha. Hilisemal ajal olla tehtud nende haudadele viis risti. Sellest saanudki see mets nime «Viieristi mets», mida ta praegugi veel kannab.

Kuidas tekkis sügavus Suure Kuiva ligidale

Hiiumaale minnes käinud Suur Töll sagedasti Soela väinast sealt kohalt üle, kus keset väina on madalik Suur Kuiv. Kord keeranud ta Suure Kuiva juures jalakannal ümber ja vaadanud Saaremaa poole tagasi, millest tekkinud sügavus ühele poole Suurt Kuiva.

Tõllu surm

Kui Töll kuulda oli saanud, et suur ja vägev vaenlane oli Saaremaale tunginud, võtnud ta viiesüllase palgi kätte ja tõtanud talle vastu. Teerimetsa ja Salme vahel saanud ta vaenlasega kokku ja hirmus taplus alanud. Töll tapnud oma palgiga vaenlasi nagu sääski maha, aga neid olnud ka nii palju kui sääski, ja Töll märganud, et siin taplus tõsiseks kippunud minema. Nagu sääski keegi ei jõua kallalt hoida, nii olnud lugu ka siin; vaenlased tikunud eest, tagant ja külgedelt korraga kallale, hoolimata sellest et Töll oma palgiga neid küll koledasti maha niitis. Korraga langenud hirmus hoop Tõllule selja tagant pähe; arvatakse, et vanapagan, kes alati Tõllu vaenlane olnud ja kellele Töll oma eluajal mõndagi pussi oli mänginud, temale selja tagant suure kiviga pähe visanud, mis veel praegu seal kohal maas olevat. See hoop uimastanud Tõllu ja ta langenud põlvele, kust tal püstitõusmiseks enam mahti ei olnud. Põlvel maas niitnud ta oma palgiga veel, aga hoopis vähema võimuga, vaenlasi maha. Need aga saanud nüüd mahti ligemale tulla ja torganud teda nüüd igast küljest odadega. Ojadena jooksnud veri vägeva mehe haavadest ja tekitanud tema ümbrusse väikese veresoo. Tõllu hoobid jäänud ikka harvemaks ning nõrgemaks ja viimaks lõõnud üks suur tugev mees selja tagant Tõllu pea mõõgaga otsast ära. Viimse jõuga tõstnud Töll oma palgi ja visanud vaenlase peale, palk lennanud hirmsa hooga Salme poole, tapnud hulga vaenlasi,

purustanud ühe talumehe rehemaja ja lõhkunud lõppeks maa sisse suured lohud, mis seal veel praegugi näha olevat.

Viimse jõuga ajanud Tõll oma peata keha püsti, võtnud pea maast kaenla alla ja ta nõrkenud huuled sosistanud veel: «Kadunud on mäng, aga minu surma te veel ei pea nägema!» Ise tõtanud ta edasi otsekohe vastu põhjatuult. Varsti aga läinud nõrkus nii suureks, et enam edasi ei pääsenud. Tatraselja karjamaal kukkunud pea kaenlast maha, keha astunud veel mõned sammud ja langenud ka maha. «Nüüd langen ma ja ei tõuse enne, kui siin elu uus ja kui kadakas ning kuused lehised haljendavad!» sosistanud veel ta huuled ja selle peale vajunud pea ning keha maa alla.

3. KOHAMUISTENDEID

✓ Võhandu jõe kaevamine

Vanataat kandnud ikka kõigi oma laste eest ühte viisi armulikult hoolt ega tahtnud, et keegi temale kui isale mõne puuduse pärast kurba nägu näitaks. Nõnda pannud ta tähele, et siin kolkas puudub jõgi, mis rohumaad kastaks ja kuivanud keelt karastaks, ühtlasi ka tööde juures aitaks, nagu veskite läbi jne.

Et seda puudust parandada, kutsunud Vanataat kõik loomad kokku jõe kaevama. Neid kogunenud karjana kaevamispaigale. Virk jänes seatud sihiajajaks. Aga nagu jänese mood, kargab ta pea sinna, pea tänna, nõnda ka siin: ta keerutles tsiiro ja tsääro, mõnes kohas peaaegu ringiviisi — nii teeb siis ka jõgi suured keerud ja vangud ja tuleb mõnes paigas peaaegu sinnasamasse tagasi, kust ta ära keerutas.

Kaevamistööd tehti tublisti. Vares arvanud, et ta puhas kuub saab poriga mustaks. Seepärast võtnud ta musta hõlsti peale. See jäetudki talle. Nüüd ongi varesel nagu hõlsti peal.

Vanataat vaadanud järele, kas ka kõik töös on. Ta ei juhtunud vähki silmama ja küsinud: «Kus too vana vähk ka on?» Vähk aga olnud teiste taga agarasti töös ja kostnud uhkelt: «Kas sul silmad taga on?» Seepärast saanudki temale enesele nõnda.

Viu ei tahtnud oma valget maniskit ära määrida ega tulnud sinnapoolegi, vaid oli enese koguni ära peitnud. Seepärast ei olevat tal luba mujalt juua kui puu- või rohulehe pealt kastet. Põuaajal kisendab ta joogijanuse «viu!» ja «viu!». Jõgi kaevati tematagi valmis. Vanataat kallast ise vee sisse ja juhatas, kuhu poole ta pidi voolama.

Väike-Maarja kadunud jõgi

Enne polnud Maarjas nii suur veepuudus nagu nüüdsel ajal. Ehk küll mõni jõgi ja järv on siin leida, on need ometi kihelkonna rajade juures, kesk-kihelkond on aga veest tühi. Enne oli Maarjas suur jõgi, mille hakatus Pandiveres oli; sealt jooksis ta Avispea küla poole, kust ta keeru otse Ebavere mäe peale tegi, kust Vao jõgi ennast temaga ühendas. Jõehaldjas ja mäehaldjas ei leppinud hästi kokku. Viimaks, kui tüli juba suureks läks, võtsid nõuks, et üks neist välja rändama peab. Välja rändama pidi see, kes kõige hiljemaks silla peale tuli. Hommiku vara, kui kõik veel magasid, tõusis mäehaldjas üles: ta magas ka kõrgel mäe otsas, kus päike teda kergesti üles ajas. Nii pidi siis jõgi ära minema. Ta ei kadunud aga, vaid puges maa alla. Kes sinna kaevu teeb, saab kõige paremat vett. Avispeas on veel mõni tiik jõest järele jäänud, kus palju havikalu on; — sellest ka nimi. Sealsamas on ka üks sillakoht veel näha. Pandiverest kuni Avispeani, sealt jälle kuni Ebavere mäeni on lai piir järele jäänud — see on jõe jooksu koht.

✓ Jutt Võrtsjärvest

Vanarahvas jutustab, et Võrtsjärv peab Veisijärvele kümnest maksuma.

Kord sõitnud üks mees Veisijärvest mööda ja kuulnud üht häält järvepõhjast hüüdvat: «Kuule, vanamees! Kui sa Võrtsjärvest mööda lähed, siis ütle, et ta oma kümnnise ära maksaks!» Mees ei mõistnud selle jutu peale kolmegi lugeda, vaid läks oma teed.

Kui ta Võrtsjärvest mööda sõitnud, juhtunud ta seal kokku ühe vanamehega, kes istunud järve kaldal. Mehed hakanud juttu ajama ühest ja teisest. Viimaks ütelnud see mees, kes Veisijärvest oli mööda tulnud: «Ma kuulsin Veisijärve põhjast üht häält, mis käskis Võrtsjärve oma kümnnise ära maksta.» Neid sõnu kuuldes olnud Võrtsjärve ääres istuv vanamees kadunud, ja suur kohin läinud Veisijärve poole.

Kuidas Anijärvest sai Aniksoo

Laius-Tähkvere vallas on Ookatku küla väljade vahel väike sooke nimega Aniksoo. Seal ei kasva praegu muud kui vaevalisi mände, soosamblaid, sookaeru ja kuremarju. Välja ääres on kauris suur kivi, millel õige mõnus on istuda. Seda kutsuvad rahvas Näkikiviks. Küsisin vanaeidelt, miks kutsutakse seda kivi Näkikiviks, ja vanaeit hakkas jutustama.

«Vanal ajal olnud Aniksoo kohal ilus järv, nimega Anijärv,

sest seal ujunud alati palju hanesid. Kaldal kasvanud ilusaid puid, nagu tammi, jalakaid, sarapuid. Linnud laulnud okstel, nii et lust olnud kuulata. Vee ääres olnud suur kivi, sinna otsa tulnud näkk pead sugema. Näkineiu olnud imeilus, ja kui ta oma kuldseid juukseid kammides ise veel laulnud, jooksnud poisid hulganisti järvele teda vahtima. Kuid keegi polevat saanud teda ligidalt näha, sest inimest silmates hüpanud neiu kehe järve.

Viimaks pidanud noormehed nõu kokku ja läinud mitmekesi korraga kivi juurde valvama. Öhtul pimedas peitunud nad kivi lähedale sarapuupõõsaisse ja jäänud ootama. Öö läinud mööda, hommik jõudnud kätte, päike olnud juba suures kõrges, aga ei näkineidu näha kuski.

Poistel läinud aeg päris igavaks, mõtelnud juba hakata minema, kui neiu viimaks ometi veest välja tuli, istus kivile ja hakkas juukseid kammima. Poisid vahtinud ammuli sui näki ilu. Siis kavatsenud nad neiuale lähemale minna ja küsida, miks ta nii arg on, et alati vette põgeneb. Hiilinud siis nii tasa kui võimalik kivi poole. Aga üks lobasuu ei olevat jõudnud vait olla ja ütelnud valjusti: «Nüüd sa meie käest enam ei pääse!»

Silmapilk kadunud näkk kivi otsast, järvest kostnud veel vingumist poistele kõrvu. Poisid tahtnud südametäiega käratsenud kaaslase järve lükata, aga see saanud teiste käest putku. Visanud eemalt veel suure kivi järve ja hüüdnud: «Kui sa, kurivaim, veel järvest välja tuled, siis ma su kaela keeran!»

Noormehed läinud pahaselt koju tagasi, lubanud teisel hommikul veel kord vaatama tulla. Aga teisel hommikul leitud järve kohalt ainult muda ja pori, vesi olnud sootuks kadunud. Näkineiu kivi seisnud alles oma kohal. Sest ajast ongi Anijärve asemel Aniksoo,» lõpetas vanaeit oma jutustuse.

Mis vanarahvas järvest ja näkist on kõnelnud, kes seda teab, on see tõsi või vale. Aga et Aniksoo kaldal on kord kasvanud tammi ja sarapuid, on vist küll õige, sest mõne aasta eest, kui Aniksoosse linaléoauku kaevati, leiti nelja jala sügavusest terveid pähkleid ja teisest kohast kolme jala sügavusest tamme-pakk, millest meil praegugi on veel tükk alles.

Kuidas suurvesi Pütisepa talu vihusauna ära viinud

Vanal ajal olnud kord Saarde kihelkonnas Uue-Kariste vallas Reinse külas Kanaküla jõel vee jooks ja tõus nii suur, nagu seda enne iialgi ei ole nähtud; samuti ei ole ka pärast enam nii suurt vett selle jõe ääres olnud. Siis täitnud vesi palju kuiva maad, ulatunud ka mõnesse kohta juba majade ligidale.

Pütisepa talu vihusaun, mis jõeale kõige lähemal olnud, tõusnud suurvee vooluga üles ja hakanud tiiru lüües jõge mööda edasi Pärnu poole minema. Ses saunas elanud ka inimesi, need saa-

nud aga parajal ajal sealt ära minna ja leidnud siis varju talu tares. Ainult üks kukk vaene jäänud sauna peale; ta pistnud pea katuseolvist välja ja laulnud ühtelugu kukulõõgu ja kukulõõgu.

Jutte Ebavere mäest

Ebavere mägi on Virumaal, Väike-Maarjast kaks versta lääne poole minna. Ta on mitme väiksema mäeseljandikuga ümber piiratud ja ka looduse poolt ühe kõige kenama välimise kaju saanud, sest et seal niihästi okas- kui ka iga seltsi lehtpuud kasvavad ja tema pinda halja vaibaga ehivad. Ebavere mägi on vist sellepärast rahvasuus kord tähtsaks jäänud, et rahvas sinna muinas-ebausu ajal ohvreid on viinud. Võib ka olla, et ta tol ajal endale nimegi on saanud.

Mõni aasta tagasi ühel külmal talvisel hommikul läinud üks lesknaine oma saunahurtsikust välja kaevule vett tooma. Kaevule minnes löönud ta silmad Ebavere mäe poole ja näinud seal palju lumiste katustega linnamajasid; et vagane hommik olnud, tõusnud korstnate suits otse üles. Selgesti olnud ka hobuste kapjade plaginat ja hirnumist, ka inimeste jutukõminat kuulda. Naine pannud ämbrid õlalt ühes kaelkookudega maha ja läinud sauna juurde tagasi teistelegi teatama, mida ta Ebavere mäel oli näinud ja kuulnud. Tulnud ühes teistega tagasi ja vaadanud, aga pole enam midagi näinud ega kuulnud.

Mitmed vanad inimesed, kes Ebavere mäe ümbruses elavad, räägivad, et kui nad poisikestena karjas ja õitsis käinud, olla nad hommikuse koidu ajal korstnate suitsu näinud.

Mõned vanad inimesed räägivad veel, et Rakvere linn olnud muinasajal Ebavere mäe juures ja osalt mäe otsas. Mäe otsast vajunud linn rahva õeluse pärast maa sisse ja muist, mis tema ümbruses olnud, läinud salavõimude vägeval jõul sinna, kus ta praegu on.

Nõnda vanarahva luule.

Ebavere mäe idapoolsest küljest läheb sügav org mäe külge mööda pikuti alla. Selle oru põhjas leidub palju suuri kive, mis muinasajal suurvee voogudest valgeks on uhutud, aga mis nüüd ajahammas pika samblaga kinni on kasvatanud. Ka kasvab orus palju põliseid kuuski, mille kasvamahakkamist ei mäleta vanadki inimesed. Oru hakatuses on veel näha tükk vana müüri ja mõned poolikud veskikivid, mis kõik on rohkesti sammaldunud. Arvatakse, nagu oleks kord Kalevipoja päevil nimetatud orust jõgi alla voolanud ja ühtlasi ka veskirattaid tululikult ümber ajanud.

Vabadiku naine Tiina, Tammikust, läks hommiku vara lehma karja ajama. Süda oli tal mitmesuguste muremõtetega täidetud; peaasi oli see, et tal raha ei olnud, millega kas pastlanõelagi oleks ostnud. Nõnda mõtetes ja enese ette vahtides sammus ta edasi. Lehm tahtis orasele minna ja see äratas Tiina mõtetest. Ta vaatas ja nägi enese ees ilusat poodi. — «Näe, naabri Mart ehitand endale siia toreda poe, ei ma ole ennemalt tähelegi pannud!» rääkis Tiina iseeneses ja läks poodi sisse vaatama.

Poes ei olnud inimese hingegi ja Tiina pidas nõu endale pastlanõela ja kraasid võtta. Ta hüüdis veel mitu korda, aga kui kedagi ei ilmunud, mõtles ta, et kaupmees külasse on läinud, ja võttis nimetatud asjad, sest neid läks tal kõige rohkem tarvis.

Vainul sai ta teiste naistega kokku ja küsis: «Millal Mart selle poe ehitas?», aga ükski ei teadnud talle vastust anda, sest kõik ütlesid, et nad seda poodi ei ole näinud. Viimaks läksid kõik uut poodi vaatama ja kraase ostma, sest Tiinal olid ütlemata head kraasid.

Kui nad sinna kohta said, kus Tiina poe ütles olema, oli see kui tina tuhka kadunud ja Ebavere mägi oli niisamasugune kui ennegi (sest pood oli mäe jalal). — Tiina läks koju ja oli rõõmus, et ta endale need asjad ilma rahata oli saanud, mida ta vähe aja eest endale kõigest südamest oli soovinud. — Kui Tiina ära suri, siis kadusid ka kraasid ja pastlanõel ära, mis siiasaadik ikka uued ja head olid seisnud.

Suur kivi

Viisu külas Lelu talu krundis on üks haruldaselt suur kivi. Kõneldakse, et see suur kivi olevat olnud Vene keisri Peetri söögilauaks. Kui Peeter sealt oma sõjaväega läbi läinud, söönud ta peatuse puhul seal kõrge kivi otsas. — Põlde selle kivi ümber kutsutakse Suurekivi põldudeks.

Kadrina tulp Karksi lossimäel

Kui Karksi lossi ja kirikut hakatud ehitama, polevat ehitus esialgu tahtnud püsima jääda. Kõik, mis meistrid päeval valmis teinud, see öösel lagunenu. Seepärast arvatud tarvilikuks uutesse müüridesse üks inimene elusalt sisse müürida.

Kõik rahvas aetud ehitusplatsile kokku ja lossiülem küsinud: «Kes tahab kiriku võtmeid kanda?» Keegi polevat aru saanud, mis selle küsimusega on mõeldud. Üks edev Kadri-nimeline tüdruk ütelnud: «Mina tahan!» Sedamaid võetud tüdruk kinni ja

müüritud elusalt kivitulba sisse. Esiotsa jäetud väike auguke, kust talle toitu antud; pärast müüritud ka see kinni.

Sellest ajast on ehitus hästi edenenud ja uus loss ja kirik saanud valmis.

Karksi lossimäel seisab veel praegu üks tornikujuline müüri-rusu, mida rahvas nimetab Kadrina tulbaks. Sinnasamasse olivatki tüdruk Kadri elusalt sisse müüritud.

Oleviste kiriku ehitamine

Tallinna Oleviste ja Riia Peetri kirik olevat ühtaegu ehitatud. Need meistrid olevat nii ütlemata kõvad mehed olnud, et nad Tallinnast Riiga ja Riist Tallinna teineteisele vasarat visanud, kui üks seda tarvitas.

Oleviste kiriku ehitaja leppinud Tallinna linnaga kokku, et ta siis selle töö ilma hinnata teeb, kui keegi tema nime teada saab. Kui aga ei saa, siis olgu kiriku ehitamise hind: kuus pütti kulda, hõlmatäis hõbedat. Kirikut ehitati ja ilustati, ent kogu linna rahvas oli tegevuses meistri nime nõudmise ja kuulamisega, mida aga kustki teada ei saadud.

Kirikumeistril oli ka naine, see hällitas oma korteris väikest nutvat last ja laulis:

«Tsuu, tsuu, tsurakene,
kooni Olev kodo tule,
kuus pütti kulda too,
hõlmatäve hõbedat!»

Seda juhtus sant, kes majast majja kerjamas käis, kuulama. See vaesekene ei teadnud sest suurest saladusest lugugi pidada, — ta komberdas oma kepi najal edasi kuni valmis saanud uhke kirikuni, kus meister veel seadnud risti torni otsa. Palju rahvast oli seda vaatamas. Sealt hõikas sant meistrile üles: «Kuule, Olev! Rist on mere poole viltu!» Seda kuuldes ehmus ehitusmeister, kukkus torni otsast maha ja — surnuks.

Valevandujad

Uusna ja Võidu valla piiril kasvanud vanasti suured üksikud männid. Neid mände ühes üle piiri oleva maatükiga tahtnud Võidu härra endale saada. Et see aga muul viisil ei oleks korda läinud, siis lasknud ta paar vana teomeest enda juurde tulla ning nõudnud neilt, nad peaksid vandega tõendama, see maatükk olnud enamalt Võidu valla päralt. Mehed ei ole esmalt küll

asjaga nõusse lõõnud, kui aga härra ähvardanud mehi vastutõrkumise pärast nuhelda, käsu täitmise korral aga lubanud ühele mehele pätsi leiba, teisele karbitäie räimi anda, siis andnud mehed järele. Käinud kohtus ära, vandunud valet. Maatükk saanud seega Võidu omaks.

Kohtukojast välja tulles langenud üks vaelevanduja maha ja olnud mõne pilgu pärast surnud. Teisel läinud kodus süda aga nii pahaks, et ta välja sammunud meelt lahutama. Mees juhtinud sammud piiräärse maatüki poole, mille pärast ta nüüdsama valet oli vandunud. Saanud juba sinna ligidale, kui korraga mändide alt kaks karu välja tulnud ja mehe lõhki kiskunud.

4. AJALOOLISI MUISTENDEID

Koerakoonlased

Koerakoonlased olla õige isevärki, hirmsad inimesed olnud. Lõug olnud neil koera lõua moodi, millest nad ka tähendatud nime saanud. Otsa ees olnud üksainus suur silm, mis hirmsasti keerelnud. Kaela taga olla paks lakk olnud, mis siis, kui inimene vihane olnud, kõrgele püsti tõusnud. Pahem käsi ja parem jalg olnud koera käpa ja jala moodi, milledes ka kõverad küüned ei olla puudunud, kuna parem käsi ja pahem jalg õiged — inimese omad olnud. Ratsahobustega on nemad käinud, kõiki ehtesju röövinud ja hobuste külge sidunud. Nende eest on inimesed metsa jooksnud. Nemad on jälgi mööda nii kui koerad metsa järele läinud.

Koerakoonlased olla taga Venemaad mägede sees elanud. Vene soldatid olla neil vahiks ees olnud ega neid üle mägede tulla lasknud. Oleksid nad mägede tagant välja saanud, siis oleksid nad siinpool mägesid elavad rahvad puha ära murdnud ja nahka pannud.

Mustapali küla tekkimine

Vanasti sõdade tagajärjel olnud Viljandimaa väga laastatud. Kuskil Pärnumaal põgenenud keegi mees Viljandimaale. Jäänud peatuma sügavasse metsa ja ehitanud endale onni. Teinud mees põldu ja seadnud kodu korda.

Hiljem asunud sinnasamasse rohkem inimesi, nii et tekkinud küla. Esimene elanik kandnud musta palitit, kuna ümbruskonna rahval olnud valged jämedast riidest vammused. Selle järgi hakatudki selle küla elanikke nimetama mustapalitu-meesteks.

Aja jooksul muutunud see nimetus veidi ja praegu kutsutakse küla, mille asutas vööras pärnakas, Mustapali külaks.

Rootsi sõjaväe segadus

Simuna kihelkonnas Avinurme metsas on üks Rootsi sõja aegne kalme, kuhu palju surnuid on maetud. See maa on seal kahe sülla kõrgusele üles villitud. Keegi on sealt natuke kaevanud ja siis palju surnuluid ühe jala sügavuselt leidnud.

Rahvas räägib sellest järgmist.

Rootsi sõja ajal olnud suur jagu Rootsi sõjaväge Vadi ja Lohusuu vahel laagris. Ühel udusel hommikul tulnud väike tropp vene sõjamehi metsast välja (nad olnud ära eksinud) ja sammunud üle lagendiku Rootsi laagri poole, ilma et nad sellest ise midagi oleksid teadnud või seda paksu udu pärast näinud. Viimaks märganud rootslased venelaste lähenemist ja arvates, et Vene sõjavägi nende peale tuleb, tormanud nad venelastele kallale. Venelased hakanud mehemoodi vastu panema. Liiga paksu udu läbi ei ole mitte paari sammu taha enam võinud inimest ära tunda, kas venelane või rootslane on. Sellepärast tõusnud ka terve suure Rootsi sõjaväe seas suur segadus, nii et venelaste kartuse pärast hakanud rootslased ise üksteist maha nottima. Niisugune kole segadus ja üksteise mahatapmine Rootsi väe seas kestnud senikaua edasi, kuni udu ära hakanud lahkuma ja mees meest tunda võinud. Nüüd alles märganud rootslased, et nad üksteist olid tapnud, sest kõigest kümnekond vene sõjameest olnud surnute seas leida, kuna rootslased aga sadadena lahinguvälja katnud. Pisaraid omaste tapmise pärast valades matnud nad neid sinna maha, mille läbi see ülemal nimetatud kalme on saadud.

Mõned räägivad veel, et seal lahinguväljal nii rohkesti verd olnud, et tulepuude jaoks maharaiutud palgid vere peal siia ja sinna ujunud, kui tuulehoog verevälja virvendama pannud.

Miks ei tohi mõisnikud nelja hobusega sõita

Peeter Suur tulnud kord puukoormaga metsast. Seda tööd teinud ta seepärast, et rahva elu tähele panna ja et teda keegi ei tunneks. Olnud teine õige tundmata ülikonnas: vana «läki» peas, suured säärsaapad jalas, kasukas seljas. Igamees pidanud teda muidugi eht talumatsiks. Ja hobune olnud ka mehe kohane — kõhnapoolne valge hobusekronu.

Jõudnud teine parajasti suurele maanteele ja hakanud siis rahulikult linna poole minema. Seal tulnud korraga saks nelja-hobusetõllaga vastu. Vanakene tõmmanud küll kaunis tee äärde, kuid see olnud ulbakale kutsarile veel vähe — andnud esiteks hobusele, siis vanamehele piitsaga tubli sähmaka näkku. Hobune — olgugi et jõudu — karanud kraavi ja sellega ühes ka koorem.

Et tõstmine igatahes võimatu olnud, siis ladunud mees koorma jälle peale ning saanud õnnelikult linna.

Teisel päeval olnud tsaari poolt käsk välja antud: kõik mõisnikud tulgu lossi. Natukese aja pärast ilmunud vihane tsaar ja kärgatanud umbes nii: «Kes on see mees, kelle kutsar eile ühele koorma kõrval käivale vanamehele ja tema hobusele piitsa andis ning vanakese koorma ilma abita kraavi jättis?»

Süüdlane kohmetanud seda kuuldes kangesti ära, sest ta märganud, kuidas lood seisnud. Katsunud küll veel midagi palve-sarnast pomiseda, kuid Peeter kärgatanud kurjaga peale ning käskinud ta viibimata ära hukata.

Seepeale ilmunud keeld, et ei tohi nelja hobust kõrvuti ette rakendada, küll aga pärastikku.

✓ Talurahva väljarändamise kavatsused orjaajal

Ükskord orjaajal olid paljud inimesed mitmest vallast Saaremaalt end selleks valmis pannud, et kaugematele maadele minna ja seal elama asuda. Orjaaeg oli väga raske, kõige raskem Pöidel, kus olid pärismõisa rüütlid ja inimeste orjastajad. Et see mõisa-orjus oli liiale läinud, siis ühel talvel pannud inimesed end ja perekonnad valmis, toidukraami ja asjad regede peale, hobused rakendatud ette. Ja seltsis ühekorraga minema.

Kui mõisahärra oli seda kuulnud, et tema valla inimesed tahavad ära minna ja reisida kaugemale maale endale teenistust otsima, on ta nii tulist viha täis saanud, et tellinud endale vene soldatid abiks. Kui valla inimesed hakanud minema ja see reisi-jate rong kõrtsi juurde jõudnud, nii ohvitserid kamandanud soldateid. Ja need tõrjunud kõik inimesed oma kraamikoomatega kõrtsi hoovi.

Antud käsk, et metsast peab toodama kolm kimpu vitsu. Kui vitsad olid ära toodud, siis kamandatud kaks soldatit mehe jaoks mehi kõrtsi hoovist välja tooma ja kõrtsi ees lumele maha võtma. Kui mees oli maha võetud, siis kaks soldatit hakanud peksma, kolmas soldat pidanud mehe pead maas ja neljas pidanud mehe jalad kinni. Niipalju antud, kui mõisahärra oli seda peksunuhtlust mehele mõistnud.

Ja nii toodud mehed kordamööda ette peksule lume peale.

Aga viimaks olid soldatid sellest peksust ära väsinud ega tahtnud enam peksta ja öelnud, et nemad ei peksa enam mitte, ja ei ole ka enam peksnud.

Mindud kõrtsi hoovi vaatama: mehi on veel küll. Mõisahärra kohkunud ja punastanud: soldatid ei peksa enam mehi. Mis hea nõu nüüd aitab? Härra palunud ohvitseri, et ta lubaks mehed mõisa viia, ja et mõisamehed siis annavad ise peksa. Seda ka ohvitser lubanud.

Siis kutsutud ülejäänud mehed mõisa ja antud neile mõisas tublim keretäis, nii et mehed surnud enamasti kõik ära sellest peksust, mis mõisas antud. Aga keda soldatid peksid, jäänud kõik elusse.

Nii oli vanemal orjapõlve ajal Pöidel see sündinud lugu.

Saraatovi-maale minejad

Sellest saab just tänavu, 1897. aastal, kolmkümmend aastat tagasi, kui inimesed niisamuti Saraatovi-maale kippusid, nagu praegu Siberimaale kipuvad minema. Aga ei lastud.

Mina olin sel ajal mõisa pops, mul polnud küll isu Võrusse minna pealt vaatama, kui kaks kubernerit, Riia ja Tallinna kuberner, sinna tulid rahvast nuhtlema, aga mis võis parata, sest mõisast anti vali käsk. Kõik popsid pidid asjalugu pealt vaatama ja mitte juurest liikuma, kuni kohtu otsus saab täidetud.

Läksime siis Võrusse. Oh sa kallike! Linn oli rahvast puupüsti täis, tervelt kolme kihelkonna valdade Saraatovi-maale minejad olid sinna kutsutud. Vana Steini majas, mis praegu suure uulitsa ääres seisab, peeti kohut. Oodati kuberneride tulemist, kuni pärast lõunat kaks tõlda kohtumaja ette jõudsid. Ma nägin oma silmaga mõlemaid kubernere. Kübarad votsiku moodi peas, vasknööbid rinna ees ja mõõgad puusa peal. Mõisnikud kergitasid kübaraäid, kui tõllad maja ette sõitsid. Rahvas seisis vagusi, mütsid pihus, kuni kubernerid kohtumajasse sisse läksid. Iga mõisnik kutsuti iseäranis oma vallarahva kohtu ette.

Tulid Vastseliina mehed oma härraga ette. Seal rääkis kuberner mõisnikkudega tükk aega. Seda meie ei mõistnud. Läks ära teise tarre ja peksmine hakkas kohtusaalis kolmes toas peale. Igas paigas olid kaks soldatit pealelööjad ja kaks hoidsid peksitavaid kinni. Oi, hirmus oli see peksmine! Igale mehele, kes ennast oli Saraatovi-maale kirjutanud, anti kuuskümmend vitsalööki, et veri taga.

Meie seisime peksmist nähes. Sai see vald läbi, võeti teine vald jälle ette, kuni kõik kolme kihelkonna Saraatovi-maale minejad said läbi pekstud. Alles siis lasti meid kohtusaalist välja tulla.

Nõnda siis jäi Saraatovi-maale minemine soiku. Keegi ei tohtinud enam Saraatovi-maast sõnagi rääkida, see keelati mõisavalitsuse poolt kõvasti ära, ja kes siiski selle keelu vastu juhtus rääkima, see kutsuti mõisa ja anti kolmkümmend vitsalööki.

Nüüd ajab rahvas juttu Siberimaale minemisest. Räägivad päris lausa, nad ei teagi enam, mis hirm on.

Olgu see uuema aja muinasjutt ainsaks siia tähendada, mida sa vanakeste suust kuuled, keda käsid muinasjuttu puhuda. Iseäranis need vanakesed, kes vitsanuhtlust on maitsnud, ei tea palju

muust asjast rääkida kui peksmisest. Aga ka nooremate kohus oleks seda aega mäletada, millal nende vanemad ja vanemate vanemad asjata peksa said.

✓ Mõisnik lõhub vabadikkude majad

Hiiumaa mõisnik andis vabadikukülale käsu: majad laiali ajada ja külakesest välja kolida. Kohe tõusis külas suur ärevus. Keegi ei tahtnud oma maja hakata laiali ajama, sest kellelgi polnud teada, kuhu minna. Nüüd hakkasid vabadikud mõisahärrat ükshaaval palumas käima, et teada saada, miks ta laseb teha niisugust mõrtsukatööd. Härra seletas ühele ühte viisi, teisele teist viisi, aga ta viimane sõna oli alati, et peate sealt kaduma ja oma majad lõhkuma. Esiti arvasid vabadikud, et nad võiksid härralt armu paluda, kuid viimaks mõistsid, et rahaahne härra neile armu ei anna.

Nüüd hakkasid vabadikud ise endile väikest kaitset otsima, üks ühte viisi, teine teist viisi. Ja Lepa Jaak, kes sel ajal oli teiste hulgast ninakam mees, ütles: «Noh, siis peab küll majast kirves kadunud olema, kui mõisnik tuleb minu maja laiali ajama.» Aga nüüd palus mõisnik abi Harku mõisa selleaegselt parunilt. Viimaks ilmus Harku parun Putkaste mõisa õue. Tal oli kaasas hulk soldateid, kes pidid hakkama majasid lõhkuma. Meie mõisnik rääkis nüüd Harku parunile, et oleks vaja minna kõige enne Lepa Jaagu maja kallale, sellepärast et Jaak olevat kõige ninakam mees vabadikkude hulgas. Viimaks said ka vabadikud teada, et kõige enne pannakse käed Lepa Jaagu onni külge, ja ruttasid Lepa Jaagu õue.

Teisel hommikul ligines Harku parun hiilgavas silindris, kari soldateid kaasas, Jaagu õuele. Parun küsis pilgates: «Kus on see kange Lepa Jaak oma kirvega? Tulgu aga välja!» Nüüd lõhkusid soldatid paruni käsul Jaagu maja ära.

Kui nüüd teised nägid, et kangus sellele asjale ei aidanud, mõtlesid nad härra südame kuidagiviisi haledaks teha, et sel viisil päästa oma onne. Parun lähenes soldatitega järgmisele majale, mis kuulus lesknaisele. Selle maja õues seisis üsna vilets valge hobune. Kui parun sinna sai, hakkas naine nutma, näitas hobuse poole ja ütles: «Selle viletsa raugaga olen ma kõik oma maja palgid vedanud ja vahest isegi hobuse kõrval hobust mänginud. Kui parun oleks nii armuline ja jätaks minu maja terveks!» Parun kui kõige tigidama südamega metsloom ei pannud vaese naise palumist täheleegi, vaid laskis ka selle maja ära lõhkuda.

Vaheajal hakkas vihma sadama. Nüüd tuli kolmas maja. Seal elas ühe käega mees oma perekonnaga. See mees tuli mõttele, et igaüks, kellel vähegi inimese südant sees on, halastab laste peale. Tema naisel oli alles kahenädalane laps. Mees mõtles lapse tupp

jätta, ega parun ometi hakka palke väikesele selga kukutama. Silmapilk oli parun oma karjaga sealgi. Nüüd näitas mees oma väikest last ja ütles: «Ei minul küll nii hirmsat südant sees ole, et viin selle pisikese välja vihma ja tuule kätte.» Parun jäi äkki mõttesse, aga viimaks käskis ta soldateid lapse ühes kiigega välja tuua ja maja laiati ajada.

Nüüd nägid vabadikud, et mingisugune palve ei aita, ja jooksid majadest välja oma koledale saatusele vastu.

Parun laskis kõik majad ära lõhkuda. Hiljem andis ta vabadikkudele halvemast metsanurgast natuke maad, mida nad pidid üles harima.

✓ Kuidas siis kirjutama õpiti, kui koole polnud

Arvata kuuekümne aasta eest tuli minu isa-isa, Mäe peremees Jaan, linnast. Raudalu kõrtsi läinud ta teiste Kurna meestega natukeseks ajaks sisse. Sinna tulnud ka palju võõraid talumehi, kes kõik linnast tulnud. Nende hulgas olnud ka üks maa poolt talumees, kes leidnud tee pealt paberilehekese, millele mõned sõnad olnud kirjutatud. Mees ei mõistnud kirja lugeda, pistnud aga lehekese tasku, mõtelnud, ehk leian kuskilt inimese, kes oskab kirja lugeda; ei tea, mis tähtsad sõnad seal on. Raudalus rääkis mees teistele, et ta leidnud maast kirja. Mehed vaatasid kõik seda lehekest, aga ei olnud kogu kõrtsis niisugust inimest, kes kirja oleks osanud lugeda.

Viimaks tulnud Raudalusse ka üks lihunikusell. Talumehed rääkinud ka sellile seda lugu ja palunud lugeda, mis paberilehel kirjutatud on, ehk on mõni väga tähtis kiri. Lihunikusell vaadanud kirja ja öelnud: «See pole mingi tähtis kiri, vaid siin on ainult need sõnad: «Olge nõnda head ja õpetage minule seda seebikeetmise ametit!»»

Paberileheke käis nüüd jälle käest kätte, mehed tahtsid kõik näha, kuidas need sõnad just kirjutatud on. Viimaks jäi see leheke minu isa-isa, vana Mäe Jaani kätte, kes tõi ta koju ja hakkas nüüd pikkadel talveõhtutel sealt hoolega kirjutama õppima. Need sõnad olid tal teada, ta teadis nüüd ka tähti, mis nendes sõnades olid, ja kirjutas neid söega pealauale. Muist kirjatähti puudus aga neis sõnades, need õppis isa-isa veel pärast mõisa opmanilt.

Minu isa ja tema vennad olid sel ajal suured poisijõmpsikad, isa-isa pani ka neid kirjutama õppima. Varsti tulid ka teised külapoisid meile tähti õppima. Pärtli mehed, Tõnise, Tõnu, Tõnu-Mardi, Papisauna Mihkel, vana Karjamaa Jaagup ja mitmed muud on sellest ühest paberilehest sedaviisi kirjutama õppinud.

Nõnda jutustas minu tädimees.

Põlev kivi

Kukruse mõisa kraavikaevajad kaevasid Kukruse lähedal magistraalkraavi. Põlevkivikiht oli nii lähedal ja kraav ka nii sügav, et kaevamisel põlevkivi päevavalgele tuli. — Kaevamisega jõuti juba soo ligidale, kus maapind oli niiske. Tuli lõuna. Mehed tahavad tuld teha, kuid maa on märg. Mehed võtsid suurema kivikamaka, mis kaevamisel maa seest välja tuli, ja tuli tehti sinna peale. Tuli oli kena ja mehed said kõik oma külmad supid soojendada ja kiitsid veel pealegi. Kuid siis märkas üks kaevajaist, et see kivi, mis sai tulele alla pandud, üha pisemaks läheb ja hoopiski ära põleb.

Õhtul võtsid mehed samasuguse kivi kaenlasse ja läksid seda mõisahärrale näitama. Mehed seletasid ära oma loo, kuidas kivi põles. Siis sai härra vihaseks ja kärkis: «Kas minul on sääraсте kivikähkaritega tegemist! Kivi ikka kivi!» Mehed katsusid, et aga minema said oma kivimunakaga.

5. RAHVAUSUNDILISI MUISTENDEID

▼ Öitsilise õnn

Vanasti läinud küla öitsilised vastu jaanipäeva metsa öitsile — kolm, neli versta külast kaugele. Ligidal ei ole ühtki talu olnud.

Öitsilistel olnud see äpardus, et keegi tulenõusid ühes polnud võtnud. Sellepärast ei saanud kuidagi tuld üles teha. Üks ajanud üht, teine teist koju tulenõusid tooma, aga keegi ei julgenud minna, sest ilm olnud pime nagu kott.

Niiviisi läinud enne tükki aega mööda, kui ühel tulnud meelde puu otsa vaatama minna, kas vahest teisel ei ole näha öitsituld. Ta näinud ka tõesti puu otsast, et arvata poole versta kaugusel tuli põlenud ja tule ümber inimesed kõndinud.

Poisid ajanud üksteist sinna tuld tooma, kuid keegi ei läinud. Nad mõtelnud juba liisku heita, kui kellegi vaese mehe poeg oma hobusega öitsiliste juurde tulnud. Teised öitsilised näidanud kohe, kus tuli, ja käskinud poissi sinna minna tuld tooma. Vaese mehe poeg pannud vastu, aga pidanud ikka minema, sest teised öitsilised ähvardanud talle kõikisuguseid tempusid teha.

Tuli paistnud küll ligidal olevat, aga kulunud enne hulk aega, kui ta sinna jõudnud. Ta jäänud esiti puu taha vaatama, kas on öitsituli või mõni muu tuli. Seal põlenud suur hulk süsi ja kaks õige vana meest seganud neid raudorkidega.

Poiss hakanud kartma; tahtnud tagasi minna. Teine vanamees vaadanud selja taha ja näinud poissi puu taga. Vanamees ütelnud teisele vanale mõne sõna, mispeale see niisama mõne sõna kostnud. Poisile olnud vanameeste sõnad nii võõrad, et midagi aru

pole saanud. Siis ütelnud esimene vanamees: «Pojuke, ära karda midagi! Astu siia tule äärde ja seleta meile, kuidas sa siia juhtusid ja mispärast sa tulid. Me oleme küll palju, palju aastaid iga aasta sel ajal siin tuld teinud, aga ükski maapealne pole veel siin käinud!»

Poiss seletanud asjaloo vanamehele ära ja hakanud ise nutma.

Vanamees võtnud seepeale kõrvalt raudkühvli ja ütelnud: «Võta särgisiil üles — ma heidan sulle süsi siilu peale. Muud tuld ei ole meil anda!»

Poiss hakanud vastu paluma ja nutma: «Pai vanaisa, kulla vanaisa! See on mu isa kirikusärk. Muud särki meil ei ole!»

Vanamees hakanud poissi trööstima: «Tohoo juttu! Usu mind, su särgisiilule ei tee see midagi. Lase, ma heidan söed rüppe, et sa minema saaksid. Teised õitsilised ootavad sind!»

Seepeale võtnud poiss särgisiilu üles ja vanamees heitnud kolm raudkühvli täit süsi siilu peale, lausudes: «Hakka nüüd ruttu minema, muidu tuleb valge kätte, ja siis ei ole enam tuld tarvis.»

Poiss tänanud vanameest tule eest ja läinud minema. Enne õitsiliste juurde jõudmist mõtelnud poiss endamisi: «Vaatan ometi, mis imelikud söed need on, mis vanamees mulle rüppe paiskas. Need ei põleta särgile auku sisse. Ja päris rasked teised!»

Vaadanud siilu sisse, ei näinud aga ühtki sütt: siil selgeid rublatükke täis.

Poiss mõtelnud natukese aega, valanud raha kadaka alla maha ja läinud teiste õitsiliste juurde. Päike hakanud juba varsti tõusma ja kojuminek jõudnud kätte. Teised läinud ära ja jätnud vaese poisi jälle üksinda.

Poiss läinud kadaka juurde tagasi, võtnud särgi seljast, ajanud rublatükid sisse ja läinud siis tasakesi kodu poole.

Koju saanud, seletanud ta tuleotsimise loo isale põhjani ära ja annud ka raha särgiga isa kätte. Raha olnud nii palju, et sellest isa eaks ja poja põlveks jätkunud.

Metsavanad

Reinuvader käinud iga päev perenaise kanapoegadel võõraks, viis kord noore kukekese, tappis teinekord elukanakese. Perenaisel ei aidanud muu nõu, kui kaebas häda peremehele.

Peremees oli kohe valmis aitama; võttis püssi selga, Riksu kaasa ja läks reinuvaderit kodunt üles otsima. Sammus metsa, kus teadis mäe sees rebase urkad olevat. Ta saatis Riksu urkasse reinuvaderit välja kihutama. Riks kadus urkasse, ja vaata, natukese aja pärast pistis reinuvader pea juba teisest urkast välja ja siis metsa poole. Mees püss palgesse, sihtis, käis pauk, ja reinuvader sirutas sääred vastu taevast.

Mees võtab reinuvaderi selga ja hakkab kodu poole minema. Näeb, parv tetri üsna tema ees. Tahab püssi palgesse panna ja lasta, aga mõtleb: «Mis ma neist lasen! Tedrepojad on noored, las nad veel kasvada. Saavad suuremaks, võin neid ka siis noppida.» Astub paar sammu edasi, näeb: haavatud mõtus tema ees, ei jõua vigase tiiva pärast lendu tõusta. Mees on valmis lindu saagiks koju viima, mõtleb aga ometi iseeneses: «Mis ma vigast lindu viin! Las saab enne terveks, võin ta ka siis metsast ära tuua.» — Jättis linnu rahule ja astus edasi. Korraga näeb, natuke maad eemal jookseb imelik loom. Mees ei saa õieti aru, mis loom see on. Ruttab lähemale looma vaatama. Aga loom eest ära, nii et mees paremat aru kätte ei saa. Kaugelt puude vahelt paistab ta mehele vahel silma, ometi aina segaselt. Viimaks on imelik loom kadunud, kadunud on ka mehe koer.

Mees hakkab kodu poole minema. Läheb, läheb, näeb, paigad üsna võõrad. Läheb siiski edasi. Ikka paksem mets tuleb vastu. Viimaks saab mees aru, et on ära eksinud. Sellegipärast astub ta edasi. Ronib kõrgema koha peale pika kuuse otsa vaatama, kas kodu ei paista. Aga igal pool mets, muud midagi. Natukese aja pärast jõuab pime kätte. Mees ei tea, mis teha. Istub murega kännu otsa maha.

Äkisti näeb mees, nagu vilguks puude vahelt tuli. Mees kännu otsast püsti ja kohe sinnapoole minema. Läheb, läheb, vana maja seisab ta ees, millel seinte ja katuse peal kasvavad suured samb-lad. Veel vaatab mees imelist maja, kui uks lahti läheb ja vanataat, suur kasetohust kübar peas ja valge puusamblasarnane habe suus, pea ukse vahelt välja pistab. Mees kokkus nii, et tahtis plaga-pista, aga vanataat trööstis teda ja ütles: «Ära kardada, pojuke, tule aga sisse! Sa oled ära eksinud ja võid täna meile võõraks jääda!»

Hirmuga läks mees imelikku hoonesse. Lõuka ääres nägi ta vanaeide ketravat. Aga ei ta kedranud villu ega linu, vaid tohu takku. Telgedel seisis kangas, aga kangas polnud riidest, vaid õhukesest kasetohust.

Veel imetles mees imelikku tööd, kui vanataat jälle ütles: «Istu nüüd istmele ja puhka jalgu. Sa oled täna küllalt juba rännanud. Täna öösi võid minu juures puhata. Sa oled mu tedrepoegadele ja vigasele mõtusele armu andnud, sellepärast ei taha ma sinu vastu tänamatu olla. Reinuvaderi eluküünla oled sa küll kustutanud, aga sest pole palju viga. Reinuvader on alati linnupoegadele võõraks käinud ja sellepärast siis niisuguse nuhtluse kümne võrra teeninud.»

Vaheajal oli eit laua katnud ja mees kutsuti nüüd kehakinnitust võtma. Aga näe imet: laual ei seisnud muud midagi kui õunad, mustikad ja maasikad, vaarikad ja murakad ja nende kõrval veel suur kasetohust kaljakapp. Mees vaatas imestades neid roogasid, et söömise üsna ära unustas.

«Söö, söö!» hakkas perenaine meest viimaks sundima. «Me

elame siin kaugel metsas; pole meil siis sulle muud midagi pakuda kui õunu ja marju. Aga kui inimene nendega ära harjub, siis leiad, et neist niisama hästi võib elada kui leivast ja lihast. Me pole leiba enam mitmel aastal näinud, ja vaata, me elame ometi üsna hästi.»

Vanaeide sundimise peale hakkas mees viimaks sööma. Võttis õunu ja võttis marju ja rüüpas kaljakapast märga peale. Aga näe, ei kapas olnudki kalja, vaid ainult magusat kasemahla. Mees sõi ja jõi niipalju, kui süda kutsus. Kõht sai paremini täis, kui oleks uskunud. Küll puudus soolane, aga kui ta lauast tõusis, tundis ta, nagu oleks ta ainult soolast söönud.

Nüüd läks vanaeit mehele äset valmistama. Tegi nurka aseme ja käskis mehel magama heita. Mees kuulis sõna ja heitis kohe pikali. Maha heites leidis ta, et ase oli tehtud selgest kasetohust. Siiski võis kasetohtudel niisama pehmelt puhata nagu sullepatjadel.

Hommikul, kui mees üles ärkas, ütles vanataat: «Ma kardan, et sa metsast teed välja ei leia ja uuesti ära eksid. On parem, kui ma tulen sind saatma.»

Seda üteldes pani vanataat kasetohust kübara pähe, kasetohust viisud jalga ja kuue selga. Kuub oli üsna puutakku täis. Kui vanataat sel kombel riides oli, võis teda eemalt ennemini mõneks puuks kui inimeseks pidada.

Mees tänas lahke vastuvõtmise eest ja jättis vanaeidega jumalaga. Jumalaga jättes andis eit mehele kasetohust karbikese perenaise jaoks koju kaasa.

Siis hakkasid nad minema. Ehk küll mehe saatja näis vana olevat, olid tal ometi nii nobedad jalad, et mees pooljoosteski talle järele ei saanud ja ta pidi vanataati mitu korda paluma aeglasemalt käia. «See pole midagi!» kostis vanataat naerdes. «Las ma hakkan alles kärmesti käima, küll sa siis näed!»

Kui mehed metsa äärde välja jõudsid, ütles vanataat: «Soo, nüüd võid sa üksi koju minna, nüüd ei ole enam karta, et ära eksid!»

Küll palus mees, et lahke vanataat teda koju saadaks ja täna temal võõraks oleks, aga vanake raputas pead ja ütles: «Seda pole tarvis! Siin lõpeb minu raja ja teispool raja pole mul midagi tegemist. Lõuna jõuab kätte, eit ootab mind koju!»

Enne veel, kui mees jõudis tänada, oli taat ta silmast nagu tina tuhka kadunud.

Mees läks koju ja andis perenaise kätte kasetohust karbikese, mis metsa-vanaeit perenaisele saatnud. Perenaine vaatas kingitust. «Ennäe mul asjal!» hüüdis ta ja viskas karbikese aknast välja.

Sinna, kuhu sattus kasetohust karbikene, hakkasid kolm õunapuud kasvama ja kasvasid nii jõudsasti, et juba teisel aastal rohkesti magusaid õunu kandsid.

Metshaldjas tule juures

Ennevanasti elanud mees, kes viisutegemisega pead toitnud. Tal olnud poeg. Poeg olnud talle töös abiks.

Kord läinud mõlemad viisumeistrid kaugele metsa viisumaterjali koguma. Metsa jõudes lahkunud nad teineteisest.

Õhtu tulnud ju peale, selle järel pime öö. Küll püüdnud viisumeistrid teineteist leida, aga nad polevat kokku juhtunud.

Korraga kuulnud poiss metsast hääli. Ta võtnud südame rindu ja läinud häälte poole. Metsas põlenud tuli. Tule ääres istunud hirmsa näoga vanamoor, nuttev laps süles.

Viisumeistri-poiss läinud julgesti vanamoori juurde tule äärde, heitnud pikali maha, et end soojendada, sest ööpimeduses oli võimatu isa leida.

Viimaks hakanud vanamoor sööma. Söönud ja kussutanud last. Andnud tüki suitsukala ka viisumeistri pojale. Poiss võtnud küll kala vastu, aga polevat hakanud seda sööma, vaid pistnud põue. Jäänud edasi tule äärde küljeli, kuni uinunud magama. Läbi une kuulnud veel lapse nuttu ja vanamoori kussutamist.

Hommikul ärganud poiss. Tulest, tuleasemest, nutvat last kussutavast vanamoorist polnud enam jälgegi järel.

Poiss saanud aru, et see oli metshaldjas, kes seal tule käes oma last kussutas. Ta tõusnud üles ja hakanud minema. Leidnud varsti õige tee ja jõudnud koju. Isa olnud juba enne teda kodus.

Kui poiss end rõivaist lahti võtnud, kukkunud tal midagi põuest. Poisil tulnud vanamoori antud kala meelde. Hakanud seda üles võtma — leidnud maast ainult kuusekäbi.

Vaene Mats ja vana luud

Mats olnud puruvaene mees. Iga kolme aasta takka saanud ta ühe koorma vilja linna viia. Olnud jälle kord viljaga linnas, müüdnud koorma kaupmehele ja hakanud koju tulema. Kaupmees visanud vana luua Matsi ree otsale ja käskinud, kui linnast välja saab, selle tee äärde maha visata.

«Või tast nüüd koormat saab, eks ma vii pealegi,» mõtelnud Mats. Linnast tükk maad eemal metsavahel visanud luua maha ja läinud edasi.

Jõudnud ühe kõrtsi juurde, läinud sisse kehakinnitust võtma ja kurtnud iseeneses, et hobusele ei ole midagi ette anda.

Tulnud välja, tahtnud minema hakata, näinud: hobusel heinad ja kaerad ees ja vana luud jällegi ree peal.

«Viskan teise õige veel korraks maha, ehk toob minu hobusele jälle kaeru,» mõtelnud mees ja sõitnud edasi.

Teise kõrtsi juures pidanud ta jälle kinni, läinud sisse, ise mõtelnud: «Küll oleks mehine, kui keegi jälle hobusele kaeru ette tooks.»

Tulnud tüki aja pärast kõrtsist välja ja tahtnud minema

hakata — hobusel kõht kaeru täis, hunnik veel nina ees ja vana luud jälle ree peal.

Mees visanud luua maha ja sõitnud edasi kolmanda kõrtsini, kus ta jällegi kinni pidanud.

«Kuluks õige hobusele ja endale ka söömapoolist. Tea, kas luud peaks veel tooma,» mõtelnud mees ja läinud kõrtsi.

Tulnud välja — hobusel kaerad ja jahuvesi ees, endal ka leivakott reel ja luud pära peal.

«Mis mul nüüd viga elada ja teed käia,» mõtelnud Mats, söönud kõhu täis ja hakanud minema.

Tahtnud teel luua jälle maha visata, aga luud hakanud rääkima:

«Ära viska mind ühti maha, võta parem endale sulaseks. Ma olen kratt. Kaupmehe tegin ma juba rikkaks, aga nüüd, kui ma armuleiba oleksin pidanud saama, käskis ta mu tee äärde maha visata. Kui sa minu endale võtad, siis ma toon kaupmehe käest sulle kõik selle vara, mis ma enne temale viisin. Ta on ülekohtune ja petis. Süüa ma sinu käest rohkem ei taha kui kord nädalas natuke.»

Mats olnud selle kaubaga kohe valmis ja viinud luua koju. Kodus pannud ta luua koti sisse ja riputanud pennile, et keegi ei näeks. Teinud siis toa peale viljasalved, viinud aidast endise viljanatukese sinna ja käskinud kratti minna rukkeid tooma. Hommiuks olnud rukkisalv täis.

«Nimetagu keegi mind veel vaaseks Matsiks, nüüd on mul vilja küll ja viljast saan raha,» rõõmustanud Mats. Andnud kratile nädalas kaks päeva puhkamisaega ja kord süüa.

Kratt söönud ja kiitnud: «Nüüd on mul hea peremees, annab hästi süüa ja puhkamisaega ka. Vana peremees ei lasknud puhata ühti ja viimaks jättis nälga.»

Kratt kandnud sedaviisi Matsile igasugust vilja kõik salved täis. Kratil pole enam ametit olnud. Siis käskinud peremees raha tuua, aga mitte kulda ja hõbedat, vaid vaskpenningsid, et mõni Matsi vargaks ei arvaks. Kratt tassinud ka salvetäie vaskpenningsid, ja kõik vana peremehe käest.

Kaupmees pannud tähele, et vilja ning rahagi viidud, ja läinud siis raha-aita ise valvama. Eks ühel ööl tulnudki kratt, suur kolme-laadne kott ning kühvel käes, ja hakanud raha sisse ajama.

«Pea kinni! Või minu raha kallal!» hüüdnud kaupmees ja tormanud võõra kallale. Kuid kratt andnud talle niisuguse vopsu, et ta mitu sülga edasi veerenud ja tühja vaadi sisse kukkunud.

«Ma sinu varandust ei puutu,» öelnud kratt, «kuid viin üksnes selle, mis sa teiste käest ülekohtusel kombel oled petnud.» Seda öeldes pistnud ta ka kaupmehe peadpidi kotti ja läinud minema. Teel andnud kratt temale veel niisuguse tulise nahatäie, et see enam ilmaski pettusele pole julgenud mõelda.

Mats viinud ühel õhtul jällegi kratile süüa ja öelnud, et tal enam tööd pole anda: tal olla nüüd raha ja vara küll. Lubanud

kratile armuleiba anda. Kratt tänanud, aga pole armuleiba tahtnud, käskinud Matsil alati tubliks meheks jääda, söönud kõhu täis ja võtnud end teenistusest lahti. Palunud aga Matsi toa peal nõndakauaks korterit, kui uue peremehe leiab.

Vahepeal kolm sulast saanud teada, et kratt käib Matsile vilja tassimas, pidanud aru, kuidas kratiga sõbraks saada. Läinud neljapäeva õhtul toa peale krati juurde. Kratt lubanud sellele sulaseks hakata, kes nende kolme hulgast on kõige parem. Käskinud siis neid igal õhtul ükshaaval enda juurde-tulla.

Esimesel õhtul läinud üks. Kratt küsima:

«Kas sa oled see kõige parem?»

«Olen küll.»

«Mis pean ma sulle tooma?»

«Raha.»

«Mis sa rahaga teed?»

«Ehitan uhke maja, söön head toitu, ostan uhked riided ja elan hästi toredasti.»

«Et sa minu silmist kaod! Või sina tahad rikkaks saada, et uhkesti ja toredasti elada, ja arvad enese kõige parema olevat. Sinule ma ei tule.»

Teisel ööl läinud teine sulane. Kratt küsima:

«Kas sa oled see kõige parem?»

«Täiesti.»

«Mis ma pean sulle tooma?»

«Vilja ja raha, aga hästi palju.»

«Mis sa siis paljuga teed?»

«Et pole tarvis tööd teha, muudkui magan ja söön.»

«Mine minema! Mina pean sulle rikkust kandma, aga sina tahad magada ja süüa! Laiskvorstidele ma sulaseks ei tule.»

Kolmandal ööl läinud kolmas sulane õnne katsuma. Kratt küsinud:

«Kas sina siis oled see kõige parem?»

«Ei tohi kiita.»

«Mis sul siis tarvis on?»

«Vilja.»

«Mis sa viljaga teed?»

«Sööksin ise ja toidaksin vana ema.»

«Kus ema on?»

«Metsa taga lagunenu saunas. Ma ehitaksin siis uue sauna, kus meil oleks parem elada.»

«Aga kuhu sa paned vilja, mis üle jääb?»

«Muist müün ära ja ostan, mida vaja, muist annan neile, kellel ei ole.»

«Jah, sulle ma tulen sulaseks. Sina oled tõesti kõige parem. Sea aga salved ja saun valmis!»

Teisel ööl kannud kratt salved vilja täis ja sulane hakanud oma käe peal elama. Ehitanud uue sauna, elanud emaga üheskoos õnnelikult ja teinud vaestele palju head.

Pisuhänd olnud vanarahva jutu järgi varakandja, kes pere-mehele teiste nägemata varandust kokku vedanud. Kes mõistnud, need valmistanud ise pisuhändi, kes ei mõistnud, need läinud Riias ostma, kus neid müüdüd.

Kui Riiga mindud pisuhända ostma, siis polevat seda tohtinud kellelegi ütelda, muidu oleks käik asjata olnud ja oleks pidanud ilma pisuhännata tagasi tulema.

Kui mindud ostma, siis küsitud, missugust pisuhända ostja tahab, kas raha- või viljakandjat. Kumba tahtnud, seda antud.

Ja kes pisuhänna saanud, see pidanud andma nimetissõrmest kolm tilka verd.

Kaks venda läinud endile Riias pisuhända ostma. Üks tahtnud viljakandjat, teine rahakandjat pisuhända. Saanud ka mõle-mad, mida tahtnud. Väikese paberi sisse pandud pakike, seda polevat lubatud enne vaadata kui kodus. Rahakandja pisuhänd kästüd kodus kappi panna ja viljakandja aita salve äärele.

Ühel vennal tulnud teel himu vaadata, missugune see pisu-händ on, mis tema ostnud. Ta võtnud paberi lahti, polevat muud leidnud kui kaks peerusütt. Ta visanud need tee äärde kännu kõr-vale maha.

Teine vend viinud oma pisuhänna koju, pannud, nagu õpeta-tud, aita salve äärele. Olnud ka kaks söekest. Niipea kui ta need söed pannud salve äärele, saanud neist üks ilus paatjas kana, kes hakanud kohe töösse.

Nüüd saanud vend kuulda, et see pisuhänd on juba nii palju tööd teinud. Läinud oma ka otsima.

Läinud sinna kännu juurde, kuhu ta need söed oli maha visa-nud. Leidnud kännu kõrvalt suure hunniku raha, ja paatjas kana olnud kõrval. Mees võtnud sealt kana ja raha ning toonud mõle-mad koju.

Tönnivakk

Tönnivakk, mida vanasti meie esivanemad oma jumalaks pida-nud ja talle ohvreid andnud, olnud minu emaema-isal niisugune, nagu eelseisev jutt näitab.

Vakk olnud kasetohust tehtud või punutud korb, neljanurge-line. Korvi sees olnud lüpsik ja lüpsiku keskpaigas üks savilühter küünlaga, mis põlenud igal aastal üksnes tõnispäeval.

Kui esimene rehi oli pekstud ja tuulatud, siis pidanud ikka kõige esimene peotäis viljast Tönnile saama. Ja üldse, mis aga uudist olnud, olgu leib, liha, vesi või riie, ikka esimene pala Tön-nile. Kui ei oleks andnud, siis Tönn oleks saatnud midagi äpar-dust või poleks teisel aastal enam lasknud vilja kasvada.

Nõnda korjatud aasta läbi kuni tõnisepäevani sinna lüpsikusse kõik segamini kokku.

Siis tõnisepäeval tehtud veel õlut, keedetud enne valget sea-pead oaleemega ja söödud kõhud täis. Kui valgust hakanud paistma, pandud tuli ahju. Peremees toonud siis oma Tõnni aidast välja, istunud koldele, jalad koldes, ja hakanud vakka tüh-jendama.

Nüüd vaadati kõik järele; mis teiseks aastaks enam ei seis-nud, see visati ahju. Aga mis arvati veel seisvat, võeti lüpsikust välja ja pandi korvi.

Nii haritud teda igal aastal üks kord ja antud talle ande, seni kui minu emaema ta ahju visanud ja ära põletanud.

See sündinud nii.

Nagu ikka noored vanadega ühes meeles ei ole, olnud ka see-kordki. Emaema olnud alles noor neiu, ta polevat sallinud, et tema isa usub Tõnni. Kord läinud isa pulma, tütar jäänud üksi koju. Tulnud laupäev, siis kütnud saunaahju ja parajasti kui ahi olnud hästi söel, võtnud ta korvi kõige täiega ja visanud sauna-ahju. Ise tulnud välja ja vaadanud, kas Tõnn paneb sauna põlema või mis juhtub.

Paari tunni pärast läinud sauna, Tõnnist polevat muud enam järel olnud kui savilühter ahju rinna peal. Võtnud veel selle sealt ja visanud jökke. Jökke kukkudes teinud veel tsäuul ja olnud kõik otsas.

Nii sai see Tõnn Puistast otsa.

✓ Mõisnik libahundiks

Üks mõisnik läinud libahundiks ja passinud siis alati teoliste ja vaimude järele, kas need kusagilt ei varasta. Kord viinud üks talumees mõisa metsast koorma puid ja näinud metsast välja tul-les hunti. Ohtul kutsutud peremees mõisa ja antud puuvarguse eest naha peale.

«Kes ilma imet seda ometi pidi nägema,» mõelnud mees, «mul ei puutunud kusagil muud hingelist silma, kui hunti nägin kord.»

Teinekord läinud teomehed viljakoormatega linna ja puhanud kõrtsi ees hobuseid. Tahaks ka teesoojendust, aga kuidas saada? Mehed näpistanud igaüks kottidest natuke vilja ja saanud selle eest juua. Kõrtsist välja tulles näinud nad, et üks hunt koormate vahel hulkunud ja hurjutamise peale jooksu pannud. Mehed arva-nud isekeskis, et see küll üks õige hunt ei või olla, ja läinud edasi. Tagasi tulles võetud aga mehed maha ja antud viljavarguse eest naha peale. Ajanud teised küll tagasi, aga härra öelnud: «Aa, mis te salgate — kas te hunti kõrtsi ees ei näinud?»

Kolmat korda olnud viinavooriga nõndasamuti.

Hunt käinud vahel ümberringi raipeid otsimas. Ükskord olnud

ta ühe mõisa ligidal hobuse kallal. Kutsar näinud kohe, et see õige asi ei ole, pannud hõbenööbi püssi ja lasknud sellega. Hunt näuk-satanud ja lõiganud kodu poole, kutsar jälgi mööda järele, nõnda-kauga kui mõisatrepi alla. Jäljed läinud tuppa. Kutsar küsinud här-raga kokku saada. Öeldud, et härra on haige. Kutsar pole kuulaa-nud, läinud ikka tuppa, härra oianud asemel. Pakkunud kutsarile hundi laskmise eest raha, aga kutsar olnud kaval, pole võtnud. Oleks ta võtnud, siis oleks härra terveks saanud ja häda kutsari külge jäänud, nüüd aga surnud härra ära ja rahvas saanud seda-viisi sest pahast loomast lahti. Teomehed pannud raha kokku, ostnud kutsarile veel head kingid ja pidanud rõõmupidu veel mitu ööd tagantjärele.

Härra luupainajaks

Kord elanud kuri mõisahärra, kes oma teenijaid väga vaeva-nud ja kiusanud. Kõige rohkem kiusanud aga kutsarit. Käinud igal ööl luupainajana tallis hobuseid tallamas, nii et hobused lah-jaks jäänud. Ise riielnud alati kutsariga, et kutsar hobuseid ei sööda.

Kutsar läinud viimaks targa käest nõu küsima, kuidas luupai-najast lahti saaks.

Tark õpetanud: «Vii kõik asjad tallist ära. Pane ukсед kõvasti kinni ja valva ise tallis. Kui kuuled, et luupainaja hobuste kallal on, siis võta tuli üles. Vaata hoolega tallis järele. Kui seal midagi näed, siis löö sel mõni koht katki. Küllap siis varsti välja tuleb, kes luupainaja on!»

Kutsar tegi, nagu tark õpetas. Jäi talli valvama. Keskööl kuu-leb: juba luupainaja hobuste kallal.

Kutsar võtab tule üles, vaatab tallis ringi. Ei näe muud midagi kui kahe haruga heinahangu seinä ääres. Kutsar murrab hangu teise haru katki ja läheb siis magama.

Hommikul kuuleb teistelt teenijatelt, et härra öösi jalaluu katki murdnud ja voodist välja ei saa.

Sestsaadik ei käinud luupainaja enam hobuseid vaevamas.

Halltõbi

Kord elanud üks hall kaua aega talu krundil soo ääres lepikus ja käinud sealt sagedasti külarahvast, niihästi lapsi kui ka vanu inimesi piinamas. Keegi ei teadnud, kust külmtõbi tuli ja kuhu ta läks. Viimaks kündnud talumees soo ääres lepiku üles ja teinud kütismaaks. Seda ei sallinud hall sugugi, ta läinud mehe näol minema ja näidanud talumehele rusikat. Mitte kaugele, vaid üle maantee mõisa krundil suure kivi alla jäänud ta elama. Taluini-

mesed saanud nüüd halltõve-haigusest lahti, aga mõisasakstele tulnud kibe lugu kätte. Kõik prouad, preilikesed ja noorhärakesed värisenud ja võbisenud kui haavalehekesed tõvevoodis. Küll käinud tohtrid ja arstid linnast kui maalt, aga ühtegi rohtu polnud halltõve vastu. Viimaks hakanud ka hull haigus vana mõisniku külge, ta hambad lõgisenud nii kangesti suus, et seda talli juurde kuuldud.

Kord läinud mõisa see talumees, kes oma silmaga oli näinud, kuhu hall kadus, ja palunud härra juurde, et temaga haiguse üle rääkida. Teda lastud varsti ette, sest kõik saksad olla hädakorral armulikud talupoegade vastu. Talumees lubanud tõve hävitada, kui härra temale kingib aasta rendi ja annab viis toopi viina ja ühe naela püssirohtu, et seda suurt kivi lõhkuda, mis maantee ääres tema krundi ligidal on. Härra lubanud mehe soovi täita, aga lisanud ka juurde, et kui sa mind petad, siis tea, et sul hea saun on oodata. Teisel hommikul asus talumees oma poistega kivi lõhkuma. Õhtuks oli suur kivi purustatud ja maa seest tuli mees välja, kes hakkas talumehega riidlema: «Sa oled üks vana Jüri. Enne kui soo ääres asusin, oli sul maanälg, nüüd, kui ma mõisa maa peal elasin, oli sul viinanälg. Siin maal ei saa sedaviisi ükski hall enam elada. Mis see sulle puutus, et ma mõisasaksu võbise ma panin.» Nõnda riieldes läinud ta ära. Aga järgmisel aastal pannud mõisnik talumehele ikkagi renti juurde.

Külmtõbi, vill ja roos

Külmtõbi, vill ja roos kõndinud kolmekesi ja rääkinud, kuhu keegi läheb. Külmtõbi kõnelnud: «Mina lähen siia talusse, siin keedetakse täna lõunaks tanguputru ja pudrule pannakse muidugi võid silma. Mina lähen või sisse ja olen seal üks hiilgav tilk.»

Peremees jälle tahanud karuäkke laudu seal puuriida ees — riida taga nad kõnelnud kolmekesi — ja kuulnud nende juttu.

Saanud lõuna valmis, kutsutud sööma. Peremees astus kiirel sammul tuppa, võttis lusikaga või pudrusilmast, pani selle oma tubakakotti ja sidus kotisuu kinni. Siis pani tubakakoti ahjusse kohta, kust suits välja käib, ja jättis selle terveks aastaks sinna suitsema. Jättis sellepärast sinna, et külmtõbi lubas terve aasta olla selle peremehe kallal.

Aga roos ütles: «Mina lähen sinna eemale talusse perenaise kaenla alla, seal on mul hea terve aasta elada.»

Aga peremees kuulis sedagi. Ja roos ütles veel: «Kui nad minu märjaks teevad, siis olen ma kindlasti seal. Aga kui sooja teevad, siis võivad mu küll ära lämmatada!»

Vill ütles: «Mina lähen siia väiksesse majasse, löön karjalapse varba vahele ja olen ka aasta seal.»

Peremees läinud sinna talusse — ja perenaisel oligi kaenla all

kange valu. «Noh, kas on midagi kuuma hauet?» Putru olnud, pandud kuumalt peale, valu kadunud.

Niipea kui valu ära jäänud, võtnud mees selle pudru, pigistanud kotti ja pannud ka sinna suitsu kätte. Kui teised küsinud, miks ta nii teeb, vastanud ta: «Sinu küsida, minu teada!»

Kuid sinna karjapoisi juurde ta polevat läinud ütleva. Nad olevat villi katki teinud ja jalg olnud aasta otsa haige.

Kui aasta möödus oli, siis karjapoisi jalg sai terveks. Peremees raputas oma või ja teise perenaise pudru ka kotist välja.

Siis läinud kõik sõbrad uuesti kokku, peremees kuulunud jälle kõrvalt. Külmtõbi ütelnud: «Elu tahtis võtta! Mind pandi ühte nahkkotti ja kotiga suitsu, ving käis alati ninasse. Hing oli just minekul, kui sain veel viimase hädaga välja.»

Roos ütelnud: «Minul oli samuti häda: pandi ka kotti ja kotiga rippuma, kange suits tükkis lämmatama, oli umbne ja raske.»

Aga vill ütelnud: «Minul oli küll hea: olin varba vahel, ei lasknud poissi magadagi. Vahel pandi veel hästi maitsvat asja peale, siis sain süüa küll.»

Siis nad lahkusid üksteisest. Külmtõbi lubas, et ta enam inimese peale ei lähe, ja roos tõotas: «Mina ka naljalt enam inimese külge ei lähe!» Vill lubas aga kohe minna, kui saab.

C. RAHVALUULE LÜHIVORME

MÕISTATUSI

1. Hommikul käib nelja jalaga, lõunal kahe jalaga, õhtul kolme jalaga?
2. Siidikera, niidikera, seitse auku sees?
3. Ümber ilma ulatab, ümber pea ei ulata?
4. Kanda jõuad, lugeda ei jõua?
5. Üks puu, viis haru?
6. Tules ei põle, vees ei upu, mullas ei mädane?
7. Kaks ema, kaks last, ühtekokku kolm?

*

8. Neli teevad aset, kaks näitavad tuld, üks heidab magama?
9. Neli nipijalga, kaks kikikõrva, suur pikk tolu-lolu?
10. Nui ees, väärt taga, hiirekelder keskel?
11. Neli andjat, neli kandjat, kaks teenäitajat, kaks koeratõukajat, üks parmupiits?
12. Üks tare, neli tulpa all, iga tulpa all nael rauda?
13. Üks teeb timp-tamp, teine teeb timp-tamp, kolmas teeb timp-tamp, neljas teeb timp-tamp, viies teeb karviuh?
14. Pikk mets, paks mets, silguvarrast sees ei leia?
15. Mees läheb lakka, lihaliud pea peal?
16. Eest kui ora, keskelt kui kera, tagant lai kui labidas?
17. Ilus tare, kena tare, ei ole ust, kust sisse minna?
18. Kuue heidab seljast, aga kasukat ei heida?

*

19. Karu kõnnib kallast mööda, raudsaapad jalas?
20. Üks Sass ja sada jalga?
21. Pikem kui mõök, kõveram kui nurk?
22. Tuhat-tuhat, sada-sada, ühekorraga lööb maha?
23. Läheb metsa — vaatab koju, tuleb koju — vaatab metsa?
24. Kuus jalga, kaks jälge?
25. Rauast kägu, puust saba, metsas kukub, tee peal magab?

26. Üks ütleb: «Suvi, pikk,»
teine ütleb: «Talv on pikk,»
kolmas ütleb: «Üks mul kõik.»

*

27. Karu magab, kõrv kõigub?
28. Hiir läheb auku, saba jääb välja?
29. Ei ole toas ega õues?
30. Must suu, punane keel?
31. Laut lambaid täis, ühelgi pole saba?
32. Istub kui isand, tolmas kui tont?
33. Ait all, look peal?
34. Ohjad jooksevad, tee käib ringi?
35. Kümme kitse söövad ühe heinakuhja all?
36. Suure õuna suurune, penikoorma pikkune?
37. Ühest köiest tõmmatakse, kõik linn liigub?
38. Silmad suitsu sõgenevad, jalad mulda mädanevad?
39. Pisikene piperdaja, kõige rahva rakendaja?
40. Neli hobust tallis, viies jookseb ümber talli?
41. Keeletu ja meeletu, ise maailma tark?
42. Valge lammas, sula selg?
43. Keedetakse ja küpsetatakse, aga süüa ei sünni?

*

44. Kollane kukk ja siidised sooled?
45. Lagi all, lagi peal, lae peal lauldakse?
46. Hall härg mõirgab,
ei ole kõhus kõrrekest,
maos marjavarrekest?
47. Tuhat toomelehte, sada saarelehte, kaks kaanelauakest?

*

48. Nutab kui laps, ulub kui koer?
49. Täis on teda mets ja maa,
siiski peotäit ei saa?
50. Hommikul sünnib, õhtul sureb?
51. Sinine tõld ja kuldsed naelad?
52. Siidilõngast seotud,
kullalõngast kootud,
istub ilma ääre peal?
53. Tiivuta lendab üle maailma?
54. Hobu hirnub Hiiumaal, hääl kostab siia maale?
55. Oues mäena, toas veena?
56. Mujal maal raiutakse puid, laastud langevad meie maale?
57. Mees ehitab kirveta silla?

58. Mida ei jõua sõelaga ümber maja viia?
 59. Suur katel ilma kaaneta?
 60. Hall hobune, rohelised aisad?
 61. Kiigub, liigub, aga paigalt ei saa?
 62. Pooleaastane poisike, kivine kasukas?
 63. Esiti valge kui lumi,
 pärast kui haljendav rohi,
 viimati verev kui veri,
 lastele magus kui mesi?
 64. Suvine poisike, sajakordne kasukas?

*

65. Väike lehmake, magus piimake?
 66. Pada keeb metsas, ei ole puid ega tuld all?
 67. Must kui ronk, aga ronk ei ole;
 mürab kui härg, aga härg ei ole;
 lendab kui lind, aga lind ei ole?

*

68. Ora ees, käärid taga?
 69. Vanamees istub aia peal, hallid püksid jalas?
 70. Kõrgem kui kirik, madalam kui regi, mustem kui süsi, valgem kui lumi?

Mõistatuste seletused

1. Inimene lapsepõlvest raugaeani. 2. Inimese pea. 3. Silmad. 4. Juuksed.
 5. Käsi ja viis sõrme. 6. Inimese nimi. 7. Ema, tütar ja tütre tütar. 8. Koer.
 9. Kass. 10. Kass. 11. Lehm. 12. Hobune. 13. Hobune. 14. Hobuse saba.
 15. Kukk. 16. Kana. 17. Muna. 18. Lammast põetakse. 19. Ader. 20. Äke.
 21. Vikat. 22. Heinaniitmine. 23. Reha heinalise seljas. 24. Regi. 25. Kirves.
 26. Vanker, regi ja hobune. 27. Maja ja uks. 28. Võti. 29. Aken. 30. Ahi.
 31. Leivad ahjus. 32. Korsten. 33. Pada. 34. Vokk. 35. Ketramine. 36. Lõngakera.
 37. Kerilaudadelt keritakse lõnga. 38. Kangasteljed suitsutares — lae all oli suits ja põrand mullast. 39. Nõel. 40. Sukakudumine. 41. Margapuu.
 42. Puder ja võisilm keskel. 43. Vorstitikk ja nõör. 44. Viilul. 45. Kannel.
 46. Torupill. 47. Raamat. 48. Tuul. 49. Udu. 50. Päike. 51. Tähed taevas.
 52. Vikerkaar. 53. Pilv. 54. Äike. 55. Lumi. 56. Lumesadu. 57. Kül. 58. Vesi.
 59. Meri. 60. Jõgi. 61. Puu. 62. Pähkel. 63. Maasikas. 64. Kapsas. 65. Mesilane.
 66. Sipelgapesa. 67. Sitikas. 68. Pääsuke. 69. Vares. 70. Harakas.)

VANASÖNU

Sotsiaaalsetest vahekordadest

1. Kus mägi, seal mõis,
kus kungas, seal kõrts —
talud soo ja raba sees.
2. Mis mõisa viiakse, satub kui tulle.
3. Saksal sada kõhtu ja tuhat suud.
4. Saks ja hunt on ühed.
5. Ära pea saksa vennaks ega hunti lambaks.
6. Kui saksad surevad, õitseb tööinimese leivapaluke.
7. Sooviksin, et mõisad põleksid ja saksad sureksid.

*

8. Kuidas kubjas — nõnda kepp.
9. Kes teab, kui kaugele kupja silmad ulatavad.

*

10. Papi kott ning koti sopp ei saa elades täis.
11. Ei armul mõõtu ole ega kirikukotil põhja.

*

12. Orja leib on kibe süüa.
13. Mida rohkem teed, seda rohkem tahetakse.
14. Vaene peab vaeva nägema, rikkale jookseb ise suhu.
15. Parem pidu rikka mehe koeral kui sulasel.
16. Ori magab õrre peal, vaenelaps varna peal.
17. Sulase kali on kaevus.
18. Veidi vara vaesel, seegi rikka peos.
19. Vaene on rikka hobune ja härg.
20. Kõht vaevab vaest meest, raha rikast meest.
21. Vaene toidab rikast.
22. Mis rahu on rikkal vaesega ehk hundil koeraga!

*

23. Kel vägi, sel võimus; kel kukkur, sel kohus.
24. Õigus otsas, kohus kotis.
25. Kelle leib, selle õigus.
26. Kelle katus, selle kohus.
27. Kust aed madal, sealt astutakse üle.
28. Ega lammas hunti murra.
29. Või peni peni hännä peale astub.
30. Hunt kaotab karva, ei kaota hammast.

Tööst ja töötegijaist

1. Austa tööd, töö austab sind.
2. Töö õpetab tegijat, amet harjutab meistrit.
3. Kädetöö teeb inimese kuulsaks.
4. Amet ei teota meest, kui mees ametit ei teota.
5. Töö ei teota kedagi, laiskust laidab igamees.
6. Töö — mehe rikkus.
7. Tublidus ei tule tööta, osavus ei hooleta.

*

8. Virk käsi leiab igal pool leiba.
9. Kes tööd teeb, leiba leiab.
10. Kus tööd, seal leiba.
11. Kelle jalg tatsub, selle suu matsub.
12. Oma teenitud leib on kõige magusam.
13. Inimene läheb ilma tööta hukka kui liha ilma soolata.
14. Igal linnul oma lend, igal lapsel oma töö.

*

15. Iga algus on raske.
16. Julge pealehakkamine on pool võitu.
17. Algus raske, lõpp kerge.

*

18. Kui käe adra külge paned, siis ära vaata enam tagasi.
19. Mis täna tehtud, see homme hooleta.
20. Homseks hoia leiba, aga mitte tööd.
21. Tee tööd töö ajal, aja juttu jutu ajal.
22. Kui saad üle koera, siis saad ka üle saba.

*

23. Mida üks ei või, seda üheksa võivad.
24. Mitmed pead — mitmed mõtted, mitmed käed — mitmed tööd.
25. Kus rohkem veskeid jahvatamas, seal enam jahu saab.

26. Toe tugevus tuleb toest ja süsi süttib söest.
27. Ühendus annab jõudu.

*

28. Kes ei taha tööd teha, ei pea ka sööma.
29. Tööga tehakse suured linnad, magades ei midagi.
30. Laisa tööpäev on ikka homme.
31. Aja tühi asjale, karga ise kannule.
32. Tule koju meelele! Kust tuleb, kui ei olegi.
33. Sõge läheb sõelaga jökke, hull upitab hargiga takka.

*

34. Enne töö tehakse, pärast palk makstakse.
35. Enne töö, siis tants.
36. Kui töö tehtud, siis aeg puhata.
37. Töötegitajal uni on magus.

Rahva kõlbelistest tõekspidamistest

1. Ausat meest ei hammusta keegi.
2. Parema suu sisse rääkida kui selja taha.
3. Õiguse vastu ei saa ükski.
4. Valel on lühikesed jalad.
5. Mis tõde, see tõuseb, mis vale, see vajub.
6. Tõe põhi on kindel, vale vall variseb maha.
7. Tõel on kuldne põhi all.
8. Söö, mis küps, ja räägi, mis tõsi.

*

9. Õpi midagi, siis mõistad midagi.
10. Õppimine on valgus, rumalus — pimedus.
11. Kes õpetust ei võta, see targaks ei saa.
12. Parema noores eas õppida kui vanas eas kahetseda.
13. Mis Juku õpib, seda Juhan ei unusta.
14. Üheksa korda mõtelda, üks kord teha.
15. Meest mõistusest mõõdetakse.
16. Tarkus on hinge tervis.
17. Raamat on tarkuse allikas.

*

18. Usinat austatakse, laiska laidetakse.
19. Virkus toob leiba, laiskus — häda.
20. Virk vigasid parandab, laisk laiali laotab.
21. Virk käib viis korda, laisk katkestab korraga.
22. Koer ajab saba, saba — sabaotsa, sabaots — villa, vill ei viitsi minna.

23. Uni ei anna uuta kuube,
magamine maani särki.
Uni saadab hulkumaie,
magamine marssimaie.
24. Hooletus ees, õnnetus taga.

*

25. Püsivus viib sihile.
26. Kindel tahtmine on kõige suurem tarkus.
27. Kui püüad kõigest väest,
saad üle igast mäest.
28. Tilk tilga peale uuristab kivigi.
29. Täks täna, täks homme —
ükskord ikka suur puu langeb.
30. Ruttu tehtud — rumal töö, kaua tehtud — kaunis töö.
31. Väsis ära äkiline,
vastu peab pikaline.
32. Ettevaatus on tarkuse ema.

*

33. Kus viga näed laita,
seal tule ja aita.
34. Kahevõrra aitab, kes ruttu aitab.
35. Ära kiida iseennast, lase küla kiita.
36. Oma kiitus haiseb, võõra kiitus heliseb.
37. Kuused paukudes põlevad,
albid kiideldes kõnnivad.
38. Suuga teeb suured linnad, käega ei kärbse pesagi.
39. Ära hõiska enne õhtut.
40. Uhkus hukutab, kangus kaotab.

*

41. Päeva paistel on soe, ema juures hea.
42. Kus lapse häda, seal vanema süda.
43. Pisike laps vajutab põlve peal, suur — südame peal.
44. Halli pead austa, kulupead kummarda.
45. Austa vanu inimesi, sa lähed ise ka vanaks.
46. Kes ei täna pisku eest, see ei täna ka palju eest.

*

47. Õige sõber kaalub enam kui kuld.
48. Ei sõprus vanane.
49. Kes sõpru tahab saada, peab ise sõbralik olema.
50. Sõpradest tuntakse sind ennast.
51. Lahke suu leiab palju sõpru.

Ilmastikust

1. Lõoke toob lõunasooja,
pääsuke toob päevasooja,
ööbik toob öösooja.
2. Kured lähvad — kurjad ilmad,
haned lähvad — hallad käivad,
luiged lähvad — lumi taga.
3. Mustad pilved muidu käivad,
savikarva sajavad.
4. Loodetuul on taeva luud.
5. Ei kõik talved ole vennad ega sügisesed ööd õed.
6. Ei tali anna, tali tahab.
7. Kevadisel külmal on seene iga.
8. Sügiseööl on üheksa poega.

KÕNEKÄANDE

1. Kadus nagu tina tuhka. (*Mõne kadunud asja kohta, mida üles ei leita.*)

2. Tuli tuhka, pere põhku, lapsed laudile magamal (*Nii öeldud vanasti lastele, kui peerutuli õhtul ära kustutatud.*)

3. Õpeta sind nagu oma last. (*Kui kedagi tuleb korduvalt õpetada või juhutada.*)

4. See ei seisa pudeliski paigal. (*Väga elava, liikuva lapse kohta.*)

5. Ta ei tunne mitte, mis must valge peal on. (*Ta ei oska kirja lugeda.*)

6. See käib kohe isa eaks, poja põlveks ja tütrele veel tükiks ajaks. (*Väga vastupidava eseme kohta.*)

7. See asi läks vett vedama. (*Mingi kavatsus või ettevõtte nurjus.*)

8. Ta on justkui kana takus. (*Selle kohta, kes ei jõua oma tööga edasi.*)

9. Suu käib nagu tatraveski. (*Paljukõneleja, lobiseja kohta.*)

10. Just nagu hane selga viska vett! (*Kui õpetamine või seletamine on jäänud mõjuta.*)

11. Ei sul seisa ka miski asi — just nagu koera kaelas vorst. (*Hooletu, pillaja inimese kohta.*)

12. Ta ei lausu mitte musta ega valget. (*Ei vasta, ei räägi.*)

13. Homme hommikul ma tõusen kolm koitu enne vareseid. (*Tõusen hästi varakult.*)

14. Kas see raha sul kiheleb taskus? (*Kui keelatakse kedagi ostmast tühist asja.*)

15. Kas sa klaasisepa poeg oled, et läbi paistad? (*Ütlus valguse varjajale.*)

16. Magab nii, et ei tea maast ega ilmast. (*Magab väga raskesti.*)

17. Sa jätab ikka aina ehku peale. (*Kui midagi kaheldes lubatakse: ehk ma saan, ehk ma tulen.*)

18. Vähe just nagu silmasalvi. (*Väga väikese koguse kohta.*)

19. Sain veel sõna sabast kinni! (Kui kogemata pidi ütleva midagi ebasobivat.)

20. Põlle paikad ära, aga mis sa põllule teed? (Kui vihm või talv on põllu laiguliseks rikkunud.)

21. Maal on kombeks, et töötajaist möödudes öeldakse: «Tere, jõudu!» või «Jõudu tööle!». Kui keegi möödub töötajaist juhmilt, sõnagi lausumata, hõigatakse talle: «Vaata, must siga tuleb järele, rangid kaelas!»

SÕNASELETUSI

A

adrakurg (-kure) — adra kõverpuu, millest kündja kinni hoiab
agu (ao) — koiduaeg
ahe (ahte) — rehetuppa parsile kivi vama pandud vili
aim — kerge jälg; helk; aimamine
aine, ainekene, ainis — ainukene; kal-
 lis
ale (ale) — mullaga katmata kütis, sõord
aru — kuiv aas, niit, heinamaa
arvuline — arvuline

E

ebe (ebeme) — helbeke, kübemeke, kiuke, suleudemeke
eepiline — jutustav
emm (emme) — ema
esi (ee, ett) — lõigatava vilja rinne põllul; eesolev töötamisala
esik — esimene; eestvedaja

H

haarama — haarama; algama
haisuma — haistma (=imema)
halama, halatsema — kaebama, kurt-
 ma
hall (halla) — külmunud kaste maas
hall (halli) — teatav värvus; hall-
 töbi, malaaria
halltöbi — malaaria, soopalavik, külmtöbi
hame (hame) — särk
heituma, heitima — hirmuma, koh-
 kuma
hiid (hiiu) — hiiglane
hiieala — Toonela (surnute riigi) sün-
 nõüm
hiir (hiiru) — vesihall, hiirjas, hiire-
 karva

hiis (hiie) — muistsel ajal pühaks peetud salu
hilbakas (hilbaka) — narts, tühine inimene
hilju — tasa, pikkamisi
hirs (hirre) — malk, õrs
hiuksed — juuksed
hullima — hulkuma
hundi auk — järskude servadega auk huntide püüdmiseks
hõlpmed — kaelkoogud, õlgadel kan-
 tav puu, mille otsas ripuvad ämbrid
hõlst — kate; linane riie vihma kait-
 seks; linane rätik
hällima — läikima; heljuma, vaaruma
händ (hänna) — saba
häärber (häärberi) — mõisa härraste-
 maja
härtu — pai, kulla
hõörinui — ümar, kuhikukujuline nui
hõöris — ümmargune
hüpitama — hüppama panema (*näit. last süles*)

I

ilmaline — siin-ilmas elav, maapealne
ike (ikke) — vahend härgade ette-
 rakendamiseks; surve, rõhumine
ilu — (*rahvalaulus ka:*) rõõm, lust
ilutsema, iluma — rõõmus olema
iskima — korrutama, (kokku) keeru-
 tama; lööma; tabama
itk (itku) — nutt; nutulaul
itkema — nutma

J

jaanik — jaanipidu, -tuli
jalg — endisaegne pikkusmõõt (*umbes 30 cm*)
juhivitsad (*õigem juhtvitsad*) — vits-
 test punutud kõied vankriaiste kül-
 jes

junkur (junkru) — endisaegne preisi aadlik; noorparun; sõjakooli õpilane tsaari-Venemaal
jutt (juta) — ikkerihm; rihm ikke kinnitamiseks härja sarved külge
jäätmäa — jätik, heidik, mahajäetud maa
jürama = jarama — närima

K

kaal (kaali) — õlgadel kantav linane rätik
kaasanaine — mõrsja saatja
kaasik — kaasitaja, pulmades laulev naine, pulmalaulik; kasemets
kaasitama — pulmalaulu laulma
kabe (kabeda) — kitsas, ahtake, sale; puhas, kena
kabu (kao) — tüdruk, neiu (*rahvalauludes*)
kadal — vilets, armetu, hädine, nõrk
kaema — vaatama, silmitsema
kahasse (tegema) — ühiselt tegema; pooleks tegema
kahjuline — paljukannatav
kaim (kaimu) — sugulane; ametivend
kaju — kaev
(kallerei =) galerii — rõdu
kalm — haud, hauaküngas
kalme (kalme) — matmispaik
kamal (kamalu) — kahe käe pihuosad teineteise kõrvale asetult
kamand — hulk, salk, parv, summ
kana, kanane — kanake (*neiu meelitusnimena*)
kangasjalad — kangaspuud
kannibal — toores, verejanuline inimene
kantsel (kantsli) — pastori kõnetool
kantsik — lühike nahkpiits
kapsima — kergelt, kärmelt käima, kõpsides liikuma
kapukas (kapuka) — muistne kirjatud sukk, sokk; lühike sukk
kard (karrä) — õhuke plekk; läikiv metallist ehteniidike, ehteribake; õhuke kiht; pleknõu
kardama — karraga katma või ehtima
kardavanik — (*neiu epiteet, sest neiu kannab karraga ehitud pärga, vanikut*)
kargus — tants, hüppamine
karman — tasku
kartsas (kartsa) — redel
karuäke — okslikest puupakkudest äke
kaster (kastri) — (laeva) kajut
kaustavitsad — vitsad, millega reejalaste esiotsad kinnitatakse kaustade (ree pealmiste tiibuude) külge

keekakk — kesine, aganane kakk
kehik — ümmargune, painutatud kehaga puunõu, mahutab 18—20 toopi vilja või jahu
kerilaud — riist, mille pealt lõnga keritakse
kerkne — elastne, vetruv
kesse — kes (*kes + see*)
kesi (kee) — iva kest, agan
kesv — oder
kiiluma — kiiludega kinni lööma
kiiva — viltu
kikerdama — püherdama
kilisema — heledalt häälitsema
killing — vanaaegne raha
kilter (kiltri) — alamkubjas, töö ülevaataja mõisas
kimbusärk — kaasavaraks antav särk
kimmel (kimli) — täpiline, pruunikas-hall hobune
kipsima — tipates, kergelt käima
kirev — kirju
kirk — tulesäde
kirkas (kirka) — selge, hele, särav
kiri — (*ka:*) muster, kaunistus rõivastel ja puuesemetel
kirjama — kirjadega, mustriga varustama, kirjuks tegema
kirn — kõrge kitsas puunõu
koeras — isakanep
koerastama — isakanepid pärast tolmlemist välja kitkuma
kohlapuu — kuslapuu
kold (kolla) — kollane värvus; teatav taim
kolgits — lõuguti (*tööriist lina puhastamiseks kätsiti*)
kolmelaadne — kolmest riidetükist õmmeldud (*näit. kott*)
konnaosi (-osja) — teatav eostaim
konutama — konukil, tegevuseta olema; ootama, norutama
kool (koolu) — surm
koolma — surema
koolukaal (-kaali) — surilina
koof (koodi) — endisaegne rehepeksuriist; vart
kortel (kortli) — vedelikumõõt (*veerand toopi, veidi suurem kui veerand liitrit*)
kroonika — ajalooliste sündmuste ülestähendused
kroovijahu — viljaterade kestadest puhastatud jahu
kudrus — klaaspärl
kullendama — kullana särama
kulu — eelmise aasta kuivanud rohi
kumerik — kumeravõitu
kuukuma (kuugun) — kukkuma (*käo kohta*)

kõnd (kõnnu) — kasutamiskõlbmatu taimedega kaetud kuiv, kivine, liivane maa-ala
kõre — sirge ja oksteta (*puu*)
kõrb — laas, suur mets
kõrend — ritv, latt, pikk rõhtpuu riiete riputamiseks (*kuivama, pleekima*)
kõrendik — noor mets
käbe (käbeda) — nobe, elav, kerge
käli (käli) — naiseõde
käntsakas — tükk
käsiline — abiline
käsisüld (-sülla) — laialisirutatud käte pikkus
kääbas (kääpa) — hauaküngas
köörima — (*riiet*) punase nõori või paelaga kaunistama
küdi (küdi) — mehevend
külmit (külmitu) — külvinõu, külvi-vakk; vanaaegne viljamõõdu-ühik
külmking — kodukäija, tont
küll (külla) — küllus; varandus, rikkus
künnis — lävi, uksepakk
küüdik (*lehm*) — (*seljal*) valge joo-nega lehm
külmõtbi — halltõbi, malaaria, soopalavik
kütismaa — uudismaa
küünar (küünra) — endisaegne pik-kusmõõt (54 cm)
küüs (looga) — loogas olev lõige, õnarus; koht, kuhu aisa ots rihmaga kinnitatakse
küüsitama — sügama

L

laamima — vilja (*põllult*) ära koris-tama
laas — suur, põline mets
lagle — metshani
laided — puud aiamulgul
langud — peigmehe ja mõrjsja vane-mad (*sugulased abielu kaudu*)
lapuline — kutsumata pulmavõoras
lass — lähker, pudel, seljas kantav väike kõrvadega ankur
latt (latu) — kuklatagusele kinnitatud ning üle näo ulatuv loor (*mõrjsjal*)
laudi (laudil, laudile) — lava või lae-pealne rehealuses; riul
lauge — tasane
lees, lee (*om. lee, os. lee, sisseütl. leede e. leesse*) — kolle, tulease
leitse (leitse, leitset) — uimastav, vingune aur, toss, mis tekib näiteks rehetoas vilja kuivatamisel, kui vilil on veel toores ja reheahju siiber vara suletud

leluma — mängima
lidu — salk, hulk
ligu (leo) — linaleoks tarvitatud lau-gas
liitma — (*ka.*) tihedasti kokku suruma; põldu rullima
linik — õhuke pikk valge rätik
linkkõrv: linkkõrvaga kuulama — vas-tumeelselt kuulama
litter (litri) — väike metall-leheke, väike raha rõivaste ilustamiseks
liud — piklik lame sõõginõu (*puust*)
lipi-lapi — lapikult, lapiti
loksama — põruma, järsku loksuma
lomper (lompri) — lombakas
loov (loovi) — käänanng, pöörang loo-vimisel
loovima — vastutuult siia-sinna pur-jetama
lõhmus — niinepuu, pärn
lõikama, lõigates minema — väga ruttu minema, tormama
lõsn (lõsna) — rehetalad, millele on asetatud parred
lõmn — kooritud puupakk, millest peergusid kistakse
lõugas (lõuka) — kivi või istemüür rehetoa ahjukolde esiäärel
läitama — tuld süütama
lämmi — soe
lüsi (lõe) — vikativars
lüüriline — tundeelamusil põhjenev, meeoluline

M

madar (madara) — kare umbrohi, värvitaim
magu (mao) — maitse
mammon — rikkus, raha, vara
manala — surnuteriik
manu — juurde
marga maada — tüki maad
margapuu — käsikaal
masajalgne — väikejalgne (*neiu epi-teet*)
matsakas (matsaka) — tüse, raske
mauk (maugu) — jäme vorst; verileib
meelikas (meelika) — meeldiv
metsalahu (-lahu) — väike lagendik
minetama — kaotama; unustama
minia — pojanaine
moekas (moeka) — kaunis
mullu — mineval aastal
murastama — hapuks minema
murelane — väike must sipelgas
mõlkuma — liikuma
mõskma — pesema
märss (märssi) — puukoortest põimi-tud seljakott

N

naast (naastu) — kilbike, metall-plaadike, riideehet
naastuline — naastudega kaunistatud; kühmuline, laiguline, tähniline
naber (nabra) — suur viljahakk, viljakuhi
nadu (nao) — meheõde
naitma: naist naitma — naist võtma; **poega naitma** — pojale naist võtma; **tütart naitma** — tütart mehele panema
napp (napa) — väike puukauss
nekrut — noorsõdur
nimitsema — nimetama
noos (noosi) — saak
nukk (nuku) — (*ka.*) pits, ehisrätik
nurama — nurisema
nõretusvakk — nutuvakk, pisarate vakk
nõuatelema — nõudma, järele pärima
nälk — jälk

O

obadus — metall-aas (*haagi või riivi kinnitamiseks*)
oherdi — puur käänamispuulgaga mõlema käe jaoks
ohkakook — ohakakook
oim (oimu) — meel, aru; meeekoht
opman — mõisa ülemkubjas
orjavits — kibuvits
ormad — paelad kingade kinnitamiseks; (*ka.*) augud kingapaelte jaoks
osa — oss, liha

P

paat (paadi) — võik, kollakas hobune
paatrid — kaelahted
pahmas (pahma) — peksemiseks rehala põrandale mahalootatud kuivatatud vilja lade
pagema — põgenema
paja — äralükatava lauaga akna-ava varem-aegse rehetoa seinas (*suitsu väljalaskmiseks*)
palakas (palaka) — (voodi)lina
paljakas — paljavõitu, kehv, vilets
palu — nõmm
parmas — sületäis, viljavihkude kogu, lõigatud vilja hunnik
parras — äär, veer
pars (parre) — rehetoas taladel asetsev latt
patroon — kaitsja, eestseisja
pedajas, pädakas — mänd
peel (peeel) — latt; mastipuu

peied — matused
peni — koer
penn — sarikapaari siduv rõhtpuu
penning (penningu) — penn (*münt*)
pihtaed — teivasaed
pihu (pihu) — tolm, kõlkad, peen lumi, peen puru (*näit.* pihuks peksma; pihuks ja põrmuks tegema)
piird (piira) — kangasuga
piirraud — sirp
pilak — peeruhoidja
pinu — riit
poort (poordi) — palmitsetud nõör, pael, lint, narmatutt
prees — lame, ebatasase äärega ümmargune rinnasõlg
privileeg — eesõigus
pruukost — eine
puhamus — hingetõmme, sõõm
puik (puigu) — niiskel maal kasvav lõikhein
pull — saiapäts
pulvärk — kalda tugisein, kaitsetamm
pund (punna) — leisik (*20 naela*)
punn — prunt, pulk
pune (puneme) — punutis
põikpool (põikipool) — (*teatav ree osa*)
põim (põimu) — lõikus
põimama — vilja lõikama
põõnama — raskesti magama
päralaad — tagumised laudad reel
pühajürikutsikad — hundid

R

raguma — raiuma
ramb (ramma) — nõrk, jõuetu
rank (rangu) — rünkpilv
redaktsioon — lausestus, sõnastus; toimetamine, redigeerimine
riim — käsikivi ümberajava raia või puu ots; veskipilli ülaotsa kinnitatud lai raud pealmise veskikivi ringi-ajamiseks
ristiline — ristikujuiliste märkidega
rogusk — pärnaniinest riie, niinriie; niinekimp
roobits — puust mõök linaropsimiseks
roog (roo) — kõrkjas
roop (roobi) — kaar, suitsukumm (*köögis*), roovialune
roos — teatav nahahaigus
roosk (roosa) — piits
roov (roovi) — katust kandev latis-tike; tuleaseme või pliidi kohal olev kumm
ruuge (ruuge) — tumekollane, hele-pruun

rõhud — naiste vöö küljes tagapool
mitmes reas rippuvad vaskkeed

S

saajanaised — peigmehepoolised nais-
pulmalised
saajavanem — isamees
sae (saaja) — pulm, pulmarong
sagar — vanaaegne puust uksehing,
puust kandealus värava- või ukse-
hingel; (vihma)hoog; salk, kobar
(*pilvi, rahvast*)
sagrine — sassis
sahkama — kündma; juttu vestma,
kõnelema, jutustama
salvama — pistma, nõelama, torkama
(*eriti putukate kohta, aga ka sõna-
dega*)
sanktsioneerima — kinnitama (*otsust,*
seadust, lepingut), seadusejõuga
varustama
sard (sarra) — latt-telling, kande-
toestik (*eriti linakuparde kuivatami-
seks*)
sasi — sassunud õled
seekel — vanaheebrea raskusmõõt ja
raha
seeman — seejuures
siib — tiib
sillaline — sillutatud, prügitatud (*tee*)
sirama — vilkuma; jooksmata
sirinpuu — sirel
sirk (sirgu) — lind
sisask — õõbik
siuakas (siuaka) — sihvakas, siugjas
siug (siu) — uss, madu
soormad — tangud
soota — asjata
soovik — soine heina- või karjamaa
sugema (sukeb) — sobima, sündima,
*passima
sugenema — sündima; kujunema; tek-
kima
suikuma — tukkuma, uinuma
suisa — otse, lausa
suiskuma — uinutama
suitsed — päitsed
surnukas (surnuka) — süstik (*kanga-
kudumisel tarvitata süstakujuline*
riistake, mille sees on pool)
susi (soe) — hunt
suurus — eine, pruukost
sõba — piklik villane suurrätt; tekk,
voodivaip; kate
sõitlema — tõrelema, riidlema
sõlmima (*sõtta*) — sõtta kiskuma
sõtse (sõtse) — isa õde
sõõritama — keerutama, paigale ase-
tama

sõõrd (sõõru) — ale; väheldane ta-
raga piiratud põldude või kõrgen-
dikkude vaheline heinamaa; hagu-
dest ja okstest tehtud tara; raid-
tõke

sälitis — koorem, kandam; endisaeg-
ne õnesmõõt (2451 l)

säsi (sæe) — säde

sääris — sukasääre sarnane jalakate;
püksid

süld (sülla) — endisaegne pikkus-
mõõt (2,14 m)

T

taader (taadri) — taater, vanaaegne
rahaühik

taak (taaga) — kandam, koorem,
raskus

taid (taiu) — mõistus, oid

taidma — mõistma

talb (talva) — kiil (*abinõu puude*
lõhkumiseks)

tanum (tanuma) — külatänav

tapp (tapu) — humal

tapper (tapri) — sõjakirves

tasutama — ühetasaseks lõikama, voo-
lima

tavand — kombetalitus, esinemiskom-
me, tseremoonia

teetrumm — väike sild

teng — raha

tessatin — endisaegne pinnamõõt
(1,0925 ha)

tiht — tihe

fine (tineda) — tume, läiketa

tohm — rumalavõitu

toim (toime) — lõng riidekoes, mis
moodustab koemustri

toimik, toimne — keeruka koega,
mustriga

toogutaja — tõukaja

toona — enne, mõni aeg tagasi

Tooni — surnuteriigi valitseja

trahter — kõrts

tress — kardlõngast pael

trugus — äge, õhinal töötav

tukat — kuld- või hõbemünt

tukk (tuku) — tukkumine

tutar (tutra) — taim, teatav lina-
umbrohi

tuusija — sõnadega arstija

tuumlema — järele mõtlema

tuusima — sõnadega arstima

turvatama — järsku ühe korra puris-
tama

tõrama — torisema

tõrvas — tõrvane puutükk

tõstandus — hunnik, kuhi

täidima — raatsima

tänitama — hädaldama, nõudma, kar-
judes nõudma
täna — siia
tökkis — täiesti, tervenisti
tümikas (tümika) — jäme roigas
tümitama — peksma
tüüakas — jämeda tüvega, tüse

U

ubasuu — õrn, väike suu; (*siin.*) neiu
uid (uiu) — oid, mõistus
ull — väike laps, väeti
ummiskingad — pealt kinnised, lõhki
lõikamata pealsetega kingad
urm (urma) — tardunud veri
urra-arra — segamini

V

valama — (*ka.*) nobedasti jooksmata
vaagima — kaaluma
vabadik — pops
vader (vaderi) — ristivanem, tunnis-
taja lapse ristimise juures
vahaleem — mesi; vahast keedetud
leem (*kasemahla vürtsiks*)
vahelik — katusega viljarõuk; tuula-
mata vili, sellest tehtud leib
vaim (vaimu) — (nais)teoline (*mõisa-
tööl*)
vaimupoiss — teopoiss
vakamaa — pinnamõõt (*tallinna va-
kamaa — 0,18 ha, riia vakamaa —
0,37 ha*)
vakk (vaka) — endisaegne viljamõõt
(*tallinna vakk — 44,28 l, riia
vakk — 66,41 l*)
vaks — endisaegne pikkusmõõt (*laiali-
sirutatud käe pöidla ja väikese sõr-
me otsa vahe*)
valdas (valta) — kaevuvibu; (*üle tee
käiv*) tõkkepuu
valistama — kõlistama
valuma — valgena paistma, valen-
dama
vammus — muistne talupojakuub
vanderdama — rändama, ringi lonki-
ma

vannas (vanda) — vannasadra puust
osa, mille küljes on künniraud
vannasader — konks-, seanina-ader
varik, varvik — võsastik, põõsastik
vart (varda) — puust viljapeksuriist
vedelik — (*ka.*) lodev, laisk
vehmer — vankriais
veimed — kingitused, mida mõrsja
poolt saajavanem jagab pulmavõõ-
rastele
verev — punane
verisulile (saama) — esimesed udu-
suled saama
verme (verme) — verine joon, haav
vestu — suur puss
verst — endisaegne pikkusmõõt
(*1066,78 m*)
vihav — kibe, mõru
viirama — viirusid tõmbama
vikk (vikli) — varrastega kudumi-
sel moodustatav auguke või sakili-
ne joon (*näit. sukas*)
vile (vileda) — väle, nobe, kärmas
villima — täitma
virb — lind
viristama — ruttu keerama
virre (virde) — käärimata või kääri-
ma hakkav õllevedelik
virve (virve) — väike noor oksake,
võsu
vislapuu — kirsipuu
vitsik — väike vitsutatud puuanum
voos (voe, voot) — aasta
võik (võigu) — pruunikaskollane, kah-
vatukollane hobune
väeviir (-viira) — rivi

Õ

õile — õis
õhv — lehmikmullikas

Ä

äigama — (käega) ära pühkima, tõm-
bama
ärgitama — hirmutama, ähvardama;
ergutama; kavatsema

SISUKORD

A. RAHVALAULE

I. Regivärsilisi rahvalaule

Jutustavaid rahvalaule

Loomine	3
Suur tamm	4
Mis mees merest tõuseb	5
Kannel	5
Ilu laul	6
Arg kosilane	7
Kalmuneid	7
Tooma laul	12
Tütar ema haul	15
Haned kadunud	15
Kari kadunud	16
Sõjalaul	17
Nekrutilaul	19

Lüüriilisi rahvalaule

1. Tavandilaule

Mardid	20
Kadrid	21
Vastla liulaul	22
Kutse jaanitulele	22
Kutse kiigele	22
Kiigele ehitamine	22
Kiige katsumine	23
Kiigeaja mälestus	23
Kullimäng	24
Nukumäng	24
Nöelamängulaul	25
Saaja sissesõit	25
Mõrsja otsimine	26
Mõrsja saatmine	28
Õpetus pruudile	30
Peigmehe kodu	30
Pulma ilu	31
Tants	32
Nekruti itk	32
Itkulaul	33

2. Laule kodust ja lapsepõlvest

Kui ma olin väiksekene	34
Ema arm on põhjatu	34
Marjad emale	34
Elu isakodus	35
Kodu tunnusmärgid	35
Kes koju ootab?	35
Kodu kaugel	36
Oma ja võõras	36
Lapse tänu	37
Ema arm	37
Puhtuse õpetus	38
Sulasele	38
Tore neiu	38
Kevad ja sügis	39
Oh seda endista eluda!	39
Olin noor	39
Hea mees	40
Laulan lapsele	40
Hällilaul	40
Pisipõnni kõnnitamine	41
Sõit, sõit, sõtsele	41
Kits kile karjal	41
Tiks-täks	41
Tii-tii, tihane	41
Pääsuke	42
Õöbik	42
Lõoke	42

3. Laule laulust ja laulikust

Nooruse hõiskamine	42
Ilutegija	42
Laulu võim	43
Helise, helise, metsa!	43
Küla ütles: «Kuku, kuku!»	43
Kust on laulud pärit?	44
Laula, laula, suukenel!	44
Lauliku soost	44
Kannel	45
Suu laulab, süda muretseb	45
Olete laisad, et ei laula	45
Mis sina sõnata-laulad?	46
Laul otsas	46

4. Töölaule

Kütise tegemine	46
Parem karjas kui kütisel	46
Miks on nõrgus noored mehed?	47
Ära mina künnin kuusejuured	47
Kägu kukub	47
Põllu põimajad	47
Rukkilõikusel	47
Lõikuselaul	48
Vihule	48
Suured vihud	48
Lõpe, lõpe, põllukene!	48
Põld ei lõpe	49

Veere, veere, päevakene!	49
Millal saan ma uinumaie?	49
Eha- ja koidutäht	49
Sirbi viskamine	49
Kuhja loomine	50
Tule, tule, tuulekene!	50
Maha peksin musta rehe	50
Rehe peksan, teist ahan	51
Karja ülesajamine	51
Karja saatmine	51
Kari metsa	51
Söö, karil!	51
Karjaste õlletamine	52
Karjane tuleb koju	52
Karjasepõli	52
Lüpsilaul	52
Kutse õitsile	52
Lina elulugu	53
Ketra, vokk!	53
Kedrates	53
Kangakuduja	53
Käsikivi	54
Meremees	54
Laisk kalamees	54
Viru sepp	55

5. Orjuselaule

Kilter, kubjas, aidamees	55
Ära sina kipu kilteriksil	55
Lase lapsed lõunale!	55
Kui me teolt tulime	56
Kättemaks kupjale	57
Õised orjad	57
Hall	57
Halb rehepeksja	58
Rehepeks	58
Rehepapp	58
Peksuhaavade vihtlemine	58
Palve sakstele	59
Põrgu mõis	59
Mõisast pääsemine	59
Mõis rikas valla vaevast	60
Miks vaeva näeme?	60
Rikka ja vaese söök	60
Kellele ketrad?	60
Kellele ketran?	61
Saks sõidab	61
Kättemaks sakstele	61
Ikka peab ori ujuma	61
Mis teol tehakse	61
Peremees kiidab teopõlve	62
Teomees rikub kiuste	62
Saja, saja, vihmakene	62
Palju	62
Teomehe leivakott	63
Kivist leib	63
Orja söök	63
Ori töös — teised söövad	63

Ori lahkub	64
Töö ja tänu	64
Nälg	64

6. Vaeslapselaule

Tuule tuba	65
Mitu halba ilma pealla?	65
Vaeslapselaul	65
Peretütar ja vaeslaps	66
Vaeslapse uhkus	66
Varane vaeslaps	66
Ma istun muremäella	66
Kuhu pean minema?	67
Puude kasvandik	67
Võõrasema ootab koju	67
Võõrasema käsib tules magada	68
Vaeslapse veimed	68

7. Nalja- ja mõistatuslaule

Roti pulmad	69
Millal meie sinna saame?	69
Ma olin suures sõjassa	69
Kuke õlletegu	69
Mõistatusi	70

II. Riimilisi rahvalaule

Prantsus Moskvas	72
Saksad sõidavad saaniga	72
Eesti mees ja tema sugu	72
Must ronk	74
Mõisad põlevad	75

B. RAHVAJUTTE

I. Muinasjutte

1. Loomamuinasjutte

Rebane, harakas ja ronk	76
Rebase kelmused	77
Rebase noorik	80
Karu ja rebane	81
Siil ja rebane	82
Kaval hanekarjus	83
Hunt hobuse sabas	85
Rumal hunt	86
Hunt ja oinas	88
Neli vana kodulooma	88
Vanapeni — lapsepäästja	90
Siga ja hani	92
Kalkun ja hani	93
Sääsed ja hobune	93
Neljajalgsete ja tiivuliste sõda	93
Konna tants	94

2. Imemuinasjutte

Tugev Jaan	94
Matsi poeg Mats	96
Suur-Mihkel ja Väike-Mihkel	98
Jutt lumelapsest	100
Peretütar ja vaenelaps	100
Oma tütar ja võõrastütar	102
Vaeselapse käsikivi	106
Kullaketraja	108
Kui ma veel noor olin	110
Noorem vend kosib kuningatütre	111
Tohm kuningapoeg	113
Imelik peegel	115

3. Olustikulisi muinasjutte

Saunamehe tark tütar	122
Tark talutütar	124
Arukas sulane	126
Mõisniku ja talupoja vale	127
Inimeste patud	127
Kuningas ja karjapoiss	129
Kaval mees saab kuninga väimeheks	130

4. Satiirilisi muinasjutte

Parun, papp ja kõster	131
Härrapoeg-sepp	132
Peremees ja sulane	133
Kaval-Ants ja vanapagan	134

II. Naljandeid

Ahne kirikhärra	136
Meie ei tohi kaevata	138
Ussõ alate vallalõ	138
Mõisnik, pastor ja sant	138
Vigala mehe vastus	142
Tagasi vaadata ei tohi	142
Kupja õnnetus	142
Käina valla kohus	143
Vabadik ja peremees	144
Küünelmust arstirohuks	144
Kolm korda aevastada	145
Suvine kasukas	146
Laisa poisi sõnakuulmine	146
Hiidlase õlletegu	146

III. Muistendeid

1. Tekke- ja seletusmuistendeid

Tähtede nimede saamisest	148
Miks on jõed kõverad	148
Kuidas härg sai sarved ja hobune täitmatu söögiisu	149
Miks on koerad jäneste vaenlased	149
Miks jänesel on moka lõhki	150
Miks vares talveks ära ei lenda	150
Pääsukese süünd	151

Kiisk ja säga	151
Kust uba musta joone sai	151
Viinajoomise algus	152
2. Vägilasmuistendeid	
Kalevipoeg	152
Kalevipoeg pulmas	153
Kalevipoeg kündmas	153
Kalevipoeg niidab lesknaisele heina	154
Kalevipoja hobusest	154
Kalevipoja visatud kivi	154
Kalevipoja muistiseid Kodaveres	155
Tõllus ja Leiger	155
Suur-Tõll Kuramaa röövleid materdamas	155
Kuidas tekkis sügavus Suure Kuiva ligidal	156
Tõllu surm	156
3. Kohamuistendeid	
Võhandu jõe kaevamine	157
Väike-Maarja kadunud jõgi	158
Jutt Võrtsjärvest	158
Kuidas Anijärvest sai Aniksoo	158
Kuidas suurvesi Pütisepa talu vihusauna ära viinud	159
Jutt Ebavere mäest	160
Pood Ebaveres	161
Suur kivi	161
Kadrina tulp Karksi lossimäel	161
Oleviste kiriku ehitamine	162
Valevandujad	162
4. Ajaloolisi muistendeid	
Koerakoonlased	163
Mustapali küla tekkimine	163
Rootsi sõjaväe segadus	164
Miks ei tohi mõisnikud nelja hobusega sõita?	164
Talurahva väljarändamise kavatsused orjaajal	165
Saraatovi-maale minejad	166
Mõisnik lõhub vabadikkude majad	167
Kuidas siis kirjutama õpiti, kui koole polnud	168
Põlev kivi	169
5. Rähvausundilisi muistendeid	
Õitsilise õnn	169
Metsavanad	170
Metshaldjas tule juures	173
Vaene Mats ja vana luud	173
Pisuhänd	176
Tõnnivakk	176
Mõisnik libahundiks	177
Härra luupainajaks	178
Halltõbi	178
Külmtõbi, vill ja roos	179

C. RAHVALUULE LÜHIVORME

I. Mõistatusi	181
II. Vanasõnu	184
III. Kõnekäände	189
Sõnaseletusi	191

Вихалем Линда Якобова
СБОРНИК ЭСТОНСКОЙ НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ
ДЛЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja H. Kaarde

Tehniline toimetaja I. Vahtre

Korrektorid E. Toots ja O. Sepp

Ladumisele antud 5. V 1958. Trükkimisele antud
5. VI 1958. Paber 60×92 1/16. Trükipoognaid 12,75.
Arvutuspoognaid 13,06. Trükiarv 10000. MB-04808. Tellimise nr. 1153. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

Hind rubl. 2.45

Rbl. 2.45

A
22179

7066748

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00766674 8